

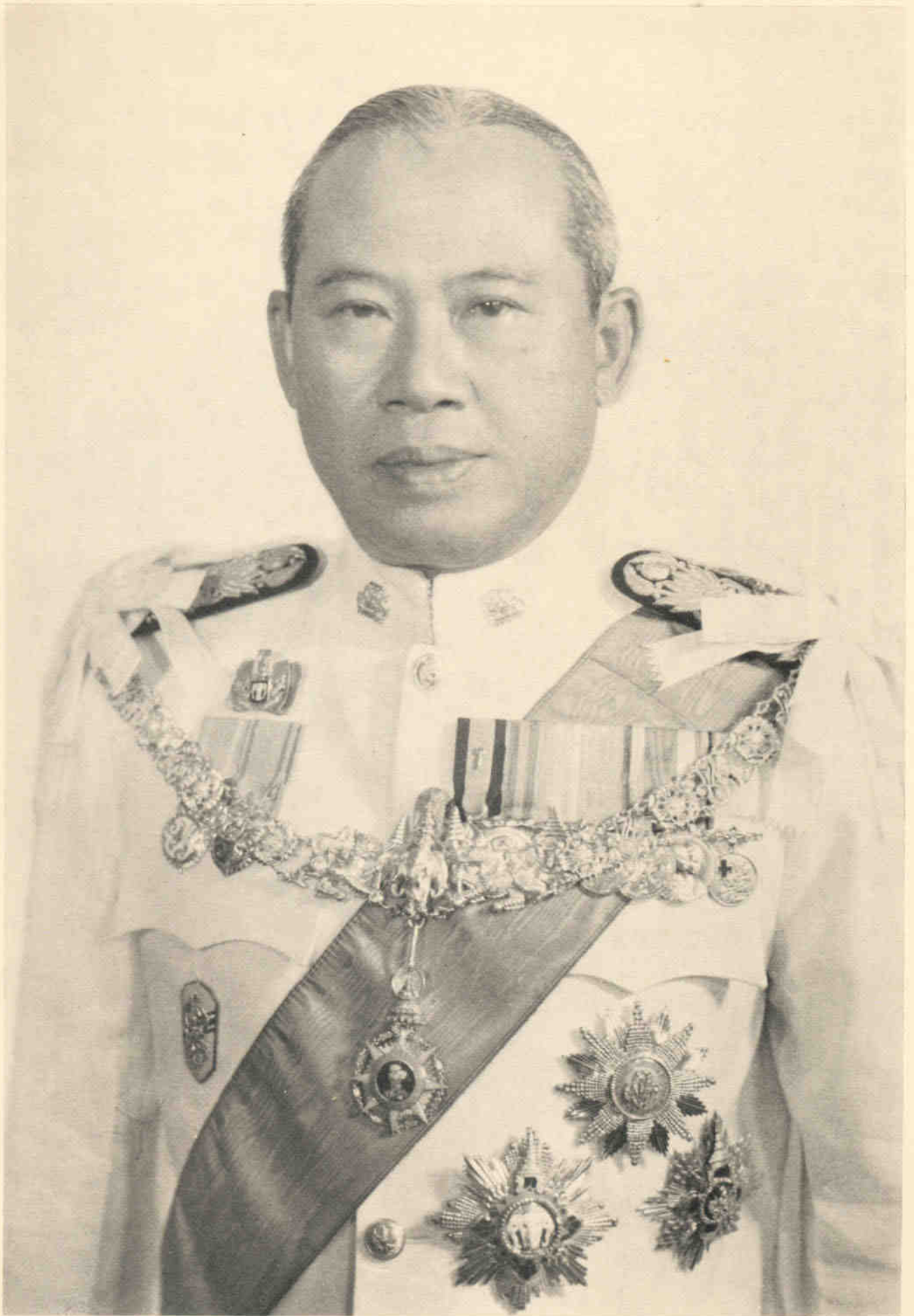

ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ ๔

ประชุมจารึกที่พบใน
ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลาง
ของประเทศไทย
อันจารึกด้วยอักษร และ ภาษาไทย, ขอม, มอญ, บาลีสันสกฤต

คณะกรรมการ
จัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์
สำนักนายกรัฐมนตรี

พิมพ์จำหน่าย
เพื่อเผยแพร่เกียรติประวัติชนชาวไทยทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี

จอมพล ถนอม กิตติขจร
นายกรัฐมนตรี

คำนำ

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ นี้ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ได้ประมวลพิมพ์ขึ้นตามโครงการระยะสั้นซึ่งได้เคยแถลงไว้ในประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ ๑ และประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ เฉพาะประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ ที่ได้พิมพ์เสนอไปแล้ว เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๘ รวม ๕๕ หลัก สำหรับประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ ได้พิมพ์จารึกอีก ๔๖ หลัก เป็นหนังสือขนาด ๔ หน้าก หนา ๖๘ ยกรวม ๒๑๒ หน้า

การจัดพิมพ์คราวนี้ ได้ดำเนินการเช่นเดียวกับประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ ทุกอย่าง คือประมวลศิลาจารึกที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากรและที่อื่น ตั้งแต่หลักที่ ๘๕ จนถึงหลักที่ ๑๓๐ พร้อมทั้งได้ถ่ายรูปหลักศิลานี้ๆ มาตีพิมพ์ประกอบไว้ด้วย แต่มีบางหลักที่ไม่สามารถจะถ่ายภาพประกอบได้ เช่น *ลานทองจารึกหลักที่ ๙๔* *ลานทองดังก้าว* *นางหลั่น* *ปรีชาชาติ* ได้ทุนเกล้าทุนกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการฯ จึงได้คัดแต่สำเนาถ้อยคำในลานทองจารึก ซึ่ง นายฉ่ำ ทองคำวรรณ เป็นผู้อ่านไว้ครั้งแรก และ นายประสาร บุญประคอง ได้อ่านต่อมาเป็นครั้งที่สองนั้นมาตีพิมพ์ไว้ และยังมีศิลาจารึกกลางหลัก คือ หลักที่ ๑๒๒, ๑๒๔, ๑๒๕ ก็ไม่มีภาพถ่ายจารึก มีแต่ตัวอักษรที่คัดมา เฉพาะหลักที่ ๑๑๖ เป็นศิลาจารึกอยู่ในประเทศกัมพูชา เรียกว่าจารึกปราสาทพระขรรค์ การที่เรียกชื่อเช่นนี้ เรียกตามชื่อสถานที่ที่ได้พบ กล่าวกันว่า นาย *ม. แกลซ* (M. Glaize) เป็นผู้ค้นพบที่ปราสาทพระขรรค์ ในบริเวณนครศรีโสทรปุระ ประเทศกัมพูชา เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๒ จึงเรียกกันว่า *ศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์* และโดยที่จารึกปราสาทพระขรรค์ได้มีการกล่าวขานอ้างอิงกันอยู่ในหมู่นักโบราณคดีบ่อยๆ ว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้แผ่อำนาจเข้ามาครอบคลุมถึงภาคกลางของประเทศไทยราว ๆ ศตวรรษที่ ๑๘ ด้วยการยกคำจารึกในหลักศิลาปราสาทพระขรรค์มาเป็นข้อสนับสนุนเช่นบทที่ ๑๑๖ บทที่ ๑๑๗ จารึกถึงชื่อปุชนียสถาน *ลโวทยปุระ* *สุพรรณปุระ* *คัมพูกบฏภูณะ* *ชัยราชบุรี* *ศรีชัยสิงห์บุรี* *ศรีชัยวัชรบุรี* ว่าเป็นชื่อเมือง *ลพบุรี* หรือ *ละโว้* *สุพรรณบุรี* เมืองโบราณที่สระโกสินารายณ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี (สันนิษฐานกันว่า คือ เมืองคัมพูกบฏภูณะ) เมืองราชบุรี เมืองสิงห์ (ในเขตเมืองกาญจนบุรี) เมืองเพชรบุรี ในประเทศไทย ฯลฯ เป็นต้น การที่มีข้อความดังกล่าวในจารึกดังนี้ ทำให้นักโบราณคดีลังতানเชื่อว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้แผ่อำนาจเข้ามาครอบครองถึงภาคกลางประเทศไทยก็มี แต่ที่ไม่เชื่อก็มี ได้เป็นข้อที่ยกขึ้นมาวิจารณ์กันในกลุ่มนักศึกษาโบราณคดีมากและยังไม่ยุติลงได้ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ก็ได้พบกับปัญหาศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์นี้ด้วย

เช่นเดียวกัน จึงได้ลงมติให้นำมาตีพิมพ์ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔ ตั้งแต่ต้นจนจบ เพื่อให้ผู้สนใจในเรื่องนี้ ได้อ่านและวินิจฉัยด้วยภูมิปัญญาของตนเอง โดยไม่ต้องเชื่อตามคำสันนิษฐานบอกเล่าของผู้หนึ่งผู้ใดด้วยอุปาทานในตัวบุคคล

จารึกปราสาทพระขรรค์ มีด้วยกันทั้งหมด ๑๗๕ บท จารึกเป็นภาษาสันสกฤตทั้งสิ้น และแต่งเป็นฉันทลักษณ์ต่าง ๆ ๗ ลักษณะ บทที่ ๑๗๕ กล่าวถึงผู้ประพันธ์ฉันทลักษณ์ลงจารึก ชื่อ เจ้าชายวิรุณราช ราชโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และพระนางราเชนทรเทวี ได้จารึกไว้แต่ครั้งใด ก็ได้บอกไว้ในคำแปลโดยละเอียดแล้ว

ควรแจ้งไว้ ณ ที่แห่งนี้ด้วยว่า เรื่องนคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ได้จัดให้แปลจาก เรื่องจารึกปราสาทพระขรรค์ ในบริเวณเมืองพระนคร (La Stele du Prah Khan d' Ankor) ของศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ตีพิมพ์ในวารสารของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (Bulletin de L' Ecole Française d' Extrême-Orient) เล่ม ๔๑ กฤตศก กักราช ๑๙๔๑ ซึ่งศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ได้แปลจารึกภาษาสันสกฤตนี้ เป็นภาษาฝรั่งเศส คณะกรรมการได้ให้นางสาวสุภรณ์ อัสวสันโสภณ อ.บ. แปลข้อความจากภาษาฝรั่งเศส เป็นภาษาไทย และให้นายชูศักดิ์ ทิพยเกษตร ถอดภาษาสันสกฤตจากอักษรเบรลล์โรมันเป็นอักษรไทย อีกต่อหนึ่ง

เฉพาะหลักที่ ๑๒๖ เรียก จารึกนครวัด ก็ไม่มีภาพถ่ายประกอบ เพราะเป็นคำจารึกอยู่ที่ผนังปราสาทหินนครวัดประเทศกัมพูชา ได้แต่ถ้อยคำจารึกซึ่งแปลจากอักษรขอมมาพิมพ์ไว้คู่กัน การนำเอาถ้อยคำที่แปลจากอักษรขอมมาตีพิมพ์ก็เนื่องด้วยเป็นจารึกร่วมสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา องค์ที่ ๑๗ เสวยราชย์พุทธศักราช ๒๐๕๑ สวรรคตพุทธศักราช ๒๑๑๑ ศิลาจารึกหลักที่ ๑๒๖ จารึกเมื่อพุทธศักราช ๒๑๐๖ มีถ้อยคำหลายคำที่เป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาภาษาศาสตร์ในปัจจุบัน คณะกรรมการฯ จึงได้นำมาพิมพ์ไว้ด้วย

มีศิลาจารึกอีกหลักหนึ่ง คณะกรรมการฯ เรียกจารึก พระสาถกยวงศ์ ได้มาจากประเทศเนปาลเป็นอักษรพราหมณ์ก่อนสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งโมริยวงศ์ เป็นภาษามคธ ๒ บรรทัด จารึกไว้บนผอบศิลาบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ศิลาจารึกหลักนี้เป็นหลักที่ ๑๒๘ นายปรีดา ศรีชลาลัย กรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์เป็นผู้เสนอ และขอให้นายชวันทัตพ วัดนกุล ช่วยจำลองขยายภาพอักษรจารึก เพื่อให้คณะกรรมการฯ ได้อ่านตรวจดูโดยสะดวกด้วย จากจารึกดังกล่าวทำให้ได้ทราบเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อ ๒๒๖๕ ปี ล่วงมาแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีนับเป็นหลักที่มีอายุมากที่สุดเล่มนี้ และมีจารึกอีกหลักหนึ่ง คือ แผ่นทองจารึกเมืองพิมาย คณะกรรมการฯ เรียกจารึกแผ่นทองอาถรรพณ์ ขุดได้ที่ปราสาทหินพิมายเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๑ อาจเป็นลานทองอาถรรพณ์ที่มีอายุรองจากจารึกพระสาถกยวงศ์คงจะจารึกพร้อมกับสร้างปราสาทหินพิมาย เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ก็ได้ มีทั้งลวดลายเลขยันต์และตัวอักษรเขียนไว้ทั้ง ๒ ด้าน

ประชุมศีกาจารึก ภาคที่ ๔ คณะกรรมการ ฯ ได้มอบให้กรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ร่วมกันดำเนินการ ซึ่งมี นายมานิต วาลิโกตม นายตรี อมาตยกุล นายปรีดา ศรีชลาลัย นายฉ่ำ ทองคำวรรณ และ นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ต่อมา นายฉ่ำ ทองคำวรรณถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๑๒ ที่ประชุมจึงได้ให้ หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ทิศกุล เป็นกรรมการเมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๑๒ กรรมการแต่ละท่านผู้ได้รับมอบให้ดำเนินการเกี่ยวกับประชุมศีกาจารึกภาคที่ ๔ โดยเริ่มประมวลภาพถ่ายศีกาจารึก การคัดอักษรในจารึกและวางรูปอักษรปัจจุบันให้มีบรรทัดตรงกันในจารึกมาตั้งแต่ปลายปี ๒๕๐๕ เสร็จแล้วจึงส่งต้นฉบับให้โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๑ ลงมือเรียงพิมพ์และถ่ายทำบล็อก ซึ่งสำเร็จรูปเป็นเอกสารดังที่เห็นอยู่บัดนี้ เป็นเวลา ๓ ปีเศษ เวลาทั้งหมดไปนั่งทำงานอาจเข้าใจว่าทำกันลำบาก ความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น ความลำบากที่เราลำบากไว้ในที่แห่งนี้ เป็นเพราะการจัดต้องการความประณีตความถูกต้องในการวางรูปจัดพิมพ์ การตรวจพิสูจน์ให้มากที่สุด เพื่อให้เป็นหลักฐานทางโบราณคดีอันเนื่องด้วยประวัติศาสตร์ที่นักศึกษาจะได้อาศัยใช้ค้นคว้าศึกษารูปแบบอักษรไทยโบราณ อักษรขอม อักษรพราหมี อักษรไทยลานนาและอักษรไทยภาคอีสานได้อย่างแท้จริง คณะกรรมการ ฯ ผู้จัดทำจึงต้องใช้เวลาหมดไปในเรื่องนี้มาก เพื่อให้เป็นผลดีแก่การศึกษาเพราะศีกาจารึกแต่ละหลัก ลางหลักอักษรกร่อนเลือนอ่านไม่ชัดเจน ลางหลักศักราชที่ล่งไว้ ตัวเลขกะเทาะหายไป ก็ต้องทบทวนค้นคว้าสอบหาศักราชกันใหม่ ด้วยการพิสูจน์ศักราชตามแบบค้นศักราช ถ้าจารึกหลักใดไม่ปรากฏศักราชก็สันนิษฐานหรืออนุมานเอาจากแบบการเขียนตัวอักษรซึ่งเป็นการกระทำที่ต้องใช้เวลาทั้งสิ้น โดยเฉพาะทางโรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรีต้องใช้เวลาแก่การพิมพ์ของทางราชการอย่างอื่นด้วย จึงเป็นต้นเหตุของความล่าช้าด้วยอีกทางหนึ่ง

เฉพาะศีกาจารึกหลักที่ได้จารึกรูปดวงชะตาลงไว้ด้วย ซึ่งมีอยู่ด้วยกันในเล่มนี้หลายหลัก กรรมการได้มอบให้ นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ กรรมการและเลขานุการซึ่งเป็นผู้สนใจในวิชาโหราศาสตร์และคัมภีร์สุริยศาสตร์ ช่วยตรวจสอบว่าทางโคจรของดวงดาวที่ปรากฏอยู่บนแผ่นศีกาจารึกนั้นตรงกับคัมภีร์สุริยศาสตร์หรือไม่ นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ได้ให้นายทองเจือ อ่างแก้ว ผู้เป็นอาจารย์ผู้ชำนาญคัมภีร์สุริยศาสตร์ช่วยตรวจสอบก็ปรากฏว่า ดวงชะตาลางหลักจารึกดาวเคราะห์ล่งไว้ไม่ตรงกัน ซึ่งมีหลักใดบ้าง ก็ได้ตีพิมพ์ประกอบไว้ให้ทราบด้วยแล้ว ทั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ จะได้สอบค้นคัมภีร์สุริยศาสตร์เปรียบเทียบ และสอบคติทางจันทรคติและวันทางสุริยคติในอดีตอันเป็นประโยชน์ต่อการนับอดีตปฏิทิน ปีนักษัตร ปีจุลศักราช ได้อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งต้องขอคุณ นายทองเจือ อ่างแก้ว ไว้ ณ ที่แห่งนี้ด้วย

ดังได้กล่าวไว้แล้ว ศีกาจารึกที่พบในประเทศไทย มีอยู่หลายร้อยหลัก เพียงเท่าที่ได้นำมาตีพิมพ์แล้ว ๔ ภาค รวมได้ ๑๓๐ หลักเท่านั้น ยังคงมีอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทยอีกไม่น้อย เช่นที่จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง ในภาคเหนือ ส่วนในภาคใต้ก็มีที่จังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และจังหวัดอื่น ๆ ของแต่ละภาคอีกมาก ถ้ามีการสอบค้นหลักจารึกในประเทศไทยให้ทั่ว เราอาจได้พบศีกาจารึกไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ หลัก ในจำนวน ๕๐๐ หลักนี้ เมื่อให้ผู้เชี่ยวชาญอ่านจนครบถ้วนแล้ว เราต้อง

ได้รับความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดีของชาติเพิ่มเติมขึ้นอีกอย่างไม่ต้องสงสัย รวมทั้งจักเป็นหลักฐานที่แน่นอนเชื่อถือได้ในฐานะเป็นโบราณเอกสารทางประวัติศาสตร์อีกด้วย

ศิลาจารึกบรรดาที่ยังไม่ได้พิมพ์และอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ กำลังรอการอ่าน การพิมพ์อยู่ ซึ่งคณะกรรมการ ฯ หวังว่าจะได้นำมาอ่านแล้วพิมพ์เสนอนักศึกษาวิชา โบราณคดีและประวัติศาสตร์ไปตามลำดับ และตามกำลังเงินงบประมาณที่ได้รับ เฉพาะประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔ ที่ได้พิมพ์เสร็จเป็นรูปเล่ม ณ บัดนี้ คณะกรรมการ ฯ ได้รับความกรุณาจาก ฯ พล ฯ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี อนุมัติงบประมาณให้จำนวนหนึ่ง เพื่อดำเนินการพิมพ์ เป็นการรักษาสम्บัติ วัฒนธรรมของชาติทางประวัติศาสตร์ไม่ให้ชำรุดสูญหายไปตามกาลเวลา เพราะประโยชน์ที่จะได้จากประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔ นี้มีมากนัก เพียงแต่ศิลาจารึกแจ้งให้ทราบว่า สมเด็จพระอัยกาธิราชของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัยมีพระนามว่า “บุญขุนจิตขุนจอต” ก็ได้ผลทางประวัติศาสตร์จนประมาณมิได้เสียแล้ว คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ขอขอบพระคุณ ฯ พล ฯ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีไว้ ณ ที่แห่งนี้ เพราะนอกจากจะได้กรุณาให้งบทำการมาจัดพิมพ์ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔ แล้ว ยังกรุณาให้งบจัดพิมพ์ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๕ (วัดศรีชุมสุโขทัย) ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๖ (สมัยรัตนโกสินทร์) ไว้ทั้ง ๒ ภาคอีกด้วย หนังสือทั้ง ๒ เล่มนี้จะสำเร็จในไม่ช้าและจักเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์สำคัญยิ่ง ที่คณะกรรมการได้รับอนุมัติงบประมาณมาจัดพิมพ์ขึ้นตามโครงการ

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔ ได้รับความร่วมมือจากกรรมการทุกท่านนับจากประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ และกรรมการผู้ได้รับมอบให้ดำเนินงาน ขอขอบพระทัยขอขอบคุณ คณะกรรมการซึ่งมีนายมานิต วลัยโกดม นายตรี อมาตยกุล นายปรีดา ศรีชลาลัย หม่อมเจ้าสุภัทระดิศ ดิศกุล นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ที่ได้ร่วมกันดำเนินงานจนเสร็จเรียบร้อย ขอขอบคุณ นายขัม ปัดเตยงกูร ผู้ทำดัชนีอนุกรม และขอบคุณกรมศิลปากรที่ได้อนุญาตให้ถ่ายภาพและให้ นายประสาร บุญประคอง ซึ่งเป็นข้าราชการกรมศิลปากร มาช่วยในการนี้ ตามโอกาสอันสมควร ตั้งแต่ต้น และขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ผู้ให้คำปรึกษาในการอ่าน แปลจารึกกลางเรื่องแก่นายประสาร บุญประคอง ด้วย

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ หวังใจว่าประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔ จะเป็นที่พอใจแก่บรรดาผู้ที่สนใจในการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดีโดยทั่วกัน และหวังว่าถ้าท่านผู้หนึ่งผู้ใด มีศิลาจารึก มีลานทองจารึกหรือมีแผ่นอิฐจารึกอยู่ในครอบครอง ถ้ากรุณาแจ้งให้คณะกรรมการจัดพิมพ์ ฯ ทราบ ก็จะเป็นที่ยินดีอย่างยิ่ง เพื่อจะได้ขออนุญาตอ่านข้อความและถ่ายภาพมาตีพิมพ์ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาของประเทศชาติสืบไป

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์

สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี

๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

สารบัญ

	หน้า
หลักที่ ๔๐ พิเศษ ศีลาจารึกเจดีย์น้อย วัดพระมหาธาตุ สมัยสุโขทัย ... .. ๑ ภาพหินชนวนสีเขี้ยว หลักที่ ๔๐ พิเศษ รูปที่ ๑ (ระหว่างหน้า ๒-๓)	
หลักที่ ๔๕ ศีลาจารึกรอยพระพุทธบาทวัดชมภูเวก ... .. ๖ ภาพหินชนวนสีเขี้ยว หลักที่ ๔๕ รูปที่ ๒ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๖-๗)	
หลักที่ ๔๖ ศีลาจารึกอักษรขอมภาษาบาลีและภาษาไทย ... .. ๑๑ ภาพหินชนวนสีเขี้ยว หลักที่ ๔๖ รูปที่ ๓ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๑๒-๑๕)	
หลักที่ ๔๗ ศีลาจารึกจังหวัดเชียงราย ... .. ๑๖ ภาพศีลาจารึก หลักที่ ๔๗ รูปที่ ๔ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๑๖-๑๙)	
หลักที่ ๔๘ ศีลาจารึกวัดแดนเมือง ... .. ๒๒ ภาพศีลาจารึก หลักที่ ๔๘ รูปที่ ๕ (ระหว่างหน้า ๒๒-๒๓)	
หลักที่ ๔๙ ศีลาจารึกวัดศรีระเกษ ... .. ๒๖ ภาพศีลาจารึก หลักที่ ๔๙ รูปที่ ๖ (ระหว่างหน้า ๒๖-๒๗)	
หลักที่ ๕๐ ศีลาจารึกฐานพระพุทธรูปนั่ง ... .. ๒๙ ภาพหินสีเขี้ยว หลักที่ ๕๐ รูปที่ ๗ (ระหว่างหน้า ๓๐-๓๑)	
หลักที่ ๕๑ ศีลาจารึกวัดเทพจันทร์ ... .. ๓๒ ภาพหินชนวนสีเขี้ยว หลักที่ ๕๑ รูปที่ ๘ (ระหว่างหน้า ๓๒-๓๓)	
หลักที่ ๕๒ ศีลาจารึกอักษรและภาษาไทย ... .. ๓๓ ภาพหินชนวนสีเขี้ยว หลักที่ ๕๒ รูปที่ ๙ (ระหว่างหน้า ๓๘-๓๙)	
หลักที่ ๕๓ ศีลาจารึกวัดอโศการาม ... .. ๔๑ ภาพหินชนวนสีเขี้ยว หลักที่ ๕๓ รูปที่ ๑๐ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๔๒-๔๗)	

หลักที่ ๙๔	จารึกลานทองคำ	๕๗
	ไม่มีภาพ	
หลักที่ ๙๕	ศิลาจารึกวัดหินตั้ง	๖๐
	ภาพหินชนวนสีเขี้ยว หลักที่ ๙๕ รูปที่ ๑๑ (ระหว่างหน้า ๖๐-๖๑)	
หลักที่ ๙๖	จารึกวัดโพธิ์หอม	๖๕
	ภาพแผ่นดินเผา หลักที่ ๙๖ รูปที่ ๑๒ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๖๖-๖๗)	
หลักที่ ๙๗	ศิลาจารึกวัดพระบรมธาตุชัยนาท	๖๕
	ภาพหินชนวนสีเขี้ยว หลักที่ ๙๗ รูปที่ ๑๓ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๗๐-๗๓)	
หลักที่ ๙๘	ศิลาจารึกวัดเชตุพน	๗๗
	ภาพหินสีเทาเนื้อละเอียด หลักที่ ๙๘ รูปที่ ๑๔ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๗๘-๗๙)	
หลักที่ ๙๙	ศิลาจารึกวัดหนองขวาง	๘๑
	ภาพหินชนวน หลักที่ ๙๙ รูปที่ ๑๕ (ระหว่างหน้า ๘๒-๘๓)	
หลักที่ ๑๐๐	ศิลาจารึกวัดดอนกราม	๘๖
	ภาพหินชนวน หลักที่ ๑๐๐ รูปที่ ๑๖ (ระหว่างหน้า ๘๖-๘๗)	
หลักที่ ๑๐๑	ศิลาจารึกวัดป่าใหม่	๙๐
	ภาพหินทราย หลัก ๑๐๑ รูปที่ ๑๗ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๙๐-๙๓)	
หลักที่ ๑๐๒	ศิลาจารึกภูเขาไกรลาส สวนซ้าย ในพระบรมมหาราชวัง	๙๗
	ภาพหินชนวนสีเขี้ยว หลักที่ ๑๐๒ รูปที่ ๑๘ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๙๘-๑๐๓)	
หลักที่ ๑๐๓	ศิลาจารึกวัดศรีโคมคำ	๑๐๕
	ภาพหินทราย หลักที่ ๑๐๓ รูปที่ ๑๙ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๑๐๖-๑๐๘)	

- หลักที่ ๑๐๔
 ศีลาจารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง ๑๑๑
 ภาพหินทรายสีเทา หลักที่ ๑๐๔ รูปที่ ๒๐ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๑๑๒-๑๑๕)
- หลักที่ ๑๐๕
 ศีลาจารึกวัดศรีอุโมงค์คำ ๑๒๐
 ภาพหินทราย หลักที่ ๑๐๕ รูปที่ ๒๑ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๑๒๐-๑๒๓)
- หลักที่ ๑๐๖
 ศีลาจารึกวัดช้างล้อม ๑๒๔
 ภาพหินชนวนสีเขียว หลักที่ ๑๐๖ รูปที่ ๒๒ ก.ข.ค. (ระหว่างหน้า ๑๒๔-๑๒๕)
- หลักที่ ๑๐๗
 ศีลาจารึกวัดบางสนอก ๑๓๓
 ภาพหินชนวนสีเขียว หลักที่ ๑๐๗ รูปที่ ๒๓ (ระหว่างหน้า ๑๓๔-๑๓๕)
- หลักที่ ๑๐๘
 ศีลาจารึกวัดตำหนัก ๑๓๗
 ภาพหินชนวนสีเขียว หลักที่ ๑๐๘ รูปที่ ๒๔ (ระหว่างหน้า ๑๓๘-๑๓๙)
- หลักที่ ๑๐๙
 จารึกบนวัตถุสัมฤทธิ์ ๑๔๐
 ภาพกรอบคันฉ่องสัมฤทธิ์ หลักที่ ๑๐๙ รูปที่ ๒๕ (ระหว่างหน้า ๑๔๐-๑๔๑)
- หลักที่ ๑๑๐
 จารึกบนวัตถุสัมฤทธิ์ ๑๔๒
 ภาพสังข์สัมฤทธิ์ หลักที่ ๑๑๐ รูปที่ ๒๖ (ระหว่างหน้า ๑๔๒-๑๔๓)
- หลักที่ ๑๑๑
 จารึกบนวัตถุสัมฤทธิ์ ๑๔๔
 ภาพขันสัมฤทธิ์ทรงกลมหลักที่ ๑๑๑ รูปที่ ๒๗ ก.ข.ค. (ระหว่างหน้า ๑๔๔-๑๔๕)
- หลักที่ ๑๑๒
 จารึกบนวัตถุสัมฤทธิ์ ๑๔๗
 ภาพขันสัมฤทธิ์ทรงรี หลักที่ ๑๑๒ รูปที่ ๒๘ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๑๔๗-๑๔๘)
- หลักที่ ๑๑๓
 จารึกบนวัตถุสัมฤทธิ์ ๑๕๐
 ภาพเชิงเทียนสัมฤทธิ์ หลักที่ ๑๑๓ รูปที่ ๒๙ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๑๕๐-๑๕๑)

หลักที่ ๑๑๔

จารึกบนขอบระฆัง ๑๕๓
ภาพระฆังสัมฤทธิ์ หลักที่ ๑๑๔ รูปที่ ๓๐ (ระหว่างหน้า ๑๕๔-๑๕๕)

หลักที่ ๑๑๕

ศิลาจารึกวัดมหาธาตุ ๑๕๕
ภาพหินชนวนสีเขียว หลักที่ ๑๑๕ รูปที่ ๓๑ (ระหว่างหน้า ๑๕๖-๑๕๗)

หลักที่ ๑๑๖

ศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ ในบริเวณนครศรีไชยบุรี ประเทศกัมพูชา ๑๕๕
ภาพเสาศิลาจำหลักคำจารึก หลักที่ ๑๑๖
รูปที่ ๓๒ ก.ข.ค.ง. (ระหว่างหน้า ๑๗๘-๑๘๓)
ภาพเสาศิลาจำหลักคำจารึก หลักที่ ๑๑๖
รูปที่ ๓๓ ก.ข.ค.ง. (ระหว่างหน้า ๑๘๓-๑๘๕)
ภาพเสาศิลาจำหลักคำจารึก หลักที่ ๑๑๖
รูปที่ ๓๔ ก.ข.ค.ง. (ระหว่างหน้า ๑๘๖-๑๘๗)
ภาพเสาศิลาจำหลักคำจารึก หลักที่ ๑๑๖
รูปที่ ๓๕ ก.ข.ค.ง. (ระหว่างหน้า ๑๙๐-๑๙๕)

หลักที่ ๑๑๗

ศิลาจารึกหลักใหม่ค้นพบในพระนครศรีอยุธยา ๒๑๖
ภาพศิลาจารึก หลักที่ ๑๑๗ รูปที่ ๓๖ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๒๑๘-๒๑๙)

หลักที่ ๑๑๘

ศิลาจารึกบ่ออึกา ๒๒๑
ภาพศิลาจารึก หลักที่ ๑๑๘ รูปที่ ๓๗ ก.ข.ค. (ระหว่างหน้า ๒๒๒-๒๒๓)

หลักที่ ๑๑๙

ศิลาจารึกขอมในประเทศไทย ๒๒๕
ภาพศิลาจารึก หลักที่ ๑๑๙ รูปที่ ๓๘ (ระหว่างหน้า ๒๒๖-๒๒๗)

หลักที่ ๑๒๐

ศิลาจารึกปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ๒๒๕
ภาพศิลาจารึก หลักที่ ๑๒๐ รูปที่ ๓๙ ก.ข.ค.ง. (ระหว่างหน้า ๒๓๐-๒๓๗)

- หลักที่ ๑๒๑-๑๒๒
 จารึก ๒ หลักบนเสาที่หินขอน อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ๒๔๑
 ภาพศิลาจารึก หลักที่ ๑๒๑-๑๒๒ รูปที่ ๔๐ ก.ข.ก.ง. (ระหว่างหน้า ๒๔๒-๒๔๗)
- หลักที่ ๑๒๓
 จารึกที่บ้านพุทรา จังหวัดนครราชสีมา ๒๕๓
 ภาพศิลาจารึก หลักที่ ๑๒๓ รูปที่ ๔๑ (ระหว่างหน้า ๒๕๒-๒๕๓)
- หลักที่ ๑๒๔
 จารึกจากจังหวัดสุรินทร์ ๒๕๔
 ไม่มีภาพ
- หลักที่ ๑๒๕
 จารึกบนหลักประตูที่ปราสาททิวเสียม อำเภออรุณประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี... ๒๕๕
 ไม่มีภาพ
- หลักที่ ๑๒๖
 คำจารึกภาษาขอมที่นครวัด พ.ศ. ๒๑๐๖ ... .. ๒๕๘
 ไม่มีภาพ
- หลักที่ ๑๒๗
 จารึกวัดกุ พ.ศ. ๑๖๗๕ ... .. ๒๖๐
 ภาพศิลาจารึก หลักที่ ๑๒๗ รูปที่ ๔๒ (ระหว่างหน้า ๒๖๐-๒๖๑)
- หลักที่ ๑๒๘
 จารึกพระสากขวงศ์ ๒๖๔
 ภาพจารึกพระสากขวงศ์ หลักที่ ๑๒๘ รูปที่ ๔๓ (ระหว่างหน้า ๒๖๒-๒๖๓)
- หลักที่ ๑๒๙
 จารึกแผ่นทองอาถรรพณ์ ๒๖๖
 ภาพแผ่นทองจารึก หลักที่ ๑๒๙ รูปที่ ๔๔ (ระหว่างหน้า ๒๖๖-๒๖๗)
- หลักที่ ๑๓๐
 จารึกที่ฐานพระพุทธรูปสมัยอู่ทอง ๒๖๗
 ภาพจารึกที่ฐานพระ หลักที่ ๑๓๐ รูปที่ ๔๕ ก.ข. (ระหว่างหน้า ๒๖๘)

(ฉ)

ดัชนี
สารบัญ^๔เรื่อง

หน้า

๒๖๕

๒๗๑ - ๒๘๐

หลักที่ ๔๐ พิเศษ*

ศิลาจารึกเจดีย์น้อย วัดพระมหาธาตุ สมัยสุโขทัย

ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นหินชนวนสีเขี้ยว ขนาดกว้าง ๕๒ ซม. สูง ๖๖ ซม.หนา ๘ ซม. อักษรและภาษาไทย มี ๒๕ บรรทัด อักษรขอมภาษาสันสกฤต มี ๓ บรรทัด รวม ๒๘ บรรทัด หักเป็น ๓ ชั้น ชั้นที่ ๑-๒ หน่วยขุดแต่งและบูรณะเมืองสุโขทัย ขุดพบที่เจดีย์น้อย ข้างหน้าเจดีย์ ๘ ยอด ทางด้านใต้ของวัดพระมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ชั้นที่ ๓ นายบุญธรรม พูนสวัสดิ์ เป็นผู้ให้ในปีเดียวกันนั้น

เก็บรวบรวมรักษาอยู่ที่แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ นายประสาร บุญประคอง ได้พิจารณาเห็นศิลาจารึกเจดีย์น้อยวัดพระมหาธาตุ ยังมีอักษรอีกด้านหนึ่ง ซึ่งปูนจับแน่น จึงใช้กรรมวิธีตามหลักวิทยาศาสตร์ล้างปูนที่จับแน่นนั้นออกหมดแล้ว ได้อ่านตีพิมพ์ตั้งข้อความต่อไปนี้

นายประสาร บุญประคอง

อ่านและอธิบายคำ

ดร. ประเสริฐ ณ นคร

ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

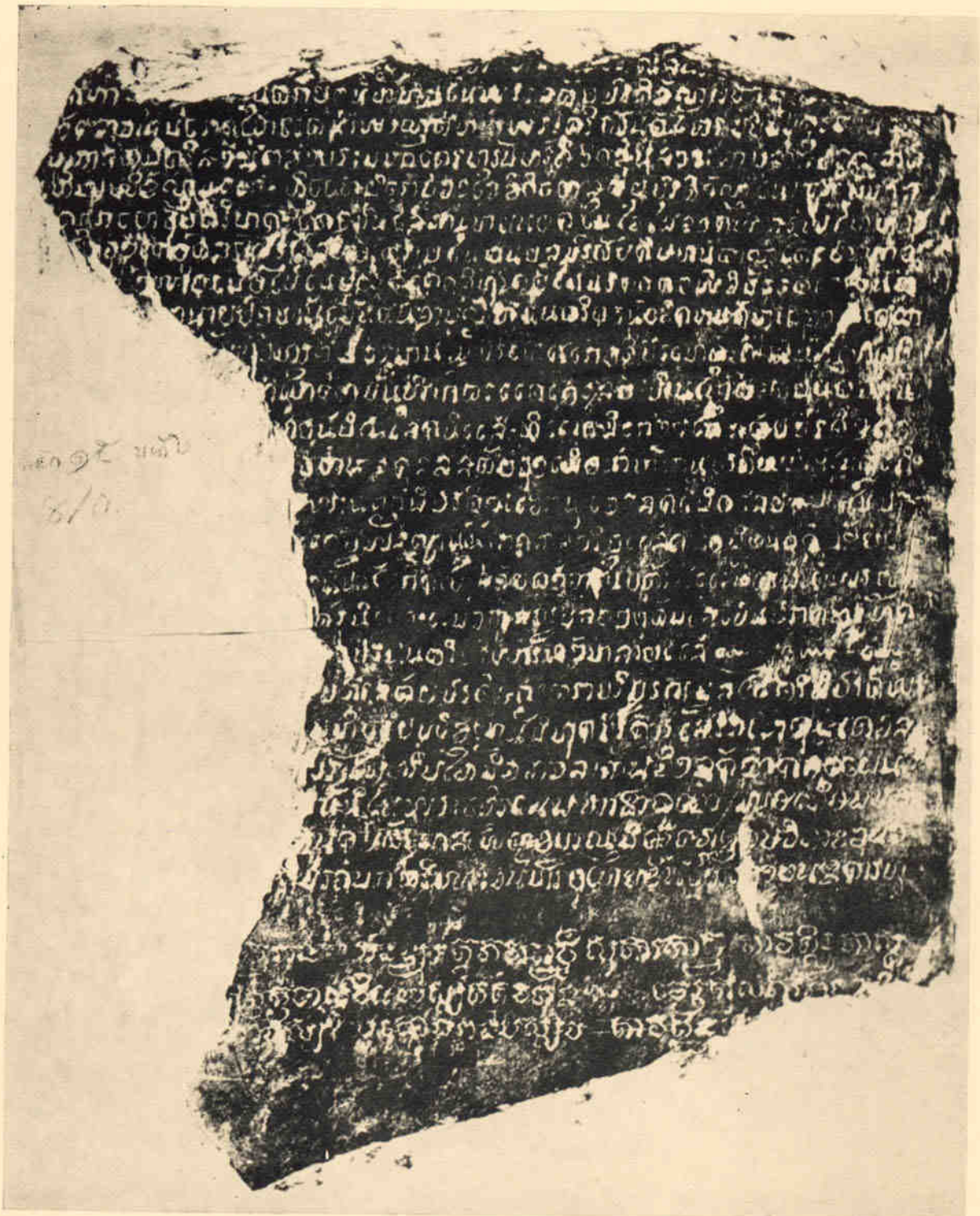
* ศิลาจารึกหลักนี้ ครั้งแรกศาสตราจารย์ ทงคำวรรณ ได้อ่านไว้หนึ่งด้าน ซึ่งตีพิมพ์อยู่ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓ หลักที่ ๔๐ หน้า ๔๓ ต่อมานายประสาร บุญประคอง ได้ค้นพบอีกด้านหนึ่ง จึงจัดเป็นด้านที่ ๒ ได้ตีพิมพ์ไว้ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔ เป็นหลัก ๔๐ พิเศษ ขอได้โปรดเข้าใจตามนี้ด้วย

จารึกหลักที่ ๔๐ พิเศษ

ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่านปัจจุบัน
๑. .... ..(ญาใจจากหลายบริคณ สนธิ)	.....ย้ายใจจากหลายบริคณที่— สนธิ) ^(๑) .....
๒. ....กทำ (สรพโทษา) นตราย อนั หมายในพระสตัยประดิษฐา มหาบุญ	.....กระทำสรรพโทษานตราย ^(๒) อันหมายในพระสตัยประดิษฐา ^(๓) มหาบุญ.....
๓. .... (ด) งักลาวมานิเรากไห แดน้ำพระญาตหน้าพระศรีรัตนันต์ ไทรยบพิตรเป็นเจ้า	.....ดังกล่าวมานี้ เรากี้ให้ แดน้ำพระยาตหน้าพระศรีรัตนัน— ตริยบพิตรเป็นเจ้า
๔. .... มหาสวามีศรีสังฆราช พระมหาเถรธรรมทัสสี อักขุมนุ สงฆคามวาสีอรัญวาสี	..... มหาสวามีศรีสังฆราช พระมหาเถรธรรมทัสสี อักขุมนุม สงฆคามวาสีอรัญวาสี
๕. ....ทิพพิชัญญาณแล ๐ ที่แท้ผิ เราบ่งใจชื่อเอาสตัยประดิษฐา ในพระมหาสุ	.....ทิพพิชัญญาณ ^(๔) แล ๐ ที่แท้ผิ เราบ่งใจชื่อเอาสตัยประดิษฐา ในพระมหาสุ—
๖. (พรรณบัตร์นี้แ) ดเราเอา ไมตรีมากงั ให้เป็นโสภายาย นอกในใจใสจงกทำสรพโทษาดัง	พรรณบัฏนี้แแต่เราเอา ไมตรีมากงั ^(๕) ให้เป็นโสภายาย นอกในใจใส จงกระทำสรรพโทษาดัง
๗. ....ให้จงเกิดสรรพโทษาน ตรายในตนยลปรตัยกัษัทันตา ญาใดเป็นท้าว	.....ให้จงเกิดสรรพโทษาน ตรายในตนยลปรตัยกัษัทันตา ^(๖) อย่าได้เป็นท้าว
๘. .... (เมือ) นำพายเมือไปใน ปรโลกกดีทุรคติในนรก อกอพิงมีแแต่เราอนัต	.....เมือหน้า ภายเมือไปใน ปรโลก ^(๗) กดี ทุรคติ ^(๘) ในนรก อกอพิง ^(๙) มีแแต่เราอนัต

หลักที่ ๔๐ พิเศษ

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๕. .... หมายถึงพนเป้นตนา
 บัญจันนตริกอน้อธิกหนักหนา
 จงมีแดเรา
๑๐. ....ยังทรงธรมานในปรเทศ
 เรากดีปรเทศน้ำกดีปรเทศอี่
๑๑. (น).....ญาใหเอาบิณฑบาตรแด
 เราเลข ๐ หินให้ตะตยนดยลน
๑๒. ....(พรญา) อนมี ในโลกนนี้แล ๐
 ที่แท้เริเราอยู่ในสตัยประดิษญา
๑๓. ....(ดวย) อำนาจกุศลสตัยจง
 เือน้ำหลานปรดิพทธีไมตรี มี
๑๔. ....พานญามีประดิษ
 เวรานูเวร สักเมื่อเลข ๑ ในปร
๑๕. ....แดบูพรญานนเรากลาวจริง
 แล กมี(๑๔) มีอันอุดมมรัชม
๑๖. ....อนันนเรากให้สตัยดงว่าใน
 บัดนี้แล ๐ แม่น้ำพรญา
๑๗. ....(บ) ตรนนี้แล ๐ แมจวาสุวรรณ
 ลวงอุดมไซเรนปรากฐรูทุก
๑๘. ....(ก) อปรมนตริบริพารทง
 หลายแล ๑
๑๙. ....บตริสตัยประดิษญาตรา
 บริบูรณมูลไมตรีมิปรดิพ
๒๐. (ทธี) ... ที่พยพิชญาณมิทุกประการ
 เสรจเหตุสเดจส
๒๑. ....พระไมตรีบให้มีจลาจล
 ท่านจึงจกค้ำกแลน
- .....หมายถึงพน เป้นต่นว่า
 บัญจันนตริก(๑๐) อันอธิกหนักหนา
 จงมีแดเรา
- .....ยังทรงธรมาน(๑๑) ในปรเทศ
 เรากดี ปรเทศน้ำกดี ปรเทศอี่—
- น.....อย่าใหเอาบิณฑบาตรแด
 เราเลข ๐ หินให้ตีเตยนเดยลน
- .....พระชาอันมีในโลกนนี้แล ๐
 ที่แท้เริเราอยู่ในสตัยประดิษญา
- .....ด้วยอำนาจกุศลสตัย จง
 เือน้ำหลานปรดิพทธีไมตรี มี
- .....พาน อย่างมีปฏิษะ(๑๑)
 เวรานูเวร สักเมื่อเลข ๑ ในปร
- .....แดบูพระชานัน เรากล่าวจริง
 แล กมี(๑๔) มีอันอุดมมรัชม
- .....อนันนเรากให้สตัยดงว่าใน
 บัดนี้แล ๐ แม่น้ำพรญา
- .....บัดนี้แล ๐ แมจะว่าสุวรรณ(๑๕)
 ล่วงอุดมไซเรนปรากฐรูทุก
- .....กอปรมนตริบริพารทง
 หลายแล ๑
- .....บฏิสตัยประดิษญา ตรา
 บริบูรณมูลไมตรี มีปฏิพ—
- ทธี... ที่พยพิชญาณ มีทุกประการ
 เสรจเหตุ สมเดจส—
- .....พระไมตรีบให้มีจลาจล
 ท่านจึงจกค้ำกแลน(๑๖) แน

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๒๒. ....อนัน^๕โนพระศรีรัตนมหาธาตุ
เจ้าพ่อเมือมหา .....อนัน^๕โนพระศรีรัตนมหาธาตุ
เจ้าพ่อเมือมหา
๒๓. ... นกัษัตร์มาสไพศาชบูรณมีศรี^๕
ศุกฤกษ์วิชาขวัน ๖ .....นกัษัตร์มาสไพศาชบูรณมีศรี^๕
ศุกฤกษ์วิชาขวัน ๖
๒๔. ....ปรถมราตรีพระจันทรอุไทย
ขึ้นให้สงอนธการทุ .....ปรถมราตรี พระจันทรอุทัย
ขึ้นให้สง^(๕๗) อนธการ^(๕๘) ทุ-
๒๕. ....

(ต่อไปนี้เป็นอักษรขอม ภาษาสันสกฤต)

๒๖. ....(แม่) รุราช ราชพุดนภวนาวธี สุตารกาศว ดาวตียฐู ตาสตุ
๒๗. ....ตริักจาอุวิษยสตุตคั วเรนฯ เมรุกุลกิริราช.....
๒๘. ....ราชสตุ ยโสธรราชปัสส จ ดาวติฎฐู.....

ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร แปล

ขุนเขาเมรุ.....ตั้งอยู่ในภพอันรุ่งเรืองและดวงดาวที่ประเสริฐ ตั้งอยู่ก่อน ส่วน.....
เหล่านั้น หม้อน้ำอันรุ่งเรืองทั้ง ๓ อันชนะพิเศษเนื่องกันโดยความประเสริฐ ขุนเขาเนื่องมาจากเมรุ
.....แห่งราชาผู้เป็นใหญ่ในยโสธร ตั้งอยู่ก่อน

อธิบายคำ

(๑) บริกณห์สนธิ	= เอกสารกำหนดวัตถุประสงค์
(๒) สรรพโทษานตราบ	= โทษและอันตรายทั้งปวง
(๓) ประดิชญา	= ปฏิญญา คือ การให้คำมั่นสัญญา หรือการ แสดงยืนยันโดยถือเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือความ สุจริตเป็นที่ตั้ง
(๔) ทิพยพิชญาณ	คือ ทิพยพยาน = พยานที่ศักดิ์สิทธิ์
(๕) มากัง	= มากั้น, มาบัง
(๖) ปรัตยักษ์ทันตา	= ปรัตยักษ์ทันตา คือ ทันที่ตาเห็นในปัจจุบันอย่าง ชัดเจน
(๗) ปรโลก	คือ โลกอื่น
(๘) ทุรคติ	คือ การไปลำบาก
(๙) อพิจิ	= อเวจี
(๑๐) บัญจันนตริก	= อนันตริยกรรมห้า คือ ปิตุฆาต การฆ่าบิดา มาตุฆาต การฆ่ามารดา อหันตฆาต การฆ่า พระอรหันต์ สังฆเภท การทำให้สงฆ์แตกจากกัน โลहितุปปาต ทำให้พระกายของพระพุทธเจ้า ห้อเลือด
(๑๑) ธรรมาน	= ชังดำรงชีวิตอยู่
(๑๒) ปฏิพัทธ์	= รักใคร่ เนืองกัน ผูกพัน
(๑๓) ปฏิฆะ	= ความกั้มกั้น, ความกระทบกระทั่ง
(๑๔) คมมื่อ = กีมมื่อ	คือ กีมัก?
(๑๕) สवरูป	= รูปของตนเอง
(๑๖) ดำกถ	= ก่อสร้าง, ตั้งไว้, ตั้ง
(๑๗) สาง	= สว่างราง ๆ, ทำให้แจ้งให้กระจ่าง
(๑๘) อนธการ	= ความมืด

หลักที่ ๘๕

ศิลาจารึกรอยพระพุทธรูปวัดชมภูเวก

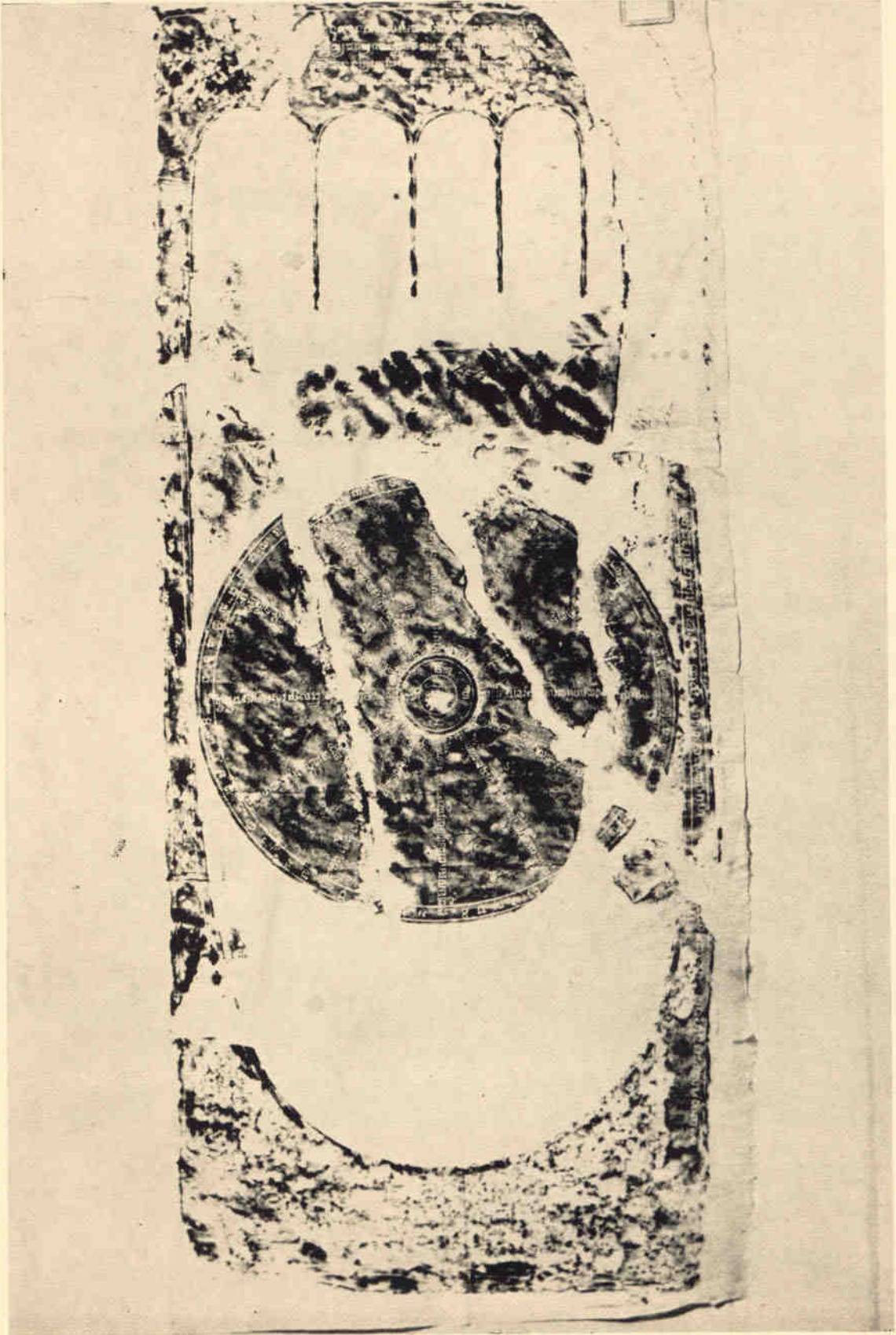
รอยพระพุทธรูป^๕อยู่ที่วัดชมภูเวก ตำบลท่าทราย อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
ทำด้วยหินชนวนสีเขียว วัดขนาดกว้าง ๕๒ ซม. ยาว ๑๓๐ ซม. หน้า ๒๓ ซม.

คำจารึกเป็นอักษรขอม ภาษาบาลี อายุประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๐ ^๕เนื้อความว่าด้วยเรื่อง
ญาณ ๓ อากาโร ๑๒

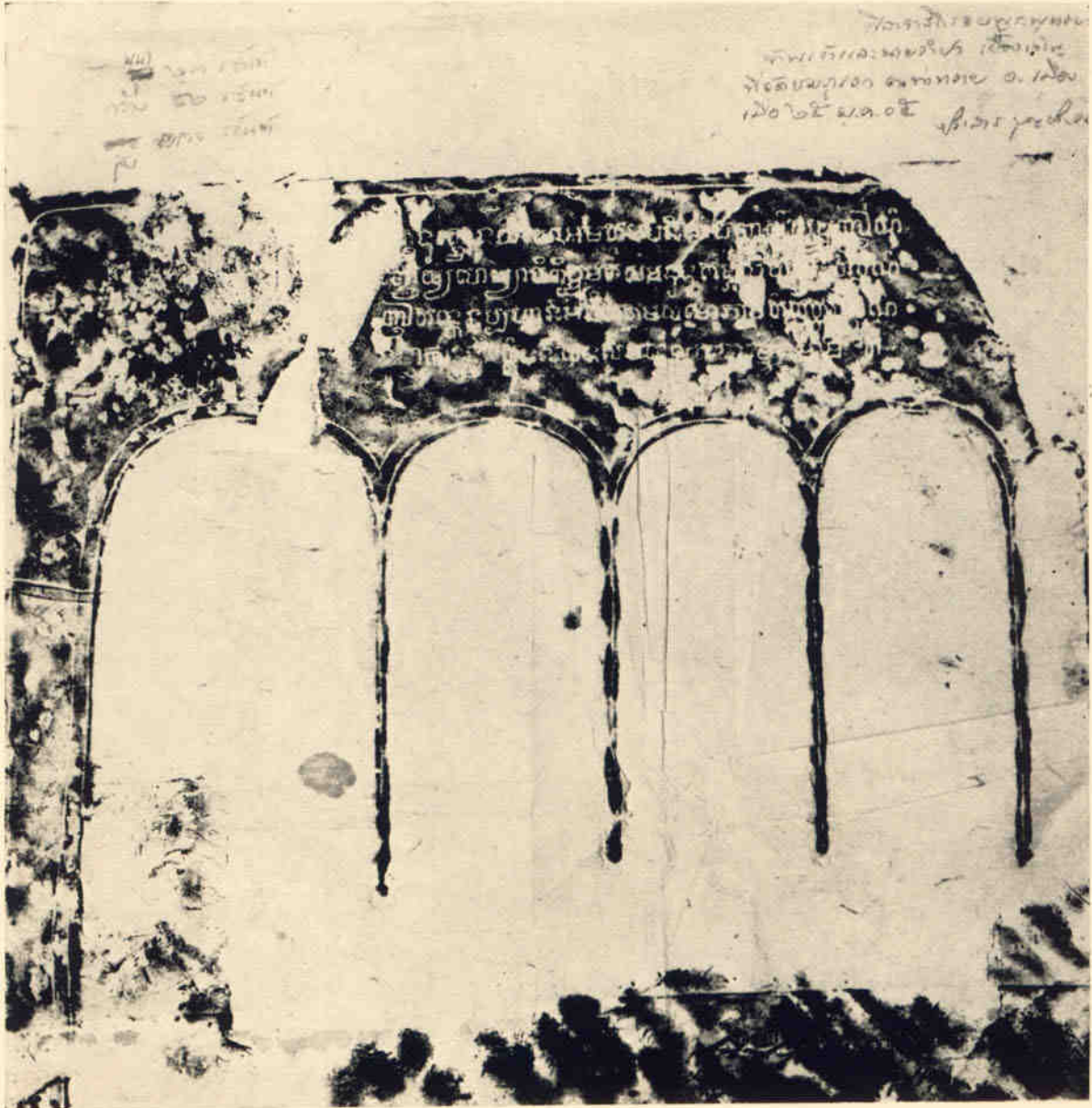
นายประสาร บุญประคอง อ่าน
ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร แปล

หลักที่ ๔๕

แผ่นที่ ๑

หลักที่ ๘๕
แผ่นที่ ๒

หลักที่ ๘๕
แผ่นที่ ๓

จารึกหลักที่ ๘๕

คำจารึก

อักษรที่ปลายพระพุทธรูป

๑. (ทุ) กุขทุโกโขทช้ โย อมตมุปี นีโรธวาส์ สัจจฉานน์
๒. เขยชัย์ เขยชัย์ กิจจุมมต์ สมหุ ทุกมภาวัต (กิจจ) ฉานน์
๓. ฉาดงเกนปฺปห่าน อธิคตมสโม ภาวัต กตฉฉานน์
๔. ทุจฉฉานนุติ วตต น สียา ทสพโต เสฎฐมมุนนนามิ ฯ

อักษรที่คุม

โย พุ (ทุโร) ตมมุณี

อักษรที่กำกับ

๑. .... สจจจ์ เอวนุคตฉฉานน์ วนุเท สิริสาห์
๒. (ทุ) กุขาริชสจจจ์ เขยชัย์ อิติ กิ (จจฉฉ) ฉฉมฺปนเมห้
๓. ทุกุขาริช... ฉฉตฉฉฉ ฉฉาห์ วนุ (นุเท) กตฉฉฉฉ
๔. ทุกุโขทชร (คส) ตฉฉฉริชสจจจ์ (ว) นุเท ตฉฉฉฉฉ
๕. (ทุกุ) โข... จจ ฉฉฉ อิติ กิจจฉฉฉฉฉฉฉฉ
๖. ทุกุโขทชสจจจ์ สฉฉมา ปฉฉฉฉฉฉ วนุเท กตฉฉฉฉ
๗. ทุกุชูปสโม ช้ โมกุขาริชสจจจ์ วนุเท ตฉฉฉฉฉ
๘. ทุกุชูปสโม เมติ... กิจจฉฉฉฉฉฉฉฉ
๙. ทุกุชุกุชยสจจจจจฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ (วนุเท) กตฉฉฉฉ
๑๐. ทุกุชุกุชยคามี่ มกุฉฉริชสจจจ์ (วนุเท) ตฉฉฉฉฉ
๑๑. ทุกุชุกุชยชมกุโค ภา... ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
๑๒. ทุกุชุกุชยคามี่ เม ภาวิทมกุโค วนุเท กตฉฉฉฉ

จารึกหลักที่ ๘๕

อักษรที่ระหว่างคำ

(๑) ร (๒) โธ (๓) ณ (๔) ห (๕) ณั (๖) เม (๗) ร (๘) . (๙) โต (๑๐)
 (๑๑) ภ (๑๒) เตว

อักษรที่กง

(๑) ...ท...ฆา (๒) ...ปัดนิตโย (๓) (ท) กุโขทัย อติ
 (๔) (ท) ชุหหิ (๕) (ท) สุตม สุก (๖) อม.....จ (๗)
 (๘) กุขนิสุสรณิ (๘) (ท) ตุดมณจฆ (๙) วนุเท ตณฺชลิ (๑๐) (ท) กุขนายนิ
 (๑๑) ทุฏฐฎาตถ (๑๒) .....

อักษรที่ริมรอยพระพุทธบาท

เข ธมฺมา เหตุปฺภา
 (เตสณฺจ) โย นิโรธ

เตสฺ เหตุ ตถาคโต อห
 เอว วาที่ มหาสมโณ ฯ

คำแปล

อักษรที่ปลายพระพุทธบาท

- ๑-๒. พระพุทธเจ้า พระองค์ใด ตรัสรู้ซึ่งสังขญาณ คือเหตุเป็นที่เกิดขึ้นซึ่งความทุกข์ และแม้พระนิพพานอันเป็นที่อยู่อาศัยแห่งนิโรธ (ความดับสนิทซึ่งทุกข์)
๒. พระพุทธเจ้า พระองค์ใด ตรัสรู้ซึ่ง (กิจ) ญาณ อันนับว่าเป็นกิจญาณ ซึ่งจะต้องกระทำให้เกิดมีขึ้น ๒ ครั้ง ได้แก่ ส.ม.ท. คือ สมุทัยสัง มรรคสัง ทุกขสัง
๓. พระพุทธเจ้า พระองค์ใด บรรลุรูปหानธรรม (การละสมุทัย) อันเป็นลักษณะแห่งญาณที่ได้ตรัสรู้แล้ว หาผู้เสมอมิได้ และบรรลุซึ่งกตญาณอันกระทำให้เกิดมีขึ้นแล้ว
๔. พระพุทธเจ้า พระองค์นั้น ชื่อว่าเป็นพระทศพล (มีกำลัง ๑๐ ประการ) ไม่ต้องถูกกล่าวหาว่า มีอาการอันชั่วช้าเลวทราม ข้าพเจ้าขอนมัสการซึ่งพระพุทธเจ้า พระองค์นั้น ผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐ

อักษรที่คุม

พระพุทธเจ้า พระองค์ใด เป็นผู้ตรัสรู้แล้ว ข้าพเจ้าขอนมัสการ ซึ่งพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้เป็นพระมุณี (ผู้มีปัญญาธิคุณ ไม่มีอะไรที่จะต้องให้รู้สัก)

อักษรที่กำ

๑. ข้าพเจ้า ขอน้อมเกล้าฯน้อมสักการพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ (ทุกโขทย) สัจ ซึ่งเป็นญาณอันถ่องแท้
อย่างนี้
๒. ข้าพเจ้า ขอน้อมสักการพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ ภิ (จัญญา) ณ ที่ว่าทุกขอริยสัจ เป็นธรรมอัน
พระองค์พึงรู้
๓. ข้าพเจ้า ขอน้อมสักการทุกเมื่อซึ่งพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ กตญาณ ที่ว่าทุกขอริยสัจอันพระองค์
ตรัสรู้แล้ว
๔. ข้าพเจ้า ขอน้อมสักการ ซึ่งพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ ตถญาณ (สัจจัญญา) ก็คือตรัสรู้ความจริง
อันประเสริฐแห่งวาระแลตัดค้นหาอันเป็นที่เกิดซึ่งความทุกข์
๕. ข้าพเจ้า ขอน้อมสักการพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ ภิจัญญา ที่ว่าเป็นที่ที่เกิดซึ่งความทุกข์
๖. ข้าพเจ้า ขอน้อมสักการซึ่งพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ กตญาณ ที่ว่าทุกขอริยสัจ อันเราละได้
เร็วหรือยแล้ว
๗. ข้าพเจ้า ขอน้อมสักการพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ ซึ่งตถญาณ (สัจจัญญา) อันเป็นแดนสงบทุกข์
และเป็นอริยสัจ ก็คือ เป็นธรรมอันหลุดพ้นแล้ว
๘. ข้าพเจ้า ขอน้อมสักการพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ ภิจัญญา ที่ว่าความระงับทุกข์ เราได้บรรลุแล้ว
๙. ข้าพเจ้า (ขอน้อมสักการ) พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ กตญาณ ที่ว่าความจริง ก็คือความสิ้นทุกข์
เราได้รู้แจ้งแล้ว
๑๐. ข้าพเจ้า (ขอน้อมสักการ) พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ ตถญาณ (สัจจัญญา) ได้แก่ความจริง
อันประเสริฐ ก็คือ มรรคเป็นทางดำเนินไปถึงความสิ้นทุกข์
๑๑. ข้าพเจ้า ขอน้อมสักการพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ . . . . จัญญา ได้แก่ทางถึงความสิ้นทุกข์ (เราได้
ปฏิบัติจำเริญให้เกิดมีขึ้นแล้ว)
๑๒. ข้าพเจ้า ขอน้อมสักการพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ กตญาณ ก็คือมรรคเป็นทางดำเนินไปถึงความ
สิ้นทุกข์ เราได้จำเริญให้เกิดมีขึ้นแล้ว

อักษรที่ระหว่างกำ

เข้าใจว่าเป็นกลบท ยังแปลไม่ออก

อักษรที่กึ่ง

ได้คำไม่เต็ม เพราะศิลาจารึกชำรุด แปลไม่ได้ความ

อักษรที่ด้านข้างรอยพระพุทธรูปบาท

ธรรมทั้งหลายเหล่าใด เกิดมาแต่เหตุ พระตถาคตตรัสบอกเหตุของธรรมทั้งหลายเหล่านั้น
ธรรมทั้งหลายเหล่าใด เป็นความดับซึ่งเหตุ (พระองค์) ตรัสบอกเหตุแห่งความดับนั้น
ด้วย พระมหาสมณะมีหลักถ้อยอย่างนี้ ฯ

หลักที่ ๘๖

ศิลาจารึกอักษรขอมภาษาบาลีและภาษาไทย

ศิลาจารึกหลักนี้ทำด้วยหินชนวนสีเขี้ยว ขนาดกว้าง ๒๖ ซม. สูง ๘๕ ซม. หน้า ๑๒ ซม. เป็นอักษรขอม ภาษาบาลีและภาษาไทย

พบที่บ้านนายจิตร พ่วงแผน ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ฤ นกร และ นายฉ่ำ ทองคำวรรณ ตรวจแก้

จารึกหลักที่ ๘๖

ด้านที่ ๑

คำจารึก

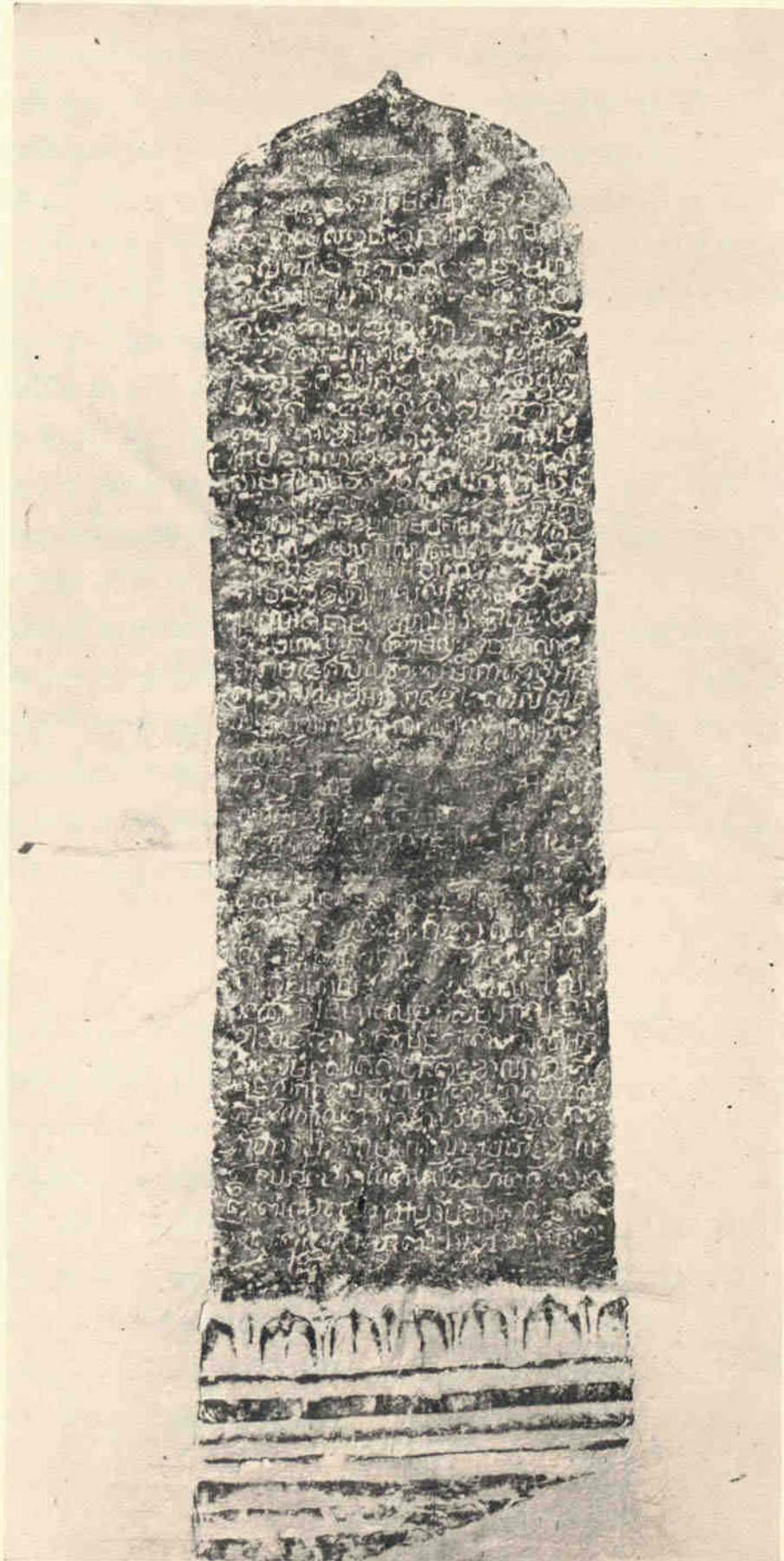
๑. นมตฺตุนโมเมสพฺพพุทฺธานิ
๒. นโมเมสพฺพทรมานํ นโมเมส-
๓. พุทฺธสํฆานํรัตนตฺตยํวณฺทามิหิ
๔. คุรฺนํกุนมสฺสการตฺตพระศฺรรัตน-
๕. ไตรยแกวฺทงฺสามปรการแลวกุ
๖. จิงจตงฺสํกรราชมาสเกณฺหํ ปิ เต-
๗. อนวันคินฺนฤกษพานาที่ตติถีสฺพ
๘. มหฺรติจิงนายศฺริโยธาหวัปาก
๙. แมงคาเขาหฺนุจกัเอาราชการบมิ
๑๐. ไตจิงอํลาพระญาศฺริไสยรณฺรงค์ส
๑๑. คุรํมโอกบวชในเดือนสามขึ้น
๑๒. แปะคํวณฺพระหฺสุมดีฉลฺนกัษตร
๑๓. สปตสกเมืออุปฺสมบศสกราชไต
๑๔. แปะดรอยหฺกสิบแปดขาลนกั
๑๕. ขตรอฏฺฐสกเดือนหกขึ้นแปด
๑๖. คํวณฺพุทฺธไตฤกษปฺุสยะตฺระวันชาย
๑๗. หกบาดนามซิมหาศฺระทฺธาปฺุญโย
๑๘. จิงมหาศฺระทฺธาปฺุญโยมีศฺระทฺธาจไกรสง
๑๙. อารามในดํบลพระศฺริมหาโพธิอิน
๒๐. พุระมหาสวามีอนุราชเอาตฺตลฺกาทฺวิ
๒๑. ปมาปฺุคหวางกลางบานอัยรอก -

คำอ่านปัจจุบัน

- นมตฺตุนโม เม สพฺพพุทฺธานิ
นโม เม สพฺพทรมานํ นโม เม ส-
พฺพสงฆานํ รัตนตฺตยํ วณฺทามิหิ
คุรฺนํกุนมสฺสการ ตฺตพระศฺรรัตน-
ตรัยแกวฺทงฺสามปรการ แลวกุ
จิงจตงฺสํกรราชมาสเกณฺหํ ปิ เต-
อน วัน คินฺน ฤกษพานาที่ ตติถีสฺพ
มหฺรติ(๑) จิงนายศฺริโยธา หวัปาก(๒)
แมงคาเข้าหฺนุ จักเอาราชการบมิ
ไต จิงอํลาพระญาศฺริไสยรณฺรงค์ส-
กราม โอกบวช(๓) ในเดือน ๓ ขึ้น
๘ คํวณฺ พุทฺธสดี ฉลฺนกัษตร
สปตสก(๔) เมืออุปฺสมบศ สกราชไต
๘๖๘ ขาลนกั
ษตร อฏฺฐสก(๕) เดือน ๖ ขึ้น ๘
คํวณฺ พุทฺธ ไตฤกษปฺุญช(๖) ตะวันชาย
๖ บาท(๗) นามซิมมหาศฺธาปฺุญโย
จิงมหาศฺธาปฺุญโย มีศฺรทฺธาจไกรสร้าง
อาราม ในดํบลพระศฺริมหาโพธิ อิน
พุระมหาสวามีอนุราช เอาตฺตลฺกาทฺวิ-
ป มาปฺุคหวางกลางบานอัยรอก -

หลักที่ ๘๖

ด้านที่ ๑

คำจารึก

๒๒. เลบานมตเพ็งจ๋มมหาสุระทุธา
๒๓. ไปไหว้มหาสวามีสี่ลสาครไห
๒๔. ขอยขอที่แถมหาอุปาสก
๒๕. พระญาสุรีไสยรณรงค์สรัมจ๋ม -
๒๖. หาสวามีสี่ลสาครกาวพุทธคี่กาไป
๒๗. เถิงหมื่นนรินหมื่นรินเอาพุทธคี่กาไส
๒๘. ซี่แต่พระญาสุรีไสยจ๋มพระสุรีไสยมีใจ
๒๙. สุระทุธาไซหมื่นตางใจออยบที่ไห
๓๐. แกมมหาสุระทุธาโดยขาวสี่สิบเส -
๓๑. นโดยกวางหาเสนจ๋มมหาสุระทุธา
๓๒. เอาขงเขามาทำเป็นพระพิหารเดือน
๓๓. สี่แรมแปดคำวันพุทธชาลนักษัตร
๓๔. อัญฐสกแลวไปบูชาพระเจ้าเจิงพิ -
๓๕. สนุโลกสี่พระองค์มาประดิศถานไว้ในพระ
๓๖. พิหารบี่ระกามมหาสุระทุธาบูชาอุปส -
๓๗. ตูลเปนเงินสี่ตำลึงมาตงเปน
๓๘. พระพิหารเล่ากาวบุริบวรแลวตา -
๓๙. งพระพุทธรูปใหญ่พระองค์หนึ่งอีกพระ

คำอ่านปัจจุบัน

- เลบานมตเพ็ง^(๘) จ๋มมหาสัทธา
- ไปไหว้มหาสวามีสี่ลสาคร ให้
- ขอย^(๙) ขอที่แถมหาอุปาสก
- พระยาสุรีไสยรณรงค์สงคราม จ๋ม -
- หาสวามีสี่ลสาคร กาว^(๑๐) พุทธคี่กาไป
- ถิงหมื่นนริน หมื่น (น) รินเอาพุทธคี่กาไส
- ซี่แต่พระยาสุรีไสยจ๋มพระสุรีไสยมีใจ
- ศรัทธา ไซหมื่นตางใจเหยียบ^(๑๑) ที่ให้
- แกมมหาสัทธา โดยขาว ๔๐ เส -
- น โดยกว้าง ๕ เส้น จ๋มมหาสัทธา
- เอาขงเขา^(๑๒) มาทำเป็นพระพิหาร เดือน
- ๔ แรม ๘ คำ วันพุทธ ชาลนักษัตร
- อัญฐสก แลวไปบูชาพระเจ้าเจิงพิ -
- สนุโลก ๔ พระองค์ มาประดิศถานไว้ในพระ
- พิหาร บี่ระกา^(๑๓) มหาสัทธาบูชาอุปส -
- ถ เป็นเงิน ๔ ตำลึง มาตงเป็น
- พระพิหารเล่ากาวบุริบวร^(๑๔) แลวสร้า -
- ง พระพุทธรูปใหญ่ พระองค์หนึ่ง อีกพระ

คำที่ ๒

๑. (แร่) เถกเงินทองสำริดคี่บุก (หิน)	แร่เหล็กเงินทองสัมฤทธิ์คี่บุก (หิน)
๒. สีลาไม้ปูนทังปวงไว (สี่สิบ)	สีลาไม้ปูนทังปวงไว (๔๐)
๓. พระองค์พระเจดีย์พระองค์หนึ่ง รูปมหา	พระองค์ พระเจดีย์พระองค์หนึ่ง รูปมหา
๔. สวามีนุราของค์หนึ่ง รูปมหา	สวามีนุราของค์หนึ่ง รูปมหา
๕. พุทธศา (ก) อรองค์หนึ่งหนักทองเจ -	พุทธศาของค์หนึ่ง หนักทองเจ -
๖. ตตุลไวกปป์พระเชตุพลอาราม	ตตุล ^(๑๕) ไวกับพระเชตุพนอาราม
๗. นามชื่อกาสวัดอันพระเจ้าตร -	นามชื่อกาสวัด อันพระเจ้าตร -
๘. สุนในพระมหาโพธิเจ้านให้ขึ้นกปป์พระ	สุนในพระมหาโพธิเจ้านให้ขึ้นกับพระ
๙. เชตุพล (อาราม) แต่พระญาสุรีไสยรณไว	เชตุพน (อาราม) แต่พระยาสุรีไสยรณ ๗ ไว

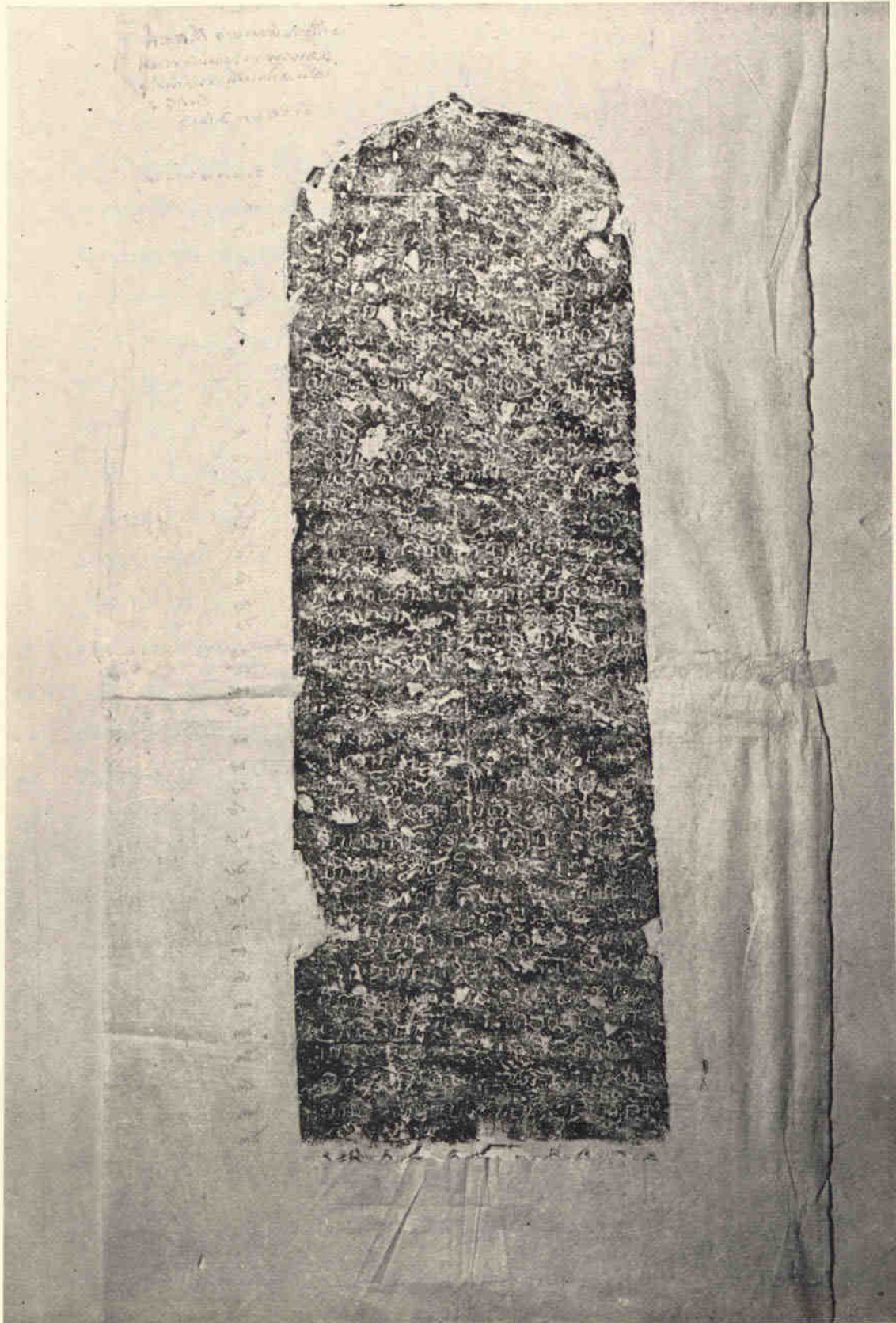
คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑๐. นากป (หน) หวันอรวดร้อยแปดสิบ นากป (หน) หวันอน^(๑๖) วัด ๑๘๐
๑๑. ไรฝ้าย (ป) ล (า) ยตีนเจ้าเมืองรามราชไว้ ไร ฝ้าย (ปลาย) ตีน^(๑๗) เจ้าเมืองรามราชไว้
๑๒. รอยแปดสิบไรพระญาสุริยมมุไวคนกรว ๑๘๐ ไร พระยาสุริยธรรมไวคนกรว
๑๓. นึ่งชายนึ่งหญิงสามไวกปพระเจ้า (พระ) นึ่ง ชายนึ่ง หญิงสาม ไว้กับพระเจ้า (พระ)
๑๔. มหาสุรทฐาจึงจกาวประนิธานปฺรธาหุนาว มหาสัทธา จึงจะกาวประนิธาน^(๑๘) ปฺรธาธนาว่า
๑๕. ด้วยผลอันสิ สอนักโกลกเกลาเขาปว - ด้วยผลอันสงส์อันโกลกเกลา^(๑๙) เข้าปว -
๑๖. พุสในสาตสพนาพระเจ้าคือนึ่ง ช ในสาตสพนาพระเจ้าคือนึ่ง
๑๗. กูไคสาธอารามพระเจ้าคือนึ่งกู กูได้สร้างอารามพระเจ้าคือนึ่งกู
๑๘. ไคสาธรูปพระพุทฺธเจ้าด้วยคำด้วยเงิน ได้สร้างรูปพระพุทฺธเจ้าด้วยคำด้วยเงิน
๑๙. ด้วยทองสำริดด้วยบุกด้วยหินสีลา ด้วยทองสัมฤทธิ์ด้วย (ดี) บุกด้วยหินสีลา
๒๐. ทงหุหลายนีกดีขอกอง ไดเปนพระเจ้า ทงหลายนีกดี ขอกองได้เป็นพระเจ้า
๒๑. องคหนึ่งโนอนาคตกาลจมาพวยพาง องคหนึ่งโนอนาคตกาล จะมาพวยพาง
๒๒. หุนาโพนแลจเอาสทวทงหลายขาม หน้าโพน^(๒๐) แลจะเอาสทวทงหลายขาม
๒๓. โปนจากโอภกศสสารอมาจพวยช พนจากโอภกศสสาร อมาจพวยช
๒๔. อาพาทอินทรายจุงยาได้มีอา อาพาทอินทราย จุง^(๒๑) ยาได้มีอา
๒๕. ณฺศณินไคณิบแสนปีจุงมี ยูนได้ณิบแสนปี^(๒๒) จุงมี
๒๖. ใจ (คำ) รบโนพระสุริยรัตนไตรแกวทง ใจ (คำ) รบโนพระสุริยรัตนไตรแกวทง
๒๗. สามประการโทพระเจ้าไทยจเอาสทวทง สามประการ เพราะเจ้าไทย^(๒๓) จะเอาสทวทง
๒๘. หลายเขาสูนินพพานปลุกไม้ หลายเจ้าสูนินพพาน ปลุกไม้
๒๙. ไผรอบต้นตาลลอนไม้สาธสร - ไผรอบต้นตาลลอน ไม้สาธสร -
๓๐. พทกอัน จะพรรณบอมีได้ไเล - พทกอัน จะพรรณบอมีได้ไเล -
๓๑. ย กูกาวจาริกไว้ตั้งนีกดีขอสงษ์ ย กูกาวจาริกไว้ตั้งนีกดี ขอสงษ์
๓๒. แลอุบาสกอุบาสิกา จุงอนโม - แลอุบาสกอุบาสิกา จุงอนโม -
๓๓. ทนา ด้วยกุเทอญ สมเด็จพระสัง - ทนา ด้วยกุเทอญ สมเด็จพระสัง -
๓๔. จมราช กืออนโมทนาด้วยกุนัก จมราช กืออนโมทนาด้วยกุนัก
๓๕. หนาแล เมอต้องจาริกน หนาแล เมอต้องจาริกน
๓๖. ชาวศนกันตริสัทธิสกเดือนสิบ - ชาวศนกันตริสัทธิสก^(๒๔) เดือน ๑ -
๓๗. สองแรมแปดค่ำนัพุทฺธสิทฺธิการี - สองแรม ๘ ค่ำ วันพุทฺธ สิทฺธิการี -
๓๘. ย แล ๑ ๑ ๑ ยะ^(๒๕) แล ๑ ๑ ๑

หลักที่ ๘๖

ด้านที่ ๒

อธิบายคำ

- (๑) มหุรีตี = กรู, ขณะ, ชั่วโมง
- (๒) หัวปาก = หัวหน้า
- (๓) โอบบวช = ออกบวช
- (๔) ฉลุนกัณฑ์ตรัสปัสก = ปีฉลุ จ.ศ. ๘๖๗ (พ.ศ. ๒๐๔๘)
- (๕) ขาลนัณฑ์ตรัสอัฐศก = ปีขาด จ.ศ. ๘๖๘ (พ.ศ. ๒๐๔๙)
- (๖) ฤกษ์บุษย คือ ดาวบุษยฝ้าย หรือ ดาวสมอสำเภา
- (๗) ตะวันชาย ๖ บาท = เวลาบ่าย ๓๖ นาที (บาทหนึ่ง = ๖ นาที)
- (๘) บ้านอัยรอกแลบ้านมตแพ้ง เข้าใจว่าเป็นชื่อตำบลหรือหมู่บ้าน
- (๙) ขอย = ชั่ว
- (๑๐) กาว = กล่าว
- (๑๑) เขี่ยบ = ไบเขี่ยบย่ำ คือหนังสือสำคัญที่เจ้าพนักงานสำรวจที่ดินแล้วทำให้
- (๑๒) เอาขงเขา = เอาขงข้าว หมายถึงเอาขงข้าวไปสร้างพระพิหาร (?)
- (๑๓) ปีระกา = จ.ศ. ๘๗๕ (พ.ศ. ๒๐๕๖)
- (๑๔) บุรีบวร = บริบูรณ์
- (๑๕) หนักทองเจ็ดคุล = ทองหนักเจ็ดชั่ง
- (๑๖) (หน) ห้วนอน = ทิศใต้
- (๑๗) ปลายตีน - ทิศเหนือ
- (๑๘) ประณิธาน = การตั้ง
- (๑๙) โคนเกล้า = โคนผม
- (๒๐) โพน = โหม่น
- (๒๑) จุง = จง
- (๒๒) ญิบแสนปี = สองแสนปี
- (๒๓) เจ้าไทย = พระสงฆ์, เจ้านายชั้นผู้ใหญ่
- (๒๔) ชวดนัณฑ์ตรัสสัมฤทธิศก = ปีชวด จ.ศ. ๘๕๐ (พ.ศ. ๒๐๗๑)
- (๒๕) สัทธการิยะ = เป็นคำอธิษฐานขอความสำเร็จ

หลักที่ ๘๗

ศิลาจารึกจังหวัดเชียงราย

ศิลาจารึกนี้ มีขนาดกว้าง ๔๘ ซม. สูง ๑๒๑ ซม. หนา ๗ ซม. เป็นอักษรไทยเหนือ
และไทย ภาษาบาลีและไทย พบที่จังหวัดเชียงราย

นายจำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบายคำ

หลักที่ ๘๗

ด้านที่ ๑

หลักที่ ๘๗

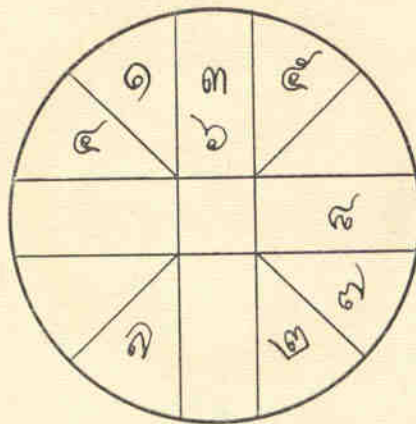

จันทรคติกาล วันเสาร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗
ปีวอก สัมฤทธิศกจุลศักราช ๘๕๐
สุริยคติกาล วันที่ ๒๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๐๓๑
เวลา ๑๔ นาฬิกา ๒๒ นาที
ลัคนาสถิตยราศีกันย์
ดวงชะตาที่
อาจารย์ ทองเจือ อ่างแก้ว
ช่วยคำนวณให้ตามคัมภีร์สุริยยาตรปรากฏตั้งข้างบนนี้

จารึกหลักที่ ๘๗

ด้านที่ ๑

๘๕๐
๑๐๕๑๕
๕๓

๓๑๐๕๒๓
๔๕๒๓๓
๒๘๖๖

คำจารึก

๑. นมสฺสิตฺวาติโลกกุกั
ธมฺมญจกณฺมุตฺตมํ
หตฺนฺตราโย
๒. จตฺตาริ ธมฺมาวทฺตฺนฺต
เตชสา ตฺวกราสาธฺนิกอร
ทังหลา
๓. ย จุงฟงฺนินฺยาสายสาร
ตํานานบฺญกิริยาวตฺถุ
อนฺพิเสสเปนอุบปะ
๔. เทสฺพระเปนเจ้าเจ้าแผ่นดิน
นรินทฺมาดามหาราชเทวี
มฺเหสีตน

คำอ่านปัจจุบัน

- นมสฺสิตฺวา ติโลกกุกั
ธมฺมญจ กณฺมุตฺตมํ
หตฺนฺตราโย
- จตฺตาริ ธมฺมา วทฺตฺนฺต
เตชสา^(๑) ตฺวกราสาธฺนิกอร
ทังหลา—
- ย จุง^(๒) ฟงฺนินฺยาสายสาร
ตํานานบฺญกิริยาวตฺถุ
อนฺพิเสช เปินอุบ—
- เทสฺ พระเปนเจ้า เจ้าแผ่นดิน
นรินทฺมาดา มหาราชเทวี
มฺเหสี ตน—

คำจารึก

๕. ปนเหง้าเจ้าพระนี้ ปี่เม็งเม็ด
เดินจงพนัญญากิตติะแล
แม่เจ้าสา
๖. วคำรยนางขแลงาย
พระเป็นเจ้าไหวพระเป็นเจ้า
ว่ายังมีวัดที่ตู่ข้า
๗. พนตองแต่มสงในเม็ง
ชงแสนองข้าพนัญญากิตติ
มาหือข้า
๘. ถวายหือเป็นวัดพระเจ้าแม่ลูก
พระเป็นเจ้าแม่ลูกกัยินดี
ด้วยบุญ
๙. หือไวนาทรกแสนเบ็คน
๑๕ กรวั หือไมสักแปลง
พิหารทงหือ
๑๐. พิศคหือพี่เจ้าหุมันญา
ดาบเร็นรับอาชญาพระ
เป็นเจ้าทั้งสอง
๑๑. ลูกพระเจ้าเม็งครองเจ้าหุมัน
สามล้านจุลามณีเจ้าแสน
อโสกเจ้าเมือ
๑๒. งนกรเจ้าหุมันหนึ่งสี่
บุเลยงพระเป็นเจ้าเจ้าหุมัน
โสมจาเจ้าหุมัน
๑๓. นเจ็ดชงแสนรู้เจ้าหุมัน
ญาดาบเร็นรับอาชญาพระเป็นเจ้าแม่
๑๔. ลูกแล้วหือลามรดดาบเร็น
นำพนัญญากิตติไปเอานา
เอาคนแห

คำอ่านปัจจุบัน

- ปิ่นเง่า^(๓)เจ้าธรณี ปี่เม็งเม็ด^(๔)
เดือนเจียง^(๕) พนัญญากิตติและ
แม่เจ้าสา—
- วคำร้อย นางขอแลงาย
พระเป็นเจ้าไหว^(๖)พระเป็นเจ้า
ว่ายังมีวัดที่ตู่ข้า
- พนตองแต่ม สร้างในเมือง
ชงแสน นองข้าพนัญญากิตติ
มาหือ^(๗)ข้า
- ถวายหือเป็นวัดพระเจ้าแม่ลูก
พระเป็นเจ้าแม่ลูกกัยินดี
ด้วยบุญ
- หือไวนาทรกแสนเบ็คน
๑๕ กรวั หือไมสักแปลง
พิหารทงหือ
- บีดก หือพ่อเจ้าหุมันญา
ดาบเร็น รับอาชญาพระ
เป็นเจ้าทั้งสอง
- ลูกพระเจ้าเม็งครอง เจ้าหุมัน
สามล้าน จุลามณี เจ้าแสน
อโสก เจ้าเมือ—
- งนกร เจ้าหุมันหนึ่งสี่
บุเลยงพระเป็นเจ้า เจ้าหุมัน
โสมจา เจ้าหุมัน—
- นเจ็ดชงแสนรู้ เจ้าหุมัน
ยาดาบเร็นรับอาชญาพระเป็นเจ้าแม่
ลูก แล้วหือลามรดดาบเร็น
นำพนัญญากิตติไปเอานา
เอาคนแห—

คำจารึก

๑๕. งพนัพันขหุณงสี่ตางเม็ง
พนัหุณงสี่ตางเม็งรับอาชญา
พระเป
๑๖. นเจ้าแลววาแก่ปากสาคร
แลพวกถลกหุณงสี่สี่
รับเอาอาชญา
๑๗. พระเปนเจ้าแลวหุณงสี่
มาแก่ปากเปงโย ปากขนาน
หือเอานาย
๑๘. งพันนามวันหือหุณงสี่
กน ๑๕ กรวั ในญาติพันตองบี่
๑๙. พหือหาแลมเจ้าหุณงสี่ญาดาบเร็น
หือชาวทาวดาบเร็นมาฝ
๒๐. งจาริตไวในปีเปกีสัน
ศักราชไค ๘๕๐ ทัด ใน
เดิน ๘ ออกสิบ
๒๑. สี่คำวันเม็งเมดเมงวันเสา
ริก ๑๗ ชื่อนุราระ
ไวเบหุณงสี่

คำอ่านปัจจุบัน

- งพันพ่อน้อยหนังสือต่างเมือง
พันหนังสือต่างเมืองรับอาชญา
พระเป -
- นเจ้า แล้วว่าแก่ปากสาคร
และพวกถลกหนังสือ หือ
รับเอาอาชญา
- พระเป็นเจ้า แล้วหนังสือ
มาแก่ปากเปงโย ปากขนาน
หือเอานาย -
- งพันนามวัน หือหกแสนเบ็
กน ๑๕ กรวั ในญาติพันตองบี่ -
- พหือหาแลม เจ้าหมื่นยาดาบเร็น
หือชาว(๘) ท้าวดาบเร็นมาฝ -
- งจาริตไวในปีเปกีสัน(๙)
ศักราชได้ ๘๕๐(๑๐) ทัด ใน
เดือน ๘(๑๑) ออก(๑๒)สิบ
สี่คำ วันเม็งเม็ด(๑๓) เม็งวันเสาร
ฤกษ์ ๑๗ ชื่อนุราระ(๑๔)
ไวเบหุณงสี่

ด้าน ๒

คำจารึก

๑. กานา ๕๕๓๐๐๐ บานหนึ่ง
กา ๗๐๐๐ เบ็กน ๑๕
กรวัพันญาถิตติกรวั ๑ ปาก
๒. แก้วกรวั ๑ สี่ตากรวั ๑
ทิดโสมกรวั ๑ ทิดสยกรวั ๑
ทิดเทบกรวั ๑ ขางนอยกรวั

คำอ่านปัจจุบัน

- กานา ๕๕๓๐๐๐ บานหนึ่ง
กา ๗๐๐๐ เบ็ กน ๑๕
กรวั พันญาถิตติกรวั ๑ ปาก
แก้วกรวั ๑ สี่ตากรวั ๑
ทิดโสมกรวั ๑ ทิดส้อยกรวั ๑
ทิดเทพกรวั ๑ ขางน้อยกรวั

คำจารึก

๓. ๑ พันยงกักรวี ๑
ทิดพมกรวี ๑ อาย
รองกรวี ๑ มงคนกรวี ๑
ทิดญีกรวี
๔. ๑ ช่างขวันกรวี ๑
แควบุนกรวี ๑
แควเพินนอนกรวี ๑
๕. เจ้าหมื่นชวากลยใจรู
เจ้าหมื่นชายมงคนรู
พวกรัดพายปากเปง
๖. โฉยพวกัคำพายปากสาคอน
พวกัคำนาเรินต่างกิ่ง
ปากแควแ
๗. ละปากขนานกรวี พนัหนึ่งสี่
สรี่กรวี พนัเชิงกุดีร์ตณะ
กรวี สาธุ
๘. ชนนิกรนักบุญ ชุนพัน
ชุนชุนหมื่นชุนแสน
ทวยคำหน้า
๙. นักสรณ์ มจุงชมชั้นหัน
หรี่สาอนุโมทนาด้วย
พระเปนเจ้า
๑๐. เจ้าแผ่นดินอุพพันพระ
มาดาจุนกัเทิน

คำอ่านปัจจุบัน

- ๑ เพื่อน้อยจังกอนกรวี ๑
ทิดพรหมกรวี ๑ อ้าย
รองกรวี ๑ มงคนกรวี ๑
ทิดชัยกรวี
- ๑ ช่างขวันกรวี ๑
แควบุญกรวี ๑
แควเพินนอนกรวี ๑
- เจ้าหมื่นชวากลยใจรู
เจ้าหมื่นชายมงคนรู
พวกรัดพายปากเปง
โย พวกรัดพายปากสาคร
พวกรัดนาเรินต่างกิ่ง
ปากแคว แ-
- ละปากขนานกรวี พนัหนึ่งสี่
สรี่กรวี พนัเชิงกุดีร์ตณะ
กรวี สาธุ
- ชนนิกรนักบุญ ชุนพัน
ชุน (ชุน) หมื่น ชุนแสน
ทวยคณา
- นักสรณ์^(๑๕) จุงชมชั้นหัน
หรี่สา อนุโมทนาด้วย
พระเป็นเจ้า
- เจ้าแผ่นดิน อุพันทร
มาดา จุนกัเทอญ

อธิบายคำ

- (๑) นมัสสิตวา ติโลกกัม ฐมมณฺจ
กณฺมุตฺตมํ หตฺนฺตราโย จตฺตารโ
ฐมฺมา วาฏณฺณุตฺต เตชสา
ขอนมัสการพระพุทธเจ้าผู้เลิศในโลกทั้ง ๓
และพระธรรม และพระสงฆ์ ผู้สูงสุดในขณะ
ขอให้ประชาชนจงปราศจากอันตราย ธรรมทั้ง ๔
(อายุ วรรณะ สุขะ พละ) จงเจริญด้วยอำนาจ
(แห่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์)
= จง
- (๒) จุง
= ประชาน, หัวหน้า
- (๓) เง่า
= ปีมะแมนพศก จ.ศ. ๘๔๕ (พ.ศ. ๒๐๓๐)
- (๔) ปีเม็งเม็ด
= เดือนอ้ายของไทยฝ่ายเหนือ แต่ตรงกับเดือน ๑๑
ของไทยฝ่ายใต้
- (๕) เดือนเจียง
= กราบทูล
- (๖) ไหว
= ให้
- (๗) หื้อ
= ยี่สิบ
- (๘) ชาว
= ปีวอกสัมฤทธิศก จ.ศ. ๘๕๐ (พ.ศ. ๒๐๓๑)
- (๙) ปีเป็กสัน
= พ.ศ. ๒๐๓๑
- (๑๐) ๘๕๐ เป็นจุลศักราช
= เดือน ๘ ของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับเดือน ๖
ของไทยฝ่ายใต้
- (๑๑) เดือน ๘
= ข้างขึ้น
- (๑๒) ออก
= เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
- (๑๓) วันเม็งเม็ด
= ก่อ ดาวหมี่, ดาวหน้าไม้
- (๑๔) อนุราชฤกษ์
= นักบวช, สมณะ
- (๑๕) นักสรมน์

หลักที่ ๘๘
ศิลาจารึกวัดแดนเมือง

ศิลาจารึกนี้ ใช้อักษรและภาษาไทยมี ๒๘ บรรทัด พบที่วัดแดนเมือง อำเภอโพธิ์ชัย
จังหวัดหนองคาย

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

หลักที่ ๘๘

๑) กษัตริย์ที่ปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
 ไม่ควรขัดแย้งกับราษฎรโดยทั่วไป
 เพราะราษฎรเป็นผู้ปกครองส่วนมาก
 และราษฎรเป็นผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน
 มากที่สุด เพราะฉะนั้น กษัตริย์
 ต้องมีเมตตาธรรมต่อราษฎร
 และควรปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์
 สุจริต และควรปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ
 อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ควรปฏิบัติ
 หน้าที่ด้วยความหยิ่งยโสและ
 ทรนักรบ เพราะจะทำให้ราษฎร
 มีความเกลียดชังและ憎ชัง
 ต่อ กษัตริย์ และจะทำให้ราษฎร
 มีความไม่พอใจในกษัตริย์
 และจะทำให้ราษฎรมีความไม่
 เชื่อใจในกษัตริย์ และจะทำให้
 กษัตริย์ได้รับความเดือดร้อน
 และทำให้กษัตริย์ถูกโคกโค่น
 ออกจากตำแหน่ง เพราะฉะนั้น
 กษัตริย์ควรปฏิบัติหน้าที่
 ด้วยความเมตตาธรรม ความซื่อสัตย์
 สุจริต และความอ่อนน้อมถ่อมตน
 ไม่ควรปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ
 หยิ่งยโสและทรนักรบ

จารึกหลักที่ ๘๘

คำจารึก	คำอ่านปัจจุบัน
๑. สังกุราตชะไค ๘๕๗ ปีมะแมในภทรมมา	ศักราชได้ ๘๕๗ ^(๑) ปีมะแม ในภทรมมา -
๒. ศ ๒๗ คำวันอังคารไคฤกษบุษย สัเดคจะบพ	ศ ^(๒) ๒๗ คำ ^(๓) วันอังคารไคฤกษบุษย ^(๔) สมเด็จบพ -
๓. ดรพโรทศาละราชะตนประกอบควย อาจุละประ	ดร พระโพธิสาละราช ตนประกอบด้วย อาจุละ ^(๕) ประ
๔. สาทะสรทธาในพุทธศาสนา จิงปลง พระอา	สาทศรัทธาในพุทธศาสนา จิงปลง ^(๖) พระอา -
๕. ตานาติยแต่ชุมพระญาทังปวงมิพรยา แสนสุ	ตานาติย ^(๗) แต่ชุม ^(๘) พระยาทังปวงมีพระยา แสนสุ -
๖. วินทราชายไกรเสนาธิบดีศรีสรราช สงกรมแลพระญา	วินทราชายไกรเสนาธิบดีศรีสรราช สงกรมและพระญา
๗. กลางกรงราชะธานีเปนปรทานเพื่อ จกัไห้ขัดศ (๑)	กลางกรงราชธานีเป็นปรทาน เพื่อ จกัไห้ขัดศ (๑) -
๘. สนาพระพุทธเจ้าใหญ่เรึงเมือหนา จิงไห้ข่าทหมี่	สนา ^(๙) พระพุทธเจ้าใหญ่เรึง ^(๑๐) เมือหน้า จิงไห้ข่าทหมี่ -
๙. นไ้เดเหนื่อทังราชะบณทิตชินันทกุมาร จำทูลพระ	นไ้เดเหนื่อ ทังราชะบณทิตชินันทกุมาร จำทูลพระ
๑๐. ราชะอาชญาลงไปข่านิในพระพิหาร ทังปวงในจันทบุรี	ราชอาชญาลงไปข่านิในพระพิหาร ทังปวงในจันทบุรี ^(๑๑)
๑๑. ราชะทานิมิมะหาสามีสารสิทิมังกละ เปนปรทาน	ราชธานี มีมหาสามีสารสิทิมังกละ เป็นปรทาน
๑๒. จักดูชาวเจ้าสัมมะนะพุ่มพระจารย ตนเปันสรมุด	จักดูชาวเจ้าสมณพราหมณ์พระจารย ตนเปันสรมุด ^(๑๒)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วัน พ.ศ. ๒๐๗๘

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑๓. สุภาพรสถิกขากามแท้ ไทแจง ผุงไค
เป็นโ
๑๔. จรสงฆ์ จักให้สัก ไร่นาบานเมืองหมากพลู
พรวัว
๑๕. ตานขกั้ววัดกั้วพระแต่ชายมุขแลลุง
พระญา
๑๖. อนันไคยาคนำไววาไผยังถอนออก
ไปหาเจ
๑๗. าทาขุนให้เอาคินไวกังเกาวยกบานวช
เมือง
๑๘. ยาไทเขตหมากพลูพรวัวตานอนันมิในเขต
วัด
๑๙. ให้ไวกั้ววัดถึงเมือเป็นหมากไหคน
เมืองผู้
๒๐. หนึ่งคนสังการผู้หนึ่งไปพรงหมากสิบ
กกไวก
๒๑. กนิงพระเจากกนิงรยเอาหมาก
กลองกก (รย)
๒๒. นิงไวกั้วกั้วคน ผุงไคหากโลพะตันหามา
แลม
๒๓. ลางราชอาดยาทาวปะญาเสี้ยแล
ลางคำสอ
๒๔. นพระพุทธเจ้าแลเอาหมากพลูพรวัวตา
๒๕. น ไร่นาขากอนันไวกั้วพระพุทธเจ้า ...
๒๖. ก หากจักไปไหม้โนนรก .....
๒๗. พระพุทธเจ้า หาก (โทสะ) .....
๒๘. ลงได้มีอันจักไป .....
- สุภาพรสถิกขากามแท้ ก็ให้แจงผุง^(๑๓) ไค
เป็นโ-
- จรสงฆ์ จักให้สัก ไร่นาบานเมืองหมากพลู
พรวัว
- ตาลข่อย^(๑๔) กั้ววัดกั้วพระแต่ชายมุข แลลุง
พระญา^(๑๕)
- อนันไคยาคนำ^(๑๖) ไวกั้ว ไผ^(๑๗) ยังถอนออก
ไปหาเจ-
- าทาขุน ให้เอาคินไวกังเกา^(๑๘) เวียก
เมือง
- อย่าให้เขต^(๑๙) หมากพลูพรวัวตาลอนันมิในเขต
วัด
- ให้ไวกั้ววัด ถึง^(๒๐) เมือเป็นหมาก ให้คน
เมืองผู้
- หนึ่ง คนสังการผู้หนึ่งไปพรง^(๒๑) หมากสิบ
กก^(๒๒) ไวก -
- กนิง พระเจ้ากกนิงรย^(๒๓) เอาหมาก
กลองกก (รย)
- หนึ่งไวกั้ว^(๒๔) กั้วคน ผุงไคหากโลพะตันหามา
แลม -
- ลาง^(๒๕) ราชอาดยาทาวปะญา^(๒๖) เสี้ย แล
ลางคำสอ -
- น พระพุทธเจ้า แลเอาหมากพลูพรวัวตา -
- ล ไร่นาขากอนันไวกั้ว^(๒๕) พระพุทธเจ้า ...
- ก หากจักไปไหม้โนนรก .....
- พระพุทธเจ้า หาก (โทสะ) .....
- ลงได้มีอันจักไป .....

อธิบายคำ

๑. ศักราชได้ ๘๕๗ = พ.ศ. ๒๐๗๘
๒. ภัทรมาส = เดือน ๑๐
๓. ๒๗ ค่ำ = แรม ๑๒ ค่ำ (นับอย่างจีน) ?
๔. ฤกษ์บุษย = ดาวสมอสำเภา หรือ ดาวปุยฝ้าย
๕. อจละ = อจละ คือไม่หวั่นไหว
๖. ปลง = พิจารณา, แสดง
๗. อาตมานาตย = อาตมานาถียสูตร
๘. แต่ชุม = ที่ประชุม
๙. ขัดศาสนา = สังกายนาศาสนา, ทะนุบำรุงศาสนา
๑๐. รุ่งเรือง = รุ่งเรือง
๑๑. จันทบุรี = เวียงจันทน์
๑๒. สรมุด = สมมติ ?
๑๓. ผุง = พวง, หมู
๑๔. ข่อย = ข้า, ข้าพเจ้า
๑๕. ลุงพระยา = พระยาผู้ใหญ่
๑๖. ขาดน้ำ = อธิฐาน ?
๑๗. ไผ = ไกร, ผู้ใด
๑๘. เวียก = การงาน, งาน
๑๙. เขต = ทำ
๒๐. เถิง = ถึง
๒๑. พรง = ตัด ?
๒๒. กก = ตัน
๒๓. รย = ร้อย
๒๔. พลังคน = กำลังคน
๒๔. มลั้ง = ล้าง, ผลาญ
๒๖. ท้าวปะญา = ท้าวพระยา ?

หลักที่ ๘๙

ศิลาจารึกวัดศิระเกษ

ศิลาจารึกนี้ใช้อักษรและภาษาไทย มี ๑๑ บรรทัด พบที่วัดศิระเกษ จังหวัดหนองคาย

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ

หลักที่ ๘๙

จารึกหลักที่ ๘๙

คำจารึก

๑. ศรีสุมังคะละกะเถาะสักราช
๒. ไต่ ๕๓๑ ตวั ปักัดใส่เดิน
๓. ๖ ออกกำนิงวัน ๗ รีก
๔. กุริตติกาถูกระษาเจ้าหมื่น
๕. บอนทังนางหมื่นบอนมี
๖. จิตตะสัดทำในพุทธะศาต
๗. สนนให้นาดอนจันเป็น
๘. ทานกับวัดพังเพาผู้ใด
๙. ม้างถอนออก บาบป็นจ (นััน)
๑๐. ตะริกลืออะปายะกะมะนีย
๑๑. นันเทิน

คำอ่านปัจจุบัน

- ศรีสุมังคละเถาะ สักราช
- ไต่ ๕๓๑ (๑) ตวั ปักัดใส่ (๒) เดือน
- ๖ ออก (๓) คำหนึ่ง วันเสาร์ฤกษ์
- กฤตติกา (๔) ถูกระษาเจ้าหมื่น
- บอนทังนางหมื่นบอนมี
- จิตสรัทธานในพุทธศาต-
- นาให้นาดอนจันเป็น
- ทานกับวัดพังเพา ผู้ใด
- ม้าง (๕) ถอนออก บาบป็นจ (นััน)
- ตริย (๖) (กรรม) หรือ อปายคมนีย (๗)
- (กรรม)
- นันเทอญ

อธิบายคำ

๑. ๕๓๑ = พ.ศ. ๒๑๑๒
๒. กัดไ้ = กัด คือ เอกศก ไ้ คือ ปี่มะเส็ง = เป็นปี่มะเส็งเอกศก
๓. ออก = ข้างขึ้น
๔. ฤกษ์กฤติกา = ฤกษ์ดาวลูกไก่
๕. ม้าง = ดำ, ทำลาย, รือ
๖. ปี่ญานันตริยกรรม คือ ปี่ตุฆาต การฆ่าบิดา ๑ มาตุฆาต การฆ่ามารดา ๑ อรหันตฆาต การฆ่าพระอรหันต์ ๑ สังฆเภท การทำให้สงฆ์แตกจากกัน ๑ โลหิตุปบาท ทำให้พระกายของพระพุทธเจ้าห้อเลือด ๑
๗. อปายกมนิย คือกรรมนำไปสู่อบาย หรือ กรรมเข้าถึง ซึ่งอบาย

หอสมุดแห่งชาติ

หลักที่ ๙๐

ศิลาจารึกฐานพระพุทธรูปนั่ง

คำจารึกนี้อยู่ที่ฐานพระพุทธรูปนั่ง ซึ่งทำด้วยหินสีเขียวเป็นอักษรไทย ภาษาบาลีและ
ภาษาไทย รุ่น พ.ศ. ๑๙๐๐ มี ๔ บรรทัด

ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย

นายฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบายคำ

จารึกหลักที่ ๕๐

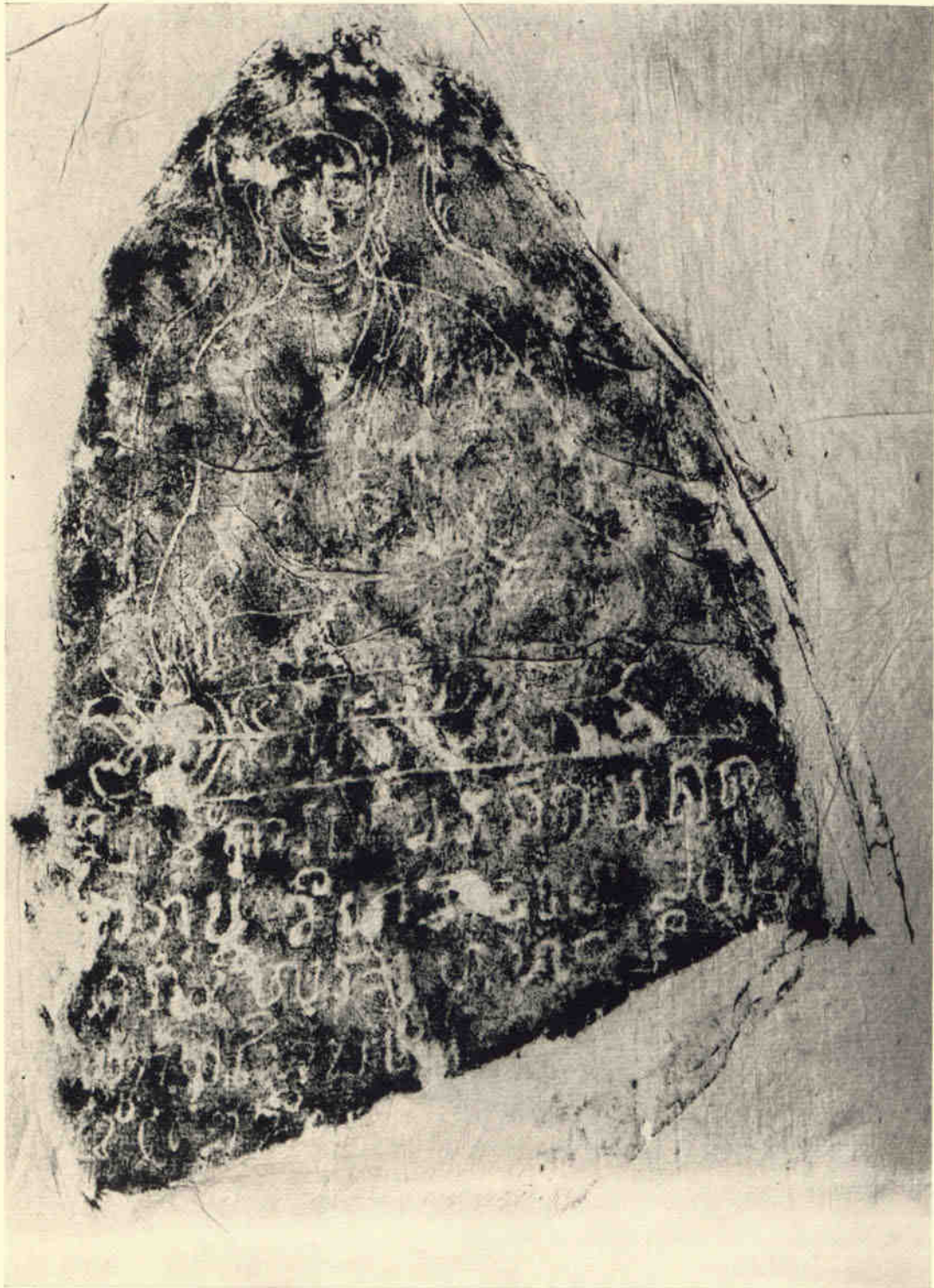
คำจารึก

๑. สิทธีการณโมรดีตันดต
๒. ขวรานํ ชีผาขาวเพสสน
๓. ครนํ พระเทพาธิ (ราช)
๔. หากให้ (บนนดาล) -
๕. มีแล ชีผ (ขาว) -

คำอ่านปัจจุบัน

- สิทธิการ นโม รตนตต -
ขวรานํ ชีผ่าขาวเพสสน -
ครนํ พระเทพาธิ (ราช)
หากให้ (บนนดาล) -
มีแล ชีผ (ขาว) -

หลักที่ ๙๐

อธิบายคำ

- (๑) สิทธีการ หรือ สิทธีกร แปลว่า ให้ความสำเร็จ (ดู สิทธีการิยะ)
- (๒) นโม รตนตุดยวราณี แปลว่า ข้าพเจ้าไหว้แก่พระรัตนตรัยอันประเสริฐ

หลักที่ ๕๑

ศีลาจารีกวัดเทพจันทร์

ศีลาจารีนี้เป็นหินชนวนสีเขียว ขนาดกว้าง ๔๘ ซม. สูง ๖๗ ซม. ทหนา ๑๔ ซม.
อักษรและภาษาไทย มี ๒๐ บรรทัด รุ่นสมัยอยุธยาตอนปลาย

พบที่วัดเทพจันทร์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบัน
อยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ

หลักที่ ๙๑

จารึกหลักที่ ๙๑

คำจารึก

๑. สุกมัสตูปุทธศักราชเป็นอาทิอัน
ถ่วงไปแล้วได้ ๒๒๘๘ พวสาเสตะ
๒. (ต์) งคยาได้เดือนหนึ่งกับ ๒๐ วัน
ปีขาร จอศกจุลศักราช ๑๐๕๖
วันอังคารเดือนเก้าแรม
๓. .... จันปญาอฎีการณวัด
จกรัณ เป็นมกคณายกเจ้าพระองค์
กรัณหลวงราชานุรัตน์ วัด
๔. .... กำดิ่งแลมหาเพชฌ
เป็นเจ้า อฎีการณวัดเทพจันท
ทายกแลสงฆ์ทั้ง
๕. .... (ปฎิสัง) ขอรณพระ
วิหารวัดเทพจัน แต่พระวิหารสัน
ปโจยก่อนนั้นเป็นเงินเก้าชั่ง
๖. .... (เป) นเงินหกชั่ง
เข้ากันเป็นเงินสิบห้าชั่ง รูปพระ-
ปฎิมากรในพระวิหารนั้นสามสิบ
๗. .... (พระ) อกแลทอง
ปิดพระประธานสี่นทองหมื่นหนึ่งเป็น

เงิน $\frac{๑๐}{๑๐}$ สิบตำลึง หน้ามุก
ช่อฟ้าหาง

คำอ่านปัจจุบัน

๑. สุกมัสตูปุทธศักราชเป็นอาทิ อัน
ถ่วงไปแล้วได้ ๒๒๘๘^(๑) พรรยาเสษ
๒. สังขยาได้เดือนหนึ่งกับ ๒๐ วัน
ปีขาลจสก จุลศักราช ๑๐๕๖^(๒)
วันอังคารเดือน ๙ แรม
๓. .... จันปญญาอธิการ วัด
จกรณเป็นมกคณายก เจ้าพระองค์
กรณหลวงราชานุรัตน์ วัด
๔. .... กำดิ่งแลมหาเพชฌ
เป็นเจ้าอธิการวัดเทพจัน ท่าน
ทายกแลสงฆ์ทั้ง
๕. .... ปฎิสังขรณพระ
วิหาร วัดเทพจัน แต่พระวิหารสัน
ปัจจยก่อนนั้น เป็นเงิน ๙ ชั่ง
๖. .... เป็นเงิน ๖ ชั่ง
เข้ากันเป็นเงิน ๑๕ ชั่ง รูปพระ
ปฎิมากรในพระวิหารนั้น ๓๐
๗. .... พระองค์แลทอง
ปิดพระประธานสี่นทองหมื่นหนึ่งเป็น

เงิน ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง สิบตำลึง หน้ามุก
ช่อฟ้าหาง

คำจารึก

๘. หงฝ่าล้มดาวเพดานเป็นทองสอง-
หมื่นห้าร้อยแปดสิบเจ็ด
ตำลึงสี่สลึง^๕เพอง
๙. ศรียเข้ากันเป็นปี่ใจญี่สี่บั้ง
สี่เจ็ดตำลึงสามบาทสองสลึง ตำเรา
แต่เดือนญี่แรมสี่ค่ำ
๑๐. จุลศักราช ๑๐๕๘ ปีมะโรงอัฐศก
สำเร็จบริบูรณ์แล้ว ถ้าไปเมื่อหน้า
บุกกลผู้ใดอย่าได้ทำอันธราย
๑๑. แก่พระพุทธรูปแลที่องค์พระวิหาร
พระพุทธรูปนี้ ท่านเอามากองไว้
รูปได้เอามาก่อฐานเรียงพระ
๑๒. องค์ไว้ตามอันดับอย่าได้สงสัย
สนเท่ห์ในองค์พระกัณฑ์ในฐานพระกัณฑ์
ในท้องพระวิหารกัณฑ์ ท่านได้
๑๓. บูรณมาเป็นหลายครั้งแล้วรูปได้
ฝังรากกัณฑ์ เสาพระวิหารกัณฑ์แลรูป
ขุดลงไปลึกประมาณสองศอก
๑๔. แต่เห็นพื้นของท่านเป็นหลายชั้น
อยู่ ท่านก่อขึ้นมาเป็นหลายชั้นอยู่
แต่นไปเมื่อหน้าถ้าบุก
๑๕. กลผู้ใดอย่าได้สงสัยสนเท่ห์เลย ถ้า
บุกกลผู้ใดแลทำอันธรายแก่พระ
พุทธรูปกัณฑ์ ท้องพระวิ
๑๖. หากกัณฑ์จะไปสู่อบายทุกเสี้ยเปล่า ถ้า
บุกกลผู้ใดมิฟังแลขุดพระพุทธรูป
แลที่ท้องพระวิหาร
๑๗. กัณฑ์ให้ตกรอกพิงอ้ายท่านพระ
พุทธเจ้าพระธรรมเจ้าพระสงฆเจ้า
เลขแลขังมรฎบพระ

คำอ่านปัจจุบัน

- หงส์ ฝ่าลม ดาวเพดานเป็นทองสอง
หมื่นห้าร้อย แปดสิบเจ็ด
ตำลึง ๑๐ สลึงเพอง
- ศรี(๓) เข้ากันเป็นปี่จชัย ๒๐ บั้ง
๑๗) ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง ตำเรา
แต่เดือนญี่แรม ๑๐ ค่ำ
- จุลศักราช ๑๐๕๘ ปีมะโรงอัฐศก
สำเร็จบริบูรณ์แล้ว ถ้าไปเมื่อหน้า
บุกกลผู้ใดอย่าได้ทำอันธราย(๔)
- แก่พระพุทธรูปแลที่องค์พระวิหาร
พระพุทธรูปนี้ ท่านเอามากองไว้
รูปได้เอามาก่อฐานเรียงพระ
- องค์ไว้ตามอันดับ อย่าได้สงสัย
สนเท่ห์ในองค์พระกัณฑ์ ในฐานพระกัณฑ์
ในท้องพระวิหารกัณฑ์ ท่านได้
- บูรณมาเป็นหลายครั้งแล้ว รูปได้
ฝังรากกัณฑ์ เสาพระวิหารกัณฑ์ แลรูป
ขุดลงไปลึกประมาณ ๒ ศอก
- แต่เห็นพื้นของท่านเป็นหลายชั้น
อยู่ ท่านก่อขึ้นมาเป็นหลายชั้นอยู่
แต่นไปเมื่อหน้าถ้าบุก
- กลผู้ใด อย่าได้สงสัยสนเท่ห์เลย ถ้า
บุกกลผู้ใดแลทำอันธรายแก่พระ
พุทธรูปกัณฑ์ ท้องพระวิ
- หากกัณฑ์ จะไปสู่อบายทุกเสี้ยเปล่า ถ้า
บุกกลผู้ใดมิฟัง แลขุดพระพุทธรูป
แลที่ท้องพระวิหาร
- กัณฑ์ ให้ตกรอกพิง(๕) อ้ายท่านพระ
พุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า
เลข แลขังมรฎบพระ

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑๘. พุทธบาทนั้เอาตมา (ภาพ) .....
.....ซึ่เหมือนแลสมภารวัด
เทพจันได้บูร

พุทบาทนั้ เอาตมา (ภาพ) .....
.....ซื่อเหมือน แลสมภารวัด
เทพจันได้บูร -

๑๙. ฌมรฎบสำเรทธิเต
.....

ฌมณฑปสำเร็จ แต่
.....

๒๐. พระพุทบาท .....
.....

พระพุทบาท .....
.....

อธิบายคำ

(๑) พ.ศ. ๒๒๘๘	ที่ถูกเป็น พ.ศ. ๒๒๗๗
(๒) จุดศักราช ๑๐๘๖	= พ.ศ. ๒๒๗๗
(๓) สิริ	= รวม
(๔) อันตราย	= อันตราย
(๕) นรกอพิจิ	= นรกอเวจี

หลักที่ ๙๒

ศิลาจารึกอักษรและภาษาไทย

ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นหินชนวนสีเขี้ยว ขนาดกว้าง ๔๗ ซม. สูง ๔๒ ซม.หนา ๖ ซม.
เป็นอักษรและภาษาไทย สมัยอยุธยาตอนปลายมี ๑๑ บรรทัด พบเก็บรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ

จารึกหลักที่ ๙๒

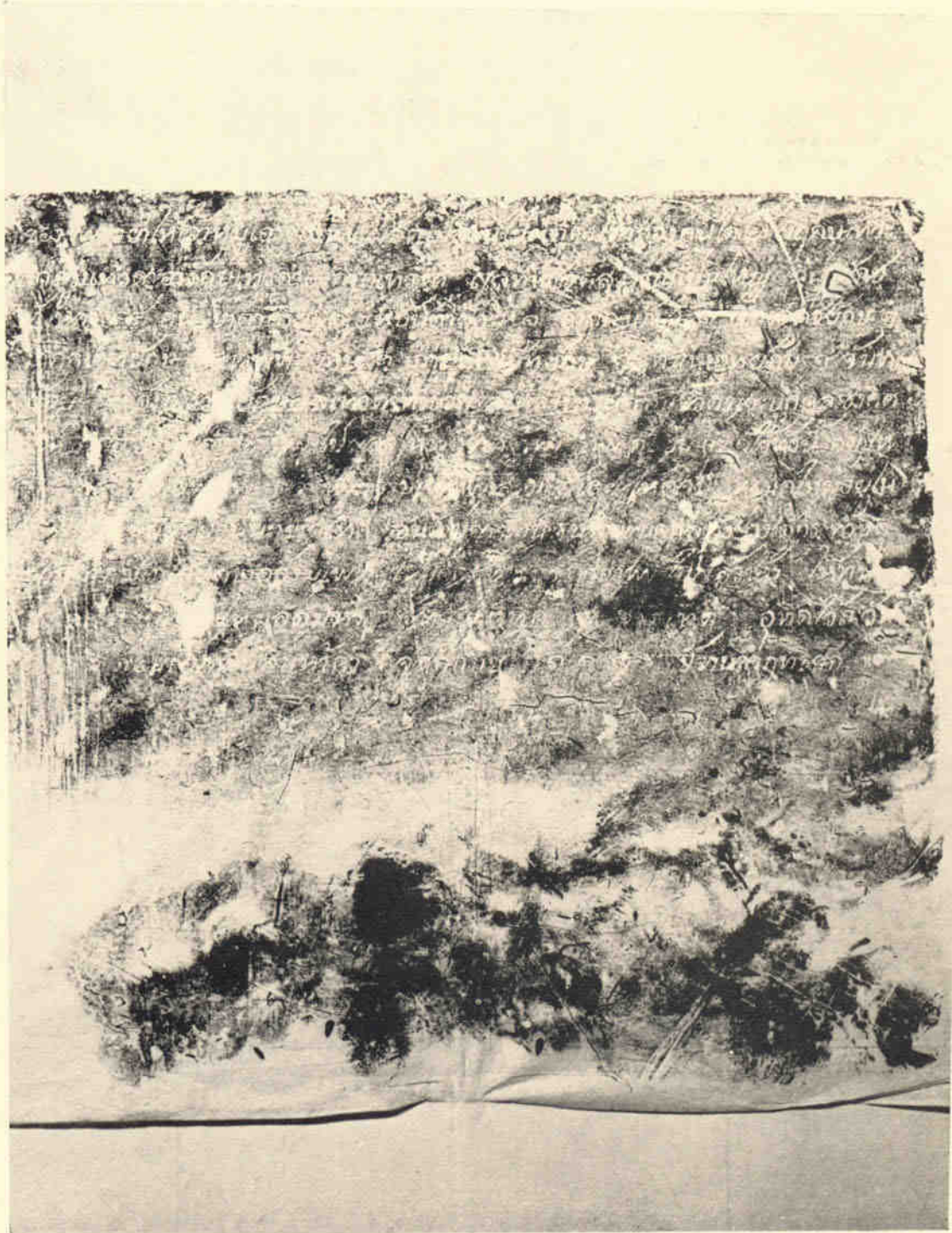
คำจารึก

๑. ของพระอย่าให้เจ้าหมู่เอาของพระ
ผลัดเปลี่ยนไปแต่คนหนึ่งสองคนได้
ให้พฤชเทวะ
๒. ดาภูมเทวดาอารักขเทวดาอากาศ
เทวดา แลท้าวเวสสุวรรณเป็นใหญ่
แก่ฝูงยักษ์
๓. ทั้งหลาย ๕ คน ษาศากีรีย ๑
เหมันตยักษ ๑ อากัถยักษ ๑
จิตเสทษยักษ ๑
๔. มากกบาทยักษ ๑ เวทัทธยักษ ๑
กามเสพปีทยักษ ๑ กิณนุบาทยักษ ๑
ขันท
๕. ยักษ ๑ อันบริวารยักษแลเทวดาทังปวง
แลให้สังหารผลาญชีวิตเอาบุคลซึ่งคิด
๖. อ่านจยักษย้ายจณ้อเอาข้าของพระไป
แลจะให้พ้นจากข้าพระ พระกัลปนาอุทิต
ไว้ทั้งนี้ อย่าให้
๗. บุคคลผู้ขึ้นพบพระพุทธรเจ้า พระธรรม
เจ้า พระสงฆเจ้าเลย ให้ตกรรทหมกใหม่
อยู่ใน
๘. มหาเวจีแสนกัลปอนันตชาติเทิด
อันบาป กำอันหนัก ซึ่งบุคลทังปวง
ได้กระทำปีตุ

คำอ่านปัจจุบัน

- ของพระอย่าให้เจ้าหมู่ เอาของพระ
ผลัดเปลี่ยนไป แต่คนหนึ่งสองคนได้
ให้พฤชเทวะ -
- ดา ภูมเทวดา อารักขเทวดา อากาศ
เทวดา แลท้าวเวสสุวรรณเป็นใหญ่
แก่ฝูงยักษ์
- ทั้งหลาย ๕ คน ษาศากีรีย ๑
เหมันตยักษ ๑ อากัถยักษ ๑
จิตเสทษยักษ ๑
- มากกบาทยักษ ๑ เวทัทธยักษ ๑
กามเสพปีทยักษ ๑ กิณนุบาทยักษ ๑
ขันท
- ยักษ ๑ อันบริวารยักษแลเทวดาทังปวง
แลให้สังหารผลาญชีวิตเอาบุคลซึ่งคิด
- อ่านจะยักษย้าย จะจณ้อเอาข้าของพระไป
แลจะให้พ้นจากข้าพระ พระกัลปนาอุทิต
ไว้ทั้งนี้ อย่าให้
- บุคคลผู้ขึ้นพบพระพุทธรเจ้า พระธรรม
เจ้า พระสงฆเจ้าเลย ให้ตกรรทหมกใหม่
อยู่ใน
- มหาเวจีแสนกัลปอนันตชาติเทิด^(๑)
อันบาป กำ^(๒) อันหนัก ซึ่งบุคลทังปวง
ได้กระทำปีตุ

หลักที่ ๙๒

คำจารึก

๕. ฆาฏมาตุฆาฏโลหิตบาตสังฆเภท
ให้บุคคถ ซึ่งจจะน้อข้าของพระไปแลวันั้น
ให้ทน
๑๐. ทุกขเวทนา ให้ผลัดมหารเทรเทวทัต
ทุก ๆ ชาติเทิด อุทิสไว้ ๓ วัน
๑๑. จันทรเดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำจุลศักราช
๑๑๒๐ ปีขานสำฤทธิศก ๆ

คำอ่านปัจจุบัน

- ฆาต มาตุฆาต โลหิตบาต^(๓) สังฆเภท
ให้บุคคถ ซึ่งจะน้อข้าของพระไปแลวันั้น
ให้ทน
- ทุกขเวทนา ให้ผลัดมหารเทรเทวทัต
ทุก ๆ ชาติเทิด อุทิสไว้ ๓ วัน
- จันทร เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จุลศักราช
๑๑๒๐^(๔) ปีขาลสัมฤทธิศก ๆ

อธิบายคำ

- (๑) เท็ด = เถ็ด
- (๒) กำม = กรรม
- (๓) โลหิตบาท = โลหิตูปบาท
- (๔) จุดศักราช ๑๑๒๐ = พุทธศักราช ๒๓๐๑

หลักที่ ๙๓
ศิลาจารึกวัดอโศการาม

ศิลาจารึกนี้เป็นหินชนวนสีเขียว ขนาดกว้าง ๕๔ ซม. สูง ๑๓๔ ซม.หนา ๑๕ ซม.
มีคำจารึก ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ (ด้านหน้า) เป็นอักษรและภาษาไทย มี ๔๗ บรรทัด ด้านที่ ๒
(ด้านหลัง) เป็นอักษรขอมภาษาบาลี มี ๕๕ บรรทัด

พบที่วัดอโศการาม (ทุกวันนี้ชาวบ้านเรียกกันว่าวัดสลัดได) ตำบลเมืองเก่า อำเภอ
เมือง จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย

นายประสาร บุญประคอง
ดร. ประเสริฐ ๗ นคร
ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร

อ่านและอธิบายคำ
ให้คำปรึกษาและตรวจแก้
แปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

จารึกหลักที่ ๕๓

ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่านปัจจุบัน
๑. นมัสสรีตรรัตนนมสดุมงคโคตรบรมมาน ศักราชได้เจ็ดร้อย	นมัสสรีตรรัตน นมสดุมงคโคตรบรมมาน ศักราชได้เจ็ดร้อย -
๒. ข หกสิบเอ็ดโถะนักษัตรศกฤณมาส ออกเจ็ดค่ำโดยฤกษ์มหุรี	ข หกสิบเอ็ด ^(๑) (ปี) โถะ ^(๒) นักษัตรศกฤณมาส ^(๓) ออกเจ็ดค่ำ ^(๔) โดยฤกษ์มหุรี ^(๕) -
๓. เลดีถีนาทอน โยคโยคีสังเดจพระราช เทพีศรีจุฬาลักษณ์ธรรครา	เลดีถีนาท อนโยคโยคี สมเด็จพระราช เทพีศรีจุฬาลักษณ์ธรรครา -
๔. ช (มเหสี) เทพธร (ฉีโล) รัตน ... . มาทปรวราภเป	ช (มเหสี) เทพธร (ฉีโล) รัตน .... มาทปรวราภเป -
๕. นชายาแต่สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช เกาปรดวยบุญพิรกลัษณี่	น ชายาแต่สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช เกาปร ^(๖) ด้วยบุญพิรกลัษณี่ ^(๗)
๖. มีสีลพร ..... กลใจหมันในพระชิน ศาสนาทานจึงประดิษฐา	มีสีลพร ..... กลใจหมันในพระชิน ศาสนา ทานจึงประดิษฐา
๗. พระสดูปไว้ในวัดอโศการามท่านเอา พระมหาธาตุเจ้าสองอ	พระสดูปไว้ในวัดอโศการาม ท่านเอา พระมหาธาตุเจ้าสองอ -
๘. งคมาแต่เมืองบนองคหนึ่งรามเท่าเมด เข้าสานหักเกริง	งค มาแต่เมืองบน องค์หนึ่งราม ^(๘) เท่าเมด ข้าวสารหักเกริง ^(๙)
๙. พรรณดงผลักรัตนองคหนึ่งนอช .... (พรร)	พรรณดงผลักรัตน ^(๑๐) องค์หนึ่งนอช .... พรร
๑๐. ฌดงพิกุลท่านปรดิ (สถากรรภพระมหา) ..... (พระม)	ฌ ดงพิกุล ท่านประดิ (ขฐากรรภพระมหา) ..... (พระม)

หลักที่ ๙๓
ด้านที่ ๑

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑๑. หาเจตน์^{๕๑}เจตน์เดือน^{๕๒}อีกพระพุทธรูป
.....
๑๒. นกฏี^{๕๓}พระศรีมหาโพธิวงกรมลยาณ
.....ป
๑๓. รากการสพานถนนอำพลด้วย (ไม่ไหลย)
ทงหลายค่านับ
๑๔. ทานจึงลำดับปีถูกไตรยถวนสำหรับกับ
ธรรมกถิกสอง
๑๕. องคองคหนึ่งซึ่งเจ้าญาณวงศ์^{๕๔}ตราชนทัต
องคหนึ่งซึ่งเจ้า
๑๖. ศรีวัง มีทั้งสมวัต^{๕๕}ธรรมตนให้ชื่อเจ้า
สังขสร แล้วทานกัช้อย
๑๗. ประดิษฐาผู้คนอันแต่งกับปีการพยาบาล
ทงหลายห้าสิบเรี
๑๘. อนมีประธานคือนายเช็งศรีจันท์กับทง
(นาสองร้อยล้าน) . . . . ก
๑๙. อร เข้าผู้สิบห้าแก้วช่นทุกรุ่นปีท่านช้สวน
ทงหลายห้าล้า
๒๐. ร เป็นสุภพชญนการโดยประมาณ
แลวันแล^{๕๖}ห้าสิบบา
๒๑. ตร พาทย์ถวนสำหรับกับแตรสังข์ทั้งกรिया
บูชาทงหลายแ
๒๒. ล้วท่านจึงแต่งพระทานสบกรियाการ
ฉลองทงหลา
๒๓. ขคณนาสองร้อยล้าแล้วเสร็จท่านจึง
อัญเชิญพ
๒๔. ระมหาเถรเจ้าตนหนึ่งอันเป็นสี่สยแห่ง
พระมหา
- หาเจตน์^{๕๑}เจตน์^(๕๑) ๔ เดือน อีกพระพุทธรูป
.....
- น กฏี^{๕๓}พระศรีมหาโพธิวงค์กรมลยาณ
.....ป
- รากการ สะพาน ถนน อำพลด้วย (ไม่ไหล)
ทงหลายค่านับ^(๕๒)
- ท่านจึงลำดับปีถูกไตรถวนสำหรับกับ
ธรรมกถิกสอง
- องค^{๕๔} องคหนึ่งชื่อเจ้าญาณวงศ์ตราชนทัต
องคหนึ่งชื่อเจ้า
- ศรีวัง มีทั้งสมวัต^(๕๓) ธรรมตน ให้ชื่อเจ้า
สังขสร แล้วท่านกัช้อย^(๕๔)
- ประดิษฐาผู้คนอันแต่งกับปีการพยาบาล^(๕๕)
ทงหลายห้าสิบเรี-
- อน มีประธานคือนายเช็งศรีจันท์กับทง
(นาสองร้อยล้าน) . . . . ก
- อน ข้ายี่สิบห้าแก้วช่นทุกรุ่นปี^(๕๖) ท่านช้สวน
ทงหลายห้าล้า-
- น เป็นสุภพชญนการ โดยประมาณ
แลวันแล^(๕๖)ห้าสิบบา-
- ตร พาทย์ถวนสำหรับกับแตรสังข์ทั้งกรिया
บูชาทงหลายแ-
- ล้ว ท่านจึงแต่งพระทาน^(๕๗) สบ^(๕๘) กรियाการ
ฉลองทงหลา-
- ข คณนาสองร้อยล้านแล้วเสร็จ ท่านจึง
อัญเชิญพ-
- ระมหาเถรเจ้าตนหนึ่ง อันเป็นสี่สยแห่ง
พระมหา

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๒๕. พุทธสาครมีนามกรชื่อสรภังค์เถร
อันเถาปร
๒๖. ด้วยศีลมรรยาทวัดปฏิบัติ มาเป็น
ประธานในอโศกา
๒๗. รามนี้ ๆ ไซ้แต่สำแดงพระราชเทวี
สร้างอโศการามอันเดียว
๒๘. นี้ทั้งทักษิณารามเสด็จเมื่ออยู่ห้วยก็สร้าง
แก้มหาวนัร
๒๙. ดันเถรแล้วท่านประดิษฐานาร้อยหนึ่ง
เป็นเจ้าสิบเกวีย
๓๐. (น) ไพร่สิบเรือนแต่งพยาบาลวัดนั้น
ทั้งลังการามก็
๓๑. แล้ว คำนับกับทั้งบูรพารามก็แล้ว
สัมฤทธิ์ทั้งสี่วิสุท
๓๒. ธาวาสที่พ้ออยู่ห้วยเสด็จเสวยพระผนวช
บวชกระทำกร
๓๓. ร่มในท่งชัย(๒๐) ก็เสร็จทั้งที่เสนางที่เสด็จ
พระมหาส
๓๔. วามี่เจ้าท่านสถิตก็ถึงที่สัมฤทธิ์ทั้งศรี
จุฬาวาสที่สงส
๓๕. การสำแดงพอกท่านก็สำเร็จทั้ง
พระธรรมราชบูรณที่สงส
๓๖. การสำแดงพระราชมาดากสำเร็จแล้ว ๆ
อันว่าผลานิสงส
๓๗. ดั่งนี้ สำแดงพระราชเทวีเจ้าท่าน
แสงแกลิ่ง(๒๑) กลับนา(๒๔) ให้เป็น
- พุทธสาคร มีนามกรชื่อสรภังค์เถร
อันเถาปร
- ด้วยศีลมรรยาทวัดปฏิบัติ มาเป็น
ประธานในอโศกา-
- รามนี้ ๆ ไซ้แต่สมเด็จพระราชเทวี
สร้างอโศการามอันเดียว
- นี้ ทั้งทักษิณาราม เสด็จเมื่ออยู่ห้วยก็สร้าง
แก้มหาวนัร-
- คนเถร แล้วท่านประดิษฐานาร้อยหนึ่ง
เป็นเจ้าสิบเกวีย-
- (น) ไพร่สิบเรือนแต่งพยาบาลวัดนั้น
ทั้งลังการามก็-
- แล้ว คำนับกับทั้งบูรพารามก็แล้ว
สัมฤทธิ์ทั้งสี่วิสุท-
- ธาวาส ที่พ้ออยู่ห้วยเสด็จเสวยพระผนวช
บวชกระทำกร-
- ร่ม ในท่งชัย(๒๐) ก็เสร็จทั้งที่เสนางที่เสด็จ
พระมหาส-
- วามี่เจ้าท่านสถิต ก็ถึงที่สัมฤทธิ์ทั้งศรี
จุฬาวาสที่สงส
- การ(๒๑) สมเด็จพระพ้อออก(๒๒) ท่านก็สำเร็จทั้ง
พระธรรมราชบูรณ ที่สงส-
- การ สมเด็จพระราชมารดา ก็สัมฤทธิ์ แล้ว ๆ
อันว่าผลานิสงส
- ดั่งนี้ สมเด็จพระราชเทวีเจ้าท่าน
แสงแกลิ่ง(๒๑) กลับนา(๒๔) ให้เป็น

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

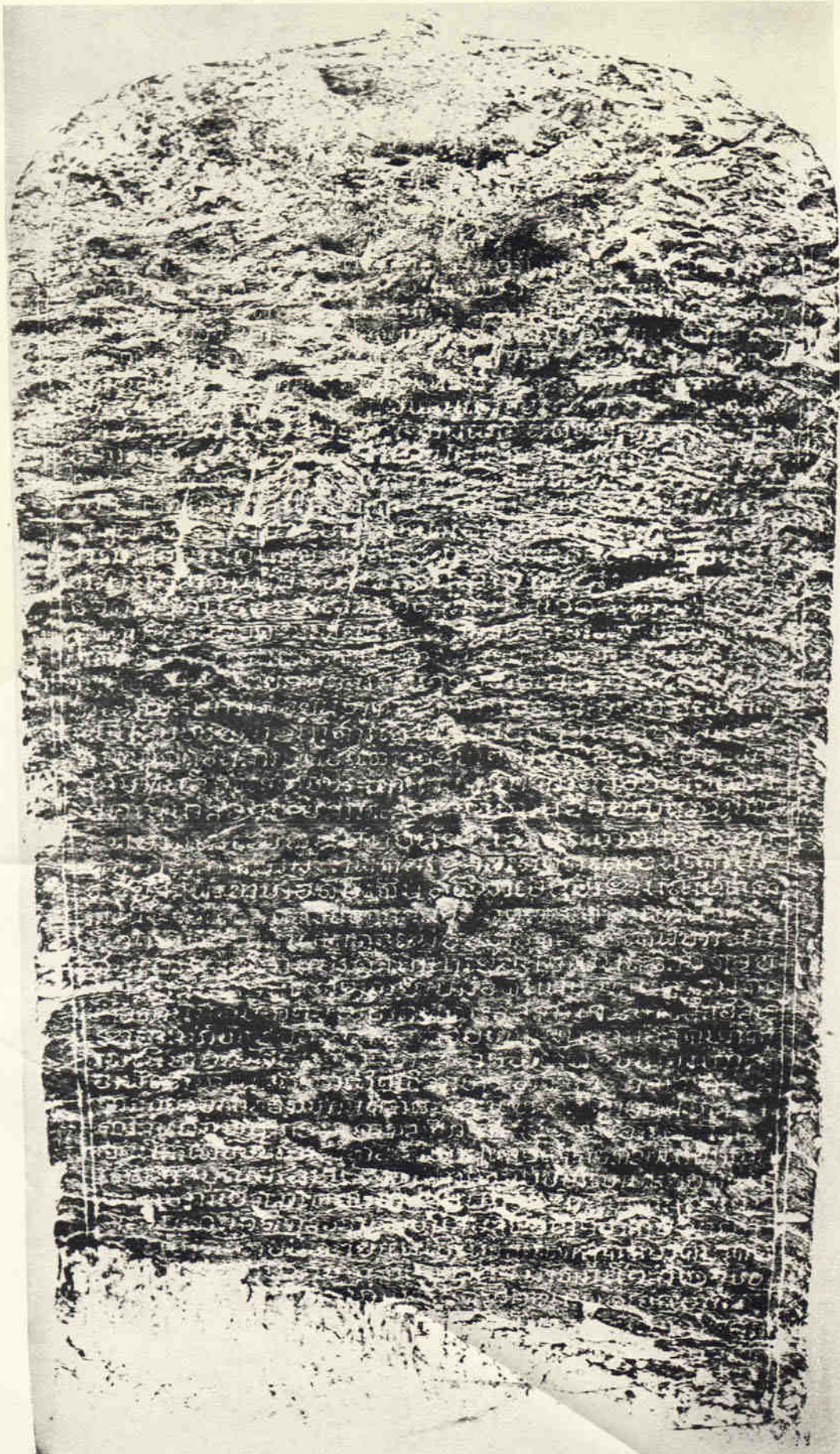
๓๘. โภกฐาสบุญโยทนาไปแต่สำแดงบูพระญา พออกแม่	โภกฐาสบุญ ^(๒๕) โภทนาไปแต่สมเด็จพระยา พื่อออกแม่-
๓๙. ออกท่านอีกสำแดงหารธรรมราชาธิราช พระศรีธรรม	ออก ^(๒๖) ท่าน อีกสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช พระศรีธรรม
๔๐. ราชมาดาญาดิกุลพานภพสบสัตว์ทั้งหลาย จุ่งให้	ราชมารดา ญาดิกุลพานพสบสัตว์ทั้งหลาย จุ่ง ^(๒๗) ให้
๔๑. พันทุกขภยอันตรายแต่ให้ได้ลูแก่สุข ทุกทุกก	พันทุกขภยอันตราย แต่ให้ได้ลูแก่สุข ทุกทุกก-
๔๒. (น).....อำนาจพระราชกุศลนี้ ๗ มาตราหนึ่งสำแดงพ	(น).....อำนาจพระราชกุศลนี้ ๗ มาตราหนึ่ง สมเด็จพระ-
๔๓. .... ท่านยังกล่าว อนาคตไว้ในจารึก	..... ท่านยังกล่าว อนาคตไว้ในจารึก
๔๔. .... ผู้มีท้าวพระญาสามครา	..... ผู้มีท้าวพระยาสามครา
๔๕. .... เลื่อมใสแลได้	.... เลื่อมใสแลได้
๔๖. .... ไท	.... ไท
๔๗. .... อ	.... อ

อธิบายคำ

(๑) จุลศักราช ๗๖๑	= พ.ศ. ๑๕๔๒
(๒) (ปี) โทะ	= ปีเถาะ
(๓) ผักกุดมาศ	= เดือน ๔
(๔) ออกเจ็ดค่ำ	= ขึ้น ๗ ค่ำ
(๕) มหุรีดี	= ครุ, ขณะ
(๖) เกาปร	= กอปร หมายถึงประกอบ
(๗) บัญจพิธกัฒณั	= ความงาม ๕ อย่าง คือ สมงาม เนืองงาม พินงาม ผิวงาม วิ้งงาม
(๘) ราม	= งานขนาดกลาง
(๙) เกร็ง	= กริ่ง
(๑๐) ผลักรัตน	= แก้วผลึก
(๑๑) เถิง	= ถึง
(๑๒) กำนัน	= คำที่ต้องนับถือ, หลักฐาน
(๑๓) สมวัต	= เลขวัต
(๑๔) ช่อย	= ช่วย
(๑๕) กบปีการ พยาบาล	= ผู้ปฏิบัติภิกษุ หรือไวชาวัจกร
(๑๖) ทุกรุงปี	= ทุกรันปี
(๑๗) แลวันแล	= วันละ
(๑๘) พระทาน	= ประทาน
(๑๙) สบ	= ทุก
(๒๐) ท่งชัย	= ท่งชัย
(๒๑) สงสการ (สังสการ)	= พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลงศพ
(๒๒) พ่อออก	= โยมอุปฐากชาย
(๒๓) แส้แกลิ่ง	= ตั้งใจ, มีเจตนา, อุทิศ
(๒๔) กัลปนา	= เจาะจงให้
(๒๕) โภฏฐาสนุญ	= ส่วนบุญ
(๒๖) แม่ออก	= โยมอุปฐากหญิง
(๒๗) จง	= จง

หลักที่ ๙๓
ด้านที่ ๒

จารึกหลักที่ ๙๓

คำจารึก

ด้านที่ ๒

๑. วตตุตตย์ นมิตวาน อโสการามวุหเย วุขามิ ปุณฺณสมภาร์ ราช-
๒. เทวิมิ กตฺ สุณนต ปุณฺณ จริตฺ สาธุนฺ รัตตวทณฺ สี่ลาทิก-
๓. ฅนฺกุสย พุทฺธทวาย สยจิตฺ ๙กถิ ๙ ตีตฺธิเก สตฺตสเด
๔. สกราช สุลิกฺขิต ฅปีสํวจฺเร เขว อสฺสเช สุวารเก
๕. ฅมฺมราชธาธาติ มหาอาทิมฺหิกฺขมิโป ลิตฺยธาชิโน นาม นรินฺท-
๖. สฺส มหเสีเต สุริฅมฺมราชมาตตี นามเน วิสุสฺตามหิ โสตุล-
๗. นา มาตฺยา กพฺภา มหาปุณฺณณิกฺขมิ โสฬสวสุสิโก สิปฺปนิป-
๘. ตฺตี ปาปฺนตตี โส ปตฺตรฎฺฐาติโลกณฺ ฅมฺเมเน รกฺขิตา ราชธา อฎฺฐิตฺตยว-
๙. ยสธา ปรีปุณฺณณมโนโรธ .....สตฺตสเด สกราช สุทฺธิปีเต ร-
๑๐. ฎฺฐมณฺทลวิฎฺฐารุ ฅมณฺจ ปภาหฺรณฺจ ..... ตสฺเสว ปุณฺณวณฺตสฺส ฎฺฐิตฺตมา
๑๑. วิธาณิยา ปุพฺเพ นกรเทยฺยธาติ เอตฺ ฎฺฐิตฺตมํ อกา ปุริมาณุทิสภาเก
๑๒. วชฺชปฺรณฺติ ตมกา พิงฺกย นทียา ตีเร อฺยปฺพทณามโก ทกฺขิตฺตมํ
๑๓. ทิสภาเก เอตฺ ฎฺฐิตฺตมํ อกา ทกฺขิตฺตยานุทิสย ฅมปฺรณฺติ ตมกา
๑๔. ปจฺฉิม นากปฺรณฺจ เอตฺ ฎฺฐิตฺตมํ อกา ฅมฺนาสาชนทียา เอสา (ขุทฺท)
๑๕. นทิวทยา ลกฺขปฺรณฺติ นกร (ติฎฺฐิตฺ) ตสฺสา สฺมาปิตฺ ปจฺฉิมานุทิสภาเก เอ-
๑๖. ตํ ฎฺฐิตฺตมํ อกา อุตฺตเรกา ว ฎฺฐิตฺตมํ ..... ขวชกํ ฎฺฐิตฺตมํ ฅปฺเตวาน
๑๗. สตฺตทานํ สฺยทายโก เทเวหิ .....
๑๘. ตสฺเสว ฅมฺมรณฺโณ เต ราชธา .....มหเสี สฺนุทฺรีกานฺตา สี่ลา
๑๙. ลกฺการฎฺฐิตา ปฺลจฺวิตติ มหาปฺลจฺญา (มหา) โมลิตฺ มหายสา พุทฺธเช ฅ-
๒๐. มฺเม จ สํเม จ ปสนฺนา รตฺตณตฺตย ฅมฺมราชธาธาติ ฅฎฺฐิตฺตมํ มหา-
๒๑. สํ อโสกนฺนาม กนฺนิฎฺฐิตฺ ราชปตฺตทวํ ลกฺ อกสฺฎฺฐิตฺตสเด ส-
๒๒. กราช สุลิกฺขิต สสสํวจฺเร เขว ฅคฺคณฺสฺกฺขปฺกฺขิก ฅตฺตเม สฺก-
๒๓. วารสฺมิ ฅาตฺกพมฺหิ ฅาตฺโย ปฺลณฺนิปฺรอกตา เทว ว มชฺฉิมิภา กิณฺนตณฺพฺลา ฅ-

คำจารึก

- ๒๔. ลีลา ขุฑุกา เศว กา สาสปา พุกลา ตตา นิตหิตวาน ยัม ญโป สพุทก-
- ๒๕. มุเมน มาปีโต วิหาริ (จ มณฺห) ปณฺจ เจตยัม โพรปาทปี่ นิฏฐาเปตฺวาน
- ๒๖. โรเปตฺวา อารามิ (สมมพุทเทริ) อพฺภนฺตรึ ปริกฺขณฺจ พาหิรทุทิมิกิ อิมิ โสภ-
- ๒๗. มานุจฺจปกาโร สุทฺธ.....รณฺฑิกิ สุรณิกิ ปุณฺนาคิ พุกฺลุมพิ ปนสํ
- ๒๘. กปปีฏฐนาถิเณรณฺจ.....มาลิกิ อกาสิ รมฺมณียัม สา อโส-
- ๒๙. การามมวฺหยัม .....ขมฺมเหกณฺจ ญฺวณวสณฺจ ปณฺฑิตํ สุริว-
- ๓๐. สปีณฺฑิตณฺจ .....อตุถํ วเท อธิ สขัสนฺจ นามกํ ปาลีคิ-
- ๓๑. ตํ ถเปตี สา (ตํ อารา) มิกิ กุถิ ปณฺญาสปริมาณิกิ สุริจนฺทว-
- ๓๒. ปุปฺภณฺจ.....นตฺถุมทาสิ สา ตาพาทิกิ หิ ปณฺจงฺกิ ตฺริยัม สขั-
- ๓๓. สกํ มหาเณริ มหาตาดิ สทฺทิตฺตฺถกาหเกหิ จ เขตฺตํ จตฺตตฺตพฺยา-
- ๓๔. มํ อาชาเมน วิญฺญูรโต พุยามสทฺทวฺยนฺตฺตสฺส ปณฺจวีสรฺธา-
- ๓๕. วิหิ อาชอารามิกานณฺจ อนฺวสฺสํ อทาปยิ อารามวตฺถุํ นิ-
- ๓๖. กุกฺกณิ โกฏิปณฺจปฺปมาณกํ กปฺปียพฺยณฺชนตฺถาย เตสํ อธิ
- ๓๗. อทาปยิ ปณฺญาสธฺวปตฺตาสํ กิกฺขุณฺ อธิ ทาปยิ โกฏิสทฺทว-
- ๓๘. ขนาปี่ ธนจาเคน สา อธิ ญฺปาทิกิจเจ นิฏฐิตฺเต โสการามมํ อ-
- ๓๙. กา พุทฺธสาครตฺตีสเสกํ สรณฺจโกติ นามกํ สี่ลาทิกฺลณฺสมปฺนุณิ -
- ๔๐. ถริ สปริวารกํ อารามิกํ ถเปตฺวาน ปณฺจเยหิ อฺปฏฐหิฯ อิมินา ปฺนุญ-
- ๔๑. กมฺเมน มม มาตาปี่ตา อฺโภ สามีโก เม มหาธมฺมราชาธิราชานาม-
- ๔๒. กา สุริธมฺมราชมาตา จ เย จ ญฺชาติ อญฺชาติกา สพุทฺเทว สุกฺกิตา โห-
- ๔๓. นตฺถุ นิตฺทฺทฺชา นิตฺทฺทฺทววา มม ปฺนุญฺยานุภาเวน สพุทฺเท เต ติทฺทวฺกตา นตฺถุ สก-
- ๔๔. เกสฺส สมปตฺตี อนฺนุญฺชนตฺถุ กามโต มม ปฺนุญฺยานุภาเวน ปฺริโส โหม-
- ๔๕. นากเต เมตฺเตยฺยสฺเสว พุทฺธสฺส อถกธมฺมํ สฺถนํทํ ตสฺสาปี่ ปฺนุญ-
- ๔๖. สมฺภาริ มุทฺธาริ ปจฺฉินามํ ปฺริสาถณฺมชฺลนฺมํ หิ โส มํ พุทฺโธ ปสสํ
- ๔๗. ทานาทินา สโม อณฺโณ รุเปณปี่ ยเสน วา आयฺนา ธนราสึหิ มา
- ๔๘. เม โหตุ ภเว ภเว เมสํนาทาคฺคามสฺส โกจิ สกฺโกตฺถุ กณฺหิตุ
- ๔๙. อปฺปิจ มม สนตฺสํ ทลิตฺทฺทานิ ปโยชนํ กมกัรฺาปารทานาทิสากเร-
- ๕๐. หิ สฺสูตเต นิมฺมุชิตฺตฺวา มุณินฺทา ว สมฺโพธิ ปาปฺณามํ อิมสฺมี

คำจารึก

๕๑. นคร ราชบุรี การเสด็จอนาคเต ขตุติยา เจว อุคคา จ ฐมมิกา -
๕๒. ข มหายสา สพเพ เต อนุโมทนตุ ปุณฺณกมฺเม มชา กเต
๕๓. ปุชวตฺถุณี วาตฺถนตุ ปุณฺณกมฺมรตฺตา อิชาติฯ สุริชมมไตรโลก-
๕๔. นามเน กวินา ราชปณฺจิตเน รจิตมิตฺฯ

๗๖.
16.29 S. 12877

๑
417.7
N537 2)
๓.4
๒. (๕

หลักที่ ๕๓

ศิลาจารึก วัดอโศการาม

กัจจารีก ด้านที่ ๒

เรียบเรียงเป็นคาถาดังนี้

วตถุตตยํ นมิตวาน

วุกขามิ ปุณฺณสมภารํ

สุณฺณต ปุณฺณํ จริตํ

สีลาทิกุณฺณสาช

อโศการามมวฺหเช

ราชเทวียิมิ กถํ

สาชุนํ รติวฑฺฒนํ

พทุททาวาย สลฺยจิตํ

๑ กถํ ๑

ตีสํสาชเก สตฺตสเส

กปปีสํวจฺจเร เขว

ธมฺมราชาธิราชาตี

ลิตฺยราชาชีโน นาม

สุริธมฺมราชมาตาคี

โสตฺถินา มาตฺตยา กพฺภา

โสฬสวสุสสิโก สิปฺป-

ปตฺตตรกฺกุฐาคีโลกณฺจ

อณฺฐิตีสาชฺยวสา

..... สตฺตสเส

รณฺฐมณฺฑลํ วิณฺฐารํ

ตสฺเสว ปุณฺณวณฺฑลสฺส

ปฺพุเพ นลฺรเทชฺยาคี

ปฺริมาณุทิสากาเก

พิงฺกาย นทิสาคี ตีเร

ทกฺขินสุมิ ทิสากาเก

สกราเช สุลิกฺขิต

อาสาเช สุกวารเก

มหาอาทิมฺหิ ภูมิโป

นรินฺทสฺส มเสสึเต

นาเมน วิสฺสุตามหิ

มหาปุณฺณวณฺฑลิกฺขมิ

นิปฺพลตฺตี ปาปุณฺณาคี โส

ธมฺเมเน รกฺขิตา ราชา

ปฺริปุณฺณมโนโร

สกราเช สุกฺธิปิต

เขมณฺจ ปภาหฺรณฺจ

รณฺฐสึมา วิชานิชา

เอตํ รณฺฐสึมํ อกา

วชฺชปฺรณฺฑิตี ตมกา

อฺยปฺพุทฺตนาโมโก

เอตํ รณฺฐสึมา อกา

ทกขินยานุทิสาย
 ปจฺฉิม นากปุรณจ
 ยมฺนาสาขนทียา
 ลกขปุรณติ นคร
 ปจฺฉิมานุทิสากาเอ
 อุตฺตเรกา ว รมฺณฺญจ
 รมฺณฺญสํ รุเปตฺวาน
 เทเวหิ .....
 ตสฺเสว รมฺมรณฺโฆ
 มเหสี สุนทรীগานฺดา
 ปณฺจวติ มหาปณฺญา
 พุทฺธ รมฺเม จ สงฺฆे จ
 รมฺมราชาธิราชาติ
 อโสกนฺนาม กนิฏฺฐิ
 เอกสฺฐิ สตฺตสเส
 สสํสํจฺจเร เขว
 สตฺตเม สุภวารสฺมิ
 ปณฺณิปฺุรอกตา เทว ว
 ผลิกา ชุทฺทกา เดวกา
 นิทฺทิตฺวาน ยํ ญฺไป
 วิหาริ (จ มณฺฑ) ปณฺจ
 นิฏฺฐาเปตฺวาน โรเปตฺวา
 อพฺกนฺตรํ ปริกฺษณฺจ
 โสภมานุจฺจปาการิ
 สุรภินากํ ปุณฺนากํ
 กปฺปิฏฺฐนาถิเกรณฺจ
 อกาถิ รมฺมณฺยิ ส
 ..... รมฺมเหกณฺจ
 สฺริวิสปณฺจทิตฺยเจว
 สํสรณฺจ นามกํ

เหมปุรณติ ตมกา
 เอตํ รมฺณฺญสํ อกา
 เอสา (ชุทฺท) นทิวฺหยา
 (คฺนิฏฺฐิ) ตสฺสา สุมานฺตี
 เอตํ รมฺณฺญสํ อกา
 (.....ชาวท)
 สตฺตนาํ สุขทายโก
 .....
 เต ราชา.....
 สี่ลาลงการภูสิตา
 (มหา) โมถิ มหายสา
 ปสนฺนา รตฺตณฺตฺตเย
 เขฏฺฐปฺตฺตํ มหายสํ
 ราชปฺตฺตทวํ ยํ
 สกราเช สฺลิกฺขิต
 ผลฺกฺกณฺสฺกขปฺกฺขิเอ
 ธาตุกพฺกมฺหิ ธาตุโย
 มชฺฌิมา ภินฺนตณฺจฺจลา
 สาสปา พฺกฺลา ตลา
 สพฺพกมฺเมน มาปฺตี
 เจตฺยํ โทธิปาทปํ
 อารามํ สมฺมพฺพกริ
 พาทิรทฺทิมิกํ อิมํ
 สฺทฺธ ..... รมฺณฺญกํ
 พฺกฺลมฺพํ ปนฺสํ
 ..... มาถิกํ
 อโสกการามมวฺหยํ
 ญาณวิสณฺจ ปณฺจทิตํ
 ..... อตฺถิ วเท อธิ
 ปาลิกีตํ รุเปติ ส

(ต๋ อารา) มีกั กุลั
 สุริจนทวหปปมกุขณจ
 ตาพาทิกั หิ ปณจงกั
 มหาเกรี มหาตาลั
 เขตต์ จตตตพขามั
 พุขามสททวชนตสส
 อาขอารามิกานณจ
 อารามวตถุ นิกกัณิ
 กปปีชพขณชนตถาย
 ปณณาสฐวปตตาสั
 โกฏิสตทวเขนาปี
 ฎปาทิกิจเจ นิฎฐิเต
 พุทฐสาครสิสุเสกั
 สีลาทิกุณสมปนุณั
 อารามิกั ฐเปตวาน
 อิมินา ปุณณกมเมน
 สามิโก เม มหาธมม—
 สุริธมมราชมาตา จ
 สพเพเว สุกขิตา โหนตุ
 มม ปุณณานุกาเวน
 จสุ สกฺเคสุ สมปตตี
 มม ปุณณานุกาเวน
 เมตเตชชเสว พุทฐสส
 ตสสาปี ปุณณสมภารั
 ปรีสากณมชณมหิ
 ทานาทินา สโม อณโณ
 อายุณา ธนราสีหิ
 เมสันาทาตุกามสส
 อปีจ มม สนตสั
 กมฺภีราปรทานาทิ

ปณณาสปริมานิกั
 .....นตฺถุมทาสี सा
 ตุริยั สัขวิสกั
 สททิตถุภาหเกหิ จ
 อาขาเมน วิฎฐารโต
 ปณจวีสรถาวีหิ
 อนุวสสั อทาปยิ
 โกฏิปณจปฺปมาณกั
 เตสั อีธ อทาปยิ
 ภิกขุณั อีธ ทาปยิ
 ธนจาเคน सा อีธ
 โสการามมหิ อกา
 สรภงฺโกติ นามกั
 เถร์ สปริวารกั
 ปจฺจเซหิ อุปฏฺฐหิฯ
 มม มาตาปีตา อุโก
 ราชธาธิราชนามโก
 เข จ ญาตี อญาติกา
 นิทฺทุขา นิรูปทฺทวา
 สพเพ เต ติทิวงฺกตา
 อนุกุลชนตฺถ กามโต
 ปุริโส โหมนาคเต
 อกุลธมฺมึ สุนามหิ
 มุทฺธารั ปจินามหิ
 โส มั พุทฺโธ ปสัสตุ
 ฐเปนาปี ชเสน วา
 มา เม โหตุ ภเว ภเว
 โกจิ สกฺโกตุ กณฺหิตุ
 ทลิตฺทานั ปโยชนั
 สากเวหิ สุตฺตเล

นิมุขจิตฺวา มุณินฺทา ว

อิมสฺมี นกเร รชฺช

ขตฺติยา เจว อุกฺกา จ

สพฺเพ เต อนฺโนทนต์

ปฺชวตฺถุณี วทนต์

สุริธมฺไพตรโลกนาเมน กวินา

สมโพธิ ปาปฺถมํหิ

กาเรตฺถนฺติ อนากเต

ธมฺมิกา เข มหายสา

ปฺลฺลภกมฺเม มยา กเต

ปฺลฺลภกมฺมรตฺตา อิธาติ ฯ

ราชปญฺหิเตน รจิตฺมิตํ ฯ

จารึกหลักที่ ๕๓

คำแปลศิลาจารึก วัดอโศการาม

ด้านที่ ๒

ข้าพเจ้าขอนมัสการพระรัตนตรัย แล้วจะกล่าวถึงบุญญาสมภารนี้ ซึ่งพระราชเทวี^(๑) ทรงกระทำแล้วนี้ ในวัดอโศการาม ขอท่านทั้งหลายโปรดสดับการบำเพ็ญบุญเป็นเครื่องเจริญปิติของสาธุชนทั้งหลาย ซึ่งพระราชเทวี^(๒) ทรงสะสมไว้แล้ว เพื่อความเป็นพระพุทธร อันประดับด้วยคุณมีศีลคุณเป็นอาทิ

เมื่อความมีว่ากระไร ?

ในวันอังคาร เดือน ๘ ปีวอก กำหนดเป็นจุลศักราช ๙๓๐ พระมหากษัตริย์ ในต้นพระราชวงศ์ใหญ่ ทรงพระนามว่า ชรรมาชาธิราช^(๓) ทรงประสูติจากพระครรภ์พระมารดาผู้มีบุญมากโดยสวัสดิ์ มีพระนามปรากฏว่า พระศรีธรรมราชมาดา^(๔) ทรงเป็นนมหลီးของพระจอมพระนามว่า พระราชาธิไทย พระองค์มีพระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา ทรงบรรลุความสำเร็จในศิลป

พระราชามีพระชนมายุ ๓๘ ทรงปกครองแคว้นแคว้นและโลกทั้งสาม^(๕) ได้รับการปกครองโดยธรรม มีความปรารถนาสมบูรณ์แล้ว จุลศักราช ๙๐๐^(๖).....

รัฐมณฑลกว้างขวาง ทั้งปราศจากภัยอันตราย และนำมาซึ่งความรุ่งเรือง รัฐสีมา^(๗) ของพระราชามีบุญญาสมภารพระองค์นั้น เป็นที่รู้จักกันอยู่ว่า ในด้านทิศตะวันออก ทรงทำเมืองชอนนครไทยเป็นรัฐสีมา ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทรงทำเมืองวัชชะปุระเป็นรัฐสีมา ด้านทิศใต้ทรงทำคดยอัย ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำพิงเป็นรัฐสีมา ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ทรงทำเมืองเชียงทองเป็นรัฐสีมา

(๑) และ (๒) พระราชเทวี คือ สมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ อรรครามหลี่ฯ ปรากฏในศิลาจารึกภาษาไทยด้านที่ ๑ ซึ่งเป็นหลักเดียวกันกับด้านที่ ๒ นี้

(๓) ชรรมาชาธิราช คือ พระราชโอรสของพระราชาธิไทย

(๔) พระศรีธรรมราชมาดา คือ พระนมหลီးของพระราชาธิไทย

(๕) โลกทั้งสาม คือ มนุษย์โลก, เทวโลก, พรหมโลก (เป็นคำยกย่องหรือเปรียบเทียบการปกครองของพระราชามี)

(๖) เลข ๙ ตัวนี้เป็นหลักร้อย มีเลขหลักสิบหลักหน่วยเท่าไร อักษรลบเลื่อนอ่านไม่ได้

(๗) รัฐสีมา = เขตแคว้น, แคว้นแคว้น

ด้านทิศตะวันตก ทรงทำเมืองนาคปุระเป็นรัฐสีมา ที่แยกแม่น้ำยม เรียกว่า (แควน้อย) ได้ทรงสร้าง
เมืองขึ้นที่นั่น เรียกว่าเมืองลักชะ (เมืองแสน ปัจจุบันเรียกว่าเมืองสร้อย) อยู่ในด้านทิศตะวันตก
เฉียงเหนือ เป็นรัฐสีมา ในด้านทิศเหนือ ทรงทำรัฐหนึ่ง (.....ติดต่อขวา) เป็นรัฐสีมา
พระองค์ทรงสถาปนารัฐสีมาขึ้นแล้ว ทรงประทานความสุขแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งเทวดา.....

.....พระมเหสี^(๑) ของพระธรรมราชาพระองค์นั้น.....

พระราชานี้.....มีความงามน่ารัก ทรงประดับด้วยเครื่องประดับคือสีล
พระนางทรงยินดีในการรักษาสีล ๕ มีปัญญามาก เป็นขอดนารี (อันใหญ่ยิ่ง) มีพระยศใหญ่ยิ่ง
ทรงเลื่อมใสในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทรงมีพระราชบุตร ๒ พระองค์
องค์พระเชษฐา ทรงพระยศยิ่งใหญ่ ทรงพระนามว่า พระธรรมราชาธิราช^(๒) องค์พระอนุชา
ทรงพระนามว่า พระอโศก ทรงได้พระบรมธาตุ มาแต่ลังกา ๒ องค์ คือ องค์ขนาดกลาง เท่า
เมล็ดข้าวสารหัก สีแก้วผลึก องค์ขนาดเล็ก เท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด สีดอกทิวาสแห่ง ทรงบรรจุไว้ใน
ห้องพระธาตุในพระสถูป ซึ่งทรงสร้างพร้อมกับ (นว) กรรม (สิ่งก่อสร้าง) ทั้งปวงคือ วิหาร มณฑป
เจดีย์ ปูลุกต้นศรีมหาโพธิ์ ในวันอันเป็นศุกรวาร ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๔ ปีเถาะ จุลศักราชนับได้ ๗๖๑

กรั้นสร้างพระอาราม (เสร็จเรียบร้อยแล้ว) จึงขุดคูไว้ภายใน และก่อกำแพงสูง ดู
เป็นสง่าขาวเหยียดคนไว้ภายนอก แคว้น.....ปูลุกต้นสารภี บุนนาค ทิวาส มะม่วง ขนุน
มะขวิด มะพร้าว และพุ่ม.....ในอารามนั้น พระนางทรงทำพระอารามที่ชื่ออโศการามนั้น
ให้เป็นที่น่ารื่นรมย์

และข้าพเจ้าขอบอกเนื้อความข้อหนึ่ง.....กับบัณฑิตชื่อนามวงศ์ และบัณฑิต
ชื่อศรีวงศ์ ในอารามนี้ และพระนางทรงแต่งตั้งบัณฑิตผู้หนึ่ง ชื่อ สังขสร (มีเสียงไพเราะเหมือน
เสียงสังข์) ให้เป็นผู้สวดพระบาลี และพระนางได้ประทานคนรักษาอารามรวมทั้งหมดประมาณ ๕๐
ครัวเรือน มีบุรุษชื่อสรจันทรเป็นหัวหน้า (เพื่อปฏิบัติบำรุงพระอารามนั้น) พร้อมกับให้พนักงาน
ชาวประโคน ประโคนคนตรีมีองค์ ๕ มีเครื่องเคาะจังหวะ (เช่น ข้อง ฯลฯ) เป็นต้น และ
สังข์ ปี่ กลองใหญ่ กังสดาลใหญ่

เขตพระอารามยาว ๔๐๐ วา ได้ทรงประทานข้าวเปลือกแก่ผู้รักษาพระอาราม ๒๕ เกวียน
ทุก ๆ ปี ทรงซื้อสิ่งของเครื่องใช้สำหรับอารามประมาณ ๕ โกลี (เบ้า?) ประทานแก่พระภิกษุ
ทั้งหลายเหล่านั้น ในอารามนี้เพื่ออาหารกบปียภณช์ (ถวญแก่สมณะ) ทรงประทานนิจกต์แก่
พระภิกษุทั้งหลาย ที่อยู่ประจำในอารามนี้ ๕๐ รูป ด้วยการบริจาคทรัพย์ ๒๐๐ โกลี (เบ้า?) กรั้น

(๑) พระมเหสี คือ สมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ อรรคราชมเหสีฯ

(๒) พระธรรมราชาธิราช คือ เสด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ผู้หลาน ปราบกฏในจารึกหลักที่ ๕ หน้า ๑๕๕ บรรทัดที่ ๘
ตีพิมพ์ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงฉิม ภักดีนเรศรชัย เมื่อ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๐๐

กิจทั้งหลายมีการก่อสร้างสถาปนาเป็นต้น ในอารามนี้ เสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงทรงฉลองโอโสการาม
 กรันสถาปนา (ตั้ง) พระอารามเสร็จแล้ว จึงทรงปฏิบัติบำรุงพระเถระองค์หนึ่ง ผู้สมบูรณ์ด้วยคุณ
 มีศีล เป็นต้น ผู้เป็นศิษย์พระพุทฺธสาครเถระ ชื่อสรภังคะ พร้อมทั้งบริวาร (ของท่าน) ด้วย
 บัจฉัย (ตั้ง)

ด้วยบุญกรรมนี้ ขอให้มารดาบิดาทั้งสองของข้าพเจ้า พระสวามีของข้าพเจ้า ทรงพระนาม
 ว่า พระมหาธรรมราชาธิราช และพระศรีธรรมราชาผา (พระราชมารดาของพระธรรมราชาธิราช)
 บรรดาผู้เป็นญาติและมิใช่ญาติ จงมีความสุขปราศจากทุกข์ปราศจากอุปัทวะ (การเบียดเบียน)
 โดยทั่วกัน ด้วยบุญคุณานุภาพของข้าพเจ้า ขอท่านเหล่านั้น จงไปสู่สวรรค์ด้วยกันทั้งหมด จง
 เสวยสมบัติในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ตามความปรารถนา

ด้วยบุญคุณานุภาพของข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าเกิดเป็นผู้ชายในอนาคต ขอให้ได้ลำดับธรรม
 อันประเสริฐของพระพุทฺธเมตไตรย อีกทั้งขอให้ข้าพเจ้าได้สะสมบุญคุณสมภารทั้ง ๓ (คือ ทาน ศีล
 ภาวนา) ประคองประทับตราไว้ ขอพระพุทฺธเมตไตรยพระองค์นั้น จงสรรเสริญยกย่องข้าพเจ้า
 ในท่ามกลางที่ประชุม (พุทธ) บริษัถ์ ขออย่าให้ผู้อื่นเทียมทันข้าพเจ้า ด้วยบุญคุณสมภารมีทาน
 เป็นต้น ด้วยรูปหรือด้วยศตวรรษอายุ และด้วยสมบัติมีกองทรัพย์ เป็นต้น ในทุก ๆ ภาพ เมื่อข้าพเจ้า
 ไม่ให้แก่เขาเหล่านั้น ใคร ๆ จงอย่าบังอาจได้รับ

อนึ่ง ทรัพย์สมบัติของข้าพเจ้าที่มีอยู่ จงเป็นประโยชน์แก่ผู้ยากจนทั้งหลาย ข้าพเจ้า
 จมอยู่ในมหาสมุทร คือวิญญูสงสารอันเข็นเขือกด้วยน้ำ ซึ่งให้แต่ความลึกและหาฝั่งมิได้เป็นเบื้องต้น
 ขอจงบรรลุดัมโพธิ์ (ความตรัสรู้) เหมือนพระพุทฺธทั้งหลาย กษัตริย์ทั้งหลาย จักรองราชสมบัติ
 ในนครนี้ ในอนาคตก็ดี ผู้มีอำนาจวาสนาสูงก็ดี และผู้มีศใหญ่ตั้งอยู่ในธรรมก็ดี ขอท่านทั้งหลาย
 เหล่านั้น จงอนุโมทนาในกรรมอันเป็นบุญที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้วถ้วนหน้ากัน ขอให้ปุณฺนียวัตถุ
 ทั้งหลายในพระอารามนี้จงเจริญ เพราะมีปติในกรรมอันเป็นบุญ เทอญ ฯ

ข้อความนี้ กวีราชบัณฑิต ชื่อ ศรีธรรมไตรโลก^(๑) รจนเอาไว้

(๑) มีคำว่า บารวมไตรโลก ในจารึกหลักที่ ๕ หน้า ๕๕๕ บรรทัดที่ ๑๐ ซึ่งตีพิมพ์ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ ในงาน
 พระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงสิน ภักดีนเรศวร เมื่อ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๐๐

หลักที่ ๙๔

จารีกลานทองคำ

จารีกลานทองคำนี้เป็นอักษรและภาษาไทย มี ๔ บรรทัด นางหลิ่น ปรีชาชาติ
ทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๗

นายประสาร บุญประครอง อ่านและอธิบายคำ

จารึกหลักที่ ๙๔

คำจารึก

๑. สักราชได้ ๗๔๖ ปีชวดนักษัตร เดือนสี่
แรมหกค่ำวนนสุกรไทยาบสนน พระมหา
สังฆราชเจ้าผู้ดีมีบุญอันเป็นครูแก้วมหา
๒. ธรรมราชาเห็นผลกรรม อันเป็นแก่น
ปรารถนาโพธิ์สารแล จักมักเลือกสัตว์
ออกจากสงสารไซ้ จึงให้บรรดตวทั้งห
๓. ลายไปเอาหินผามากทำเป็นพระเจดีย์สี่ด้าน
พระธาตุแห่งมหาธรรมราชา ด้วยกว้างได้
สิบสองวาแลสองศอกด้วยสูงได้
๔. สิบเจดวาค่าแขน เมื่อแล้วฉลองพระธาตุ
นี้ ปรารถนาด้วยคำว่า พุทฺโธ ภวิสฺสามิ
อนาคเต ภเว ฯ เล็ ฯ

คำอ่านปัจจุบัน

- สักราชได้ ๗๔๖^(๑) ปีชวดนักษัตร เดือน ๔
แรม ๖ ค่ำ วันศุกร์ ไทยาบสนน^(๒) พระมหา
สังฆราชเจ้าผู้ดีมีบุญ อันเป็นครูแก้วมหา
- ธรรมราชาเห็นผลกรรม อันเป็นแก่น
ปรารถนาโพธิ์สมภารแล จักมักเลือกสัตว์
ออกจากสงสารไซ้ จึงให้บรรดสัตว์ทั้งห— '
- ลายไปเอาหินผามากกระทำเป็นพระเจดีย์ ๔ ด้าน
พระธาตุแห่งมหาธรรมราชา ด้วยกว้างได้
๑๒ วา แล ๒ ศอก ด้วยสูงได้
- ๑๗ วาค่าแขน^(๓) เมื่อแล้ว ฉลองพระธาตุ
นี้ ปรารถนาด้วยคำว่า พุทฺโธ ภวิสฺสามิ
อนาคเต ภเว^(๔) ฯ แล ฯ

อธิบายคำ

- (๑) ศักราช ๗๔๖ เป็นจุดศักราช ตรงกับปีชวด พ.ศ. ๑๘๒๗
- (๒) กาบสั้น ในที่นี้เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
- (๓) คำแขน = ยาวอกแขนหนึ่ง
- (๔) คำแปลภาษาบาลีว่า ข้าพเจ้าจักเป็นพระพุทธเจ้าในภพข้างหน้า

หลักที่ ๙๕

ศิลาจารึกวัดหินตั้ง

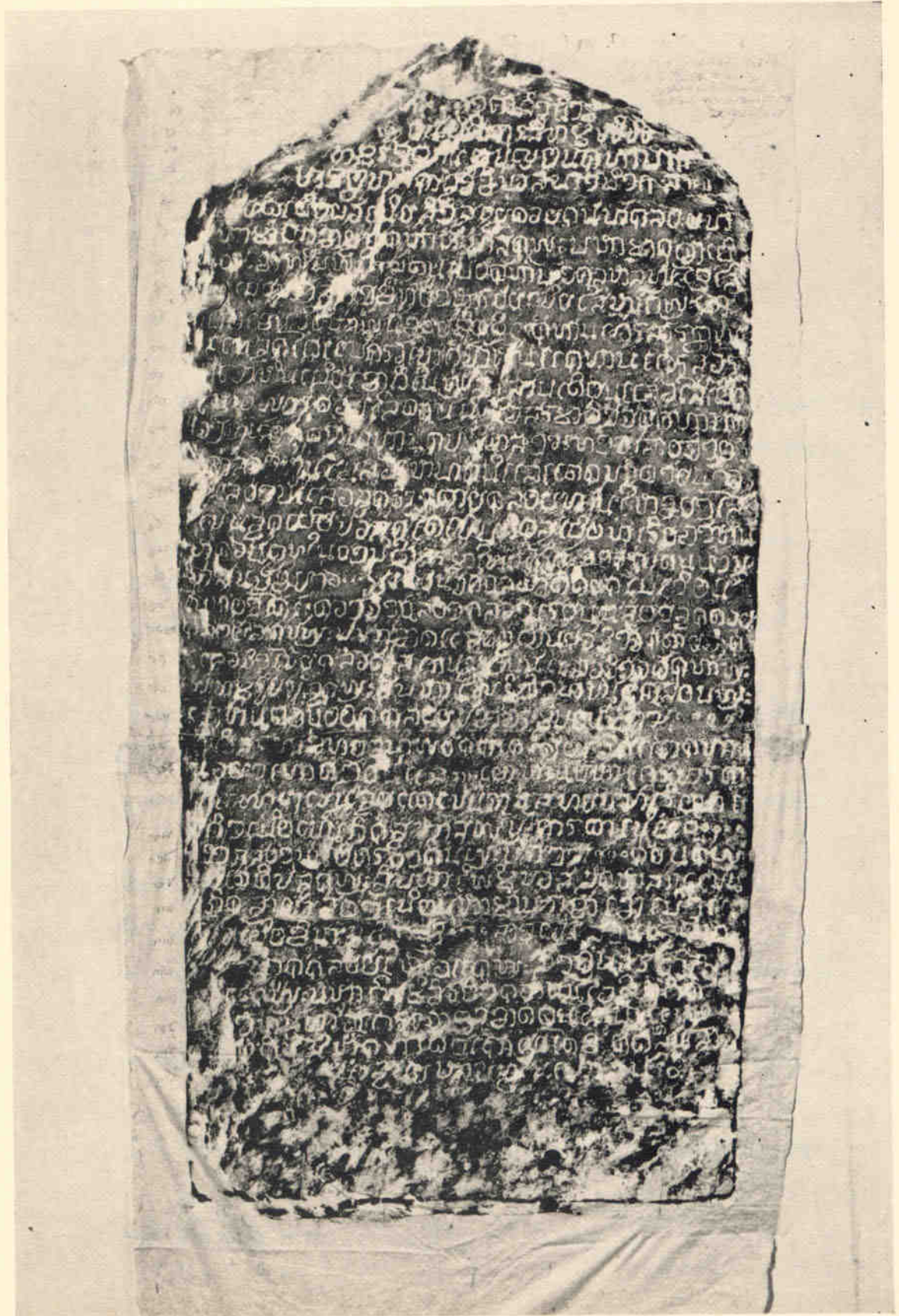
ศิลาจารึกนี้เป็นหินชนวนสีเขียว ขนาดกว้าง ๔๕ ซม. สูง ๔๒ ซม. หน้า ๖ ซม. อักษร
และภาษาไทย มี ๓๖ บรรทัด

พบที่วัดหินตั้ง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เวลานี้อยู่ที่บ้านนายความ
อุปถัมภ์ เหล่าไพโรจน์ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ฅ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

หลักที่ ๕๕

จารึกหลักที่ ๙๕

คำจารึก

๑. ทองด่าลิงนิง
๒. อนันนิคัสสารตีทธิพิ
๓. ทธรงค์ตราแต่บุญอนักระทำมาแ
๔. หงอุบาสิกาผู้ชื้อบวสนางมิงแล ฯ
๕. แด่เผื่อผิวเม็ขสิ่งสู่อู่ด้วยกนัมากลอม
๖. หาธัมมราชาผู้ปลูกทำหมาลกพระมหา
ชาตุเจ้า เผี
๗. อเขาพิมพระ ๑๘ คนเมือกทำมงคล
หล่อพระไตรโล
๘. กเผื่อทังสองชื้อทองหารอยเบ็ยใสหนา
พระเจ้า
๙. เผื่อเข้าเบ็ยหาพนัช้อยชื้อกุดิแก่ท่าน
เถรสวรรตูป
๑๐. แม่ลูกได้แม่กรัวให้ถึจ้งหนัเถทานเถร
สวรร
๑๑. เจ้าหินเผื่อเข้าถึในพรรสาสามเดือน
แล่วใสเผื่อ
๑๒. ให้จึพอรด้วยโสดอนนิงใจสรธาจิงจัก
กทำม
๑๓. จ้งหนัออกฤษหนาทานกบ้เจ้าสงมทังหลาย
จิงอ้ง
๑๔. กาสจ้งหนัในสวรรหมากนึแลแต่กกระทำ
ด้งอันถัว

คำอ่านปัจจุบัน

- ทองด่าลิงนิง
อนัน^๕นิกัสสารตีทธิพิ -
ทธรงค์ตรา แต่บุญอนักระทำมาแ -
หังอุบาสิกาผู้ชื้อ^๕ บวสนางมิงแล ฯ
แต่เผื่อ^(๑) ผิวเม็ขสิ่งสู่อู่ด้วยกนัมา กลอม^(๒) ม
หาธรรมราชาผู้^๕ปลูก กระทำหอมภาพก^(๓) พระมหา
ชาตุเจ้า เผี -
อเขาพิมที่พระ ๑๘ คน เมือกกระทำมงคล
หล่อพระไตรโล -
ก เผื่อทังสองชื้อทอง ๕๐๐ เบ็ย ใส่หน้า
พระเจ้า
เผื่อเข้าเบ็ย ๕,๐๐๐ ช้อย^(๔) ชื้อกุดิแก่ท่าน
เถรสวรร ตู^(๕) ท้อ
แม่ลูกได้แม่กรัวให้ถึจ้งหนัแก่ท่านเถร
สวรร
เจ้าหินเผื่อเข้าถึในพรรสา ๓ เดือน
แล่วใส^๕ เผื่อ
ให้จึพอร^(๖) ด้วยโสดอนนิง ใจสรธา จิงจัก
กระทำม -
จ้งหนัออกฤษ^๕หนาทานกบ้เจ้าสงม^๕ทังหลาย
จิงอ้ง
กาสจ้งหนั ในสวรรหมากนึแล แต่กระทำ
ด้งอัน^(๗) ถัว -

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑๕. นสองปีแล้วลูกจึงจะตาย กลอยท่าน
ให้เซียงไส
๑๖. เป็นลูกเมื่อบวสได้เป็นภิกษุเมื่อ
บำเรอจ้งหัน
๑๗. ทุกวันตู่พี่น้องมีใจศรัทธาให้อริฐพระ
ดองรับ ตนหนึ่ง บู-
๑๘. ชาสนับชั่ง ๖๐,๐๐๐ แลวนิจัก
ฉลองถัดดอกไม้เงิน
๑๙. ไม้ทองได้ ๕ ดวง จึงฉลองกลาง
เรือนฉลองลูกด้วย
๒๐. กลอยสดับพระมหาชาติแล้ว ผู้เป็นผัว
จึงจักตายจาก
๒๑. แลวจ้งได้ยกสัตว์ตักสถานฝูงนัน
แลวจ้งจักกระทำพระ
๒๒. พุทธรูปปลุกพระศรีมหาโพธิจ้งมาป็น
อิฐซ่อมพระ
๒๓. เจาหนตวน้อกกกลอยบูชาประธิป
อันนึ่ง ๘๐,๐๐๐
๒๔. มีใจศรัทธาซื้อทองมาพอกกากเฉียงไสค
แต่กระทำน
๒๕. นเวียงเท่า^(๑๑) ดั่งอันแล ๆ เอาท่านมหา
เถรทกรร -
๒๖. มพรดเป็นลูกแต่เป็นดาบสเทียน^(๑๔)
บำเรอมา -
๒๗. ถึงเมื่อเป็นภิกษุหาสพบประการคา
เป็ช ๖๐,๐๐๐
๒๘. รุ่งฉลองป็นอิฐรองดินพระปราง
๘,๐๐๐ ก้อน ก่อพระ
- น ๒ ปี แล้วลูกจึงจะตาย กลอยท่าน
ให้เซียงไส
- เป็นลูกเมื่อ บวสก็ได้เป็นภิกษุ เพื่อ
บำเรอจ้งหัน
- ทุกวัน ตู่พี่น้องมีใจศรัทธาให้อริฐพระ
ดองรับ ตนหนึ่ง บู-
- ชาสนับชั่ง ๖๐,๐๐๐ แลวนี จัก
ฉลองถัดดอกไม้เงิน
- ไม้ทองได้ ๕ ดวง จึงฉลองกลาง^(๘)
เรือนฉลองลูกด้วย
- กลอยสดับพระมหาชาติแล้ว ผู้เป็นผัว
จึงจักตายจาก
- แลวจ้งได้ยกสมวัต^(๙) ส้งสการ^(๑๐) ฝูงนัน
แลวจ้งจักกระทำพระ
- พุทธรูปปลุกพระศรีมหาโพธิ จ้งมาป็น
อิฐซ่อมพระ
- เจ้า หน^(๑๑) ตะวันออก กลอยบูชาประธิป
อันนึ่ง ๘๐,๐๐๐
- มีใจศรัทธา ซื้อทองมาพอก^(๑๒) กากเฉียงไสค
แต่กระทำน
- น เวียงเท่า^(๑๑) ดั่งอันแล ๆ เอาท่านมหา
เถรทกรร -
- ม พรดเป็นลูก แต่เป็นดาบสเทียน^(๑๔)
บำเรอมา -
- ถึง^(๑๕) เมื่อเป็นภิกษุหาสพบประการ^(๑๖) คำ
เป็ช ๖๐,๐๐๐
- รุ่งฉลองป็นอิฐรองดินพระปราง^(๑๖)
๘,๐๐๐ ก้อน ก่อพระ

คำจารึก

๒๕. เจดีย์ปลูกพระศรีมหาโพธิ์บวชลูกหลาน
เป็น
๓๐. ภิภุทังสองเมือมหาธำมราชาเขา
เมืองแ
๓๑. ลวเผือซึนา (๘๔,๑๒๐,๐๐๐) สาง
เป็นสวน แลก
๓๒. มากกลอยให้ไว้แก่พระจึงคนสำรองไว้
๓๓. แก่พระมหาโพธิ์สำรองกวนนี้ไว้ให้ถึง
๓๔. งัณฑ์ท่านเถรเจ้าซึ่งขาดคนไสมาแทน
๓๕. กุฎีจึงใหญ่ทำดั่งเกาญาโตขคิดสินสา
๓๖. . . . . นำสูนยหายพุนเท้าวนี้ฯ

คำอ่านปัจจุบัน

- เจดีย์ ปลูกพระศรีมหาโพธิ์ บวชลูกหลาน
เป็น
- ภิภุทังสอง เมือพระมหาธรรมราชาเข้า
เมืองแ-
- ลว เผือซึนา (๘๔,๑๒๐,๐๐๐) สาง
เป็นสวน แลก
- มาก กลอยให้ไว้แก่พระ จึงคนสำรองไว้
- แก่พระมหาโพธิ์ สำรองกวนนี้ไว้ให้ถึง
- งัณฑ์ ท่านเถรเจ้าซึ่งขาดคนไสร มาแทน^(๑๗)
- กุฎี จึงให้กระทำดั่งเกา ญาโตขคิดสินสา
- . . . . . นำสูนยหายพุนเท้าวนี้^(๑๗)ฯ

อธิบายคำ

- (๑) เผื่อ = ข้าพเจ้า, ฉนั้น, ข้า
- (๒) กลอย^(๑) = เมื่อนำหน้าคำนามเป็นคำยกย่อง ถ้านำหน้า
นามของสมณเพศ หมายถึง“พระคุณ, พระ-
คุณเจ้า” เช่น ศิลาจารึกหลักที่ ๕ แผ่นที่ ๓
บรรทัดที่ ๖ ว่า “กลอยสาริบุตรมหาเถร”
ถ้านำหน้านามของพระราชาหรือเชื้อพระวงศ์
ที่ควรยกย่อง หมายถึง“เสด็จ”เช่น ศิลาจารึก
หลักที่ ๕ แผ่นที่ ๓ บรรทัดที่ ๘ ว่า “กลอย
เสด็จมหาธรรมราชาธิราชผู้หลาน”และ“กลอย”
คำนี้ เมื่อเป็นกริยา แปลว่า “ร่วม”
- (๓) มาพัก = พลับพลา, ปรำ, โรงพิธี
- (๔) ช่อย = ช่วย
- (๕) ตู = ข้า, ข้าพเจ้า
- (๖) จีพอร = จีวร
- (๗) ดังอื่น = ดั่งนั้น
- (๘) กลาง = ภายใน, กลาง
- (๙) สมวัต = เลขวัด
- (๑๐) สังสการ = พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลงศพ
- (๑๑) หน = ทาง, ทิศ
- (๑๒) พอก = ปัด
- (๑๓) เวียงเท่า = เพียงเท่า
- (๑๔) เทียน = ย้อม
- (๑๕) เถิง = ถึง
- (๑๖) หาสประการ = หากถ้วนทุกประการ
- (๑๗) มาเผิน = มาเผ้า
- (๑๘) เท่าวัน = ทุกวัน

หมายเหตุ (๑) คำว่า “กลอย” ในที่นี้มี ๕ แห่ง ขอฝากท่านผู้รู้ภาษาศาสตร์ช่วยพิจารณาให้ความกระจ่างแจ้งด้วย เพื่อ
เป็นประโยชน์แก่นักศึกษาทั้งหลายต่อไป

หลักที่ ๕๖

จารีกวัตโพธิ์หอม

คำจารีกนี้อยู่บนแผ่นดินเผา ขนาดกว้าง ๑๕ ซม. ยาว ๓๐ ซม. หนา ๑.๕ ซม. อักษร
ขอมและไทย ภาษาไทย มีคำจารีก ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ (ด้านหน้า) มี ๑๐ บรรทัด ด้านที่ ๒
(ด้านหลัง) มี ๑๔ บรรทัด

พบที่วัดโพธิ์หอม ตำบลดงเดื่อ อำเภอกรรมาศ จังหวัดสุโขทัย

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ฉนกร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

จารึกหลักที่ ๙๖

ด้านที่ ๑

คำจารึก

๑. นิพฺพทาปจฺจโยโหตุ
๒. ๆ ข้ำพระเจ้าเกิดมาชา
๓. ดดีได ๆ ขอพระสถม
๔. ทง ๓ พระคมกักรัณเถิง
๕. ด้วยบิณญาษาพระเจ้าทุ
๖. กษาดเทดีแลเกิดมาก
๗. พิได ๆ อยาล้วงประเ
๘. วณเแห่งบูกกลและสูอน
๙. แลข้างจไดเป้นพระอง
๑๐. ก ในอนาคตกาล

คำอ่านปัจจุบัน

- นิพฺพทา (น) ปจฺจโย โหตุ^(๑)
- ๆ ข้ำพเจ้าเกิดมาชา -
- ดีได ๆ ขอพระสัทธรรม^(๒)
- ทง ๓ พระคมกักรัณเถิง^(๓)
- ด้วยบิณญาษาพเจ้าทุ -
- กษาดเทดี แลเกิดมาก -
- พิได ๆ อยาล้วงประเ -
- วณเแห่งบูกกลและสูอน
- แลข้างจได้เป้นพระอง -
- ก ในอนาคตกาล

ด้านที่ ๒

๑. มหาถาม
๒. เทียรแลญส เทียร
๓. ฟันอง ๒ คน สางพระสุก
๔. ถิเจ้าวัดเนือบัจจอกุทธสกุ
๕. ราชได ๒๐๒๕ ปีเด ๕ แลวมา
๖. สางวัดได้ปีชลุพุทธสกุราชได
๗. ๒๐๒๘ ปีเด ๔ ทำพระเจ้า
๘. เด ๖ ยกพระวิหารแลปี
๙. มีโรงจสางพระใจดีพุทธสกุ

- มหาธรรม
- เถียรแลญสเถียร
- ฟันอง ๒ คน สร้างพระพุท -
- ธิเจ้า วัดเนือบัจจอกุทธสกุ -
- ราชได้ ๒๐๒๕^(๔) ปี เดือน ๕ แลวมา
- สร้างวัดได้ปีชลุพุทธสกุราชได้
- ๒๐๒๘^(๕) ปี เดือน ๔ ทำพระเจ้า
- เดือน ๖ ยกพระวิหาร แลปี
- มะโรง จะสร้างพระใจดีพุทธสกุ -

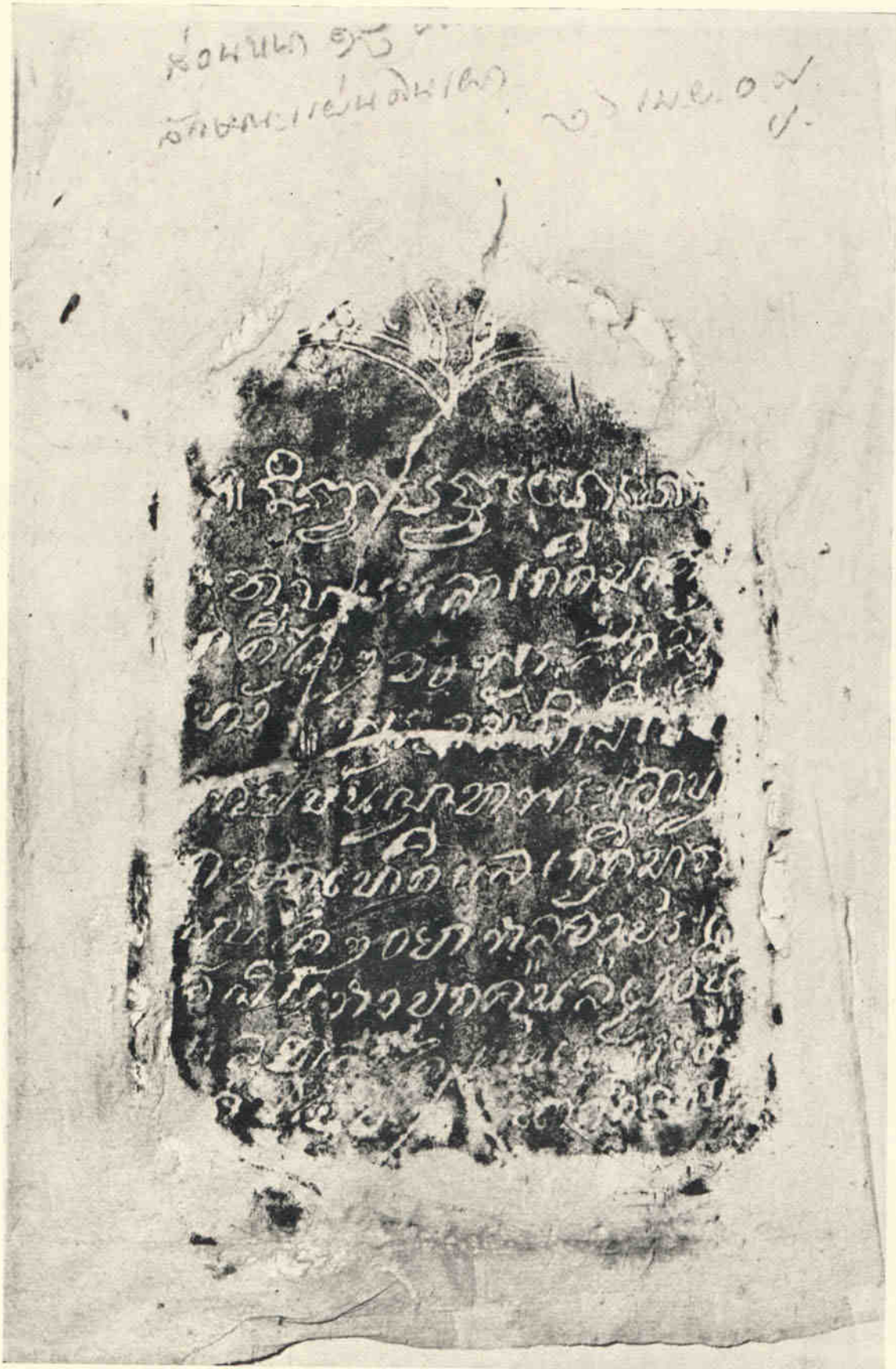
หลักที่ ๙๖

แผ่นที่ ๑

หลักที่ ๙๖
แผ่นที่ ๒

คำจารึก

๑๐. ราชไต่ ๒๒๓๒ ปีแลตฺวา
๑๑. เกิดมาในภพใด ๆ ไหเกิด
๑๒. ในตระกูลทั้ง ๓ เสถถึแล
๑๓. มหาพราหมณ์ มหากระษัตริราชอุณั
๑๔. ประสิดแล่งเปนพระผุดธิเจา

คำอ่านปัจจุบัน

- ราชไต่ ๒๒๓๒^(๖) ปี แลตฺวา^(๗)
- เกิดมาในภพใด ๆ ให้เกิด
- ในตระกูลทั้ง ๓ เสรมฐึแล
- มหาพราหมณ์ มหากษัตริราช อัน
- ประเสริฐ แล่งเป็นพระพุทธิเจ้า

อธิบายคำ

- (๑) นิพพานปัจจุโย โหตุ แปลว่า ของเป็นปัจจุแห่งพระนิพพาน
- (๒) พระสัมพุทธทศทั้ง ๓ พระกัมภีร์ ก่อ พระปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ
- (๓) ถึง = ถึง
- (๔) พ.ศ. ๒๐๒๕ นับพุทธศักราชอย่างลังกา ตรงกับปีฉลู นับพุทธศักราชอย่างไทยปัจจุบัน ตรงกับปีชวด ถ้าเป็น พ.ศ. ๒๒๒๕ ตรงกับปีจอ
- (๕) พ.ศ. ๒๐๒๘ นับพุทธศักราชอย่างลังกา ตรงกับปีมะโรง นับพุทธศักราชอย่างไทยปัจจุบัน ตรงกับปีมะเส็ง ถ้าเป็น พ.ศ. ๒๒๒๘ ตรงกับปีฉลู
- (๖) พ.ศ. ๒๒๓๒ นับพุทธศักราชอย่างลังกา ตรงกับปีมะโรง นับพุทธศักราชอย่างไทยปัจจุบัน ตรงกับปีมะเส็ง
- (๗) ตูข้า = ข้าพเจ้า, ฉันทัน

หลักที่ ๙๗

ศิลาจารึกวัดพระบรมธาตุชัยนาท

ศิลาจารึกนี้เป็นหินชนวนสีเขียว ขนาดกว้าง ๔๐ ซม. สูง ๒๐๖ ซม. หนา ๓๗ ซม.
อักษรขอม ภาษาไทย มี ๕๔ บรรทัด

ปัจจุบันอยู่ที่หน้าพระอุโบสถ วัดพระบรมธาตุ ตำบลชัยนาท อำเภอเมือง จังหวัด
ชัยนาท

นายประสาร บุญประกอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ฒ นกร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

จารึกหลักที่ ๕๗

คำจารึก

๑. พระพุทธสรวัตป่าเขาเปลือกเมือง
ไชยนาทบุรีเขาไปนมัสสถานพระที
๒. พนมนแลถิดอานปตติสัซอรณสอม
แปลงพระบรมธาตุหัวเมืองชัยนาท
๓. บุรีแลโหมหาพุทธสรวัตป่าเขา
เปลือกเมืองไชยนาทแลพระครูเมือง
๔. ไชยนาทบุรีแลพระสงเมืองไชยนาท
แลสปีรุสขทงหลายชกชวณกน
๕. ปตติสัซอรณ พระบรมธาตุแลแลใดก่อ
กำแพงลอมพระมหาธาตุน
๖. สำเร็จแลแล้วแจ้งบอกนงสีเขาไป
ถึงสำแดงเจ้าพระทีพนมน์ ๆ จึงให้
๗. แลให้ช่างตีบุกแลพระสงจีนมาหุ่ม
พระบรมธาตุ หัวเมืองชัยนาท
๘. บุรีเป็นตีบุก ๒๕ หาบ หุ่มลงมา
ถึงบันถังชนย์สำเร็จ
แล้วจึงช่าง
๙. ตีบุกแลพระสงจึงล่องลงไปบอก
พระทีพนมน์ ๆ จึงจีนมาปิดทองพระ
บรม
๑๐. ธาตุณวน ๖ $\frac{1}{5}$ ๗ คำปี่ระกานพพสก

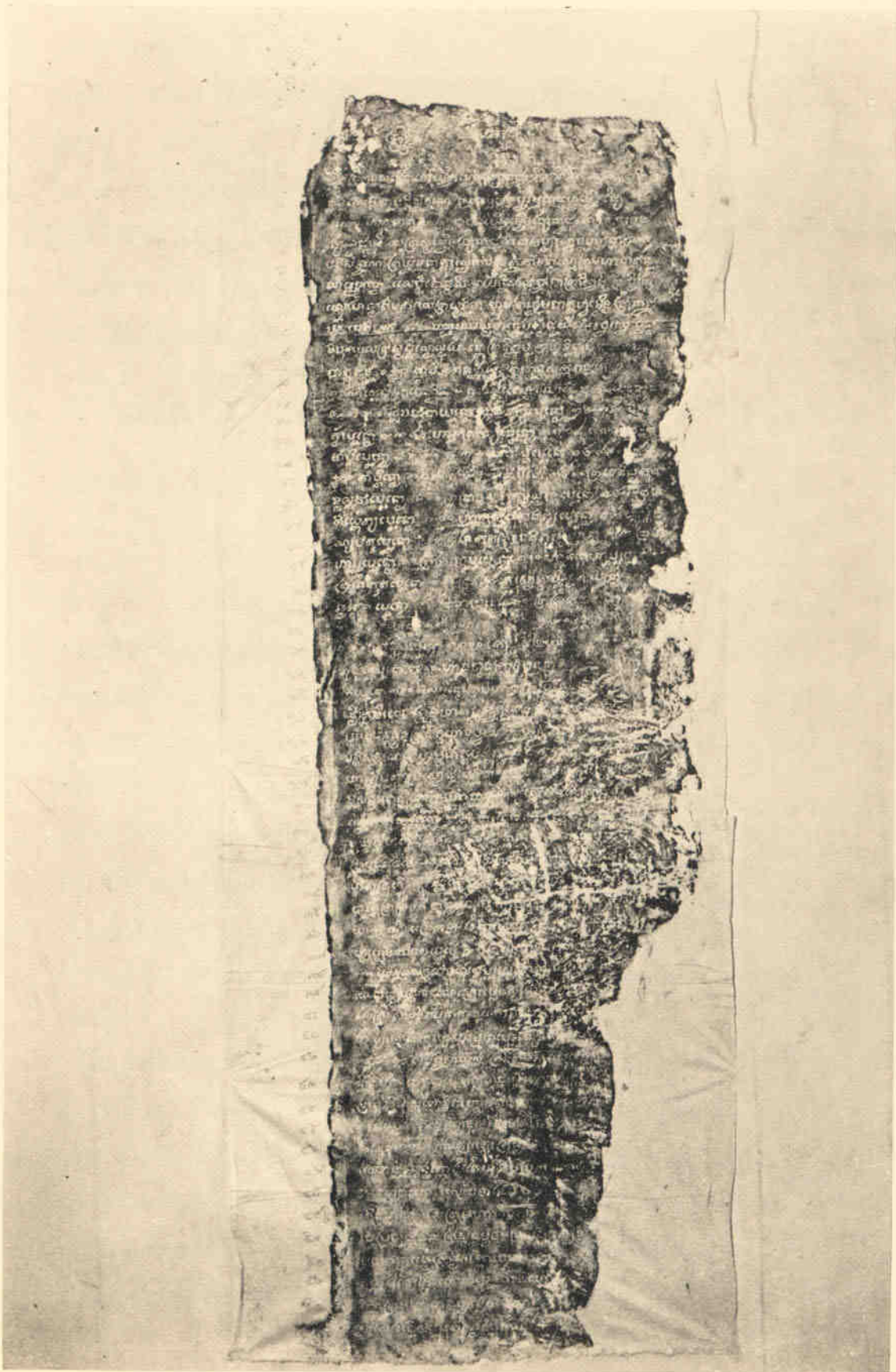
คำอ่านปัจจุบัน

- พระพุทธสรวัตป่าเขาเปลือก เมือง
ชัยนาทบุรี เข้าไปนมัสการพระที-
พนมน์ และคิดอ่านปฏิสังขรณ์ซ่อม
แปลงพระบรมธาตุ หัวเมืองชัยนาท
บุรี แลให้มหาพุทธสรวัตป่าเขา
เปลือกเมืองชัยนาท แลพระครูเมือง
ชัยนาทบุรี แลพระสงฆ์เมืองชัยนาท
แลสปีรุสขทงหลายชกชวณกน
ปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุแล้ว แลได้ก่อ
กำแพงล้อมพระมหาธาตุนั้น
สำเร็จแล้ว แจ้งบอกหนังสือเข้าไป
ถึงสมเด็จพระทีพนมน์ ๆ จึงให้
แลให้ช่างตีบุก แลพระสงฆ์จีนมาหุ่ม
พระบรมธาตุ หัวเมืองชัยนาท
บุรี เป็นตีบุก ๒๕ หาบ หุ่มลงมา
ถึง^(๑) บัลลังก์^(๒) ชั้น^(๓) สำเร็จ
แล้วจึงช่าง
ตีบุก แลพระสงฆ์จึงล่องลงไปบอก
พระทีพนมน์ ๆ จึงจีนมาปิดทองพระ
บรม
ธาตุณวน ๖ $\frac{1}{5}$ ๗ คำปี่ระกานพพสก^(๔)

พระพุทธศักราชได้ ๒๒๖๐

พระพุทธศักราชได้ ๒๒๖๐

หลักที่ ๙๗
ด้านที่ ๑

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑๑. พรวสาเสดส์ขยาไคเดือน ๑ แลปีดแตชดลงมาถึงบวกลุ่มเปน ทอง ๑๒. ๕๓๓๐ กลีบจำปาเปนทอง ๒๗ ข้าว บิลเปนทอง ๒๔๓๕ ปีดองร ๑๓. กังเปนทอง ๔๓๕๐ หนากุดนอยเปน ทอง ๒๒๖๕ แลวัน ๒ $\frac{๗}{๓}$ ๑๔. กำปีดเปนทอง ๕๖๕๐ วัน ๓ $\frac{๗}{๘}$ กำ ปีดเปนทอง ๑๕๘๘๐ วัน ๔ ๑๕. $\frac{๗}{๕}$ กำปีดทอง ๓๑๐๐ วัน ๕ $\frac{๗}{๑๐}$ กำ ปีดทอง ๘๕๐๐ พระเจดีย์ลังกุด ๑๖. ทงลงคาเปนทอง ๕๐๐ พรปราง ลังกุดทงลงคาเปนทอง ๗๕๐ พรเจ ๑๗. ดีเล็กรายเปนทอง ๑๒๐ หนากุดพระ เจดีย์รายเปนทอง ๖๕ ทองปีด ๑๘. ลายประตูเปนทอง ๖๐๐ พรในกุด พระเจดีย์รายองเปนทอง ๓๓ พรใน ๑๙. หนาบนเปนทอง ๖๐ พรในหนาบน เปนทอง ๑๐๐ หนากุดหนาบนเปน ทอง ๒๒๐ ๒๐. พรในกุดเปนทอง ๓๐๐ พรในกุด สององยिनอง ๑ เปนทอง ๑๐๕ ๒๑. นงอง ๑ เปนทอง ๕๑ พรนาก เปนทอง ๗๐ พรในกุดเปนทอง ๑๕๐ ๒๒. พรในกุดเปนทอง ๑๘๐ หนากุดเปน ทอง ๒๔๐ เขตหนาคูเปนทอง	พระวัสสา^(๕) เสมสังขยาได้เดือนหนึ่ง แลปีดแต่คัตร์ ลงมาถึงบวกลุ่มเปน ทอง ๕๓๓๐ กลีบจำปาเปนทอง ๒๗ ข้าว บิลเปนทอง ๒๔๓๕ ปีดองคัระ - นังเปนทอง ๔๓๕๐ หนากุดนอยเปน ทอง ๒๒๖๕ แลวัน ๒ $\frac{๗}{๓}$ กำ^(๖) ปีดเปนทอง ๕๖๕๐ วัน ๓ $\frac{๗}{๘}$ กำ^(๗) ปีดเปนทอง ๑๕๘๘๐ วัน ๔ กำ^(๘) ปีดทอง ๓๑๐๐ วัน ๕ $\frac{๗}{๑๐}$ กำ^(๙) ปีดทอง ๘๕๐๐ พระเจดีย์หลังกุด ทังหลังคาเปนทอง ๕๐๐ พระปรางกั หลังกุดทังหลังคาเปนทอง ๗๕๐ พระเจ ดีย์เล็กลายเปนทอง ๑๒๐ หนากุดพระ เจดีย์ลายเปนทอง ๖๕ ทองปีด ลายประตูเปนทอง ๖๐๐ พระในกุด พระเจดีย์ลายองกัเปนทอง ๓๓ พระใน หนาบันเปนทอง ๖๐ พระในหนาบัน เปนทอง ๑๐๐ หนากุดหนาบันเปน ทอง ๒๒๐ พระในกุดเปนทอง ๓๐๐ พระในกุด ๒ องคั ขึ้นองคัหนึ่งเปนทอง ๑๐๕ นังองคัหนึ่ง เปนทอง ๕๑ พระนาก เปนทอง ๗๐ พระในกุดเปนทอง ๑๕๐ พระในกุดเปนทอง ๑๘๐ หนากุดเปน ทอง ๒๔๐ เขตหน้า (ประ) คูเปนทอง

คำจารึก

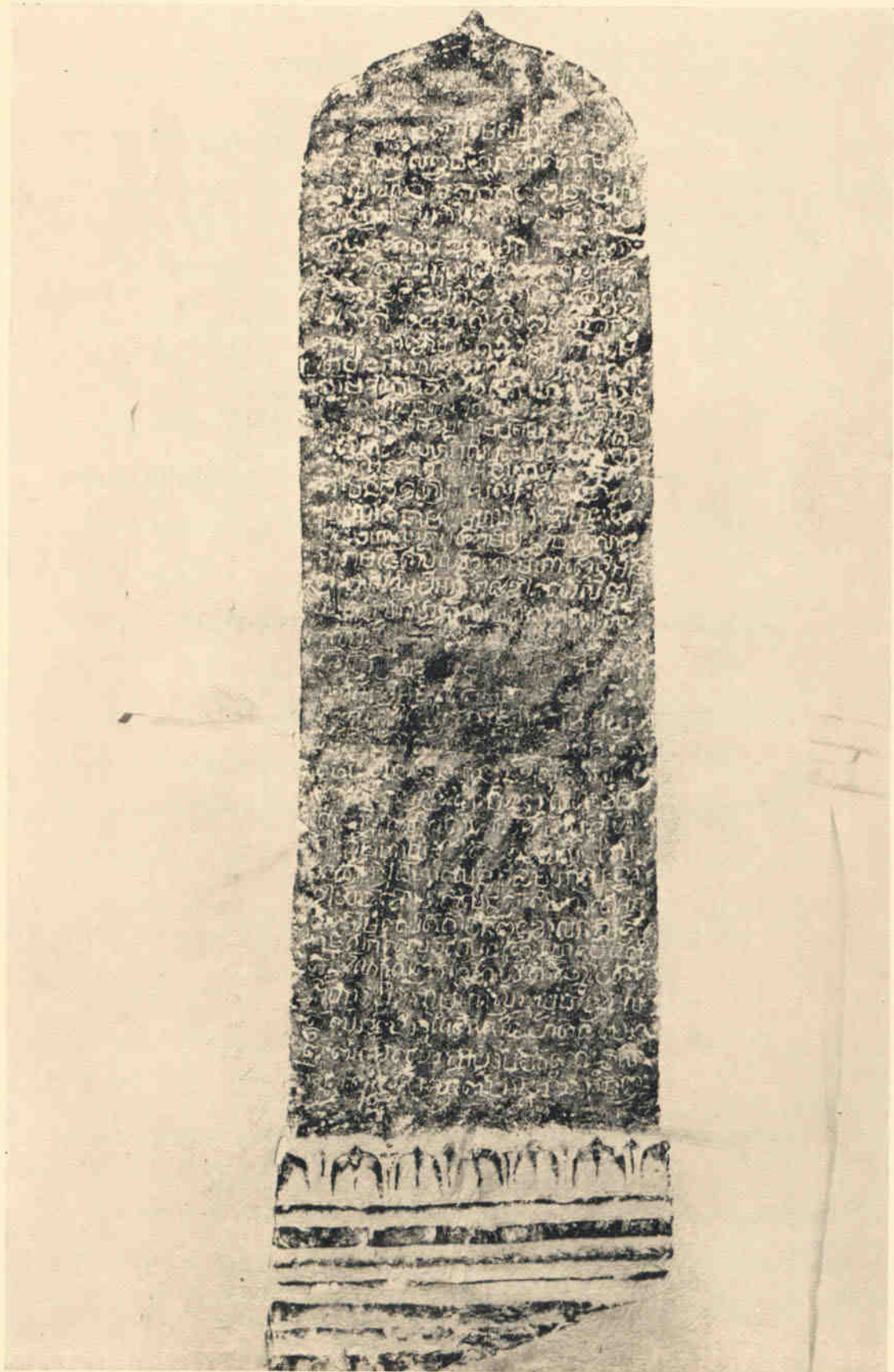
๒๓. ๑๔๐ เกตุชนบนเป็นทอง ๑๑๐๐ เกตุ
ชนกลางเป็นทอง ๑๒๐๐ หนาท
๒๔. วานชนบนเป็นทอง ๗๐๐ หนาทวาน
ชนกลางเป็นทอง ๑๒๐๐ เส้าหนามุ
๒๕. กเป็นทอง ๓๐๐ แลเปิดทองพระมหา
ธาตุเป็นทอง ๕๕๒๔๕๐ (เส้ามุข)
๒๖. เถิงชั้นยี่แลพระมหาพุทธสรวัดป่า
เขาเปลือก เมืองไชยนาฎฐ
๒๗. บุรีแลชกชวนพระสงฆ์เจ้าทั้งปวงแล
สัปบุรุษทั้งปวงช่วยกัน
๒๘. ปกติสังฆอรณพระบรมมธาตุบนลง
ชนดำเป็นดีบุกเป็นดีบุก ๑๒
๒๙. หาบพื้นบนลงชนบนสองชั้นเป็น
ดีบุก ๑๒ หาบด้วยกนแลช่วยกันป-
๓๐. ตติสังฆอรณบำเพงพระมหาธาตุ
ไธยกนหวเมืองไชยนาฎฐบุรีหัว
๓๑. แลมตาอินโชติไรเงินได้ $\frac{๓}{๑๐}$ บาน
แขกได้ $\frac{๑}{๑๐}$ วัดตึกได้ $\frac{๒}{๑๐}$
เจ้ากรวไรชาว
๓๒. บกชาวเรือได้เงิน $\frac{๒}{๑๐}$ ขยายได้
 $\frac{๑}{๑๐}$ ปากน้ำคุ้งสำเภชาวบกชาวเรือ
ขุน
๓๓. พรหมไรได้เงิน $\frac{๔}{๑๐}$ ตาสเหมียน
พรหมมุ (นี้) ราชไรบ้านมโนรมแล
๓๔. หัวदानได้เงิน $\frac{๑}{๑๐}$ พยุแดนขุนศรี
ทิพย์ไรได้เงิน $\frac{๑}{๑๐}$ หมั้นทิพย์ไร

คำอ่านปัจจุบัน

- ๑๔๐ เกตุชั้นบนเป็นทอง ๑๑๐๐ เกตุ
ชั้นกลางเป็นทอง ๑๒๐๐ หนาท -
วานชั้นบนเป็นทอง ๗๐๐ หนาทวาร
ชั้นกลางเป็นทอง ๑๒๐๐ เส้าหนามุ -
ขเป็นทอง ๓๐๐ แลเปิดทองพระมหา -
ธาตุ เป็นทอง ๕๕๒๔๕๐ (เส้ามุข)
เถิงชั้นยี่ แลพระมหาพุทธสรวัดป่า
ข้าวเปลือก เมืองชัยนาท
บุรี แลชกชวนพระสงฆ์เจ้าทั้งปวงแล
สัปบุรุษทั้งปวงช่วยกัน
ปกติสังฆรณ์พระบรมธาตุ บัลลังก์
ชั้นดำเป็นดีบุกเป็นดีบุก ๑๒
หาบ พื้นบัลลังก์ชั้นบนสองชั้นเป็น
ดีบุก ๑๒ หาบด้วยกัน แลช่วยกันป -
ฏิสังฆรณ์บำเพ็ง^(๑๐) พระมหาธาตุ
ไร^(๑๑) กัน หัวเมืองชัยนาทบุรี หัว
แหลมตาอินโชติไรเงินได้ $\frac{๓}{๑๐}$ ^(๑๒) บาน
แขกได้ $\frac{๑}{๑๐}$ วัดตึกได้ $\frac{๒}{๑๐}$
เจ้ากรวไรชาว
บกชาวเรือได้เงิน $\frac{๒}{๑๐}$ ขยายได้
 $\frac{๑}{๑๐}$ ปากน้ำคุ้งสำเภ ชาวบกชาวเรือ
ขุน
พรหมไรได้เงิน $\frac{๔}{๑๐}$ ตาสเหมียน
พรหมมุ (นี้) ราชไรบ้านมโนรมย์ แล
หัวदानได้เงิน $\frac{๑}{๑๐}$ พยุแดนขุนศรี
ทิพย์ไรได้เงิน $\frac{๑}{๑๐}$ หมั้นทิพย์ไร

หลักที่ ๕๗
ด้านที่ ๒

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๓๕. บ้านโคกพระไต่ $\frac{๒}{๑}$ บ้านพงมวง
 $\frac{๑}{๒}$ บ้านตะหลุกไต่ $\frac{๑}{๓}$ บ้านอ้อย
 $\frac{๒}{๑}$ สรรพ
๓๖. ขา $\frac{๒}{๑}$ เมืองแพรง $\frac{๒}{๑}$ ไรต่าง
เมืองไต่ $\frac{๔}{๑}$ พระงาม $\frac{๑}{๑}$ ถมดินราย
๓๗. รอบหลังกำแพงเงิน $\frac{๒}{๑}$ ปิด
พรตถาวรฐูปเณทอง ๓
๓๘. ๐๐๐ แลพระสงฆ์เจ้า แลสัปบุรุษ
ทั้งหลายไปเมื่อน้ำ
๓๙. แลบำเพ็ญปติสังฆกรรมสงฆ์ไป
ให้ถ้วน ๕
๔๐. ๐๐๐ พระวัสสาอุปเณแก่สานแกล
อาตมาภาพพเณปัจ
๔๑. ใจขยันนิทานเณอนบรมมถานเณ
อนเทียงแท้แล
๔๒. ๐ วัน ๕ $\frac{๑๕}{๑}$ ๑๒ คำป้อจสาริทธิสก
พระทิพมนต์ขึ้นมาสวมโก
๔๓. ทธิพรบรมมชชาติหวิเมืองไชยนาฏฐูปูรี
แลตำแดง
๔๔. พระรูปขึ้นมาสวมโกชลลองด้วย แลวัน
๕ $\frac{๑๕}{๑}$ ๑๒
๔๕. คำมีแจงสังคายนาขวัน ๑ มีพร
ไตรปิฎกวัน ๑ มี
- บ้านโคกพระไต่ $\frac{๒}{๑}$ บ้านพงมวง
 $\frac{๑}{๒}$ บ้านตะหลุกไต่ $\frac{๑}{๓}$ บ้านอ้อย
 $\frac{๒}{๑}$ สรรพ
๓๖. ขา $\frac{๒}{๑}$ เมืองแพรง $\frac{๒}{๑}$ ไรต่าง
เมืองไต่ $\frac{๔}{๑}$ พระงาม $\frac{๑}{๑}$ ถมดินราย
๓๗. รอบหลังกำแพงเงิน $\frac{๒}{๑}$ ปิด
พระฐูปูรี(๑๓) เป็นทอง ๓ -
๓๘. ๐๐๐ แลพระสงฆ์เจ้า แลสัปบุรุษ
ทั้งหลายไปเมื่อน้ำ
๓๙. แลบำเพ็ญปติสังฆกรรมสงฆ์ไป
ให้ถ้วน ๕ -
๔๐. พระวัสสาอุปเณแก่สานแกล
อาตมาภาพเป็นปัจ -
๔๑. ใจขยันนิทาน เป็นอนบรมมถาน เป็น
อันเทียงแท้แล
๔๒. ๐ วัน ๕ $\frac{๑๕}{๑}$ ๑๒ คำป้อจสัมฤทธิ์สก(๑๔)
พระทิพมนต์ขึ้นมาสวมโก -
๔๓. ชพระบรมมชชาติ หัวเมืองชัยนาทฐูปูรี
แลตำแดง
๔๔. พระรูปขึ้นมาสวมโกชลลองด้วย แลวัน
 $\frac{๑๕}{๑}$ ๑๒
๔๕. คำ(๑๕) มีแจงสังคายนาขวันหนึ่ง มีพระ
ไตรปิฎกวันหนึ่ง มี

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๔๖. พรมหาชาดวัน ๑ แลตบแต่ง เครื่องสัการบูชา	พระมหาชาตวันหนึ่ง แลตบแต่ง เครื่องสัการบูชา
๔๗. แลราชชาตจตทั้งดอกไมไต่เทียน มีประการต่าง	แลราชชาตจตทั้งดอกไมไต่เทียน มีประการต่าง
๔๘. ๆ โชนหนงรคอนแลยมาใน ปีกุนเอกสก	ๆ โชน หน้ง ละคอน เลขอมา ^(๕๖) ใน ปีกุนเอกสก ^(๕๗)
๔๙. เดือนหกเพงแลพรมหาพุทธสอร เป็นอชิกาน	เดือน ๖ เพ็ง ^(๕๘) แลพรมหาพุทธสร เป็นอชิการ
๕๐. เป็นประธานชกชวนพระสงฆ์ทั้งปวง แลสัปบุรุษทั้ง	เป็นประธานชกชวนพระสงฆ์ทั้งปวง แลสัปบุรุษทั้ง
๕๑. ปวงมาตบแต่งเครื่องสัการบูชา ราชชาตจตง	ปวง มาตบแต่งเครื่องสัการบูชา ราชชาตจตง
๕๒. ดอกไมไต่เทียนแลทำเป็นการฉลองสม	ดอกไมไต่เทียน แลทำเป็นการฉลองสม
๕๓. โทศพรมหาชาตคหวิเมืองไชยนาฏฐบุรี (แล ๆ)	โทศพรมหาชาตคหวิเมืองชัยนาทบุรี (แล ๆ)
๕๔. ๐ แลไรเงินสัปบุรุษขางนอกไดเงิน $\frac{๕}{๑}$ แล ๐	๐ แลไรเงินสัปบุรุษข้างนอกได้เงิน $\frac{๕}{๑}$ แล ๐

อธิบายคำ

- (๑) เถิง = เถิง
- (๒) บัดตั้งก็ คือส่วนของเจดีย์มีรูปเป็นแท่นเหนือคอรระฆัง
- (๓) ยี่ = สอง
- (๔) วัน ๖ ๑ ๗ คำ_๕ประกาศนพศก ที่ถูกเป็น ๖ ๑ ๗ คำ ตรงกับ จ.ศ. ๑๐๗๕ วันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๖๐ ถ้าเป็นวันแรม ๕ คำ ตรงกับวันเสาร์ วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๖๐ หนึ่ง วัน ๖ ๑ ๗ คำ_๕ เป็นมาตราย่อของคนโบราณ ในที่นี้คือวันศุกร์แรม ๔ คำ เดือน ๗ ฉะนั้นข้างขึ้น
- ควรรู้ไว้ว่ามีเครื่องหมายดังนี้ วัน ๑ เดือน เมื่อตัวข้างแรม
- เลขอยู่ในมาตราใดก็เป็นจำนวนในส่วนมาตรานั้น
- (๕) วัสสา = พรรษา ปี
- (๖) วัน ๒ ๑ ๗ คำ_๗ คือ วันจันทร์ แรม ๗ คำ เดือน ๗ ตรงกับวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๖๐
- (๗) วัน ๓ ๑ ๗ คำ_๗ คือ วันอังคาร แรม ๘ คำ เดือน ๗ ตรงกับวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๒๖๐
- (๘) วัน ๔ ๑ ๗ คำ_๘ คือ วันพุธ แรม ๙ คำ เดือน ๗ ตรงกับวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๒๖๐
- (๙) วัน ๕ ๑ ๗ คำ_{๑๐} คือ วันพฤหัสบดี แรม ๑๐ คำ เดือน ๗ ตรงกับวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๒๖๐
- (๑๐) บำเพ็ญ = บำเพ็ญ, คือทำให้มีขึ้น, ทำให้สำเร็จผล
- (๑๑) ไร่ = ไร่, ไร่ไร
- (๑๒) $\frac{๓}{๑}$ เป็นมาตราย่อของคนโบราณ ในที่นี้คือ ๓ ตำบล ๑ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ฉะนั้นควรรู้ไว้ว่ามีเครื่องหมายดังนี้

อธิบายคำ

$\frac{\text{ตำลิ่ง}}{\text{เพอง}}$	$\frac{\text{ซ่ง}}{\text{สิ่ง}}$	$\frac{\text{บาท}}{\text{ไฟ}}$	เมื่อตัวเลขอยู่ในมาตราใด พึง
-------------------------------------	----------------------------------	--------------------------------	------------------------------

รู้ว่าเป็นจำนวนในมาตรานั้น

(๑๓) พระอัฐวารศ

= พระอัฐวารศ

(๑๔) วัน ๕ ๑ ๑๒ คำป้อจ้อสั่มฤทธิศก

ที่ถูกเป็น ๑ ๑ ๑๒ คำป้อจ้อสั่มฤทธิศก คือ

จ.ศ. ๑๐๘๐ ตรงกับวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ.

๒๒๖๑

(๑๕) วัน ๕ ๑ ๑๒ คำ

ที่ถูกเป็นวัน ๗ ๑ ๑๒ คำ ตรงกับวันที่ ๕

พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๖๑

(๑๖) แลขอมมา

= แลขอมมา

(๑๗) ปีกุนเอกศก

= ปีกุน จ.ศ. ๑๐๘๑ (พ.ศ. ๒๒๖๒)

(๑๘) เดือน ๖ เพ็ง

เพ็ง = วันเพ็ญ ตรงกับวัน ๔ ๑ ๖ คำ ปีกุน วันที่

๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๖๒

หลักที่ ๙๘
ศิลาจารึกวัดเชตุพน

ศิลาจารึกนี้ เป็นหินสี่เหลี่ยมเตี้ยๆ ขนาดกว้าง ๖ ซม. สูง ๕๕ ซม. หนา ๖ ซม.
มีอักษรขอมภาษาบาลี ๑๒ บรรทัด อักษรไทย ภาษาไทย ๒๒ บรรทัด

พบที่วัดเชตุพน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เวลานี้อยู่ที่บ้านหลวง
นรัตถรักษา หน้าสนามบิน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ

จารึกหลักที่ ๕๘

คำจารึก

๑. อ ๑ ม ๑ อุ
๒. ทุกข์ อนิจจํ อนตฺตา
๓. พุทฺธํ ปถมกํ ว-
๔. นุเท ฐมมํ วนฺเท ทุ-
๕. ตฺยํ สํมํ ต-
๖. ตฺยํ วนฺเท อจ
๗. รัชฺชจตุตถกํ ๑ ร
๘. ตฺตฺนตฺตํ นมสฺสิตฺวา
๙. สิริสา ขานฺนุชฺชกฺเค
๑๐. อนฺตรายมฺปี ฆาณฺเ
๑๑. สรพฺพสตรฺ วิธฺสฺ ๑
๑๒. สิทฺธิ สรพฺพสฺวตฺติ เขยฺย

เรียบเรียงใหม่

อะ มะ อุ

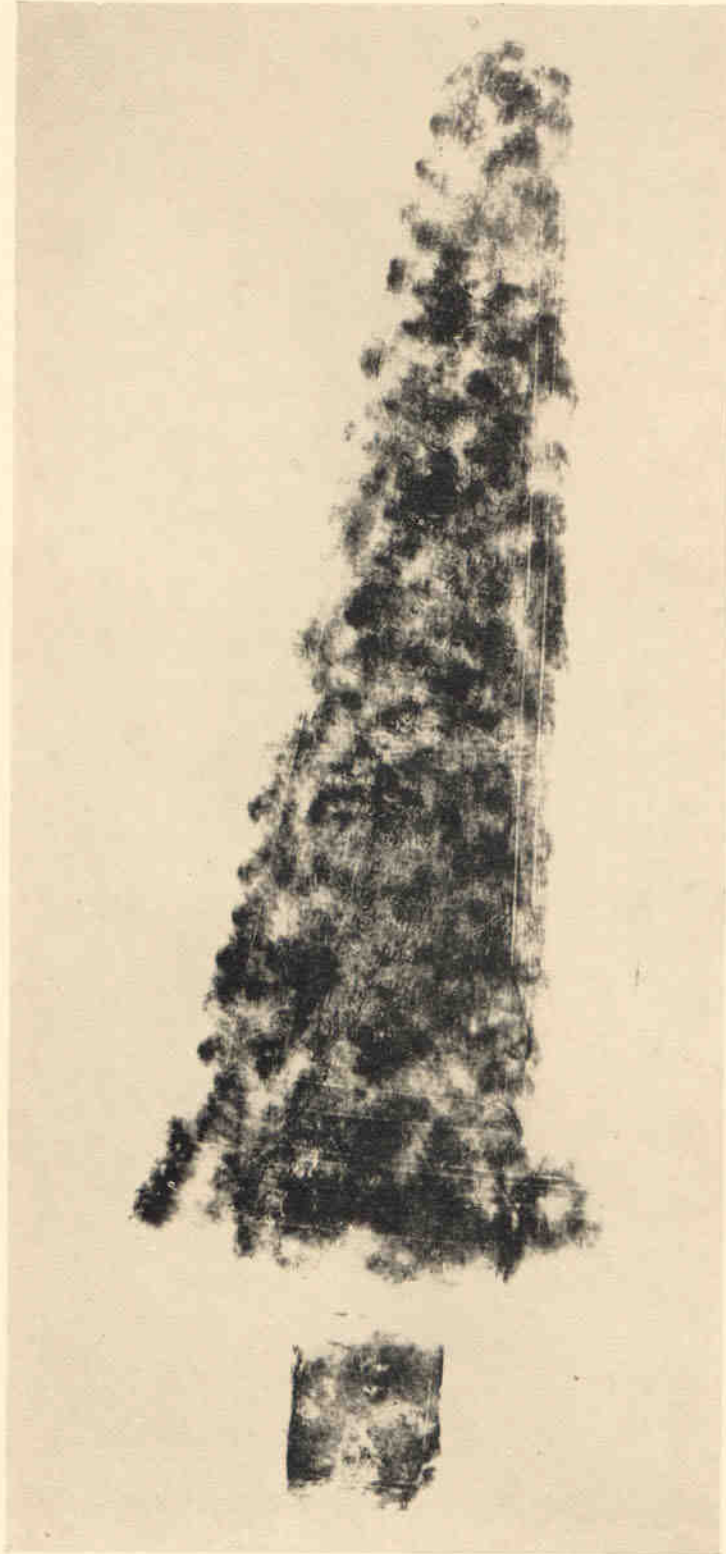
ทุกข์ อนิจจํ อนตฺตา (คงเดิมไม่แปล)

พุทฺธํ ปฐมกํ วนฺเท	ฐมมํ วนฺเท ทุตฺยํ
สงฺมํ ตตฺยํ วนฺเท	อจรัชฺชจตุตถกํ ๑
รตฺตฺนตฺตํ นมสฺสิตฺวา	สิริสา ขานฺนุชฺชกฺเค
อนฺตรายมฺปี ฆาณฺเ	สรพฺพสตรฺ วิธฺสฺ ๑

สิทฺธิ สรพฺพสฺวตฺติ เขยฺย

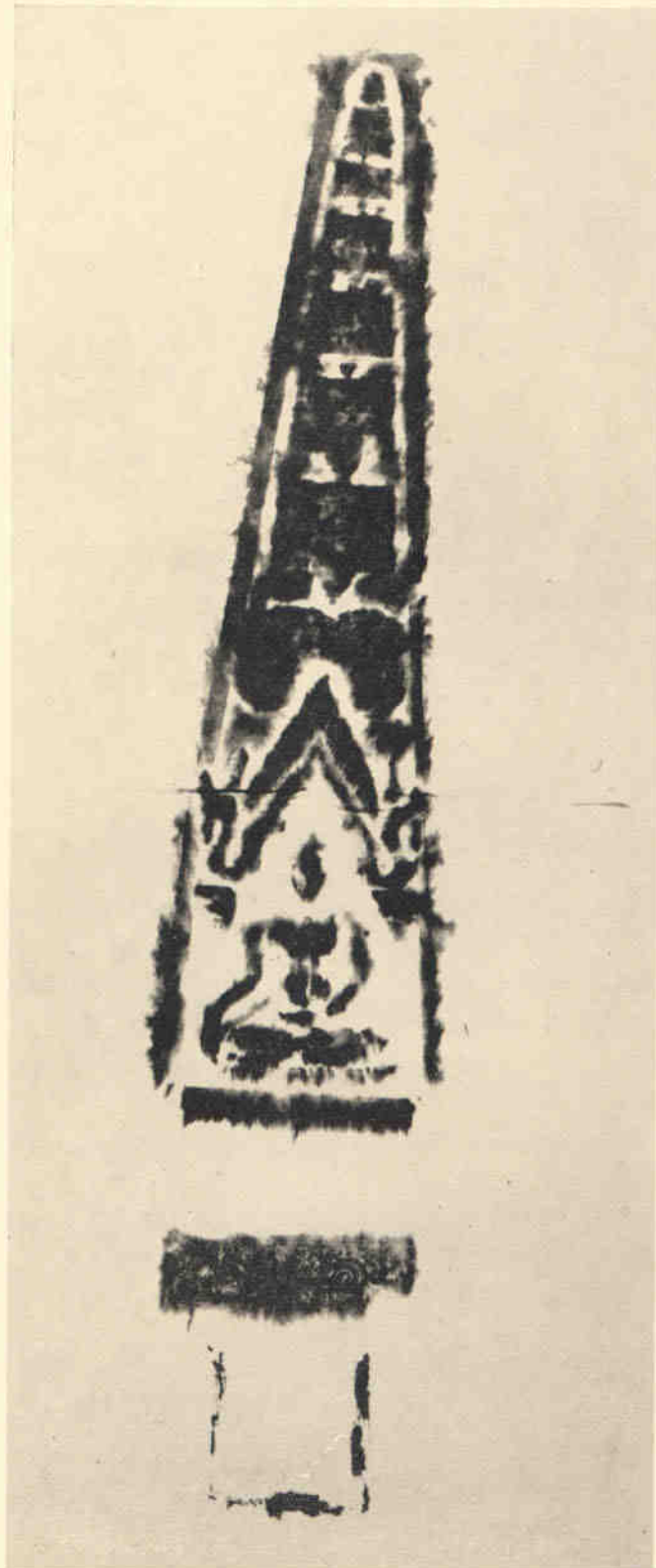
อะ มะ อุ

หลักที่ ๙๘
ด้านที่ ๑

หลักที่ ๔๘
ด้านที่ ๒

คำแปล

ทุกขัง อะนิจจัง อะนัตตา

ข้าพเจ้าพึงไหว้พระพุทธเจ้าเป็นวัตถุที่แรก ไหว้พระธรรมเป็นวัตถุที่สอง ไหว้พระสงฆ์เป็นวัตถุที่สาม และไหว้อาจารย์เป็นวัตถุที่สี่ ข้าพเจ้าคุกเข่าก้มศีรษะนมัสการพระรัตนตรัยแล้ว ขอให้ข้าพเจ้าบันเทิงรื่นรมย์อันตราย และขอให้พระรัตนตรัยจงกำจัดซึ่งศัตรูทั้งปวง ๆ

ขอจงสำเร็จความสวัสดีมีชัย เทอญ ๆ

คำจารึก

๑๓. สกกราชได้ ๒๐๕๗ ปี
๑๔. เจดเดือน ๒๒ วัน
๑๕. วันศุกร์ เดือนอาษายออก
๑๖. ไหม ๗ คำจนกัศัตพระฉส
๑๗. กเจ้าไทเจ้าธรรมรังสี
๑๘. กษุสร้างพระพนวเดิงดู
๑๙. ๒๒ พระสาทานมีใจใสสร
๒๐. ทาทำรูปพระสศาจารย์
๒๑. บพิตรพระวิวิธนานาค้วยอสี
๒๒. ตานูแพงชนะทั้ง ๓๒ ประ
๒๓. ดูจดังพระพุทธปรดิมาณทอ
๒๔. งทั้งแก่งไวแดงไคคนแ
๒๕. ลเทพดาอารียสงฆ์ทั้งหลาย
๒๖. อนสืบสายประเพณีแห่งพระ
๒๗. พทเจ้าทุกคำเขานมศัการไหว
๒๘. นบกำรบบชาด้วยกษุมาลาบินทิ
๒๙. บาดพระแลพุทธาสนะด้วยประ
๓๐. สาทสรัทธานาภาประการโดยอาน
๓๑. วยทานะอนัตตนไคเพื่อจไว้เป็น
๓๒. สบขงอนันตุดคมะชสืบดิทั้งสาม
๓๓. แหงอนนึ่งกีสืบดิในหลาแหล
นิทาน
๓๔. หินนืทานเอาแต่เขาพระขพงหลวง
มาแล

คำอ่านปัจจุบัน

- ศักราชได้ ๒๐๕๗ ปี
- ๗ เดือน ๒๒ วัน
- วันศุกร์ เดือนอาษาย ออก -
- ไหม^(๑) ๗ คำ จนกัศัตพระฉส -^(๒)
- ก เจ้าไท^(๓) เจ้าธรรมรังสี -
- กษุ สร้างพระพนวเดิง^(๔) ดู
- ๒๒ พรรษา ทานมีใจใสสร
- ทธา ทำรูปพระสศาจารย์
- บพิตร พระวิวิธนานาค้วยอสี -
- ตานพญชนะทั้ง ๓๒ ประ
- ดูจดังพระพุทธปฏิมาณทอ -
- งทั้งแก่ง ไวแดงไคคนแ -
- ลเทพดา อารียสงฆ์ทั้งหลาย
- อนสืบสายประเพณีแห่งพระ
- พุทธเจ้า ทุกคำเข่า นมัสการไหว
- นบกำรบบชา ด้วยกัษมาลา บินทิ
- บาดพระแลพุทธาสนะ ด้วยประ -
- สาทสรัทธานาภาประการ โดยอาน -
- วย^(๕) ทาน อนัตตนไคเพื่อจะไว้เป็น
- สบขงอนันตุดคมุ^(๖) สบขดีทั้งสาม
- แหง อนนึ่งกีสืบดิ^(๗) ในหลาแหล^(๘)
- นิทาน
- หินนืทานเอาแต่เขาพระขพงหลวง
- มาแล ๆ

อธิบายคำ

(๑) ออกใหม่	= ข้างขึ้น
(๒) จอนักขัตรพระลอก	= ปี่จอนักขัตร จ.ศ. ๘๗๖ (พ.ศ. ๒๐๕๗)
(๓) เจ้าไท	= พระสงฆ์, เจ้านายผู้ใหญ่พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง
(๔) ถึง	= ถึง
(๕) อำนวย	= ให้
(๖) ชุ	= ทุก
(๗) ถี่	= ถี่
(๘) หล้าแหล่ง	= โลก

หลักที่ ๙๙

ศิลาจารึกวัดหนองขวาง

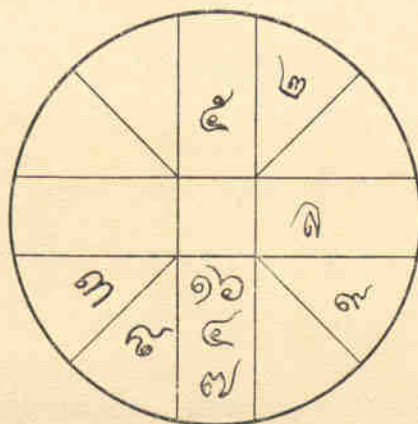

ศิลาจารึกนี้ เป็นหินชนวน, ขนาดกว้าง ๔๕ ซม. สูง ๔๔ ซม. หน้า ๒.๕ ซม.
อักษรและภาษาไทยมี ๑๘ บรรทัด

เก็บรวบรวมรักษาอยู่ที่วัดศรีอุโมงคำ อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย
กรรมการค้นคว้าประวัติศาสตร์แห่งสหภาพพม่า ได้อัดสำเนามาให้กรมศิลปากร เมื่อ
วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

จารึกหลักที่ ๙๙

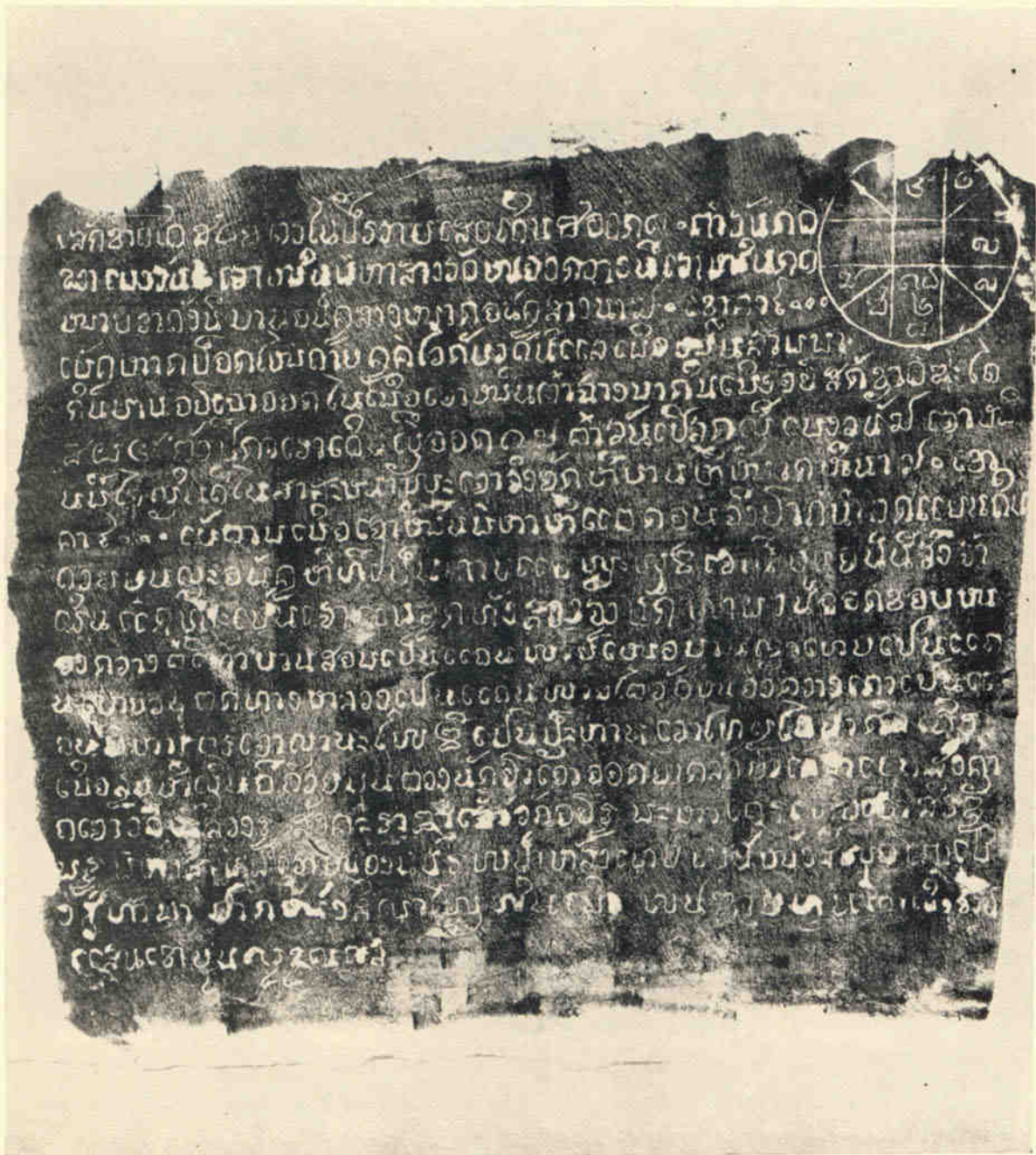
คำจารึก

๑. สกัซาดไต ๘๒๘ ตัวในปีรวายเสด
เดิน ๘ ออก ๑๐ กำวันักด
๒. ชงาเมงวัน ๔ เจาหมื่นมหาสงวัต
หนองกวางนี้เจาหมื่นกต
๓. หมายวาดงนี้บานอนักูสงหมากอนักู
สังนา ๓๐ เขากา ๕๐๐๐
๔. เบ็กุหากปอกใหม่ดาชคูไ
กบวัดนี้แล เมื่อหมื่นสามมา
๕. กินบานอชเอาออกในเมื่อเจาหมื่น
กำฉางมากินเม็งอชกษุราดชะได
๖. ๘๗๕ ตัวปีกาเรากินญ้ออก
๑๓ กำ วันเป็ลกญ้อเมงวัน ๓ เจาหมื่น

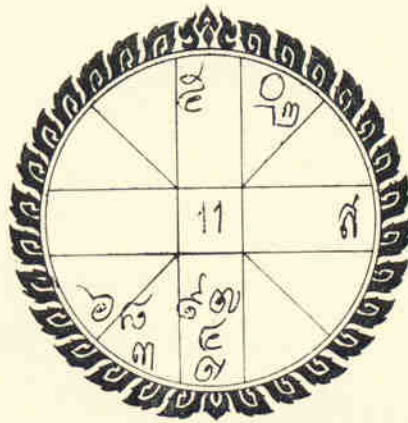
คำอ่านปัจจุบัน

- สกัซาดไต ๘๒๘^(๑) ตัว ในปีรวายเสด^(๒)
เดือน ๘^(๓) ออก^(๔) ๑๐ กำ วันักด
สะง่า^(๕) เม็ง^(๖) วัน ๔ เจาหมื่นมหาสร้างวัด
หนองกวางนี้เจาหมื่นกต^(๗)
หมายว่าดงนี้ บ้านอันกสร้าง หมากอันกู
สร้างนา ๓๐ ข้าว^(๘)กำ ๕,๐๐๐
เบ็^(๙) กูหากปอกใหม่^(๑๐) ดาช^(๑๑) กูก็ไ
กบวัดนี้แล เมื่อหมื่นสามมา
กินบ้านอชเอาออก ในเมื่อเจ้าหมื่น
กำฉางมากินเม็งอช กัซาดไต
๘๗๕^(๑๒) ตัว ปีกำเต้า^(๑๓) เดือนชี่^(๑๔) ออก
๑๓ กำ วันเป็ลกชี่^(๑๕) เม็งวัน ๓ เจ้าหมื่น-

หลักที่ ๙๙

หลักที่ ๙๙

จันทรคติกาล วันพุธ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๒
ปีระกา เบญจศกจตุศักราช ๙๗๕
สุริยคติกาล วันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๐๕๖
เวลา ๑๒ นาฬิกา ๔๐ นาที
ลัคนาสถิตย์ราศีมังกร
ดวงชะตาที่
อาจารย์ ทองเจือ อ่างแก้ว
ช่วยคำนวณให้ตามคัมภีร์สุริยยาตรปรากฏตั้งข้างบนนี้

คำจารึก

๗. นมโงอินดีในศาสนาพระเจ้าจิงจ๊กที่
บ้านที่หมากหอนา ๓๐ เขา
๘. กา ๕๐๐๐ เบ้ตามเมื่อเจ้าหมื่นมหาที่
แตกอนจิงขาดน้ำตกแผ่นดิน
๙. ดวขบญอญอญุ่ที่ที่เปินทานแก่พระ—
พุทธเจ้านั้น บุนอนนั้นจิงจำ
๑๐. เรินแก่พระเปินเจ้าแมลูกทงสองจุงนั๊ก
พวยวันออกขอบหน
๑๑. องกวางต้เตาบานสอมเปินแดน
พวยเหนือบานญาเทบเปินแดน
๑๒. นพวยวันตักทงหลวงเปินแดน
พวยใต้ วัดหนองกวางเกาเปินแ
๑๓. ดนมหาเถรเจ้าญาณะโพธิเปินประธาน
เจ้าไทผุ่ไคมากินเม็ง
๑๔. เมื่อลุนห้ญินดีด้วยบุนตวงนั๊ก
ยาเอาออก ยากล้วยยาเกลาแกสังครา
๑๕. ดเจ้าวัดหลวงรู้ สังคราชาเจ้าวัดอ้อยรู
มหาเถรเทบเจ้าศรีชู
๑๖. บรู่มหาสามมีเจ้าหนองนันรู้น้ำหลัง
เทบพนันหังสี่พุตเถนเม
๑๗. งศรีทัวมาฝากหนังสือญาไพร์หมื่นเม็ง
พนันชายทูนเถาเม็งขวัน
๑๘. แสนเขาบุนกรูชุกนแล

คำอ่านปัจจุบัน

- นมโงอินดีในศาสนาพระเจ้า จิงจ๊กหื้อ^(๑๖)
บ้านหื้อหมากหอนา ๓๐ ข้าว
- กา ๕,๐๐๐ เบ้ ตามเมื่อเจ้าหมื่นมหาหื้อ
แตก่อน จิงขาดน้ำ^(๑๗)ตก แผ่นดิน
- ด้วยบญอญอญุ่ที่ที่เปินทานแก่พระ—
พุทธเจ้านั้น บุนอนนั้นจิงจำ—
- เริญแก่พระเปินเจ้า แม่ลูกทงสองจุงนั๊ก^(๑๘)
พวยวันออก^(๑๙) ขอบหน—
- องกวาง ต้อเท้า^(๒๐) บ้านส้อมเปินแดน
พวยเหนือ^(๒๑) บ้านญา^(๒๒) เทบเปินแดน—
น พวยวันตัก^(๒๓) ทงหลวงเปินแดน
พวยใต้^(๒๔) วัดหนองกวางเกาเปินแ—
- ดนมมหาเถรเจ้าญาณโพธิเปินประธาน
เจ้าไท ^(๒๕) ผุ่ไคมากินเมือง
- เมื่อลุน^(๒๖) หื้ออินดีด้วยบุนตวงนั๊ก^(๒๗)
อ้ายเอาออกอ้อยกล้วยอ้ายเกลา^(๒๘) แก่สังครา—
ขเจ้าวัดหลวงรู้ สังคราชาเจ้าวัดอ้อยรู
มหาเถรเทบเจ้าศรีชู—
- มรู๋ มหาสามมีเจ้าหนองนันรู้น้ำหลัง
เทบ พันหนังสี่พุตเถนเมือ—
- งศรีทัว มาฝากหนังสือญาไพร์หมื่นเม็ง
พนันชายทูนเถาเมืองขวัน
- แสน เข้าบุนญูกรูชุกน^(๒๙)แล

อธิบายคำ

- (๑) จ.ศ. ๘๒๘ = พ.ศ. ๒๐๐๕
- (๒) ปีรวายเส็ด คือ รวาย = ตรัสก, ปีเส็ด = ปีจอ ของไทย
ฝ่ายเหนือ ตรงกับปีจอรัฐศกของไทยฝ่ายใต้
- (๓) เดือน ๘ คือ เดือน ๘ ของไทยฝ่ายเหนือตรงกับเดือน ๖
ของไทยฝ่ายใต้
- (๔) ออก = ข้างขึ้น
- (๕) วันกตสง่า เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
- (๖) เม็ง ในที่นี้เม็งวัน ๔ = ซาคีเม็ง เรียกว่าวันพุธ
- (๗) กต = กำหนด
- (๘) ๓๐ ข้าว = ๓๐ ต่าง
- (๙) เบ็ = เบย
- (๑๐) ปอกใหม่ = ซ่อมใหม่, สร้างใหม่?
- (๑๑) ดาย = เทียว, ที่เดียว
- (๑๒) จ.ศ. ๘๗๕ = พ.ศ. ๒๐๕๖
- (๑๓) ปีกำแล้า คือ กำ = สัมฤทธิศก, ปีแล้า = ปีระกา ของไทย
ฝ่ายเหนือ ตรงกับปีระกาเบญจศกของไทยฝ่ายใต้
- (๑๔) เดือนยี่ คือ เดือนยี่ของไทยฝ่ายเหนือตรงกับเดือน ๑๒
ของไทยฝ่ายใต้
- (๑๕) วันเป็กยี่ เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
- (๑๖) หื้อ = ให้
- (๑๗) หยาดน้ำ = กรวดน้ำ
- (๑๘) จุหนัก = จงหนัก
- (๑๙) พายวันออก = ทิสตะวันออก
- (๒๐) ต่อเท้า = ทรายเท้า
- (๒๑) พายเหนือ = ทิสเหนือ

อธิบายคำ

(๒๒) ญา	= คุณ, ท่าน เช่น ญาพ่อญาแม่ = คุณพ่อคุณแม่
(๒๓) พายวันตก	= ทิศตะวันตก
(๒๔) พายใต้	= ทิศใต้
(๒๕) เจ้าไท	= หมายถึง เจ้านายผู้ใหญ่พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง, พระสงฆ์
(๒๖) คุณ	= หลับ
(๒๗) ตวงหนัก	= จงหนัก
(๒๘) อ่ยากลื้ออ่ยากลื้อ	= อ่ยากลูกกลื้อ, อ่ยากปะปน
(๒๙) ชู่คน	= ทุกคน
-

หลักที่ ๑๐๐

ศิลาจารึกวัดดอนคราม

ศิลาจารึกนี้เป็นหินชนวน ขนาดกว้าง ๔๕ ซม. สูง ๘๐ ซม. หน้า ๓ ซม. อักษรและ
ภาษาไทย มี ๑๔ บรรทัด

เก็บรวบรวมรักษาอยู่ที่วัดศรีอุโมงคำ อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย
กรรมการค้นคว้าประวัติศาสตร์แห่งสหภาพพม่า ได้จัดสำเนามาให้กรมศิลปากรเมื่อ
วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ฦ นกร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

หลักที่ ๑๐๐

หลักที่ ๑๐๐

จันทรคติกาล วันอาทิตย์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๒

ปีวอก สัมฤทธิศกจุลศักราช ๙๕๐

สุริยคติกาล วันที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๐๓๑

เวลา ๐๗๐๐ นาฬิกา

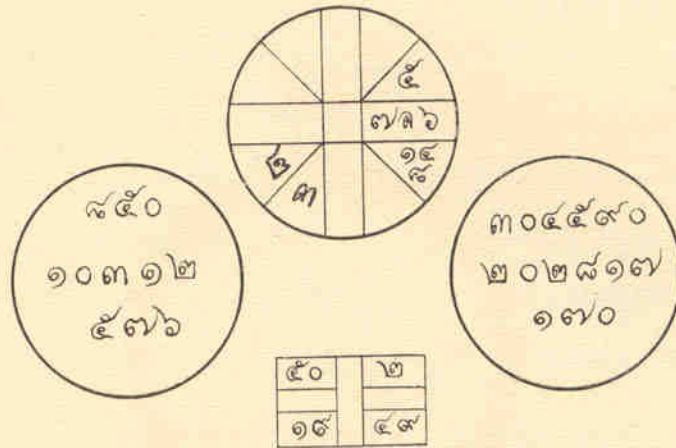
ลัคนาสถิตย์ราศีมังกร

ดวงชะตาที่

อาจารย์ ทองเจือ อ่างแก้ว

ช่วยคำนวณให้ตามคัมภีร์สุริยยาตราปรากฏตั้งข้างบนนี้

จารึกหลักที่ ๑๐๐

คำจารึก

๑. ๐//สิทธิการจตุระศกัขุราได้ ๙๕๐ ตัว
ในปี่วอ
๒. กัไทยวปีเป็ลกสนัเดินญัแรม ๕
คำไทยววัน
๓. กตเส็ดเมงวนอ้าที่ตไ้ดรัก ๕ ตัว
ซัสะมะนะรักแล
๔. พระมะหาราษะเทวีเจ้าแผ่นดินห้ลามบุน
เดกชาย
๕. กัพัน์คำคนแม่กัิงพระกับกันเจ้าหมัน
วาปานห้อเอา
๖. ตราหลายคำมาเล็งนางเม็งพญาว
นางเม็งพญาว
๗. ห้อพัน์นาหลงกักับเถาเม็งกัพัน์เจิงคะดี
แควนัถ

คำอ่านปัจจุบัน

- ๐//สิทธิการ^(๑) จตุศักราชได้ ๙๕๐^(๒) ตัว
ในปี่วอ -
- กั ไทยวปีเป็ลกสนั^(๓) เดือนยี่^(๔) แรม ๕
คำ ไทยววัน
- กตเส็ด^(๕) เม็ง^(๖) วันอาทิตย์ได้ฤกษ์ ๕ ตัว
ซ้อสมณฤกษ์^(๗) แล
- พระมหาราชเทวีเจ้าแผ่นดิน^(๘) ถ่ามบุญ
เด็กชาย
- กัพัน์คำคนแม่กัิง^(๙) พระกับกัน เจ้าหมัน
วาปานห้อเอา
- ตราหลายคำ^(๑๐) มาเล็ง^(๑๑) นางเม็งพะยา
นางเม็งพะยา
- ห้อพัน์นาหลง กักับเถาเม็งกัพัน์เจิงคะดี
แควนัถ

อธิบายคำ

๘. บัพันเจิงคะดีหลวงกับพันพอนกับนาย หนังสือ	บ พันเจิงคะดีหลวง กับพันพอนกับนาย หนังสือ
๙. กวนกับกันพันหนังสือพื้นเมืองทั้งกับกัน เถาเมือง	กวัน กับกันพันหนังสือพื้นเมืองทั้ง กับกัน เถาเมือง
๑๐. นำมาไว้กับวัดดอนครามแลพระมหา ราชเท	นำมาไว้กับวัดดอนครามแล พระมหา- ราชเท
๑๑. วีเจ้าให้ไว้คนกับ ๒๐ ครวรัศฐาพระพุทธร	วีเจ้า ให้อไว้คน กับ ๒๐ ครวรั รักษาพระพุทธร-
๑๒. ปนเจ้ากับทั้งพระมหาเถรเจ้า ไผ(๑๒) อย่า	ปนเจ้า กับทั้งพระมหาเถรเจ้า ไผ(๑๒) อย่า
๑๓. กลัวเกล้า(๑๓) เขา ข้าพระทั้งหลาย	กลัวเกล้า(๑๓) เขา ข้าพระทั้งหลาย
๑๔. ฟุ่งบ้านทิดสีกใหม่ให้แถมให้ไว้	ฟุ่ง(๑๔) บ้านทิดสีกใหม่ให้แถม(๑๕) ให้ไว้

อธิบายคำ

- (๑) สิทธีการ = กระทำให้สำเร็จ
- (๒) จ.ศ. ๘๕๐ = พ.ศ. ๒๐๓๑
- (๓) เป็กสัน คือ เป็ก = เบญจสก, สัน = ปิวอก จึงเป็นปิวอก เบญจสกของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับปิวอกสัมฤทธิ์สกของไทยฝ่ายใต้
- (๔) เดือนยี่ คือ เดือนยี่ของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับเดือน ๑๒ ของไทยฝ่ายใต้
- (๕) วันกวดเส็ด คือ เป็นชื่อสกและชื่อปีของไทยฝ่ายเหนือ กดก็ คือ สัปตสก เส็ดก็ คือ ปีจ่อ แต่ในทำนุใช้เป็นชื่อ วันของไทยชนิดหนึ่ง
- (๖) เมือง = เป็นชื่อของชาติคือชาติเมือง
- (๗) สมณฤกษ์ = ดาวคนจำศีล หรือดาวคนทวมหม
- (๘) หื้อ = ให้
- (๙) แม่คิง = แม่ตัว
- (๑๐) ตราหลายคำ = ตลับทองคำ
- (๑๑) ถึง = ถัง
- (๑๒) ไผ = ไกร
- (๑๓) ออย่ากถั่วเกล้า = ออย่ากตุกถั่ว, ออย่าปะปน, ออย่ายุ่งเกี่ยว
- (๑๔) ผู่ = หมู, พวก
- (๑๕) ให้แถม = ให้เพิ่ม, ให้เต็ม

หลักที่ ๑๐๑

ศิลาจารึกวัดป่าใหม่

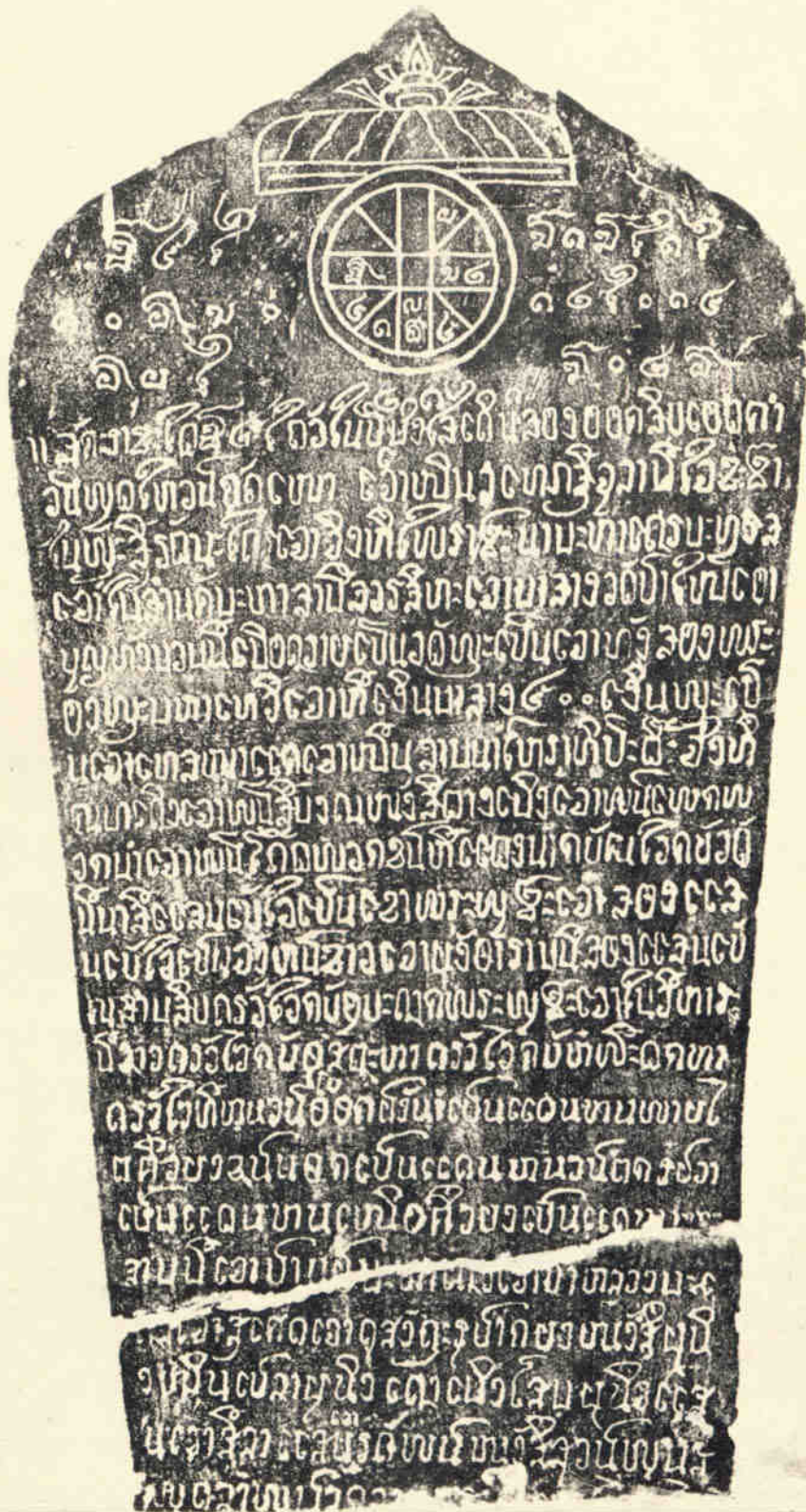
ศิลาจารึกนี้ เป็นหินทราย ขนาดกว้าง ๕๔ ซม. สูง ๑๕๐ ซม.หนา ๑๐ ซม. อักษร
และภาษาไทย มี ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ (ด้านหน้า) มี ๒๑ บรรทัด ด้านที่ ๒ (ด้านหลัง) มี ๒๔
บรรทัด

เก็บรวบรวมรักษาอยู่ที่วัดศรีอุโมงค์ อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย
กรรมการค้นคว้าประวัติศาสตร์แห่งสหภาพพม่า ได้จัดสำเนามาให้กรมศิลปากร เมื่อ
วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔

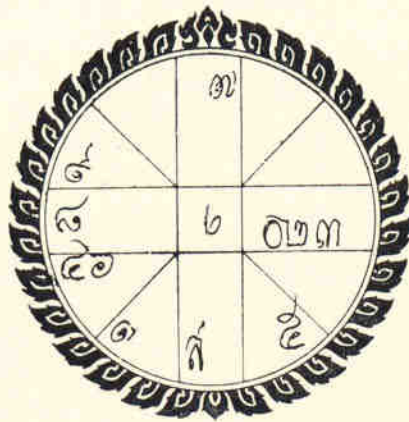
นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ฤ นกร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

หลักที่ ๑๐๑

ด้านที่ ๑

หลักที่ ๑๐๑

จันทรคติกาล วันพุธ ขึ้น ๑๑ เดือน ๑๒

ปีมะเส็ง นพศกจุลศักราช ๘๕๕

สุริยคติกาล วันที่ ๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๐๔๐

เวลา ๐๕ นาฬิกา ๑๔ นาที

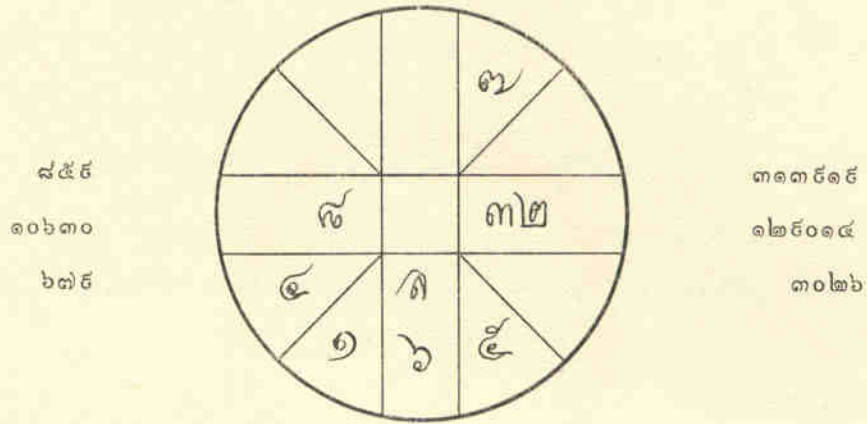
ลัคนาสถิตยราศีตุล

ดวงชะตาที่

อาจารย์ ทองเจือ อ่างแก้ว

ช่วยคำนวณให้ตามคัมภีร์สุริยชาตรปรากฎตั้งข้างบนนี้

จารึกหลักที่ ๑๐๑

๘๕๕
๑๐๖๓๐
๖๗๕

๓๑๓๕๑๕
๑๒๕๐๑๔
๓๐๒๖

๒๑๑๐
ด้านที่ ๑

คำจารึก

๑. สักกระษะไศ ๘๕๕ ตวัในปีเม็งไสเดิน
สองออกสิบเอ็ดคำ
๒. วันพุธไทวันกัศเหมา เจาหมินล่เทก
สรู้จุตามี่ใจษะธา
๓. ในพระสรู้รัตนไตรเจาจึงหี่ไพเราะนะ
มหาเอรมะฐุส
๔. เจาในสำนักมะหาสามี่สวรสี่หะเจามาสา
วัดป่าใหม่เอ
๕. บุญทั้งมวลนี้เมื่อถวายเป็นวัดพระเป็นเจา
ทั้งสองพระ

คำอ่านปัจจุบัน

๑. สักกระษได้ ๘๕๕^(๑) ตวั ในปีเม็งไส^(๒) เดือน
๒^(๓) ออก^(๔) ๑๑ คำ
๒. วันพุธ ไทวันกัศเหมา^(๕) เจ้าหมิ่นล่อเทพ
สรู้จุตามี่ใจสรัทธา
๓. ในพระสรู้รัตนตรัยเจ้าจึงหื้อไฟ^(๖) ราธนา
มหาเอรมะฐุส
๔. เจ้า ในสำนักมหาสามี่สวรสี่หะเจ้า มาสร้าง
วัดป่าใหม่ เอ
๕. บุญทั้งมวลนี้ เมื่อ^(๗) ถวายเป็นวัดพระเป็นเจ้า
ทั้งสองพระ

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๖. องพระมหาเทวีเจ้าที่เงินมาสร้าง ๕๐๐ เงิน
พระเป็
๗. นเจ้าเทศนาแก่เจ้าหมื่นสามนาโหราธิปะ
ตีจิงหี
๘. คนมาเถิงเจ้าพันศรีมิ่งคุณหนังสือต่างเมือง
เจ้าพันเพกพ
๙. วกนำเจ้าพันโคตรพวกขันธ์แดงนากบักัน
ไวกับวัด
๑๐. นีนาสี่แสนเบ้ ไวเปนเขาพระพุทธรเจ้าสอง
แสน
๑๑. นเบ้ ไวเปนจ้งหน้ชาวจ้างอารามนี้สอง
แสนเบ้
๑๒. คนสามสิบครว้ไวกับอุบะตากพระพุทธรเจ้า
ในวิหาร
๑๓. น้ชาวครว้ไวกับอุโบสถะหาครว้ไวกับหี
พิะดกหา
๑๔. ครว้ไวที่หนวันออกฝ้งน้ำเปนแดนหน
พายไ
๑๕. ตักวียงขน้นอกเปนแดนหนวันตัก
รยวา
๑๖. เปนแดนหนเหนือค้วขงเปนแดน (มหา)
๑๗. สามมีเจ้าปานขมะหาเถรเจ้าป่าหลวงมะ
๑๘. ถรเจ้าศรีเกิดเจ้ากูสังค์ระรูปากขงหนังสือ
ผู้นี้
๑๙. งหมื่นเปลาผู้นึงเถาเมืองโสมผู้นึงแสน
๒๐. นเจ้าสีลา แสนเจ้ารัต ทั่นหนังสือสุวรรณทั่นสม
๒๑. พุดลำพัน..... พุดลำพัน.....
- องค์ พระมหาเทวีเจ้าที่เงินมาสร้าง ๕๐๐ เงิน
พระเป็-
- นเจ้าเทศนา แก่เจ้าหมื่นสามนาโหราธิปะ-
ตี จิงหี
- คนมาเถิง(๘) เจ้าพันศรีมิ่งคุณหนังสือต่างเมือง
เจ้าพันเพกพ -
- วกนำ เจ้าพันโคตรพวกขันธ์ ห้อแดงนากบักัน
ไวกับวัด
- สี่ นาสี่แสนเบ้ (๙) ไวเป็นข้าวพระพุทธรเจ้าสอง
แสน -
- นเบ้ ไวเป็นจ้งหน้ชาวจ้างอารามนี้สอง
แสนเบ้
- คนสามสิบครว้ไวกับอุปลุกพระพุทธรเจ้า
ในวิหาร
- น้สิบครว้ไวกับอุโบสถห้ครว้ ไวกับหอ
ปี่ฎกห้
- ครว้ ไวที่หนวันออก(๑๐) ฝ้งน้ำเป็นแดนหน
พายไ-
- ตี(๑๑) ค้วเวียง(๑๒) ษ้นนอกเป็นแดนหนวันตัก(๑๓)
รยวา
- เป็นแดน หนเหนือ(๑๔) ค้วเวียงเป็นแดน มหา
- สามมีเจ้าปานอ้อ มหาเถรเจ้าป่าหลวง ม (หา) เ
- ถรเจ้าศรีเกิด เจ้ากู(๑๕) สังฆระรู ปากขงหนังสือ
ผู้นี้ -
- ง หมื่นเปลาผู้นึง เจ้าเมืองโสมผู้นึง แสน -
- นเจ้าสีลา แสนเจ้ารัต ทั่นหนังสือสุวรรณทั่นสม
- พุดลำพัน..... พุดลำพัน.....

หลักที่ ๑๐๑

ด้านที่ ๒

ด้านที่ ๒

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑. ไฉจำเรินบุณพระเปนเจ้าทงสองपुरอง หมีอายุไฉรอยชา ๒. วปีกับเจ้าหมินล่อผู้รังสร้างอารามนี้กับ นกับบุณทงหลายต่อเท ๓. ศาสนาพระพุทธรเจ้าหาหนึ่ประสาทีน ไฉคนสามสิบครวนี้ นำชารัง ๔. สีครวนี้ นายสารบุตรครวนี้ พนชาครว นิงลามบุณครวนี้ ๕. งศรีไฉครวนี้ อัยคำครวนี้ สิบมวง ครวนี้ คำหระครวนี้ พื่อ ๖. แสงครวนี้ คำขอครวนี้ อัยระครวนี้ มุขถานครวนี้ ๗. อัยโลครวนี้ ไสลูกพ่อครวนี้ เตครา ครวนี้ อื่นอัยคร ๘. วนี้งศาครวนี้ อุดครวนี้ อัยส้อย ครวนี้ ทิตนอัย ๙. ครวนี้ งวอัยครวนี้ พื่อออนครวนี้ อมีครวนี้ งว ๑๐. ชาครวนี้ พื่อเออัยครวนี้ สามแพง ครวนี้ อัย ๑๑. แก้วครวนี้ ไสหล้าครวนี้ พื่ออัวครวนี้ ทิตนอัย ๑๒. ครวนี้, หมินขอคินเมืองล่อไฉนารอ เขานิง ๑๓. ปนจ้งหันพระเจ้าแต่ก่อนคนครวนี้ ชออัย	ไฉจำเรินบุณพระเปนเจ้าทงสองपुरองค หมีอายุไฉรอยชา - (๑๖) วปี กับเจ้าหมินล่อผู้รังสร้างอารามนี้ กับ นกับบุณทงหลายต่อเท (๑๗) ศาสนาพระพุทธรเจ้า ๕,๐๐๐ พรรษาเทอญ ไฉคนสามสิบครวนี้ นำชา (๑๘) รัง สีครวนี้ นายสารบุตรครวนี้ พนชาครว หนึ่ง ลามบุณครวนี้ - ง ศรีไฉครวนี้ อัยคำครวนี้ สิบมวง ครวนี้ คำหระครวนี้ พื่อ แสงครวนี้ คำขอครวนี้ อัยระครวนี้ มุขถานครวนี้ อัยโลครวนี้ ไสลูกพ่อครวนี้ เตครา ครวนี้ อื่นอัยคร - วนี้งศาครวนี้ อุดครวนี้ อัยส้อย ครวนี้ ทิตนอัย ครวนี้ งวอัยครวนี้ พื่อออนครวนี้ อมีครวนี้ งว ชาครวนี้ พื่อเออัยครวนี้ สามแพง ครวนี้ อัย แก้วครวนี้ ไสหล้าครวนี้ พื่ออัวครวนี้ ทิตนอัย ครวนี้, หมินขอคินเมืองล่อไฉนารอ ข้าว (๑๕) หนึ่ง - ปนจ้งหันพระเจ้า แต่ก่อนคนครวนี้ ชออัย -

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑๔. หากำหลังกรว้หนึ่งกินเงินพระเจ้า
หารชพหน้าเรี
๑๕. นพ่นยขาดนำไวเปนขาพระหมื่นไสกิน
เม็ง
๑๖. ถไวนาสองรยเขาเปนจ้งหน้พระเจ้า
ในปีกัตเรา
๑๗. เดินเจดออกสองกำวนักัดเมด
พิชยสว
๑๘. ขรุเถาเม็งโสมรุพ่นหน้สี่สุวรรณ์
ลำพันต์
๑๙. จาร เจาหมื่นผู้ใดมากินเม็งถ่นิจงอินดี
๒๐. (ชกัชวณ) .....หา .....ห้สางสี่บเมือ
๒๑. หนาที่หม่นในสาสนาพุด (พุดเจา
ใน) .....
๒๒. โหมใหญ่แถมบ่ถูกกานงานที่เขาหุมห
๒๓. อมมารักสาพุดเจาขวารี่
เจาไทผู้ไต่บ่
๒๔. ไตสางกัดีจุงอินดีอะนุโมทะนาดว
- หากำหลังกรว้หนึ่ง กินเงินพระเจ้า
หาร้อยพันนาเรื่อ
- น ท่อน้อยหยาดน้ำ^(๒๐)ไว้เป็นข้าพระ หมื่นไสกิน
เม็ง
- ถื่อ ไว้มาสองร้อยข้าวเป็นจ้งหน้พระเจ้า
ในปีกัตเรา^(๒๑)
- เดือน ๗^(๒๒)ออก ๒ กำ วันกัตเมด^(๒๓)
พิชยสว -
- ขรุ ถ้ำเมืองโสมรุ พ่นหน้สี่สุวรรณ์
ลำพันต์ -
- งาน เจ้าหมื่นผู้ใดมากินเมืองถ่นิจง^(๒๔)อินดี
- (ชกัชวณ) .....หา .....หื้อสร้างสี่บเมือ
- หนาที่หม่นในสาสนาพระ (พุดเจา
ใน) .....
- โหมใหญ่แถม^(๒๕) บเลิกการงานหื้อเขาหุมห -
- อม^(๒๖) มารักษาพระเจ้า ออย่าว่ารื่อ^(๒๗)
เจ้าไท^(๒๘)ผู้ไต่บ่
- ได้สร้างกัดี จุงอินดีอะนุโมทะนาดว (ข)

อธิบายคำ

- (๑) จ.ศ. ๘๕๕ = พ.ศ. ๒๐๔๐
- (๒) ปีเม็งใส คือ เม็ง = จัตวาศก ปีใส = ปีมะเส็ง ของไทย
ฝ้ายเหนือ ตรงกับปีมะเส็งนพศกของไทยฝ้ายใต้
- (๓) เดือน ๒ (เดือนขี้) คือ เดือน ๒ ของไทยฝ้ายเหนือ ตรงกับเดือน ๑๒
ของไทยฝ้ายใต้
- (๔) ออก = ข้างขึ้น
- (๕) วันกัณฑ์หมา เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
- (๖) ห่อไฟ = ให้ไป
- (๗) เมื่อ = ไป
- (๘) ถึง = ถึง
- (๙) เป้ = เปย
- (๑๐) หนวันออก = ทางตะวันออก, ทิศตะวันออก
- (๑๑) หนพายใต้ = ทางทิศใต้
- (๑๒) กี่เวียง = คูเมือง ทางภาคพายัพเรียกว่า กี่เวียง
- (๑๓) หนวันตก = ทางตะวันตก, ทิศตะวันตก
- (๑๔) หนเหนือ = ทางเหนือ, ทิศเหนือ
- (๑๕) เจ้ากู = พระสงฆ์
- (๑๖) ร้อยขาว = ร้อยยี่สิบ
- (๑๗) ต่อเท้า = ทรายเท้า
- (๑๘) ขา = คุณ, ท่าน
- (๑๙) ร้อยขาว = ร้อยต่าง
- (๒๐) หขาดน้ำ = กรวดน้ำ
- (๒๑) ปีกัณฑ์ คือ กัณฑ์ = ฉศก. ปีเกล้า = ปีระกาของไทย
ฝ้ายเหนือ ตรงกับปีระกาเอกศกของไทยฝ้ายใต้
คือ เดือน ๗ ของไทยฝ้ายเหนือ ตรงกับเดือน
๕ ของไทยฝ้ายใต้
- (๒๒) เดือน ๗ เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
- (๒๓) วันกัณฑ์เม็ด = จง
- (๒๔) จง

อธิบายคำ

- (๒๕) แถม = อนึ่ง, เต็ม, เพิ่ม
- (๒๖) หุ้มหอม = ห้อมล้อมด้วยความยินดี, ด้วยศรัทธา
- (๒๗) ออย่าว่ารือ = ออย่าว่าอะไร
- (๒๘) เจ้าไท = พระสงฆ์ แต่ในที่บางแห่งหมายถึงเจ้านายผู้ใหญ่
พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง

หลักที่ ๑๐๒

ศิลาจารึก ภูเขาไกรลาส สวนซ้าย ในพระบรมมหาราชวัง

ศิลาจารึกนี้ เป็นหินชนวนสีเขียว ขนาดกว้าง ๕๑ ซม. สูง ๑๒๕ ซม.หนา ๑๕ ซม. มีคำจารึก ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ (ด้านหน้า) เป็นอักษรและภาษาไทยมี ๔๐ บรรทัด ด้านที่ ๒ (ด้านหลัง) เป็นอักษรขอม ภาษาบาลี มี ๑๗ บรรทัด เวลานอยู่ที่ภูเขาไกรลาส สวนซ้าย ในพระบรมมหาราชวัง อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร

นายประสาร บุญประคอง
ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร
ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร

อ่านและอธิบายคำ
ให้คำปรึกษาและตรวจแก้
แปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

จารึกหลักที่ ๑๐๒

ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่านปัจจุบัน
๑. ....พ	.....พ ..
๒. ....แกม	.....แกม
๓. ....มหาศก	.....มหาศก
๔. .... (ส) มออกเกล้า	.....สามออก ^(๑) เกล้า
๕. .... (กุ) คี่คำใด ๘๕	..... กุฎีคำได้ ๘๕
๖. .... พระทศพิชชรร	.....พระทศพิชชรร (ม)
๗. .... เมืองสุโขทัยอัน	.....เมืองสุโขทัยอัน
๘. .... ญิกไสปานางคำเข็ย	.....ญิกไซร์ บ้านางคำเข็ย
๙. .... ทงพระนัไดหินหนา	.....ทังพระนัไดหินหนา
๑๐. .... นอินดูพระเป็นเจ้าหน	.....น เอ็นดูพระเป็นเจ้าหน
๑๑. ....เอา .. .ออกด้วยพระด้วยปานา	.....เอา .. .ออกด้วยพระด้วยบ้านา-
๑๒. (ง) ... นน ... เราตคกทำเป็นจตตรกั	ง ... นน ... เราตคกกระทำเป็นจตตรกั
๑๓. .... เราเลงดูพระเข็ย ... ชระญาณ	..... เราเล็งดูพระเข็ย ... ชระญาณ ^(๒)
กวาโสภางาม	กัว่าโสภางาม
๑๔. ... (พ) ระพุทธรูปสี่ตังจักจาร์จาแญม	... พระพุทธรูปสี่ตัง ^(๓) จักเจรจาแยม
หววดวย	หัวด้วย
๑๕. .... จิงถวยเบญจางประดิศแลวจิง	.....จิงถวยเบญจางประดิษฐ ^(๔) แล้วจิง
..... กวาใน	..... กัว่าใน
๑๖. .... ช้างม้าข้าไททงหลายปานางคำเข็ย	.....ช้างม้า ข้าไททงหลายบ้านางคำเข็ย
มีใจสรธาหน (กั)	มีใจสรธาหนัก
๑๗. .... จักไกรกทำพระพิหารสถานพระพุทธ	... จักไกรกระทำพระพิหารสถานพระพุทธ
รูปเจ้าจุง	รูปเจ้าจุง ^(๕)

หลักที่ ๑๐๒

คำจารึก

๑๘. ... รงงามปานางคำ จึงให้ไปตามตรีป้อง
ด้วยพระมหา
๑๙. ... มหาสังฆราชาว่าชอบพอ แล้วจึงให้ไป
ตามหาเถรช่อเถร
๒๐. .... รมี่ช่อเถรณี แล้วตนพระมหาเถรสังฆ
ราชารังมา
๒๑. .... พระท่านรัง ไซให้ซึ่งวัวช่างเขียน
ตาเบืองชายกอ
๒๒. .... รมี่กนัไสหักพังแต่ข่วมหาธรรมราชา
ยุกอนแลอนัน
๒๓. .... บุญพี่อายทานพระศรีราชเอารส
เจ้าเมืองสุโขทัย
๒๔. .... คำเยี่ยลุงขุนหากรัง ไซให้นาย
ผู้นึงช่ออายอินท
๒๕. .... ญชระพระพุทธรูป สลูป เจดีย์ ทั้ง
พระพิหารกรัง
๒๖. .... ดงคนแต่งพยาบาลสิบเรือน แต่ง
กวาดวัดปัด
๒๗. ... คำทุกเขาให้คนแต่งส่งข้าวพระ
เรือนนึ่งต่างคนจึง
๒๘. .... ปานางคำกระทำพระพิหารในปีมะแม
มหาศักราชได้ ๑๓๐๑ ปี
๒๙. (จุด) สกกราชได้ ๗๔๑ ปี เดือนสิบเอ็ด
แรมสองกำหนดขอมวันพุ
๓๐. ททหนไทวนนเป็ลกสนอนันดีหนกัหนา
กาลไทรกดีให้ลุงขุน
๓๑. แลปานางคำมีใจสรรหาหนกัหนาญศาสนา
ในพระ (เป็นเจ้าทรง) ก็

คำอ่านปัจจุบัน

- ... รงงามปานางคำ จึงให้ไปตามตรีป้อง
ด้วยพระมหา
- ... มหาสังฆราชาว่าชอบพอ แล้วจึงให้ไป
ตามหาเถรช่อเถร
- .... รมี่ช่อเถรณี แล้วตนพระมหาเถรสังฆ
ราชารัง(๖)มา
- .... พระท่านรัง ไซให้ซึ่งวัวช่างเขียน
ตาเบืองชายกอ
- .... รมี่กนัไสหักพังแต่ข่วมหาธรรมราชา
อยู่ก่อน แลอัน
- .... บุญพี่อายทานพระศรีราชเอารส
เจ้าเมืองสุโขทัย
- .... คำเยี่ยลุงขุน หากรัง ไซให้นาย
ผู้นึงช่ออายอินท
- .... ญชระพระพุทธรูป สลูป เจดีย์ ทั้ง
พระพิหารกรัง
- .... ดงคนแต่งพยาบาลสิบเรือน แต่ง
กวาดวัดปัด
- ... คำ ทุกเขาให้คนแต่งส่งข้าวพระ
เรือนนึ่ง ต่างคนจึง
- .... ปานางคำกระทำพระพิหารในปีมะแม
มหาศักราชได้ ๑๓๐๑ ปี(๗)
- จุดศักราชได้ ๗๔๑ ปี(๘) เดือน ๑๑
แรม ๒ คำ หนขอมวันพุ—
- ธ หนไทวนนเป็ลกสน(๙) อันดีหนกัหนา
กาลไทรกดีให้ลุงขุน
- แลปานางคำมีใจสรรหาหนกัหนาญ(๑๐)ศาสนา
ในพระเป็นเจ้า ทั้งก็—

คำจารึก

๓๒. กศุสงฆทรงจ้งหันแห่งทานชี่เอรธรรม
 วิสาธ..... สักวัน
๓๓. แล้วจ้งหากิก (ส) สงฆเอรานุเอรท้งเมือง
 นาคนมา (ไหววัน) นิงในอา
๓๔. วาสองกาสจ้งหันฉลองโอยทานไตร
 ชี่พรแลองกบรีษา
๓๕. รถวันสรรพสัดบ้พระธรรมท้งทสชาติ
 อนันไไพเราะหนกัหนา
๓๖. หา..... พาดพินแดร (สงง) พลล
 .....
๓๗. ....นารธ..... สวรรคันรพาน
 สสถาน
๓๘. ... อันนี้..... วसानพาย ...
 ..... นางได้เสวยราชไสไห
๓๙. ญ..... รญินญาไตไห
 .....
๔๐. ....
 .....

คำอ่านปัจจุบัน

- กษุสงฆ์ทรงจ้งหันแห่งทานชี่เอรธรรม
 วิสาร..... สักวัน
- แล้วจ้งหากิกษุสงฆ์ เอรานุเอรท้งเมือง
 หนักนมาไหววันหนึ่ง ในอา—
- วาสองกาสจ้งหันฉลองโอย^(๑๑)ทานไตร
 จีวรแลองกบรีษา—
- รถวันสรรพ สัดบ้พระธรรมท้งทสชาติ
 อนันไไพเราะหนกัหนา
- หา..... พาทย์พินแดรสังข์พัลล^(๑๒)
 .....
- ....นารธ..... สวรรคันรพาน
 สสถาน
- ... อันนี้..... วसानกาย ...
 ..... นางได้เสวยราชไชรี ให้
- ญ..... รญินนี้ อ่าได้ให้
 .....
- .....
 .....

อธิบายคำ

- (๑) ออก = ข้างขึ้น
- (๒) ชระ = สะอาด, บริสุทธิ์
- (๓) สี่พดั่ง = ดุจดัง
- (๔) เบญจางคประดิษฐ์^๔ = ก่อ การกราบไหว้ด้วยอวัยวะห้าอย่างลงกับพื้น
 ก่อ กราบเอาเข่าทั้งสอง มือทั้งสองและศีรษะ
 จดลงกับพื้น
- (๕) จุง = จิง
- (๖) รัง = แต่ง, สร้าง, ตั้ง
- (๗) มหาศักราช ๑๓๐๑ = พ.ศ. ๑๘๒๒
- (๘) จุลศักราช ๗๔๑ = พ.ศ. ๑๘๒๒
- (๙) วันเป็กสัน^๔ = ก่อ เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
- (๑๐) ขอ = ยก, ทะนุบำรุง
- (๑๑) โอย = ถวาย, ให้
- (๑๒) พัดดู = พลู

คำจารึกด้านที่ ๒

อักษรขอม ภาษาบาลี สมัยสุโขทัย

๑. ๑ปาเทศุ ยสุต ซาตานี เทว จกุกานี มเหสีโน เอกเมก
๒. มุปี เอเตสุ สหสุสารี สเนมิกิ สพุพากาเรหิ สมุปนุณี สุ-
๓. สณฐานัน สนาภิกิ ตสุต ปาทตเลเสวว สมภูตานิ อิมานี จ
๔. สิริวจุโณ จ โสวตถิ นนทิวถุถุฏฐักิ อุกุโส เจว ปาสาโท
๕. (ชัว) ญจุทุทธมานกั เสตจตุตถจ ขคุโค จ ตาลวณฎุ จ วิชนี
๖. โมรหตุถกมุณหิสั ปตโต ทามมณิมปีจ อูปลัถิ นิลรตุต-
๗. ญจ ปทุมมปิ ตเถว จ สมทุโท ปุณณปาตัญจ ปุณณฆญจ
๘. หิมวา จกุกวาพา จ นขตตา เมรุสุริยจนทิมมา จตุโร จ มหาทิ-
๙. (ปา) ทุวิสหสุตปริตตุกา ทกจิณวถุถุสัจจ จ สปริโส จกุกวตุติ จ
๑๐. ฆมกั เหมมจถญจ จกุกชชญจ กุมภิกิโถ สตุตถกุงกา มหาเสลา
๑๑. ตถา สตุตถมหาสรา ปฎาโก สุสุปาฎิกิ สุวณณวาลพิชนี
๑๒. สุวณณเสหพขุโข จ วลาโห อสุสุโปสโถ วารโณ
๑๓. ปัจ สพุเพ เต ราชสพุเทน อวหยา เกลาสพุพโต หโส
๑๔. จากวาโก จ วาสุกิ เอราวโณ กรวิโก สุวณณกมโร.....
๑๕. กุกกุสุโร โถญจ หรินาวา จตุมุฆา กิณณโร กิณณริปกจิ ชัวณชี-
๑๖. วกนามกา ฉกามาวจรา โลกา พุหุมโลกา จ โสฬส อญจุตตร-
๑๗. สติ ตสุต มงฺกลานี อิมานี จ ปรีวารานี จกุกสุต จกุกปาหิ นนามิหิฯ

หลักที่ ๑๐๒

เรียบเรียงเป็นกาถาดังนี้

• ปาเทสุ ชสุส ชาตานี
 เอกเมกมบี เอเตสุ
 สหุพกาเรหิ สมฺปนฺนํ
 ตสุส ปาทเตเล เสว ว
 สิริวจุโธ จ โสวตฺติ
 องฺกุโส เจว ปาสาโท
 เสตลตฺตลจ ขกฺโข จ
 โมรหตฺถกมฺณฺหิสํ
 อฺปฺปลํ นิลรตฺตลจ
 สมฺพุโท ปุณฺณปาติณฺจ
 จกฺกวาพา จ นกฺขตฺตา
 จตุโร จ มหาทีปา
 ทลฺขินาวณฺณฺสงฺโฆ จ
 ยมกํ เหมมจฺฉลจ
 สตฺตคฺงฺกา มหาเสลา
 ปญาโก สํสุปาณฺจกิ
 สุวณฺณสีหพฺขุโณ จ
 วารโณปฺเปจ สหฺเพ เต
 เกลาสปฺพุทฺโต หํโส
 เอราวโณ กรวิโก
 ..กุกฺกุสุโร โกณฺโฆ
 กิณฺนโร กิณฺนริปฺกฺขิ
 จกานาวจรา โดกา
 อฏฺฐิตฺตฺรสฺสํ ตสุส
 ปรีวารานิ จกฺกสุส

เทว จกฺกานิ มहेสิโน
 สหฺสฺสาร์ สเนมิกํ
 สฺสณฺฐานํ สนาภิกํ
 สมฺกฺกฺตานิ อิมานิ จ
 นนฺทิวณฺณวณฺณฺสํ
 ชิวณฺจวฺทฺรมาณํ
 ตาลวณฺณํ จ วิชินี
 ปตฺโต ทามมณฺิมบีจ
 ปทุมมบี ตเถว จ
 ปุณฺณฆโณ จ หิมวา
 เมรุสุริยจฺนทิมา
 ทฺวิสหฺสฺสปรีตฺตกา
 สปริโส จกฺกวตฺติ จ
 จกฺกชฺชชฺฉจ กุมฺภิกโธ
 ตลา สตฺตมมหาสรา
 สุวณฺณวาสพิชนี
 วลาโห อสุสุโปสโธ
 ราชสทฺเทน อวฺหยา
 จกฺวาโก จ วาสฺกิ
 สุวณฺณกมโร . . . . .
 หรินาวา จตุมฺมุขา
 ชิวณฺชิวกนามกา
 พุรฺหมฺโลกา จ โสฬส
 มงฺกฺตานิ อิมานิ จ
 จกฺกปาทํ นนามิหํฯ

คำแปล

พระมเหสี (พระพุทฺธ) มีจักรเกิดขึ้นในพระบาททั้งสอง ในจักรนี้แต่ละจักรมีขั้วพื้นซึ่ง
 พร้อมด้วยกง สมบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง มีดุมมั่นคง และในพื้นพระบาทของพระมเหสีนั้น มี
 สิ่งเหล่านี้ คือ สิริวิจุโล นางฟ้า (บางท่านแปลว่าแว่นส่องหน้า บางท่านแปลว่านางฟ้า ส่องแว่น)
 โสวตฺติ นนฺทิวุญฺญ รูปสวัสดิกะ เวียนขวา วุญฺสกั ดอกไม้กรองบนศีรษะ องกุโส ขอช้าง ปาสาโท
 ปราสาท ชิว นกพริก วุฑฺธมานกั ดอกพุดซ้อน เสดลตฺตัม ร่มขาว ขกุโค มีดหรือพระขรรค์ไชยศรี
 ตาลวณฺณั ขิวลูกตาลหรือลูกตาลทั้งขิว วิชนั พัด โมรหตฺถกั หางนกยูงมัดเป็นกำ อุณฺหิสี
 ผ้าโพกศีรษะหรือมกุฎ ปตฺโต บาตรหรือภาชนะ ทามมณั เชือกแก้ว อุปลั ดอกบัวสาย นิล
 ดอกบัวเขียว รตฺตัม ดอกบัวแดง ปทุมั ดอกบัวหลวง สมุทฺโท ทะเล ปุณฺณปาติ ภาชนะใส่น้ำเต็ม
 ปุณฺณขโณ หม้อใส่น้ำเต็ม หิมวา ป้าหิมพานต์ จกฺกวาพา ลูกโลก นกขตฺตา ดาว เมรุ ภูเขาเมรุ
 สุริโย ดวงอาทิตย์ จนุทิมา ดวงจันทร์ จตุโร มหาที่ป่า มหาทวีปทั้ง ๔ ทวีตฺสปริตฺตกา
 มีทวีปน้อยสองพัน ทกฺขินาวุญฺญสฺสโข สังข์ทักษิณาวาฏั คือ เวียนขวา สปริโส จกฺกวตฺติ พระเจ้า
 จักรพรรดิพร้อมทั้งบริวาร ขมกั เหมมจฺฉ ปลาทองทั้งคู่ จกฺกั จักร ธชฺชั ธงชัย กุมฺภิโล จรเข้
 สตฺตคฺงกา แม่น้ำ ๗ สาย (ในอินเดีย) มหาเสลา ภูเขาใหญ่ ๗ ภูเขา (ในอินเดีย) ตถา และ
 สตฺตมมหาสรา สระ ๗ สระ (ในอินเดีย) ปฏฺวาโก ธงปฏฺวา กั สู่สุ ปลาฉลาม ปาณฺณิกิ เก้าอี้
 สุวณฺณวาลพิชนั พัดทองขนหางสัตว์ สุวณฺณสีโห ราชสีห์ทอง พยคุโณ จ และเสื่อ วลาหโก
 อสุโส ม้าวลาหก อุโปสโต วารโณ จ และช้างตระกูลอุโบสถ ทั้งหมดเหล่านี้เรียกดด้วยราชาศัพท์

เกลาสฺปพฺพโต ภูเขาไกรลาส หงฺโส หงส์ จกฺวาโก จ และนกจากพราว วาสูกิ
 พระยานาค เอราโณ ช้างเอราวัณ กรวิโก นกการเวก สุวณฺณกมโร แมลงภูทอง . . . . . กุกฺกุสุโร
 ไก่เถื่อน โกลฺโย นกกระเรียน หรินวา เรือทอง จตฺตมฺมุขา รูปมหาพรหม ๔ หน้า กิณฺนโร กิณฺนร
 กิณฺนริปกฺขี นางกิณฺนร ชิวขิวกนามกา นกชื่อนกกระทาดง ฉกามาจรโลกา โลกสวรรค์ ๖ ชั้น
 โสพสฺพุทฺหมโลกา จ และพรหมโลก ๑๖ ชั้น มงคลทั้งหลายเหล่านี้ รวมเป็น ๑๐๘ ขั้วพื้นเข้าขอ
 นมัสการพระบาทที่มีรูปจักรของพระพุทฺธนั้น และบริวารทั้งหลายของจักรนั้น ๆ

หลักที่ ๑๐๓
ศิลาจารึก วัดศรีโคมคำ

ศิลาจารึกนี้เป็นหินทราย ขนาดกว้าง ๔๕ ซม. สูง ๘๒ ซม.หนา ๗ ซม. อักษรและ
ภาษาไทย ด้านที่ ๑ มี ๑๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๗ บรรทัด

เก็บรวบรวมรักษาอยู่ที่วัดศรีโคมคำ อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย

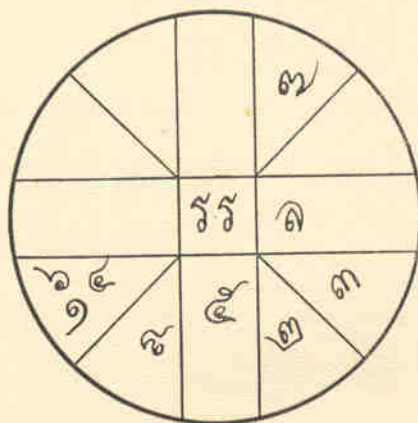
กรรมการค้นคว้าประวัติศาสตร์แห่งสหภาพพม่าได้อัดสำเนามาให้กรมศิลปากร เมื่อ
วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

จารึกหลักที่ ๑๐๓

ด้านที่ ๑

๘๕๓
๑๐๖๐๓
๓๑๓๑๕๑

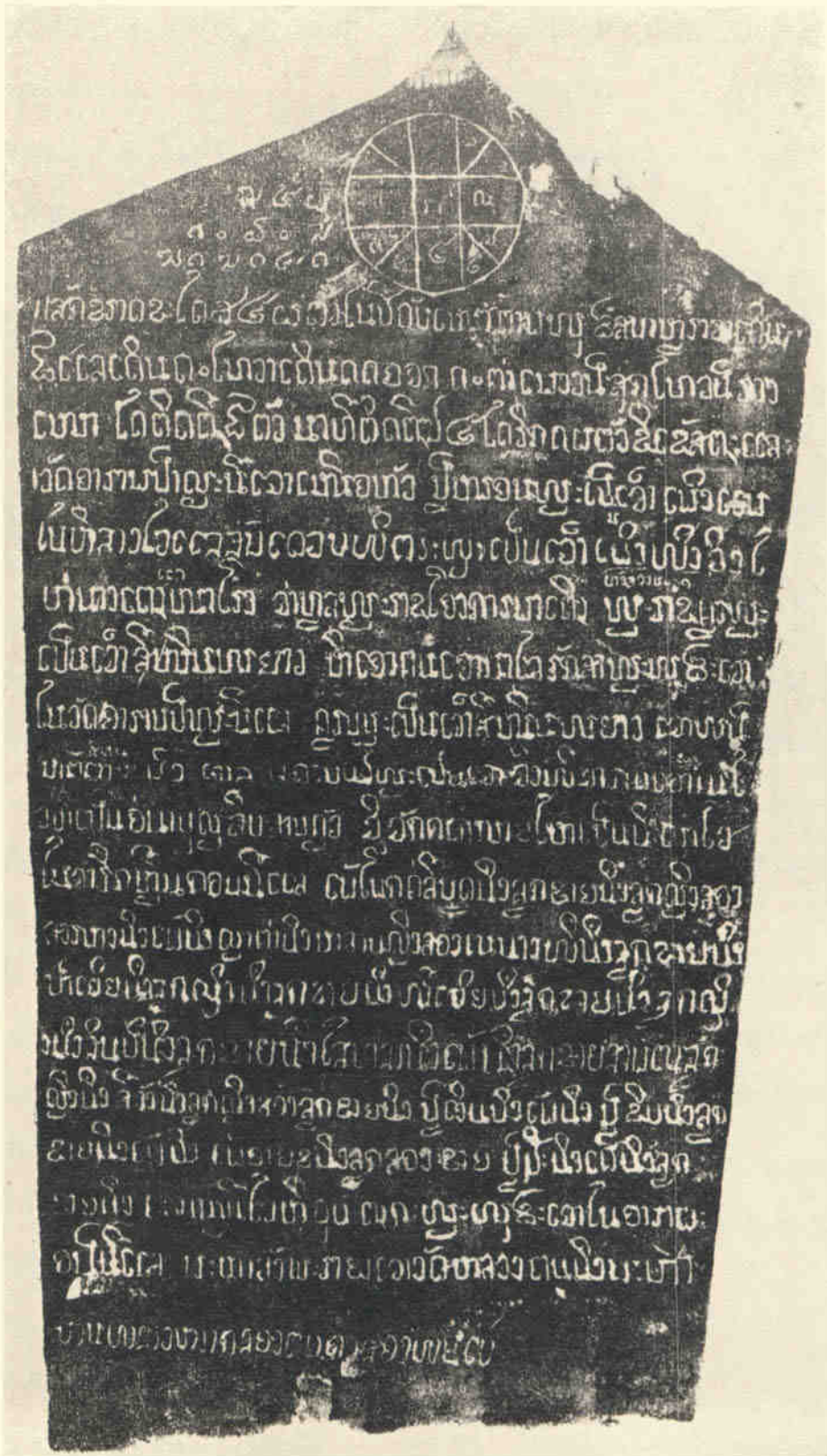

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑. // สกัษราดชะไต ๘๕๓ ตวัในปีดับเหมา ตามพุธีสัททราชาเดิน ๒. ๘ แลเดิน ๑๐ ไท วาเดิน ๑๑ ออก ๑๐ กำเมงวน์สุกไทวนรวัง ๓. เหมา ไตติถี่ ๘ ตวั นาทิตถี่ ๓๕ ไต รัก ๑๗ ตวั ซี้เซ่สะละแล ๔. วัดอารามปาญะนีเจ้าเหนือหัวปู่หมอนพระ เปนเจ้าเม็งแม ๕. ในที่สาางไวแลสมัดจบพิตรพระเปน เจ้าเม็งพิง (ทั้งสองพลุก) จึงไ ๖. หนางเถาแถหนาโรง จำทูลพระราชโอง การมาเถิง พระราชครูพระ	// สกักราชได้ ๘๕๓^(๑) ตวั ในปีดับเหมา^(๒) ตามพุทซังสัททราชา เดือน ๘ แลเดือน ๑๐ ไทว่าเดือน ๑๑^(๓) ออก^(๔) ๑๐ กำ เม็ง^(๕) วันศุกร์ ไทวันรวัง- เหมา^(๖) ไตติถี่ ๘ ตวั นาทิตถี่ ๓๕ ไต ฤกษ์ ๑๗ ตวั ซือเซษฎา^(๗) แล วัดอารามปาญะนี เจ้าเหนือหัว ปู่หมอนพระ เป็นเจ้าเมืองแม่ ใน หือ^(๘) สร้างไว้แล สมเด็จพระพิตรพระเป็น เจ้าเมืองพิง (ทั้งสองพ่อลูก) จึงไ- หนางเถาแถหน้าโรง จำทูลพระราชโอง การมาเถิง^(๙) พระราชครูพระ

หลักที่ ๑๐๓
ด้านที่ ๑

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๗. เป็นเจ้าสี่หมื่นพยาว ที่เอาคนเอานาไว้
 รัชสาพระพุระเจ้า
 เป็นเจ้าสี่หมื่นพะเขา หือเอาคนเอานาไว้
 รัชษาพระพุทเจ้า
๘. ในวัดอารามปาญะนี้แล ครูพระเป็นเจ้า
 สี่หมื่นพยาว เจาพนี้
 ในวัดอารามปาญะนี้แล ครูพระเป็นเจ้า
 สี่หมื่นพะเขา เจาพนี้
๙. หัต (สอน) ต่างเมืองเจาลามดาบนยพระ
 เป็นเจ้าจึงพิจารณาเอาคนไป
 หัต (สอน) ต่างเมือง เจ้าลามดาบน้อย พระ
 เป็นเจ้า จึงพิจารณาเอาคนไป—
๑๐. วที่เปอนอานาบุญสืบสามครวี่ จึงจกักด
 หมาย โหเป็นนิญาไว้
 วหือเป็นอาณาบุญ^(๑๐) สิบสามครวี่จึงจกักด^(๑๑)
 หมาย ให้เป็นนิยาม^(๑๒)ไว้
๑๑. ในจารึกหินก่อนนี้แล แม่โมกคลี่บุตรหนึ่ง
 ลูกชายหนึ่งลูกหญิงสอง
 ในจารึกหินก่อนนี้แล แม่^(๑๓) โมกคลี่บุตรหนึ่ง
 ลูกชายหนึ่ง ลูกหญิงสอง
๑๒. สวรรหงหนึ่ง แม้นิงญาค่านิงหลาน
 หญิงสองคนนางที่นิงลูกชายหนึ่ง
 สวรรหงส์หนึ่ง แม้นิง ยา^(๑๔)คำหนึ่ง หลาน
 หญิงสองคน นางที่หนึ่ง ลูกชายหนึ่ง
๑๓. ปาเอียงหนึ่ง ลูกหญิงหนึ่ง ลูกชายหนึ่ง ที่
 เอียงลูกชายหนึ่งลูกหญิง
 ปาเอียงหนึ่ง ลูกหญิงหนึ่ง ลูกชายหนึ่ง ที่
 เอียงหนึ่ง ลูกชายหนึ่ง ลูกหญิง—
๑๔. นิงสืบหนึ่ง ลูกชายหนึ่ง ไสหลานหนึ่ง แม
 นิงลูกชายสามคนลูก
 นิงสืบหนึ่ง ลูกชายหนึ่ง ไสหลานหนึ่ง แม
 นิง ลูกชายสามคน ลูก
๑๕. ญิงหนึ่ง สี่วังหนึ่ง ลูกหญิงสอง ลูกชายหนึ่ง
 ปูเงินหนึ่ง แม้นิง ปูซิบหนึ่ง ลูก
 ญิงหนึ่ง สี่วังหนึ่ง ลูกหญิงสอง ลูกชายหนึ่ง
 ปูเงินหนึ่ง แม้นิง ปูซิบหนึ่ง ลูก
๑๖. ชายหนึ่ง แม้นิง แม้อายชหนึ่ง ลูกสองชาย
 ปูปีะหนึ่ง แม้นิง ลูก
 ชายหนึ่ง แม้นิง แม้อายชหนึ่ง ลูกสองชาย
 ปูปีะหนึ่ง แม้นิง ลูก
๑๗. ชายหนึ่งเขาหมูนีไว้หืออุปะถากะพระพุระ
 เจ้าในอาราม
 ชายหนึ่ง เขาหมู่นี ไว้หืออุปะถากะพระพุท
 เจ้าในอาราม
๑๘. อนันนี้แล มหาสังฆะราชาเจ้าวัดหลวง
 ตนหนึ่งมหา
 อนันนี้แล มหาสังฆะราชาเจ้าวัดหลวง
 ตนหนึ่งมหา
๑๙. หนพวางหมากสองตนคาสองพนัแม่
 หน^(๑๕) พวางหมากสองตน คำสองพนัแม่^(๑๖)

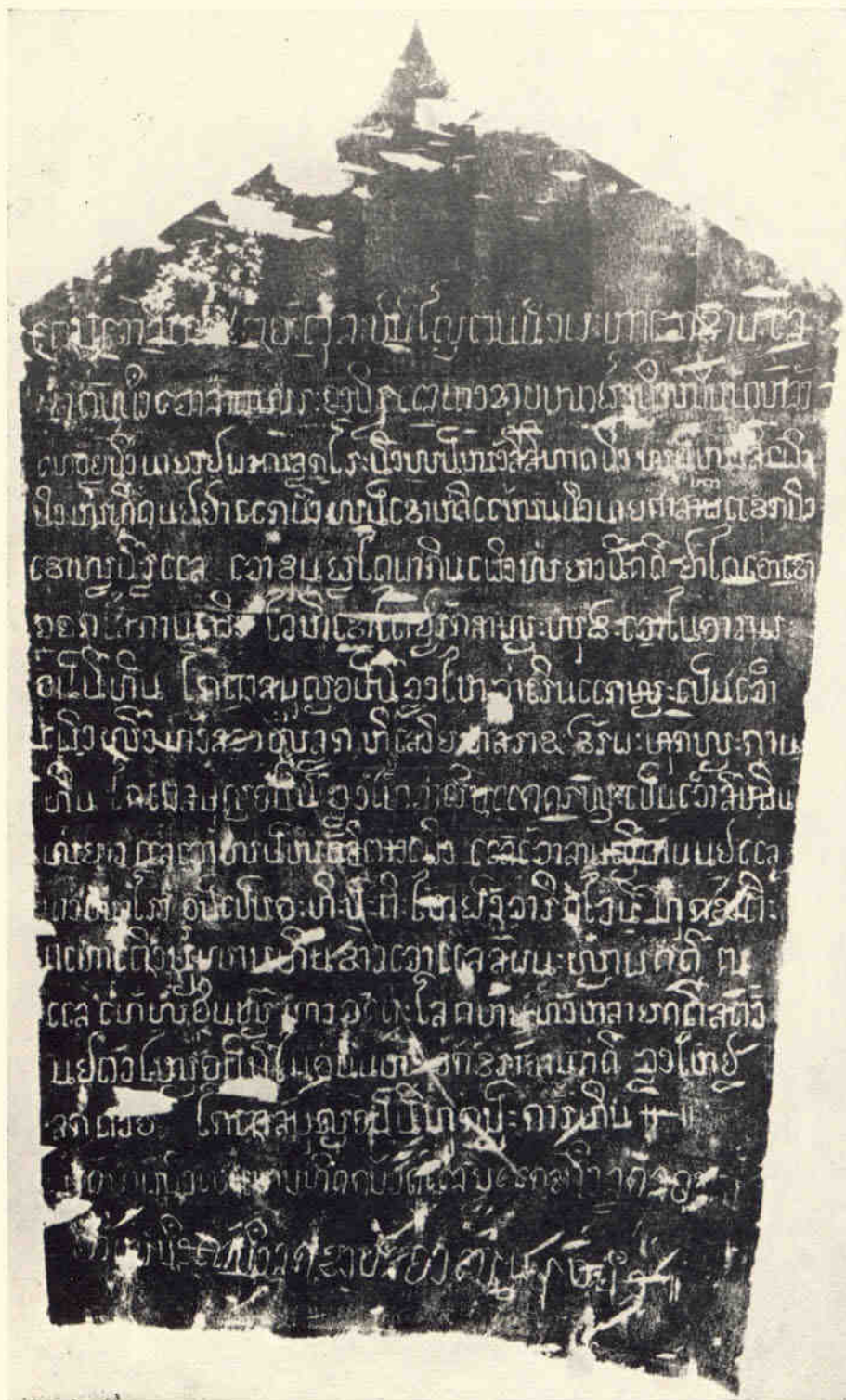
คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑. เณรเจ้าสี่หลโยชะตุละ ปณีโยตนึงมะหา เจ้าชัมมะเส	เณรเจ้าสี่หลโยชะตุลปณีโยตนึงมะหา เจ้าชรรรมเส-
๒. นาดนนิ่งเจ้าสามพระองค์นี้รูแลนางชาย หนาโรงนึ่งหมิ่นนาหลัง	นาดนนิ่ง เจ้าสามพระองค์นี้รู แลนางชาย หน้าโรงนึ่ง หมิ่นนาหลัง
๓. เทพผู้หนึ่งนายรอมงกลลูกโระนึ่งพันหนึ่ง สี่สทาดนึ่ง พันหนึ่งสี่เมือง	เทพผู้หนึ่ง นายร้อมงกลลูกโระนึ่ง พันหนึ่ง สี่สทาดนึ่ง พันหนึ่งสี่เมือง
๔. นึ่งหมทิดนชยาแกนึ่งพันเขาหลักเห็น นึ่งนาคำหลาแจกนึ่ง	นึ่ง หมอทิดน้อชยาแกนึ่ง พันเขาหรินเณ นึ่ง นาคำหลาแจกนึ่ง
๕. เขาหมูนีรูแล เจ้าขุนผู้ใดมากินเมืองพะยา นีกดี ข้าไดเอาเขา	เขาหมูนีรูแล เจ้าขุนผู้ใดมากินเมืองพะยา นีกดี ออย่าไดเอาเขา
๖. ออกใส่กานเมิง ไวที่เขาไดยุรกัศพระพุทธ พุทธเจ้าในอาราม	ออกใส่การเมิง ไวหือเขาไดอยู่รักษาพระ พุทธเจ้าในอาราม
๗. อนันทีน โภธาสุขบุญอนันจุง ใหจ่าเรินแก่พระเปินเจ้า	อนันทีน ^(๑๓) โภฐฐาสุขบุญ ^(๑๔) อนัน จุง ^(๑๕) ใหจ่าเริญแก่พระเปินเจ้า
๘. เมิงพิงทังสองฟ่ลูกหี่เสวยทสราชะธรรมะ ทุกพระกาน	เมิงพิงทังสองฟ่ลูก หือเสวยทสราชะธรรม ทุกประการ
๙. ทิน โภธาสุขบุญอนันจุงใหจ่าเรินแก่ครุ พระเปินเจ้าสี่หมิ่น	ทิน โภฐฐาสุขบุญอนัน จุงใหจ่าเริญแก่ครุ พระเปินเจ้าสี่หมิ่น
๑๐. พ่ยาวแลเจ้าพันหนึ่งสี่ต่างเมิง แลเจ้า ลามชู้ดาบนอชแล	พะยา แลเจ้าพันหนึ่งสี่ต่างเมิง แลเจ้า ลามชู้ดาบน้อชแล
๑๑. นางหนาโรง อนันเปินอะทิจะปะติะไหฝง จารึกไวนี้ ทุกชาติ	นางหน้าโรง อนันเปินอธิตีให้ฝง จารึกไวนี้ทุกชาติ
๑๒. ตเท้าเถิงนรพานทินชาวเจ้าแล สัมณะพรามณ์ก็ดี คน	ต้อเท้า ^(๒๐) เถิงเนียรพานทิน ^(๒๑) ชาวเจ้าแล สมณะพรามณ์ก็ดี คน
๑๓. แลเทพดาอินทร์ทาวจตุะโลกบาน ทังหลายกดีสัตว์	แลเทพดา อินทร์ พรหม ท้าวจตุโลกบาล ทังหลายกดี สัตว์

หลักที่ ๑๐๓

ด้านที่ ๒ ข.

หลักที่ ๑๐๓

จันทรคติกาล วันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๕

ปีเถาะ สัปตศกจตุลศักราช ๘๕๖

สุริยคติกาล วันที่ ๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๐๓๘

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๓๐ นาที

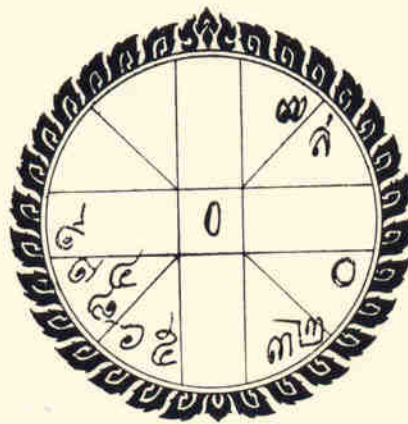
ลัคนาสถิตยราศีมังกร

ดวงชะตาที่

อาจารย์ ทองเจือ อ่างแก้ว

ช่วยคำนวณให้ตามคัมภีร์สุริยชาตรปรางภูตั่งข้างบนนี้

หลักที่ ๑๐๓

จันทรคติกาล วันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๕

ปีเถาะ สัปตศกจุดศักราช ๘๕๗

อธิกมาส

สุริยคติกาล วันที่ ๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๐๓๘

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๓๐ นาที

ลัคนาสถิตยรัาศูมภ์

ดวงชะตาที่

อาจารย์ ทองเจือ อ่างแก้ว

ช่วยคำนวณให้ตามคัมภีร์สุริยยาตรปรากฏดั่งข้างบนนี้

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑๔. นยตว่าใหญ่อนันมี ในอนันตะจักษุรวานกดี น้อยตัวใหญ่ อันมีในอนันตจักรวาลกดี
 จุงใหญ่ จุงให้อยู่
๑๕. สุกด้วยโกธาสบุญอนันนี้ทุกประการทีน // สุขด้วย โภจฐาสบุญอนันนี้ทุกประการทีน ฯ
๑๖. วัดทุมหนึ่งเปนหนตักบัตต์แลปุแกวหนึ่ง วัดทุมหนึ่ง เปนหนตักบัตต์แล ปู่แก้วหนึ่ง
 ลูกสองคน ลูกสองคน
๑๗. คำหมนิงแม่นิงลูกชายสองคนอนันรูหนึ่ง // คำหมอนหนึ่ง แม้นหนึ่ง ลูกชายสองคนอนันรู อนัน

อธิบายคำ

- (๑) จ.ศ. ๘๕๗ = พ.ศ. ๒๐๓๘
- (๒) ดับเหม้า คือ ดับ = โทสก เหม้า = ปี่เถาะ จึงเป็นปี่เถาะ
โทสกของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับปี่เถาะ
สัปตสกของไทยฝ่ายใต้
- (๓) เดือน ๑๑ = เดือน ๑๑ ของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับ เดือน
๕ ของไทยฝ่ายใต้
- (๔) ออก = ข้างขึ้น
- (๕) เมือง = เป็นชื่อของชาติ คือ ชาติเมือง
- (๖) รวงเหม้า คือ เป็นชื่อสกและชื่อปี่ของไทยฝ่ายเหนือ
รวงคืออัฐสก เหม้าคือปี่เถาะ แต่ในทันที
เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
- (๗) เซษตะ (เซษฎา) คือ ดาวแพะหรือดาวข้างใหญ่
- (๘) หื้อ = ให้
- (๙) ถึง = ถึง
- (๑๐) อาณาบุณ = บุญทำตามคำสั่ง
- (๑๑) กัด = กำหนด
- (๑๒) นิชาม = อย่าง, กำหนด
- (๑๓) เมื = เมืข
- (๑๔) ยา = ย่า, คุณ, ท่าน
- (๑๕) หน = ทาง และข้อความบรรทัดที่ ๑๕ ด้านที่ ๑
ของศิลาจารึกหลักนี้ ควรต่อบรรทัดที่ ๑๗
ด้านที่ ๒ จากคำว่าอนึ่ง
- (๑๖) เบื = เบืข
- (๑๗) ทิน หรือ ทิน = เทอญ
- (๑๘) โกฎฐาสบุญ = ส่วนบุญ
- (๑๙) จุง = จง
- (๒๐) ต้อเท้า = ตราบเท่า
- (๒๑) เนียรพาน ทิน = นิพพานเทอญ

หลักที่ ๑๐๔

ศิลาจารึก วัดพระธาตุศรีจอมทอง

ศิลาจารึกนี้เป็นหินทรายสีเทา ขนาดกว้าง ๔๒ ซม. สูง ๑๒๑ ซม. หนา ๘ ซม.
อักษรและภาษาไทย ด้านที่ ๑ มี ๓๒ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๓๔ บรรทัด

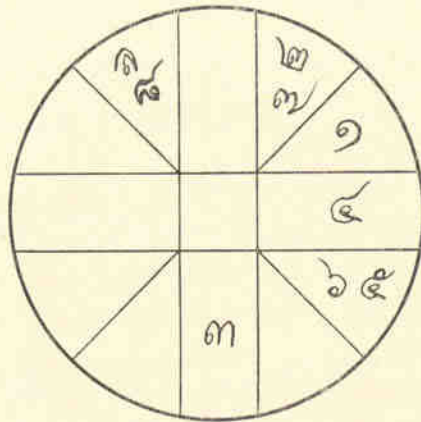
เก็บรวบรวมรักษาอยู่ที่วัดพระธาตุศรีจอมทอง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง
จังหวัดเชียงใหม่

กรรมการค้นคว้าประวัติศาสตร์แห่งสหภาพพม่า ได้อัดสำเนามาให้กรมศิลปากร เมื่อ
วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

จารึกหลักที่ ๑๐๔

ด้านที่ ๑

คำจารึก

๑. จุฬศักราชได้ ๕๑๘ ในปีมโรงหน
ขอมภิไธย
๒. ไทว่าปีรวายสี่เดือนผลคุณไทว่า
เดือน ๖ ออก ๕ คำปรา
๓. ได้วันจันทร์ ไทเม็งไส้พรจันตเสจ
เข้าใกล้กันกษัตฤกษ ๑๒
๔. ตัวชื่บวรพภาพรปทหน้าที่ ๑ ตัวดีถึ
๒ นาที ดิถึ ๑๘ สมเดจ
๕. บรมบพิตรพระเป็นเจ้าอยู่หวตนเป
นพระแลพระอัครราชมา
๖. ดาพระมหาเทวีเจ้าทรงพระราษสรทุ
ธาจึงนิมนดพระมหาธา
๗. ตุเจ้าจอมทองเมือญงัหบาดในราช
วังยินดีด้วยพระมหาธาตุ

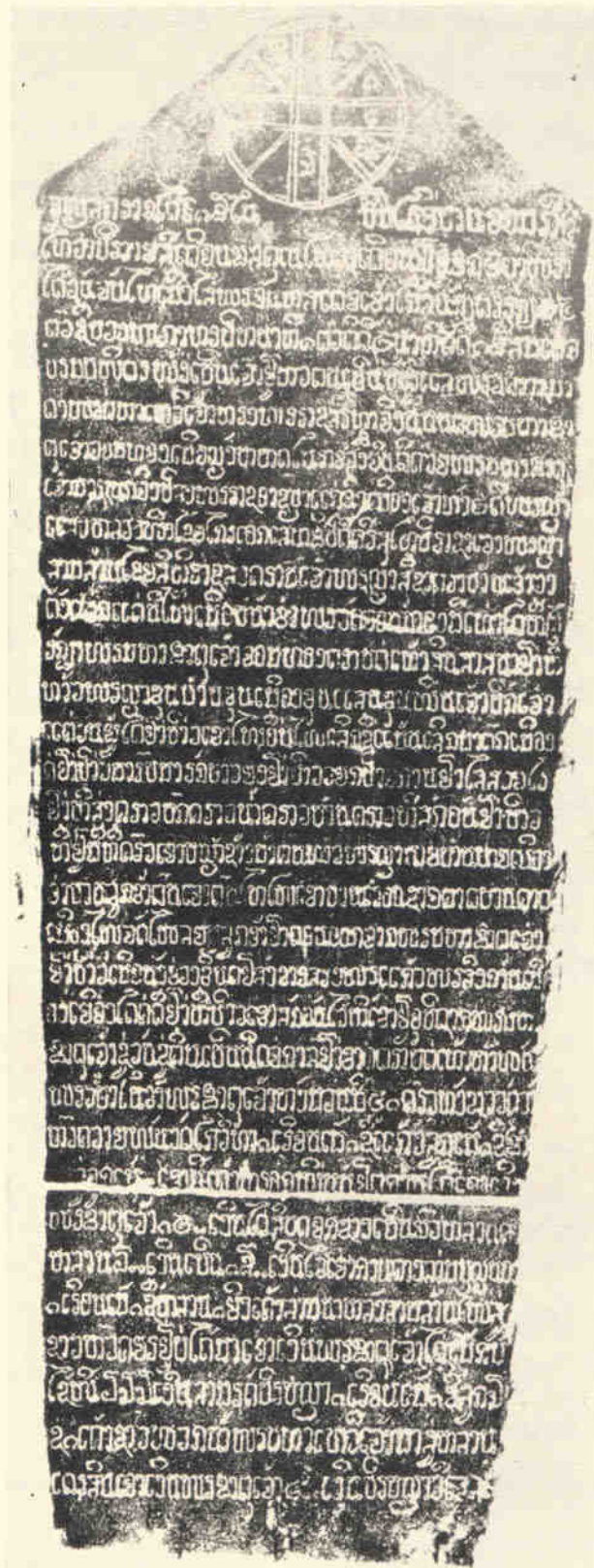
คำอ่านปัจจุบัน

- จุฬศักราชได้ ๕๑๘^(๑) ในปีมะโรง หน^(๒)
ขอมพิสัย^(๓)
- ไทว่า ปีรวายสี่^(๔) เดือนผลคุณ^(๕) ไทว่า
เดือน ๖ ^(๖)ออก ๕^(๗) คำ ปรา^(๘)
- ได้วันจันทร์ ไทเม็งไส้^(๙) พระจันทร์เสด็จ
เข้าใกล้กันกษัตฤกษ ๑๒
- ตัว ชื่บวรพภาพรปท^(๑๐) นาที ๑ ตัว ดีถึ
๒ นาที ดิถึ ๑๘ สมเด็จ
- บรมบพิตรพระเป็นเจ้าอยู่หัว orton เป็น
พระ แลพระอัครราชมา
- ดาพระมหาเทวีเจ้า ทรงพระราษสรทุ
ธา จึงนิมนต์พระมหาธา—
- ตุเจ้าจอมทอง เมือ^(๑๑) ยังหอบาตรในราช
วังยินดีด้วยพระมหาธาตุ

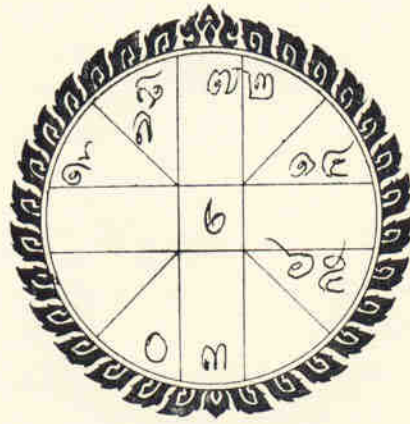

หลักที่ ๑๐๔

ด้านที่ ๑

หลักที่ ๑๐๔

จันทรคติกาล วันจันทร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๔

ปีมะโรง อัฐศกจุลศักราช ๕๑๘

สุริยคติกาล วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๐๕๕

เวลา ๑๒๐๐ นาฬิกา

ลัคนาสถิตยราศีพฤษภ

ดวงชะตาที่

อาจารย์ ทองเจือ อ่างแก้ว

ช่วยคำนวณให้ตามคัมภีร์สุริยชาตรปรากฎตั้งข้างบนนี้

คำจารึก

๘. เจ้าองค์กุหา จึงปลงพระราชอาญาแก่
 ฅึงเมืองเจ้าทั้ง ๒ ก็พรญา
 ๙. แสนหลวงพิงไชยไกรเอกเสนาธิ
 บดีศรีสุทโธธิราชาเจ้าพรญา
 ๑๐. สามล้านไชยสิทธิราชสงครามเจ้า
 พรญาสุชาติจำบ้านเจ้าว่า
 ๑๑. ดั่งแรกแต่ไนโพเมื่อหน้าข้าพระวัด
 จอมทองมีเท่าใดให้ไว้
 ๑๒. รักษาพระมหาธาตุเจ้าจอมทอง トラบ
 ด์เท่าสิ้นศาสนาให้
 ๑๓. ท้าวพรญาขุนบ้านขุนเมืองขุนแสน
 ขุนหมื่นเจ้าปก เจ้า
 ๑๔. แก้วนผู้ใดอย่าป่าวเขาไปอื่น
 ไโพเสกชี้แมนเสกมาตกเมือง
 ๑๕. ก่อย่าป่าวมารบมารักษาเวียงข้า
 ป่าววยกป่าวกานหาไสส่วยไร
 ๑๖. ยาให้ส่งครวบกครวน้ำครวบ้าน
 ครวที่สั๊กอันอย่าป่าว
 ๑๗. หียูมีที่กรัวเอาหญ้าข้างม้าตันท้าว
 พรญา นายบ้านนายเมือง
 ๑๘. จำบ้านลูกข้าตคนเจตคนไทโพเขา
 บานเรือนชายกาดบ้านกาด
 ๑๙. เมืองไพจิ๊ด ไพลยบลูกข้าอย่าถอน
 ออกจากพระมหาธาตุเจ้า
 ๒๐. ขว่ป่าวเมื่อนั่งช่วงขึ้นดยสังขารสรง
 พรแก้วพระสิงกานเม
 ๒๑. องเอียงใดคดีข้าที่ปาวเขาสั๊กอัน
 ไว้ให้เขาอยู่อุปถากพระมหา

คำอ่านปัจจุบัน

- เจ้าองค์กุหา จึงปลงพระราชอาญาแก่
 ฅึงเมืองเจ้าทั้ง ๒ ก็พรญา
 แสนหลวงพิงชัยไกรเอกเสนาธิ -
 บดีศรีสุทโธธิราชาเจ้า พรญา
 สามล้านชัยสิทธิราชสงครามเจ้า
 พรญาสุชาติจำบ้านเจ้า ว่า
 ดั่งแรก แต่ไนโพ (๑๒) เมื่อหน้าข้าพระวัด
 จอมทองมีเท่าใดให้ (๑๓) ไว้
 รักษาพระมหาธาตุเจ้าจอมทอง トラบ
 ด์เท่า (๑๔) สิ้นศาสนา อย่าให้
 ท้าวพระยา ขุนบ้าน ขุนเมือง ขุนแสน
 ขุนหมื่นเจ้าปก เจ้า
 แก้วน ผู้ใด อย่าป่าว (๑๕) เขาไปอื่น
 ไโพเสก (๑๖) ชี้ (๑๗) แมนเสกมาตกเมือง
 ก่อย่าป่าวมารบมารักษาเวียง (๑๘) อย่า
 ป่าวเวียง (๑๙) ป่าวการ อย่าใส่ส่วยไร (๒๐)
 ยาให้ส่งครวบกครวน้ำ ครวบ้าน
 ครวที่สั๊กอัน อย่าป่าว
 หืออยู่มีที่กรัว เอาหญ้าข้างม้าตันท้าว
 พระยา นายบ้านนายเมือง
 จำบ้านลูกข้า ตคนเจ้า ตคนไทย ไโพเขา
 บ้านเรือนชาย กาดบ้านกาด
 เมือง ไพจิ๊ด ไพลยบ (๒๑) ลูกข้า อย่าถอน
 ออกจากพระมหาธาตุเจ้า
 ขว่ป่าวเมื่อนั่งช่วง (๒๒) ขึ้นดอยสังขาร สรง
 พรแก้วพระสิงห์ การเม -
 องเอียง (๒๓) ใดคดี อย่าให้ปาวเขาสั๊กอัน
 ไว้ให้เขาอยู่อุปถากพระมหา

คำจารึก

๒๒. ธาตุเจ้าช้วนชู้กันเป็นนิตจกาลัย
ขาดตราบต่อเท่าห้าพัน
๒๓. พระพรหมในข้าพระธาตุเจ้าทั้งมวณ
มี ๔๑ กรวทงข้าวด้วง
๒๔. หักวาทพันวัดโกวิทา ๑ เรือนแม่ ๑
ช้แก้วลูกแม่ ๑ ช้ธำ
๒๕. มสู่ลูกแม่ ๑ เขามี่เค้าหรือก
หมั้นน้อยตกานได้เอาเงิน
๒๖. พระธาตุเจ้า ๑,๒๐๐ เงินได้สืบดอก
ขางเป็นยัว(๒๔) หลาน ค่า
๒๗. หลาน ๖๐๐ เงินเป็น ๑,๘๐๐ เงิน
ไวเอากานต่างลุ่มบุญนอง
๒๘. ๑ เรือนแม่ ๑ ช้หลาน ยิงเค้า
ลุ่มนาหลังสามล้านไฟสู่
๒๙. ชาวหวัคยรยู่บได้มาเอาเงินพระธาตุ
เจ้าได้เมื่กับ
๓๐. ใช้หนี้ ๖๓๓ เงินลุ่มรดปรัญา ๑
เรือนแม่ ๑ ช้ลูก ๓
๓๑. ช้ ๑ เค้าชาวพวงน้ำพระมหาเทวีเจ้า
มาสู่หลาน
๓๒. เถรสินเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐ เงิน
ปรัญาวิเศษ ๑

คำอ่านปัจจุบัน

- ธาตุ เจ้าช้วนชู้กัน(๒๔) เป็นนิตกาล ออย่า
ขาดตราบต่อเท่าห้าพัน—
- พระพรหม ในข้าพระธาตุเจ้าทั้งมวณ
มี ๔๑ กรวทงข้าวด้วง
- หักวาทพันวัดโกวิทา ๑ เรือนแม่ ๑(๒๕)
ช้อแก้วลูกแม่ ๑ ช้อธรรม—
- มสู่ลูกแม่ ๑ เขามี่เค้า(๒๖) หรือก(๒๗)
หมั้นน้อยตกาน ได้เอาเงิน
- พระธาตุเจ้า ๑,๒๐๐ เงินได้สืบดอก
ขางเป็นยัว(๒๘) หลาน ค่า
- หลาน ๖๐๐ เงินเป็น ๑,๘๐๐ เงิน
ไวเอาการต่างลุ่มบุญนอง
- ๑ เรือนแม่ ๑ ช้อหลาน ๑ หลิงเค้า
ลุ่มนาหลังสามล้าน ไฟสู่
- ชาวหวัคยรยู่บได้ มาเอาเงินพระธาตุ
เจ้า ได้เมื่กับ
- ใช้หนี้ ๖๓๓ เงิน ลุ่มรดปรัญา ๑
เรือนแม่ ๑ ช้อลูก ๓
- ช้อ ๑ เค้าชาวพวงน้ำ พระมหาเทวีเจ้า
มาสู่หลาน
- เถรสิน เอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐ เงิน
ปรัญาวิเศษ ๑

ด้านที่ ๒

คำจารึก

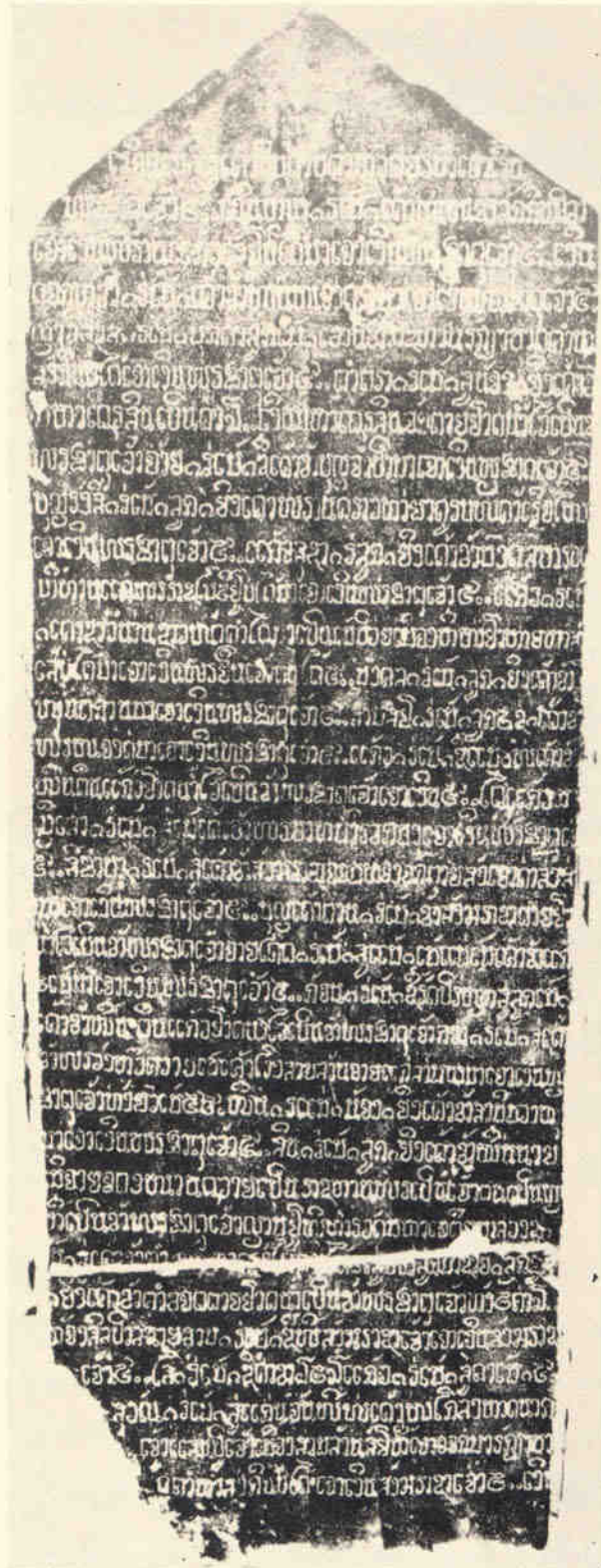
๑. เรือนแม่ ๑ สู่เค้าสืบดาบคำหวัคยร
มาเอาเงิน
๒. พระธาตุเจ้า ๕๐๐ เงินพญา ร่มแม่ ๑
เค้าหนหนองล็กกินปลา

คำอ่านปัจจุบัน

- เรือนแม่ ๑ สู่เค้าสืบดาบคำหวัคยร
มาเอาเงิน
- พระธาตุเจ้า ๕๐๐ เงิน พญา ร่มแม่ ๑(๒๙) แม่ ๑
เค้าหนหนองล็กกินปลา

หลักที่ ๑๐๔

ด้านที่ ๒

คำจารึก

๓. เอาเงินพรานแก้วเสียบได้มาเอาเงิน
พระธาตุเจ้า ๕๐๐ เงิน
๔. ดอกหล้า ๑ ร่ม ๑ เค้าข้าพหันอง
ถูกมาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐ ๐
๕. ญววิลาศ ๑ ร่ม ๑ มุกดาถูกแม่ ๑
เขาน้ำราชทานรักษามาตรคำหา
๖. สังกินบ่ได้เอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐
คำตรา ๑ ร่ม ๑ สุน้อง ๑ ยิงเค้าข้า
๗. มหาเถรสินเป็นค่า ๓๐๐ เงินมหาเถร
สินจกต์ตายขาดน้ำไว้เป็นข้า
๘. พระธาตุเจ้าอาย ๑ ร่ม ๑ ซ้อเค้าข้า
บุญจำปา มาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐ ๐
๙. บุญรังตี ๑ ร่ม ๑ ลูก ๑ ยิงเค้าพราน
คราวท่าผาคุรบฟ้เค้าเรือใหม่
๑๐. เอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐ แก้วสุชา ๑
ร่ม ลูก ๑ ยิงเค้าข้ามงคลหอก ก
๑๑. หื้อทานแก่พระราชโมลีเสียบได้มาเอาเงิน
พระธาตุเจ้า ๕๐๐ แก้ว ๑ ร่ม ๑
๑๒. ๑ เค้าชาน่านชานหน้าคำไถ่มาเป็น
แม่ป่วยเมืองหื้อหมอยาหายหาสัง
๑๓. เสียบได้มาเอาเงินพระอินเจ้าตนได้
๕๐๐ มงคล ๑ ร่ม ๑ ลูก ๑ ยิงเค้า
ข้า (อยู่)
๑๔. หมุนตกานมาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐
สามสอย ๑ ร่ม ๑ ลูก ๒ ซ้อ ๑ เค้าข้า
๑๕. พรหนองคูมาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐
แก้ว ๑ ร่ม ๑ ซ้อแม่ ๐ ฟ้เค้าข้า
๑๖. หมันดินแก้วขาดน้ำไว้เป็นข้าพระธาตุ
เจ้าเอาเงิน ๕๐๐ ไถ่แก้วมา

คำอ่านปัจจุบัน

- เอาเงินพรานแก้วเสียบได้(๓๐) มาเอาเงิน
พระธาตุเจ้า ๕๐๐ เงิน
- ดอกหล้า ๑ ร่ม ๑ เค้าข้าพหันอง
ถูก มาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐ ๐
- ยา(๓๑) วิลาศ ๑ ร่ม ๑ มุกดาถูกแม่ ๑
เขาน้ำราชทานรักษามาตรคำ(๓๒)หา
- สังกินบ่ได้(๓๓) เอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐
คำตรา ๑ ร่ม ๑ สุน้อง ๑ หลึงเค้าข้า
- มหาเถรสินเป็นค่า ๓๐๐ เงินมหาเถร
สินจกต์ตายขาดน้ำ(๓๔) ไว้เป็นข้า
- พระธาตุเจ้า อาย ๑ ร่ม ๑ ซ้อเค้าข้า
บุญจำปา มาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐ ๐
- บุญรังตี ๑ ร่ม ๑ ลูก ๑ หลึงเค้าพราน
คราวท่าผาคุรบ ฟ้อเค้าเรือใหม่
- เอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐ แก้วสุชา ๑
ร่ม ลูก ๑ หลึงเค้าข้ามงคลหอก
- หื้อทานแก่พระราชโมลี อยู่ได้ มาเอาเงิน
พระธาตุเจ้า ๕๐๐ แก้ว ๑ ร่ม ๑
- ๑ เค้าชาน่านชานหน้าคำ ไถ่มาเป็น
แม่ป่วยเมือง หื้อหมอยาหาย(๓๕) หาสัง
- เสียบได้ มาเอาเงินพระอินเจ้าตน ได้
๕๐๐ มงคล ๑ ร่ม ๑ ลูก ๑ หลึงเค้า
ข้า (อยู่)
- หมุนตกาน มาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐
สามสอย ๑ ร่ม ๑ ลูก ๒ ซ้อ ๑ เค้าข้า
- พรหนองคู มาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐
แก้ว ๑ ร่ม ๑ ซ้อแม่ ๐ ฟ้อเค้าข้า
- หมันดินแก้วขาดน้ำไว้เป็นข้าพระธาตุ
เจ้าเอาเงิน ๕๐๐ ไถ่แก้วมา

คำจารึก

๑๗. ญี่เล่า ๑ ร้ แม่ ๑ สู้แม่เค้าข้า พรมบาท
ป้ารวกมาเอาเงินพระธาตุเจ้า (๑)
๑๘. ๕๐๐ สี่ธำมา ๑ ร้ แม่ ๑ สู้เค้าข้า
สั่งขมราชาจอมทองจกต้ายสังเอาค่า
สงส
๑๙. การเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐ บุญเค้า
ตาน ๑ ร้ แม่ ๑ ข้าสั่งขมราชาตายนยา (๑)
๒๐. น้ำไว้เป็นข้าพระธาตุเจ้าอัยโคด ๑ ร้
แม่ ๑ สู้แม่ ๑ แม่แม่แม่เค้าข้าแก (๑)
๒๑. ๒ แม่มาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐
ก่อน ๑ ร้ แม่ ๑ ซี่รค์ปรัญาสู้ถูกแม่ ๑
๒๒. เค้าข้าหมื่นดินแก้วหยาดน้ำไว้เป็นข้า
พระธาตุเจ้ากอง ๑ ร้ แม่ ๑ สู้เค้า
๒๓. ข้าพระวังห้วควายแม่เค้าโรงสามล้าน
ขายแก้ล้ามนามาเอาเงินพระ
๒๔. ธาตุเจ้าทั้งผิวแม่ ๕๕๐ หมื่น ๑ ร้แม่ ๑
น้อง ๑ ยิงเค้าข้าสามี่ม่วงหนุ่ม
๒๕. มาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐สิน ๑ ร้
แม่ ๑ ลูก ๑ ยิงเค้าข้าหมื่นนาย
๒๖. เมืองยอดขหนานถวายเป็นราชทาน
พรเป็นเจ้าตนเป็นพร
๒๗. หี่เป็นข้าพระธาตุเจ้าญามอยู่พิหาร
วัดมหาเจดีย์หลวงช ๑ ร้
๒๘. แม่ ๑ สู้เค้าข้าคำ (พันขอตรงไถ่คำ
ได้ ๕๐) สู้พาลูกมา ชาย ๑ ลูกผู้ (ยิง)
๒๙. ๑ ยิงเค้าข้าคำขอตตายขาดน้ำเป็นข้า
พระธาตุเจ้าทั้ง ๒ คำ ๓๐๐

คำอ่านปัจจุบัน

- ยี่เล่า ๑ ร้ แม่ ๑ สู้แม่เค้าข้าพระบาท
ป้ารวก มาเอาเงินพระธาตุเจ้า
- ๕๐๐ ศรีธรรมมา ๑ ร้ แม่ ๑ สู้เค้าข้า
สั่งขมราชาจอมทองจกต้าย สังเอาค่า
สงส-
- การ^(๑๖) เอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐ บุญเค้า
ตาน ๑ ร้ แม่ ๑ ข้าสั่งขมราชาตายนยา (๑)
- น้ำไว้เป็นข้าพระธาตุเจ้า อัยโคด ๑ ร้
แม่ ๑ สู้แม่ ๑ แม่แม่แม่เค้าข้าแก (๑)
- ๒ แม่ มาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐
ก่อน ๑ ร้ แม่ ๑ ซี่รค์ปรัญาสู้ถูกแม่ ๑
- เค้าข้าหมื่นดินแก้วหยาดน้ำไว้เป็นข้า
พระธาตุเจ้า กอง ๑ ร้ แม่ ๑ สู้เค้า
- ข้าพระวังห้วควาย แม่เค้าโรงสามล้าน
ขายแก้ล้ามนา มาเอาเงินพระ
- ธาตุเจ้าทั้งผิวแม่ ๕๕๐ หมื่น ๑ ร้แม่ ๑
น้อง ๑ หลึงเค้าข้าสามี่ม่วงหนุ่ม
- มาเอาเงินพระธาตุเจ้า ๕๐๐ สิน ๑ ร้
แม่ ๑ ลูก ๑ หลึงเค้าข้าหมื่นนาย
- เมืองยอดขหนาน^(๑๗) ถวายเป็นราชทาน
พระเป็นเจ้า ตนเป็นพร
- หี่เป็นข้าพระธาตุเจ้า ยามอยู่พิหาร
วัดมหาเจดีย์หลวง ช่อ ๑ ร้
- แม่ ๑ สู้เค้าข้าคำ (พันขอตรงไถ่คำ
ได้ ๕๐) สู้พาลูกมา ชาย ๑ ลูกผู้ (ยิง)
- ๑ หลึงเค้าข้าคำขอตตาย ขาดน้ำเป็นข้า
พระธาตุเจ้าทั้ง ๒ คำ ๓๐๐

คำจารึก

๓๐. ห้องศิลาปาดนาศาม ๑ ร^๕ เม^๕ ๑ ซ^๕
 ที่สังฆราชาเจ้าเอาเงินสังฆราชา
๓๑. เจ้า ๕๐๐ ใส ๑ ร^๕ เม^๕ ๑ ซ^๕ค่าขา
 ๖๒๓ แก้ว ๑ ร^๕ เม^๕ ๑ ตู้ค่าแม่ ๑๕๐
๓๒. สุวรรณ ๑ ร^๕ เม^๕ ๑ ตู้แก่นจันทน์ที่พ่อเค้าหม
 โกลงหาดนาก
๓๓. เจ้าแสนปู่เจ้าเมืองสามล้านส้อย
 ๕
 หื้อเอาออกมารักษาบา
๓๔. ดคำหาสัง^๕กนิบ^๕ได้เอาเงินสังฆราชา
 เจ้า ๒๐๐ เงิน ๕

คำอ่านปัจจุบัน

- ห้องศิลาปาดนาศาม ๑ ร^๕ เม^๕ ๑ ซ^๕
 ที่สังฆราชาเจ้า เอาเงินสังฆราชา
- เจ้า ๕๐๐ ใส ๑ ร^๕ เม^๕ ๑ ซ^๕ค่าขา
 ๖๒๓ แก้ว ๑ ร^๕ เม^๕ ๑ ตู้ค่าแม่ ๑๕๐
- สุวรรณ ๑ ร^๕ เม^๕ ๑ ตู้แก่นจันทน์ที่พ่อเค้าหม
 โกลงหาดนาก
- เจ้าแสนปู่เจ้าเมืองสามล้านส้อย
 ๕
 หื้อเอาออกมารักษาบา -
- ดกรคำ หาสัง^๕กนิบ^๕ได้ เอาเงินสังฆราชา
 เจ้า ๒๐๐ เงิน ๕

อธิบายคำ

- (๑) จ.ศ. ๕๑๘ = พ.ศ. ๒๐๕๕
- (๒) ทน = ทาง, ฝ่าย, ข้าง,
- (๓) ขอมพิสัย = ถิ่นขอม, ตำบลขอม
- (๔) ปี่รวายสี่ คือ รวายเป็น ตรีศก, สี่ = มะโรง เป็นปี่มะโรง
ตรีศกของไทยฝ่ายเหนือ แต่ตรงกับปี่มะโรง
อัฐศกของไทยฝ่ายใต้
- (๕) เดือนผลกคุณ = เดือน ๔
- (๖) เดือน ๖ คือ เดือน ๖ ของไทยฝ่ายเหนือ แต่ตรงกับเดือน
๔ ของไทยฝ่ายใต้
- (๗) ออก = ข้างขึ้น
- (๘) พร้า = ตรงกับ
- (๙) เม็งใต้ คือ เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
- (๑๐) บวรภาพาทปรท (ปุรุภทปรท) คือ ดาวราชสีห์ตัวผู้
- (๑๑) เมื่อ = ไป
- (๑๒) ไท = ไป
- (๑๓) หือ = ให้
- (๑๔) ตราบต่อเท่า = ตราบต่อถึง
- (๑๕) ป่าว = ประกาศ
- (๑๖) ไทเส็ก = ไปศึก
- (๑๗) ซ้อ = แม้วา
- (๑๘) เวียง = เมือง
- (๑๙) เวียก = งาน (อย่าป่าวเวียกป่าวการ คือ อย่าประกาศ
เรียกให้ไปทำงานทำการ)
- (๒๐) ส่วยไร = รัชชูประการ หรือภาษีอากรต่าง ๆ
- (๒๑) ไทเลียบ = ไปดูแล
- (๒๒) ข่วง = บริเวณ, ลาน
- (๒๓) เยื่อง = อย่าง
- (๒๔) ชูวันชูคืน = ทุกวันทุกคืน

อธิบายคำ

(๒๕) เม็	= เม็
(๒๖) เค้า	= ประชาน, หัวหน้า
(๒๗) หรอก	= ทหารหอก
(๒๘) ยัว	= คนรับใช้
(๒๙) รั	= ครัว
(๓๐) เส็	= เส็
(๓๑) ยา	= คุณ, ท่าน
(๓๒) บาทรคำ	= บาทรทองคำ
(๓๓) หาสังกินบได้	= หาอะไรกินไม่ได้
(๓๔) หยาดน้ำ	= กรวดน้ำ
(๓๕) หื้อหมอยาหาย	= ให้หมอรักษาหาย
(๓๖) สงสการ	= ส่งสการะอันเกี่ยวกับพิธีปลงศพ
(๓๗) ขนาน หรือ หนาน	= ทิตที่ตักจากพระ

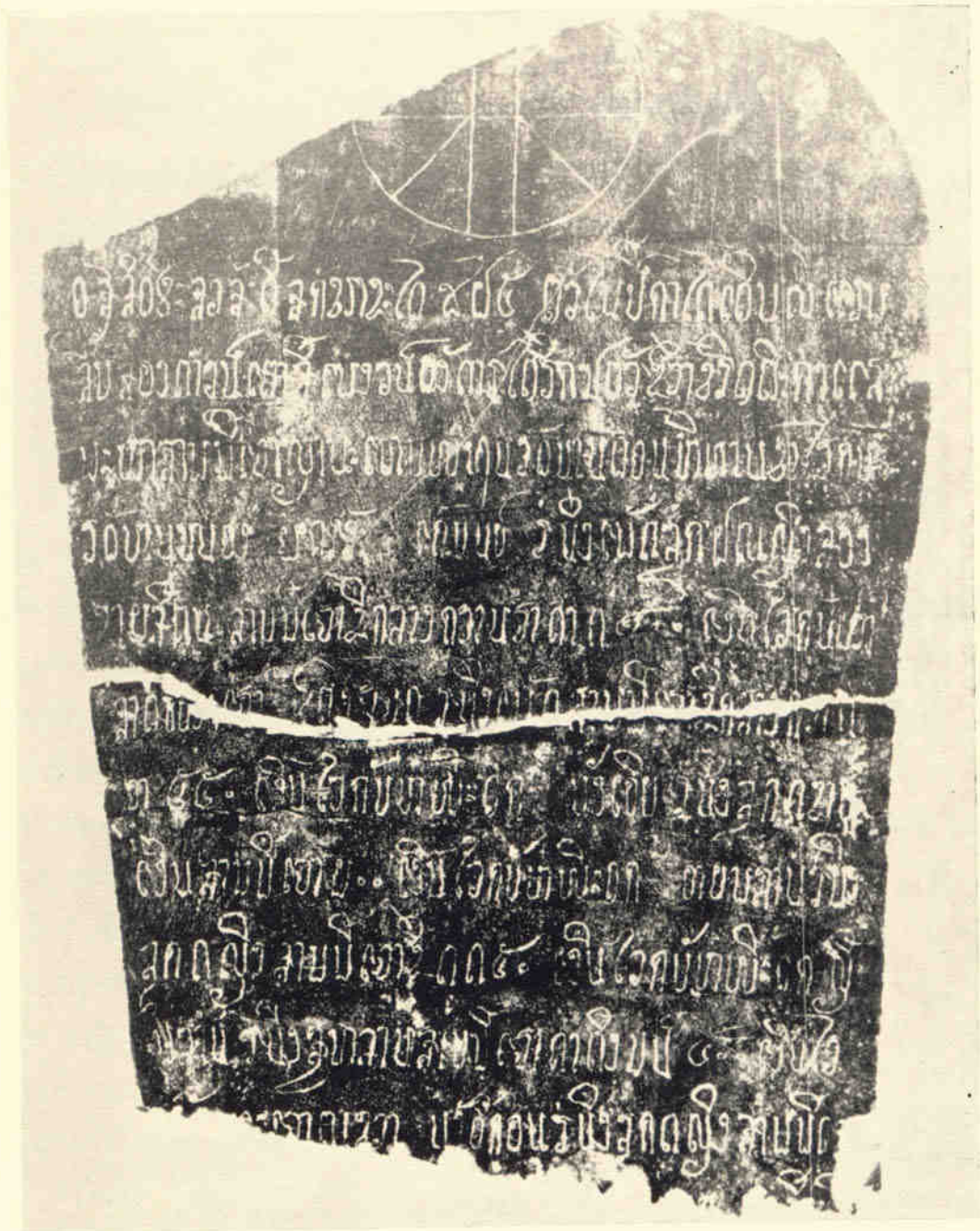
หลักที่ ๑๐๕
ศิลาจารึก วัดศรีอุโมงค์คำ

ศิลาจารึกนี้เป็นหินทราย ขนาดกว้าง ๔๕ ซม. สูง ๖๒ ซม.หนา ๕ ซม. อักษรและ
ภาษาไทย ด้านที่ ๑ มี ๑๑ บรรทัด (จัดไปหินหักยังหาไม่พบ) ด้านที่ ๒ มี ๕ บรรทัด
ในปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่วัดศรีอุโมงค์คำ อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย
กรรมการค้นคว้าประวัติศาสตร์แห่งสหภาพพม่า ได้ัดสำเนามาให้กรมศิลปากร เมื่อ
วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

หลักที่ ๑๐๕

ด้านที่ ๑

จารึกหลักที่ ๑๐๕

ด้านที่ ๑

คำจารึก

๑. ๐ ศรีสัตตราชสวัสดิ์ สักกราชได้ ๘๖๕ ตัว
ในปีกาไกเดิน ๕ แรม
๒. สิบสองค่านันเตาสีเมงวณ้องการไตรีก
๓ ตัวชิวาขรัตติกาแล
๓. มหาสามมีเจ้าญาณะเทพพรคุณวดบ้าน
ดอนหันทานหาไวกับ
๔. วัดบ้านหนอง ๗ ครัว เก็บนย ร หนึ่ง
แม่ ๑ ลูก ๖ คนหญิงสอง
๕. ชายสี่ต้นสามมีเจ้าชุกกลางกวาน์จาคา
๑๒๐๐ เงินไวกับปรา-
๖. สาทพระเจ้า โถงลอด ร หนึ่ง แม่ ๑ สามมี
เราชุกกลางกวาน์
๗. จา ๕๕๐ เงินไวกับหีบพิะดก นางเอียร
หนึ่ง ลูก ๑ ชาย
๘. เงินสามมีเจ้า ๗๐๐ เงินไวกับหีบพิะดก
อายมะลานร หนึ่ง
๙. ลูก ๑ หญิง สามมีเจ้าชื้อ ๑๑๕๐ เงินไว
กับหีบพิะดก ญี่
๑๐. มลาน ร หนึ่งสูหลานสามมีเจ้าค่างมณ
๕๐๐ เงินไว้
๑๑. .....เจ้าคนขวา นางอ๊กอน ร หนึ่ง ลูก ๑
หญิงสามมี(จา)

คำอ่านปัจจุบัน

- ๐ ศรีสัตตราชสวัสดิ์ สักกราชได้ ๘๖๕^(๑) ตัว
ในปีกาไก^(๒) เดือน ๕^(๓) แรม
- ๑๒ ค้า วันเตาสี^(๔) เม็ง ^(๕)วันอังคาร ได้ฤกษ์
๓ ตัว ชื่อว่าขรัตติกา^(๖) แล
- มหาสามมีเจ้าญาณเทพพระคุณ วัดบ้าน
ดอนหือ^(๗) ทานหาไวกับ
- วัดบ้านหนอง ๗ ครัว เก็บนอย ร^(๘) หนึ่ง
แม่ ๑ ^(๙)ลูก ๖ คน หญิง ๒
- ชาย ๔ คน สามมีเจ้าชุกกลางกวาน์^(๑๐) จาค่า^(๑๑)
๑๒๐๐ เงิน ไวกับปรา-
- สาทพระเจ้า โถงลอด ร หนึ่ง แม่ ๑ สามมี
เราชุกกลางกวาน์
- จา ๕๕๐ เงิน ไวกับหีบพิะดก นางเอียร ร
หนึ่ง ลูก ๑ ชาย
- เงินสามมีเจ้า ๗๐๐ เงิน ไวกับหีบพิะดก
อายมะลาน ร หนึ่ง
- ลูก ๑ หญิง สามมีเจ้าชื้อ ๑๑๕๐ เงินไว
กับหีบพิะดก ยี่-
- มะลาน ร หนึ่ง สูหลานสามมีเจ้าค่าง^(๑๒) มณ
๕๐๐ เงินไว้
- .....เจ้าคนขวา นางอ๊กอน ร หนึ่ง ลูก ๑
หญิงสามมี(จ้า)

๑๒. ....

๑ ล ๑

(หินหักยังหาไม่พบ)

๑ ล ๑

(หินหักยังหาไม่พบ)

ค้ำที่ ๒

คำจารึก

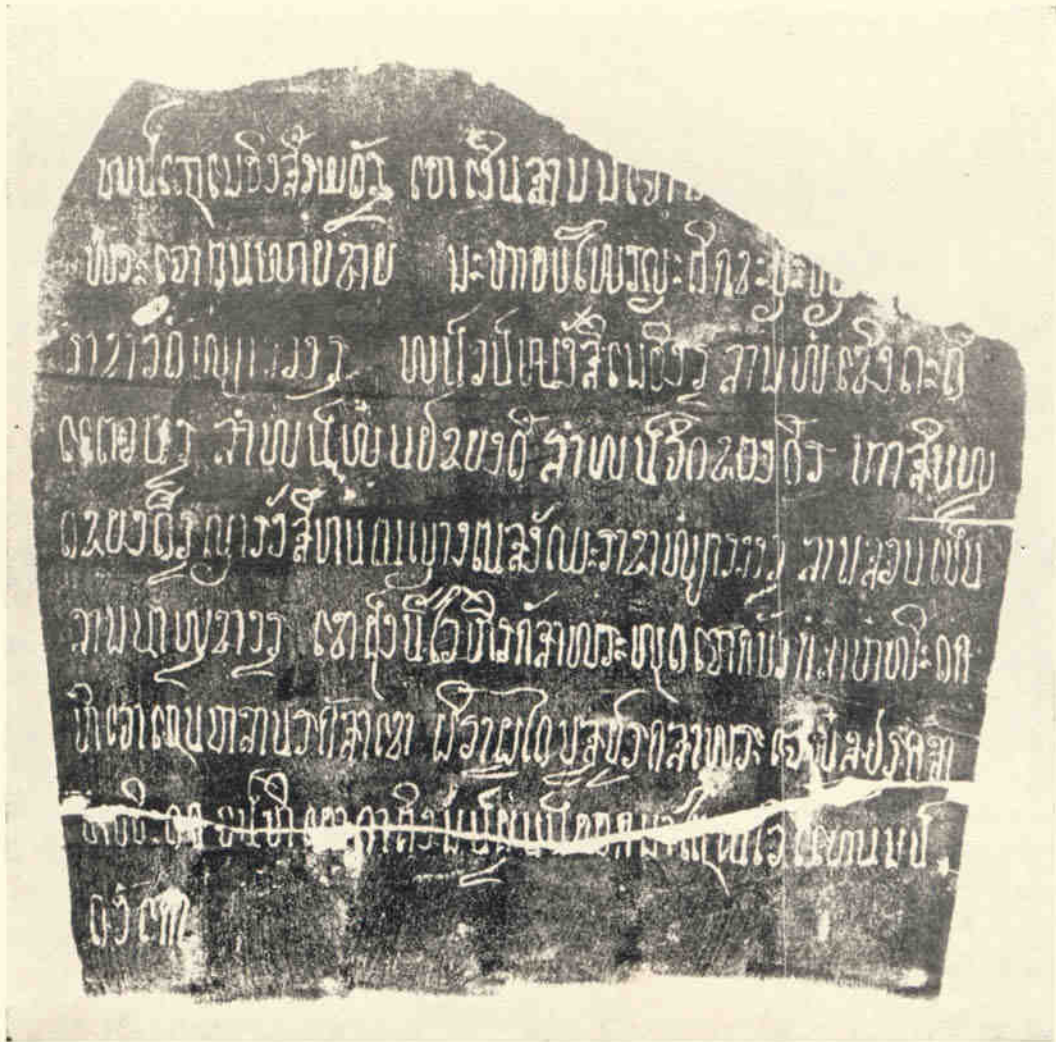
๑. พันธ์เมืองศรีพัตร์ เอาเงินสามมีเจ้า
.....
๒. พระเจ้านพขชาย มหาอับไพโรญะติก
ชะประพร.....
๓. ราชาวัดพิยารวงรุ พันธ์หนังสือเมืองรุ
ลามพิเชิงกะดี
๔. แควนรุ ลำพันพ่อน้อยเชิงดี ลำพันจิตชง
ดีรุ ห่าสิบพู
๕. ดชขงดีรุญารังสี่บานคนญางคนสังฆะ
ราชาพิยารวงรุ ลามสวนเปิน
๖. ลามนาพูขางรุ เขาฝูงนี้ไว้ห่อรักษาพระ
พุทธเจ้ากับรักษาห่อปีฎก
๗. ที่เจ้าเถรหลานรักษาเขา ผีว่าผู้ใดบสู
ชุกรักษาพระเจ้าบสูชุกรักษา
๘. ห่อปีฎกอนี้ที่เอาค้ำกิมันผู้นั้นออกมา
ไถคนไว้แทนมัน
๙. ดั่งเก้า

คำอ่านปัจจุบัน

- พันธ์เมืองศรีพัตร์ เอาเงินสามมีเจ้า
.....
- พระเจ้าตนพขชาย มหาอับไพโรญะติก
ชะประพร.....
- ราชา วัดพระยารวงรุ พันธ์หนังสือเมืองรุ
ลามพิเชิงกะดี
- แควนรุ ลำพันพ่อน้อยเชิงดี ลำพันจิตชง
ดีรุ ห่าสิบพู-
- ดชขงดีรุ ญารังสี่ บานคนขางคนสังฆ.
ราชาพระยารวงรุ ลามสวนเปิน
- ลามนาพูขางรุ เขาฝูงนี้ไว้ห่อรักษาพระ
พุทธเจ้ากับรักษาห่อปีฎก
- ห่อเจ้าเถรหลานรักษาเขา ผีว่าผู้ใดบสู
อยู่รักษาพระเจ้า บสูอยู่รักษา
- ห่อปีฎก อันห่อเอาค้ำกิมันผู้นั้นออกมา
ไถคนไว้แทนมัน
- ดั่งเก้า

หลักที่ ๑๐๕

ด้านที่ ๒

อธิบายคำ

- (๑) จุดศักราช ๘๖๕ เป็นจุดศักราช = พุทธศักราช ๒๐๔๖
- (๒) กาไ้ หรือ กาไ้ = กอ = สัมฤทธิศก ไ้ = กุณ เป็นปีกุณสัม
ฤทธิศกของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับปีกุณเบญจศก
ของไทยฝ่ายใต้
- (๓) เดือน ๕ = เดือน ๕ ของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับเดือน
๗ ของไทยฝ่ายใต้
- (๔) วันเต่าดี คือเป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
- (๕) เมือง = เป็นชื่อของชาติ คือ ชาติเมือง
- (๖) ขรุดติกา หรือ กฤติกา = ดาวฤกษ์ที่ ๓ คือ ดาวลูกไก่
- (๗) หือ = ให้
- (๘) รั = กรัว
- (๙) เมื = เมื
- (๑๐) กลางกวัน เข้าใจว่ากลางบ้านกลางเมือง?
- (๑๑) จาค่า = ตีราคา
- (๑๒) ค่าคิง = ค่าตัว

หลักที่ ๑๐๖

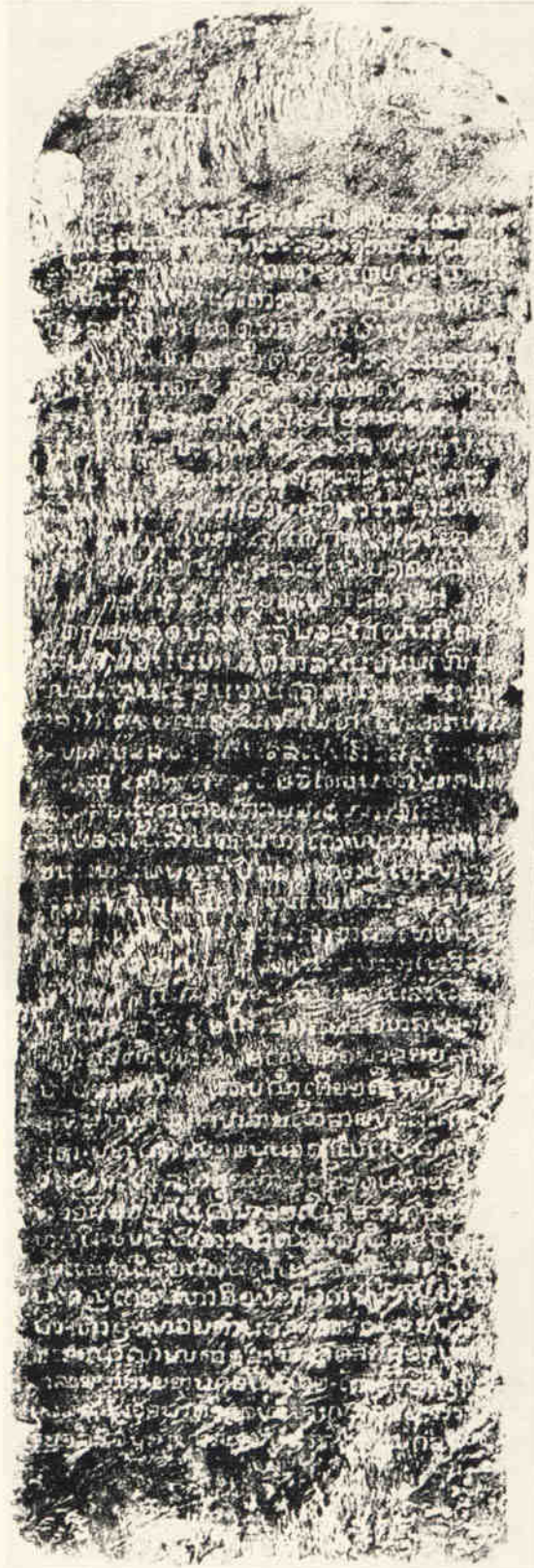
ศิลาจารึก วัดช้างล้อม

ศิลาจารึกนี้เป็นหินชนวนสีเขี้ยว ขนาดกว้าง ๓๖ ซม. สูง ๑๗๐ ซม. หนา ๑๘ ซม.
อักษรและภาษาไทย ด้านที่ ๑ มี ๔๒ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๔๓ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๓๕ บรรทัด
ในปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ
ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

หลักที่ ๑๐๖

ด้านที่ ๑

จารึกหลักที่ ๑๐๖

ด้านที่ ๑

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑. สิริโนมพุทธชายสิทธิ สกกดิเดชะ ตบะพระ	สิรินโมพุทธชายสิทธิ สักดิเดชะ ตบะพระ
๒. พุทธพระธรรมพระสงฆจงเปนมงคลบน	พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จง ^(๑) เป็นมงคลบน-
๓. นเทาสรรพานตราย ๐ สกราช แต่พระเจ้าเนย	รเทาสรรพานตราย ^(๒) ๐ สักราช แต่พระเจ้าเนย-
๔. รพานไดพนนเกำรอยู้อิบเจดปีใน	รพาน ^(๓) ได้พนนเกำรอยู้อิบเจดปี ใน
๕. ปี่ชวดเดือนหกบวรณมีพุทธพา	ปี่ชวด เดือน ๖ บวรณมี ^(๔) พุทธพา-
๖. รพนมไสดำเอาใจตั้งสบรรธาหรรสา	ร พนมไสดำเอาใจตั้งสบรรธา ^(๕) หรรษา ^(๖)
๗. ดิเรกอนเกไมตรีศรีสกกยเพื่อจกโก	ดิเรกอนเกไมตรี ศรีสกกย เพื่อจกโก-
๘. รข้ามจากสงสารเมื่อนขรพานที่หม	รข้ามจากสงสาร เมื่อ ^(๗) เนยรพานที่หม-
๙. นันอนนพรรณนาถึงสิลพขรปรห	น ^(๘) อันพรรณนาถึง ^(๙) สิลเพียรประห-
๑๐. ญามหาสงฆราชาสุกคู้มาสงสอนสำ	ญา ^(๑๐) มหาสงฆราชาสุกคู้ มาสั่งสอนสม-
๑๑. ดจมหาธรรมราชา มหาธรรม (ม) ราช งอรใน	ดจมหาธรรมราชา มหาธรรมราชา งอร ^(๑๑) ใน
๑๒. ศาสนามี่ใจสบรรธาแก่ไตรสอรณะถว่า	ศาสนามี่ใจสบรรธาแก่ไตรสรณะถว่า
๑๓. บริสุทธิ จิงไปปล่ปละละราชสับคคดิ พิพัส	บริสุทธิ จิงไปปล่ปละ ^(๑๒) ละราชสมบัตติ พิพัส-
๑๔. สตรทงหลายเสียแล้วแผนขยานตรา	ณันทั้งหลายเสียแล้ว แผน ^(๑๓) ญันตรา-
๑๕. ขกลายออกบวสในสุ่ม่วงได้เป้น ภิกษุ ๐ เ	ขกลาย ^(๑๔) ออกบวชในสุ่ม่วง ได้เป้น ภิกษุ ๐ เ-
๑๖. แผ่นดินอนนหนากลาลนบนนเพื่อน ๐	แผ่นดินอันหนากลาลันบนนเพื่อน ^(๑๕) ๐
๑๗. พนเห็นใจจีนหนกกหนาสรรธาห	พนมเห็น ใจจีน ^(๑๖) หนักหนาสรรธาห-

คำจารึก

๑๘. รัชดิเรกอนเณกไมตรีโมทนีย์เคารพ
 ๑๙. นบเจ้าบวชทรงผนวชเป็นภิกษุในสำนัก
 ๒๐. กมหาธรรมราชาเมื่อสเด็จพระมหาธรรมรา
 ๒๑. ชาเสวยพิราลัยโคลงจากพรากเสี่ยพนั
 ๒๒. เจ้าบวชในสำนักมหาเถรพุทธสาคร
 ๒๓. อนนทนนมอรไปด้วยเถรานุเถรทรง
 ๒๔. หลายให้บุญไปแก่พ่อแม่พี่น้องพวก
 ๒๕. ท้องเผ่าพรรณอนนเหงาเจ้าไทอนนไ
 ๒๖. ปสุปรโลกพูน ๐ ถัดคนนมหาทวีศว
 ๒๗. วรรคลาไลไปโสด ๐ พนมเจ้าบวชใน
 สำนักกม
 ๒๘. หาเถรอนุราชอนนลูกแต่สิ่งหลมา ๐ พ
 ๒๙. รัชยาสร้เทพาหุราชเอาออกมาชอยสง
 ๓๐. บานสงเมือง ๐ ไคบให้เคื่องใจไพไรฟ้า
 ๓๑. ข้าคนพลทงหลายให้ววยทุละ...
 ๓๒. นดา ๐ พนมร่าเพ็งอนนจักเป็นบุญ
 กุ (ณ)
 ๓๓. ประโยชน์โปรดทั้งท่านทั้งตนทั้ง...
 ๓๔. ทงศิจงญามีใจหลงในสงสาราพ (ระพ)
 ๓๕. ทชนี่ ๐ พนมพิจารณาเนื้อใจในตนแล้ว
 ๓๖. จึงแผลงที่เรื่อนตนเป็นพระพิหารในปี
 ๓๗. มเสญเดือนห้าจึงประดิสถาพุทธประดิ
 ๓๘. มา ๐ หาฝูงทวยค่านวณควรรภาพยมารจิ
 ๓๙. ตเรจนาเทพดาอสูร ๐ บวชด้วยฝูงรูป
 ทง (ง)
 ๔๐. หลาย พรายงามถ้วนแห่ง ๐ แต่งทง
 กุฉี
 ๔๑. บวชแล้วจึงมาตงกทำหพระปีดกธรรม
 ๔๒. สงวารีใจบุชาพระอภิธรรมกบบดวยพ

คำอ่านปัจจุบัน

- รัชดิเรกอนเณกไมตรีโมทนีย์เคารพ
 นบเจ้าบวชทรงผนวชเป็นภิกษุในสำนัก-
 กมหาธรรมราชา เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมรา-
 ชา เสวยพิราลัย^(๑๗) โคลงจากพรากเสี่ย พนม
 เจ้าบวชในสำนักมหาเถรพุทธสาคร
 อันทนมร^(๑๘) ไปด้วยเถรานุเถรทั้ง
 หลาย ให้บุญไปแก่พ่อแม่พี่น้องพวก
 ท้องเผ่าพันธุ์ อันเหงา เจ้าไทย^(๑๙) อันไ-
 ปสุปรโลกพูน^(๒๐) ถัดนั้นมหาทวีศว-
 วรรคลาไล^(๒๑) ไปโสด ๐ พนมเจ้าบวชใน
 สำนักกม-
 หาเถรอนุราช อันลูกแต่สิ่งหลมา^(๒๒) ๐ พ-
 รัชยาสร้เทพาหุราช เอาออกมาช้อย^(๒๓) สร้าง
 บ้านสร้างเมือง ๐ ได้บให้เคื่องใจ ไพไรฟ้า
 ข้าคนพลทั้งหลาย ให้ววย^(๒๔) ทุละ...
 นดา ๐ พนมร่าเพ็งอันจักเป็นบุญ
 กุ (ณ)
 ประโยชน์โปรดทั้งท่านทั้งตนทั้ง...
 ทั้งสี่ จงอย่ามีใจหลงในสงสาราพ (ระพ)
 ทชนี่ ๐ พนมพิจารณาเนื้อใจในตนแล้ว
 จึงแผลง^(๒๕) ที่เรื่อนตน เป็นพระพิหาร ในปี
 มะเส็ง เดือน ๕ จึงประดิษฐ์สถาพุทธปฏิ
 มา ๐ หาฝูงทวยค่านวณควรรภาพยมา รัช-
 ตเรจนา^(๒๖) เทพดาอสูร ๐ บวชด้วยฝูงรูป
 ท (ง)
 หลาย ๐ พรายงามถ้วนแห่ง ๐ แต่งทั้ง
 กุฉี
 บวช แล้วจึงมาตงกกระทำหพระปีดกธรรม
 สงวารี^(๒๗) ใจบุชาพระอภิธรรมกบบดวยพ-

หลักที่ ๑๐๖

ด้านที่ ๒

ด้านที่ ๒

ถ้ำจารึก

ถ้ำอ่านปัจจุบัน

๑. ระเบิดจันมาไว้ได้ปลุกทงพระศรีม (หาโ)	ระเบิดจันมาไว้ ได้ปลุกทงพระศรีม— (หาโ—)
๒. พรือนนเป็นจอมบุญจอมศรีญ ...	พรี่ อันเป็นจอมบุญจอมศรีข็(๒๔) ...
๓. พระบดอนนึ่งด้วยสูงได้สี่สี่สอ (กค)	พระบดอันหนึ่ง ด้วยสูงได้ ๑๔ สอกระ
๔. ทำไหบุญไปแก่สำเดจมหาธรรม (ราชา)	ทำให้บุญไปแก่สมเด็จพระมหาธรรมราชา
๕. กทำพระหินอนนึ่งไหบุญไปแก (มห)	กระทำพระหินอันหนึ่ง ให้บุญไปแก่มห
๖. าทเว็ ๐ แลวเห็นพระศรีรัตนธาตุด (นน)	าทเว็ ๐ แลว เห็นพระศรีรัตนธาตุดอัน
๗. สำเดจมหาธรรมราชากกทำปราดิหารม ...	สมเด็จพระมหาธรรมราชา ก็กระทำปาฏิหาริย์ม ...
๘. ลายเรือดนดงลวดเงินเทาเคินสาต (เห)	ลายเรือดนดงลวดเงินเทาเคินสาต(๒๕) เห
๙. นื่อกกลางหาวภาวามหนกกหนามี่ใจ(ส)	นื่อกกลางหาวภาว(๓๐) งามหนักหนา มีใจ ส—
๑๐. บรรธาขอดผเ็นใส .... ถวายเป (น)	บรรธาขอดผเ็นใส ... ถวายเป็็น
๑๑. บูชาจิงมาเอาสอยทอง (ง) เถ (ว) นึ่งตีโลรม (พ)	บูชา จิงมาเอาสร้อยทองแถว นึ่ง ตีโลรม พ—
๑๒. ออกพระเจ้า ๐ พรญาศรีเท (พา) หุราชไ...	อก(๓๑) พระเจ้า ๐ พระยาศรีเทพาหุราชไ....
๑๓. ให้ไปสู่มหาราชเห็นพรส (วีร์) ดคน ธาตุด (ก)	ให้ไปสู่มหาราชเห็นพระศรีรัตน ธาตุดกระ
๑๔. ทำปราดิหารในรพูนุฟุงออกดงทา (นเ)	ทำปาฏิหาริย์ในรพูนุ(๓๒) ฟุงออกดงท่าน
๑๕. หลันพนนดะออกเทาลูกพนนลบบเทา (ดู)	ล่นพันด(๓๓) ออกเทาลูกพันล็บ(๓๔) เทา ดู—
๑๖. กพุทธรักษาไสงามดงผลักรัตน แ (กว)	กพุทธรักษาไสงามดงผลักรัตน แก้ว
๑๗. ขวในกลางดงฝ้าอนนทานชุกรามค	เขี้ยว ในกลางดงฝ้าอันท่านชุกรามค—
๑๘. นันเห็นดงอนนมี ใจสบรรธาหนกกห	รันเห็นดงอัน(๓๕) มีใจสบรรธาหนักห—
๑๙. นาเอาสอยทองแถวนึ่งตีฟอกพระเจ้า	นา เอาสร้อยทองแถวนึ่ง ตีฟอกพระเจ้า
๒๐. แลวมากทำผกาส (ญบ) ฝ้าสนับเชิง	แลวมากกระทำผกาส(๓๖) เข็บ ฝ้าสนับเชิง
๒๑. อาธาร ๐ กบบด้วยพดศวดธรรม ๐ แดง	อาธาร ๐ กบด้วยพดศวดธรรม ๐ แดง
๒๒. ที่นึ่งพระเจ้า ๐ จรามขนอนนึ่ง ๐ ฟุ	ที่นึ่งพระเจ้า ๐ จรามขน(๓๗)อันหนึ่ง ๐ ฟุ—
๒๓. กอนนึ่ง ๐ หมอนอนนึ่ง ๐ บงงาอนน	กอันหนึ่ง ๐ หมอนอันหนึ่ง ๐ บังงาอัน

คำจารึก

๒๔. นิ่ง ○ เต้าปูนอนหนึ่ง ○ สดงอนหนึ่ง ○
ประที
๒๕. บ ○ ตื่นทยน ○ ประรูป ○ กดึง ○ ไหลิน
ใส่ดอ
๒๖. กไม้ ○ ไวกนเรือนหนึ่งแดงหุงจงหนน
๒๗. พระเจ้า ○ พาทย์หนึ่งโหชาสองเรือนตีบ้ำ
๒๘. เรือแก่พระเจ้า ○ กองสองอนนกลองสา
๒๙. มอนน ○ ดเรสงขเขากวาชแดงไหไวกว
๓๐. ายแก่พระเจ้า ○ แลวบวสเมีย ○
บวชลูก ○ บ
๓๑. วสหลาน ○ บวชข้า ○ ข้า แลเมียมกกคนน
ให้
๓๒. ขาแก่คนนไปเปนไทให้เลี้ยงแม่ผู้ชาย
๓๓. อนนหนึ่งโสดพนไคญสี่พี่แม่ พี่แม่
๓๔. น้เทศผู้เปนเมีย ○ อนนเปนอนนคบบ
๓๕. เมตน ○ ได้ญสี่พี่อายพี่ญสี่พี่เออีย
๓๖. ญสี่ลูกสี่หลานผู้เถ่าผู้แก่แห่งตนอน
๓๗. นมาฝากสี่ตโกลญโสดแต่อวยทาน
ทอ
๓๘. งสิบตำลึง ○ เงินพนนสาม ○ จีพรสับ
๓๙. สามสิ้น ○ สลกบาดญี่สิบ ○ บาทสอง
ร้อย ○ ๘ (๑)
๔๐. นบพระรอยเกล้าสิบ ○ ครไลอนนหนึ่ง ...
๔๑. แ่วนหนึ่ง ○ ขามลายสอง ○ ขามเล็กหก ...
๔๒. อนน ○ ขลกลินน้ำสิบ ○ ขลเชิงห้า ...
๔๓. แต่อวยทานเบี่ยไคลารสี่แสนสี่—

คำอ่านปัจจุบัน

- หนึ่ง ○ เต้าปูนอนหนึ่ง ○ สดง^(๓๘) อันหนึ่ง
ประที—
- บ ○ ตื่นเทียน ○ ประรูป ○ กระดึง ○ ไหลิน
ใส่ดอ—
- กไม้ ○ ไวกนเรือนหนึ่ง แต่งหุงจ้งหน
- พระเจ้า ○ พาทย์คู่หนึ่ง ให้ข้าสองเรือนตีบ้ำ
- เรือแก่พระเจ้า ○ หม่องสองอัน กลองสา—
- มอัน ○ ดเร สัจจ์ เขากวาช แต่งให้ไวกว—
ายแก่พระเจ้า ○ แลวบวชเมีย ○
บวชลูก ○ บ—
- วสหลาน บวชข้า ○ ข้าแล เมียมกักัน^(๓๙)
ให้
- ข้าแก่กันไปเป็นไทให้เลี้ยงแม่ผู้ชาย
- อันหนึ่งโสด พนมได้ยสี่พี่แม่ พี่แม่
- นมเทศผู้เป็นเมีย ○ อันเป็นอันดับ—
เมตน ○ ได้ยสี่พี่อายพี่ย ยสี่พี่เออีย
ยสี่ลูกสี่หลานผู้เถ่าผู้แก่แห่งตนอัน—
- นมาฝาก^(๔๐) สี่ตะไถ่ยโสด แต่อวยทาน^(๔๑)
ทอ—
- งสิบตำลึง ○ เงินพันสาม ○ จีพรสับ
- สามสิ้น ○ สลกบาดตรีสิบ ○ บาทสอง
ร้อย ○ ๘ (๑)
- นบพระร้อยเกล้าสิบ ○ ตะไลอันหนึ่ง ...
- แ่วนหนึ่ง ○ ขามลายสอง ○ ขามเล็กหก ...
- อัน ○ ขันกีนน้ำสิบ ○ ขันเชิงห้า ...
- แต่อวยทานเบี่ยได้ล้านสี่แสนสี่—

หลักที่ ๑๐๖

ด้านที่ ๓

ด้านที่ ๓

คำจารึก

๑. หมื่น ๑ แต่ฝูงชนผู้
๒. พิเศษไซให้ทองถั่ว
๓. นด้าลิ่ง ๑ เงินทองก้อน
๔. ววทองคู่เข้าแต่่มก
๕. วชน ๑ ชี่สามต้นแล่น
๖. ให้ทองแลด้าลิ่ง ๑ ผู้ส
๗. องบาทกมี ๑ ผู้บาทปลา
๘. ชกมี ๑ กทำพระตำริด
๙. อนนหนึ่ง ๑ กบบทงปลา
๑๐. กด้วยทงเล็กใหญ่
๑๑. ยไปแก่เจ้าพรไชฯ
๑๒. สารจารึกพนัไสด้าฝ
๑๓. ววแมนเทศพท
๑๔. านชี่เอรเทพมา
๑๕. ลีฝากประเพณีญ (๖)
๑๖. ดิพงสาทงหลาย
๑๗. ไร่กบบกุกุฬี่พี่หารส
๑๘. ถานธรรมอารฝูงนี้
๑๙. ท้าวพระยาอนนมี
๒๐. บุษยสัมภารกฤดาธิ
๒๑. การ ๑ แต่ได้ขึ้นเสวย
๒๒. ราชสัมบัติในสุโขทัย
๒๓. นี้ ๑ จงเทียรนราชอาจ
๒๔. อนุเคราะห์เฉพาะเอากุส
๒๕. ลผลประโยชน์ด้วยพนั
๒๖. อนนผลสัมบุยให้มากบ
๒๗. หลากจากประเพณีแห

คำอ่านปัจจุบัน

- หมื่น ๑ แต่ฝูงเขียนผู้
- พิเศษไซรี ให้ทองถั่ว—
- นด้าลิ่ง ๑ เงินทั้งก้อน
- ววทั้งคู่ ข้าวเต็มเก—
- วชน ๑ ชี่สามตนแล่น
- ให้ทองแลด้าลิ่ง (๔๒) ๑ ผู้ส—
- องบาทกมี ๑ ผู้บาทปลา—
- ย (๔๓) กมี ๑ กระทำพระสัมฤทธิ
- อันหนึ่ง ๑ กบชงปะฎา—
- ก ด้วยชงเล็ก ให้บุญ
- ไปแก่เจ้าพรหมไชยฯ
- สารจารึกพนัไสด้าฝ—
- วแมนเทศ ประช—
- านชี่เอรเทพมา
- ลี ฝากประเพณีญา—
- ดิพงสาทงหลาย
- ไร่กับกุกุฬี่พี่หารส—
- ถานธรรม อาร (๒) ฝูงนี้
- ท้าวพระยาอนนมี
- บุษยสัมภารกฤดาธิ—
- การ (๔๔) ๑ แต่ได้ขึ้นเสวย
- ราชสัมบัติ ในสุโขทัย
- นี้ ๑ จงเทียรนราชอาจ
- อนุเคราะห์เฉพาะเอากุส—
- ลผลประโยชน์ด้วยพนั
- อันนผลสัมบุยให้มาก บั
- หลาก (๔๕) จากประเพณีแห—

คำจารึก

๒๘. ingsasudaburasonneda
 ๒๙. uttunikattayathichai
 ๓๐. ngaritathakararabun
 ๓๑. klatonghlayadngani
 ๓๒. jungsuaaimirakanyadal
 ๓๓. deodaninrakulphong
 ๓๔. akhannasakgonn
 ๓๕. dae 1

คำอ่านปัจจุบัน

- งสาธุสัดบุรุษอันรอม
 อุตินิกักตยาศิการ^(๔๖) ซึ่—
 งกฤดาธิการ อารยบุ—
 กกลทงหลายด่งนี้
 จุงอย่าให้มีรำกาญดาล
 เดือด^(๔๗) ในตระกูลพงศ—
 ากณพนมสั๊กอัน
 แต่ ๑

อธิบายคำ

(๑) จุง	= จง
(๒) สรรพานทราย	= อันตรายทั้งปวง
(๓) เนียรพาน	= นิพพาน
(๔) บวรณมี คือ ปุรณมี	= วันเพ็ญกลางเดือน
(๕) สบรธา	= ศรีภธา
(๖) หารธา	= ชินดี
(๗) เมือ	= ไป
(๘) ที่มั้น	= ที่มุ่งหมาย, ที่หมายมั่น
(๙) เถิง	= ถึง
(๑๐) ประหญา	= ปัญญา
(๑๑) งอร	= มีความเลื่อมใส
(๑๒) ไปล่ปละ	= ปล่อยปละ, สละ
(๑๓) แผ้ว	= ปราศจาก
(๑๔) กลาย	= เปลี่ยน, ย้าย
(๑๕) แผ่นดินอันหนาคลาลันบันเพื่อน	= แผ่นดินอันสันตะเพื่อนหวันไหว, แผ่นดินไหว
(๑๖) ใจขัน	= ดีใจ, มีปิติ
(๑๗) เสวยพิราลัย	= สวรรคต, สิ้นพระชนม์
(๑๘) อันทั้นมร	= พรุ่งพร้อม
(๑๙) อันเหง้าเจ้าไทย	= อันประธาน เจ้านายผู้ใหญ่หรือพระสงฆ์
(๒๐) พูน	= โน้น
(๒๑) สวรรคลาไล	= สวรรคต, สิ้นพระชนม์
(๒๒) ลูกแต่สิงหลมา	= มาจากสิงหล
(๒๓) ช่อย	= ช่วย
(๒๔) วาย	= หมด, สิ้น
(๒๕) แผลง	= ดัดแปลง
(๒๖) วจิตเรจนา	= ตกแต่ง, ประดับ
(๒๗) สัจวร	= สำรวม
(๒๘) ขอ	= ยก
(๒๙) สาด	= เสื่อ
(๓๐) กาว หรือ พาว	= ผ่องแผ้ว

อธิบายคำ

(๓๑) ตีโสมพอก	= ตีทองกำปัด
(๓๒) ระพูน	= เมืองลำพูน
(๓๓) พันธุ์	= พลุ
(๓๔) ลูกพันลับ	= ลูกมะพลับ, ลูกพลับ
(๓๕) ดั่งอัน	= ดั่งนั้น
(๓๖) ผกาศ	= ประกาศ
(๓๗) จรามขัน หรือ จมฺมขมฺฆา	= แผ่นหนัง
(๓๘) สดง	= ชั้นพานรอง ?
(๓๙) มั๊กกัน	= รักใคร่กัน, หอใจกัน
(๔๐) ฝาย	= ฝาย
(๔๑) อวยทาน	= ให้ทาน
(๔๒) แลตนให้ทองแลด่าตั้ง	= ให้ทองคนละหนึ่งตำลึง
(๔๓) บาทปลาย	= บาทเศษ, บาทกว่า
(๔๔) กฤดาธิการ	= บารมีอันซึ่งที่กระทำไว้
(๔๕) บ่หลาก	= ไม่แปลก, ไม่ผิดแผก
(๔๖) รอมอุตุนิกักตยาติกาธ	= รวมหยั่งลงสู่ความกักดีในตน
(๔๗) รำคาญดาลเตือด	= รบกวนบังเกิดความโกรธถึงขนาด

หลักที่ ๑๐๗

ศิลาจารึก วัดบางสนุก

ศิลาจารึกนี้เป็นหินชนวนสีเขียว ขนาดกว้าง ๒๘ ซม. สูง ๕๒ ซม. หนา ๖ ซม.
อักษรไทย ภาษาบาลีและภาษาไทย มี ๒๕ บรรทัด

ในปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร

พระครูอดุลรัตนญาณ วัดบางสนุก เจ้าคณะอำเภอกิ่งวังชัน จังหวัดแพร่ นำมามอบให้
แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕

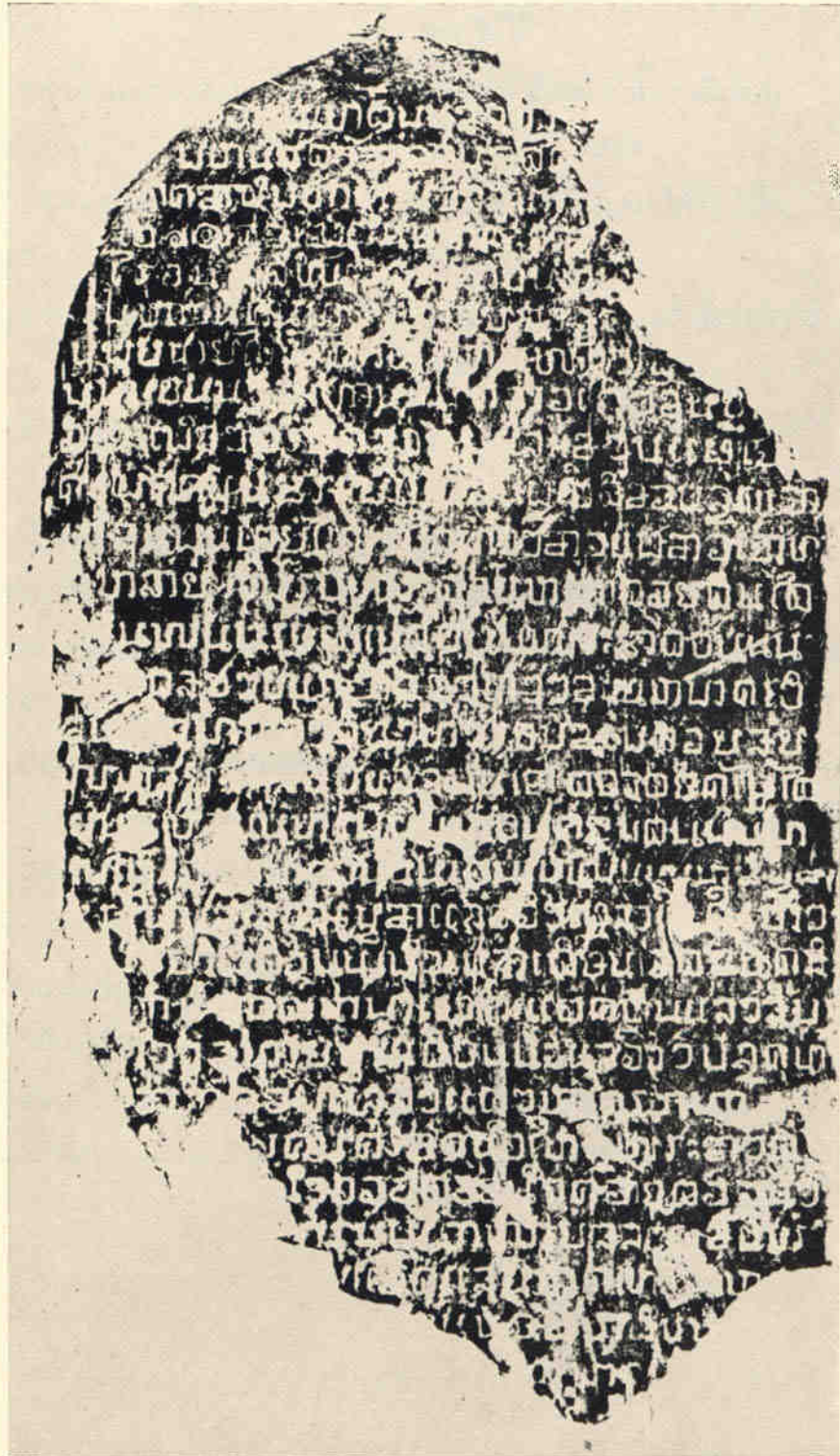
นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ

ดร. ประเสริฐ ฒ นกร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

จารึกหลักที่ ๑๐๗

คำจารึก	คำอ่านปัจจุบัน
๑. วนนเทศมนุชงงส.....	วนเทศมนุชฺ ๓.....
๒. มหนตงจรตตคตคต (ขี้ ปว)	มหนตฺ รตตตตขี้ ปว—
๓. กกขามิมหาทานงงสุมาถ (สาธ)	กุกขามิ มหาทานํ สุมาถ สาธ—
๔. โว ๐ // ๐ // กุขานุมินบพระ สรัด (คนต)	โว ๐ // ๐ // กุข้ายอ ^(๑) มีนบพระ สรัดตต—
๕. ไรอนนตีพิเสดกวาอินทพ...	รัช อันตีพิเสกกว่าอินทพ.....
๖. รมหาชนคนทงหลาย (จิงสูชาวเจ้าชู)	ร มหาชนคนทงหลาย จิงสูชาวเจ้าชู—
๗. มนุนนายไพร่ไทยทุกคนฟังงญ (งจรร)	น มุนนายไพร่ไทยทุกคนฟังงจรร—
๘. มนุนอนน (คนเท่า) นนนกล่าว เถิงขุน (อู)...	มบุญ อัน (คนเท่า) นันกล่าว เถิง ^(๒) ขุน (อู)...
๙. วเจ้าเมืองตรอกสอดบแลแซงน แผใจ (ร)	ว เจ้าเมืองตรอกสอดบ แลแซงน แผใจรั
๑๐. กกมกกบุนธรรมเป็นขุนผู้ใจดีชวน ลูกเจ้า	กมกบุนธรรมเป็นขุนผู้ใจดี ชวน ลูกเจ้า
๑๑. ลูกขุนมุนนายไพร่ไทยทงงชาวแม่ ชาวเจ้าท	ลูกขุนมุนนายไพร่ไทย ทงงชาวแม่ ชาวเจ้าท—
๑๒. (ง) หลายพิมรูปพระด้วยหยก ด้วยดินได้	ง หลายพิมที่รูปพระด้วยเหล็ก ^(๓) ด้วยดินได้
๑๓. (หมี่) นพนนรอยแปดอนนพระชาต อนนนี้ง	หม่นพันร้อยแปดอัน พระชาต อันหนึ่ง
๑๔. ...ดสองพระงาสองทงงขนนหมาก เงี—	.....ดสอง พระงาสองทงง ขันหมาก เงี—
๑๕. (น) ขนนหมา (ก) ทงงจงทงรอบ ชอบด้วยเสย	น ขันหมากทงง จ้อง ^(๔) ฆง รอบ ชอบด้วยเสย—

หลักที่ ๑๐๗

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑๖. (ง) พาดสยงกลองแลขนนเขาตอก
ดอกไม้ไต่
๑๗. (ท) ขนรูปจนทรมนนหอม
กอมตนนบบา
๑๘. (ท) เบญจางทงนนวนเอนไหเปน
พุทธบูชา
๑๙. ธรรมบูชาสงฆบูชาแลวจิณฺลงไส
ในอ่าง
๒๐. ....ยามตีวันนเม็งเปลาเดือนเจด
ออกตี
๒๑. (บหา) กำปัดคดหมาแลโละ
แต่ก้อหินแลงสืบ
๒๒. ....ทงงสทาศปุ่นเดือนนิงแลว
จิงปลุกท
๒๓. (ง) ศาลาด้วยแลจิงแตงหาคระยาทา
๒๔. (น) ...คนกรอกนิงให้ดูพระขางต
๒๕. (ววนิงมาตว) นิงววตววนิงควาย
ตววนิง
๒๖. ....สำหรับเจ้าพวยสลอบชีพร
๒๗. ...แปดแสนหกเห (มิน) ห...
๒๘. ... (หมอ) นอนอนหาสืบ
๒๙. ....หมาก.....
- ง พาทย์เสี้ยงกลอง แลขันข้าวตอก
ดอกไม้ไต่
- เทียนรูป จันท์ (น้ำ) มันทอม
ก้อมตน^(๕) นบบา—
- ท เบญจางค์ทั้งนั้นเอนไห^(๖) เป็น
พุทธบูชา
- ธรรมบูชา สงฆบูชา แล้วจิงยอลงไส
ในอ่าง
- ...ยามตี วันเม็งเป้า^(๗) เดือน ๗^(๘)
ออก^(๙) ตี—
- บห่า กำ ปัดคดหมา^(๑๐) และโละ^(๑๑)
แต่ก้อหินแลงสืบ
- ...ทั้งสทาศปุ่น^(๑๒) เดือนหนึ่ง แล้ว
จิงปลุกท—
- ง ศาลาด้วย แลจิงแตงหาคระยาทา—
น... คนกรอกนิงให้ดู พระ ข้างต—
วหนึ่ง ม้าตัวหนึ่ง วัวตัวหนึ่ง ควาย
ตัวหนึ่ง
- .....สำหรับเจ้าพวยสลอบ ชีพร
- .....แปดแสนหกหมื่น ห...
- ..... หมอนนอนห้าสืบ.....
- .....หมาก.....

อธิบายคำ

(๑) ขอ	= ขก
(๒) เถิง	= ถิง
(๓) เหี้ยก	= ตีบูก
(๔) จ้อง	= ร่ม
(๕) ก้อมตน	= ตำรวมตน
(๖) เวนให้	= มอบให้, ถวายให้
(๗) วันเม็งเป้า	= เป็นชื่อวันของไทยชนิดหนึ่ง
(๘) เดือน ๗	= เดือน ๗ ของไทยฝ่ายเหนือ ตรง กับเดือน ๕ ของไทยฝ่ายใต้
(๙) ออก	= ข้างขึ้น
(๑๐) ปีกัดเม้า	= ปีเถาะ เอกศก ของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับปีเถาะเอกศกของไทยฝ่ายใต้
	พ.ศ. ๑๘๘๒
(๑๑) โถะ	= เถาะ
(๑๒) สทายปุ่น	= ถ้อปุ่น, ผสมปุ่น

หลักที่ ๑๐๘

ศิลาจารึก วัดตำหนัก

ศิลาจารึกนี้เป็นหินชนวนสีเขียว ขนาดกว้าง ๕๘ ซม. สูง ๑๑๑ ซม. หนา ๗ ซม.
อักษรขอมและไทย ภาษาไทย มี ๑๐ บรรทัด

ในปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่แผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร

ศิลาจารึกหลักนี้ ได้มาจากวัดตำหนัก ตำบลบางกลาน อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร

นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ

ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

จารึกหลักที่ ๑๐๘

อักษรขอมภาษาไทย

คำจารึก

๑. จุลศักราชได้แปดร้อยสี่สิบโสมปีมเมีย
นักศตฺตร
๒. แต่พระศรีสัทฺยมนุโคดมบพิตรเปนเจ้า
เสด็จเข้าสู่มหานครนิพพาน ชง
๓. ไวสาสุสหนาไดหากนัพระสาฝิจคณาแต
อนันไปยแลวโสมกันสี่สิบ
๔. หาปีชวดนกศตฺตร เดือนสิบเอ็ด
แรมห้าค่ำ วันเสาร์ได้ฤกษ์กรณี่ ๗ มหา
๕. เถรสุมงคฺลราชรุจีศรีพิชชปรินญาอีก
พระสมรของอกอกอุบาสก อุบา
๖. สิภาทงหลายเป้นปรทาณนายเพงแล
แมฝามพระสารี (ริกธาตุ) . . . . .
๗. พระองพระค้ำหาพระองพระส้าฤทธิ
๒๐ พระเงิน ๔๓ พุ (องพระ)
๘. ดื่บูก ๑๖,๖๒๐ พระอง ๗

คำอ่านปัจจุบัน

- จุลศักราชได้ ๘๔๒^(๑)ปีมะเมีย^(๒)
นักษัตร์
แต่พระศรีสัทฺยมนุโคดมบพิตรเปนเจ้า
เสด็จเข้าสู่มหานครนิพพาน ชง
ไวสาสุสนาได้ ๕๐๐๐ พรรษา ฝิจจะคณา^(๓) แต่
อนันไปแล้ว สองพันสี่สิบ—
ห้า^(๔) ปีชวด^(๕) นักษัตร์ เดือน ๑๑
แรม ๕ ค่ำ วันเสาร์ได้ฤกษ์กรณี่ ๗^(๖) มหา—
เถรสุมงคฺลราชรุจีศรีพิเชษปรินญา อีก
พระสงฆ์ ๑๐๐ องค์ อีกอุบาสก อุบา—
สิกาทงหลายเป้นประธาน นายเพ็งแล
แม่ฝาม พระสารีริกธาตุ . . .
พระองค์ พระค้ำ ๕ พระองค์ พระสัมฤทธิ
๒๐ พระเงิน ๔๓ พระองค์ พระ
ดื่บูก ๑๖,๖๒๐ พระองค์ ๗

อักษรไทยและภาษาไทย

- พระรามาชิปดีศรีสินท (ร)
๕. บรมจักรพรรดิราชาธิราชรามศวร
ธรรมมิกราชเดโช (ไชย)
๑๐. พรหมเทพาดิเทพตริภูวนาธิเบส
บรมบพิตร

- พระรามาชิปดีศรีสินท
บรมจักรพรรดิราชาธิราชรามศวร
ธรรมมิกราชเดโชชัย
พรหมเทพาดิเทพ ตริภูวนาธิเบส
บรมบพิตร

หลักที่ ๑๐๘

อธิบายคำ

- (๑) จ.ศ. ๘๔๒ = พ.ศ. ๒๐๒๓ ปีชวด
(๒) ปีมะเมีย = พ.ศ. ๑ เป็นปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จนิพพานมาแล้ว ๑ ปี
(๓) คณนา = นับ
(๔) ๒๐๔๕ เป็น พ.ศ. = ปีจอ
(๕) ปีชวด = พ.ศ. ๒๐๒๓
(๖) ภรณี ชื่อนักขัตร์ที่ ๒ คือ ดาวแม่ไก่ หรือดาวก้อนเส้า

หลักที่ ๑๐๙

จารึกบนวัตถุสัมฤทธิ์

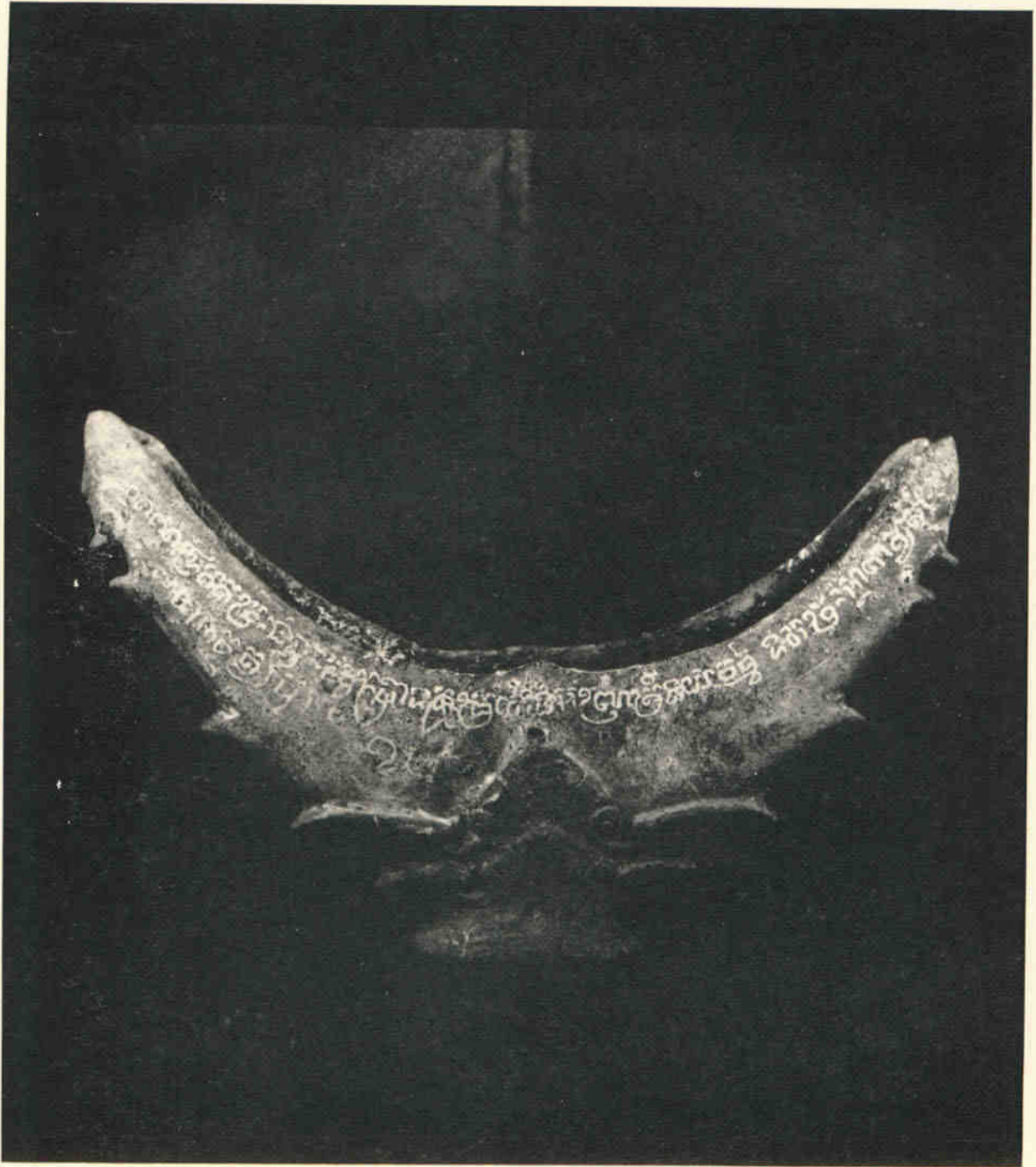
จารึกนี้เป็นรูปกรอบคันฉ่องสัมฤทธิ์ ลักษณะรูปโค้งเหมือนวงพระจันทร์ครึ่งซีก ขนาด กว้าง ๒๐ ซม. สูง ๑๓ ซม.หนา ๕ ซม. อักษรขอมโบราณ ภาษาขอมมี ๒ บรรทัด

ในปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

หน่วยศิลปากรที่ ๕ ได้มาจากโบราณสถานหมายเลข ๑๑ เมืองพระรถ ดงศรีมหาโพธิ์ ตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

นายประสาร บุญประคอง อ่าน
นายฉ่ำ ทองคำวรรณ ให้คำปรึกษาและแปล

หลักที่ ๑๐๙

จารึกหลักที่ ๑๐๙

คำจารึก

๑. ๐ ๑๑๑๕ สก วรระ ชันวน วรระ ปาทกมฺรเตง อญ
ศฺริชยวรมม ท ต วรระอาโรคฺยสา
๒. ถ นา ศีรวตฺสปร

แปลว่า

๑. ๑๑๑๕^(๑) สก พระไทยธรรม (สิ่งของพระราชทาน) ของพระบาทกมรเตง
อัญศรีชยวรม ทรงมอบให้พระอาโรคยสาธ (โรงพยาบาลอันประเสริฐ)
๒. ณ ศรีวัดสปร

อธิบายคำ

- (๑) ๑๑๑๕ เป็นมหาศักราช = พุทธศักราช ๑๗๓๖

หลักที่ ๑๑๐

จารึกบนวัตถุสัมฤทธิ์

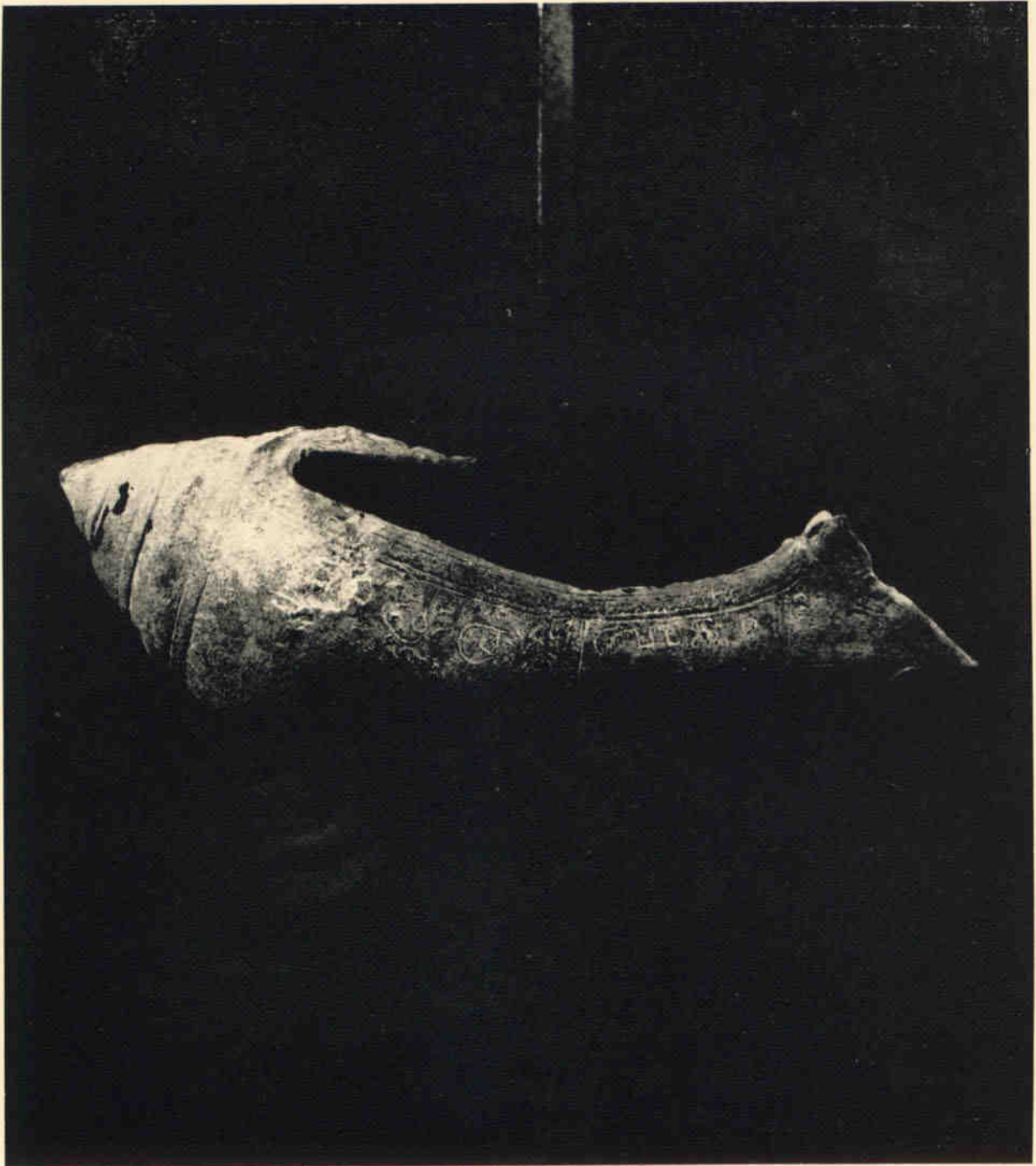

จารึกนี้เป็นรูปสังข์สัมฤทธิ์ ขนาดกว้าง ๑๑ ซม. สูง ๕ ซม. ยาว ๒๖ ซม. อักษรขอมโบราณ ภาษาขอม มี ๑ บรรทัด

ในปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
หน่วยศิลปากรที่ ๕ ได้มาจากโบราณสถานหมายเลข ๑๑ เมืองพระรถ ดงศรีมหาโพธิ์
ตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

นายประสาร บุญประคอง อ่าน
นายฉ่ำ ทองคำวรรณ ให้คำปรึกษาและแปล

หลักที่ ๑๑๐

จารึกหลักที่ ๑๑๐

คำจารึก

◦ ชันวน วุระ วุโร โลง ◦

แปลว่า

ไทยธรรมพระวรโลง ?

หลักที่ ๑๑๑

จารึกบนวัตถุสัมฤทธิ์

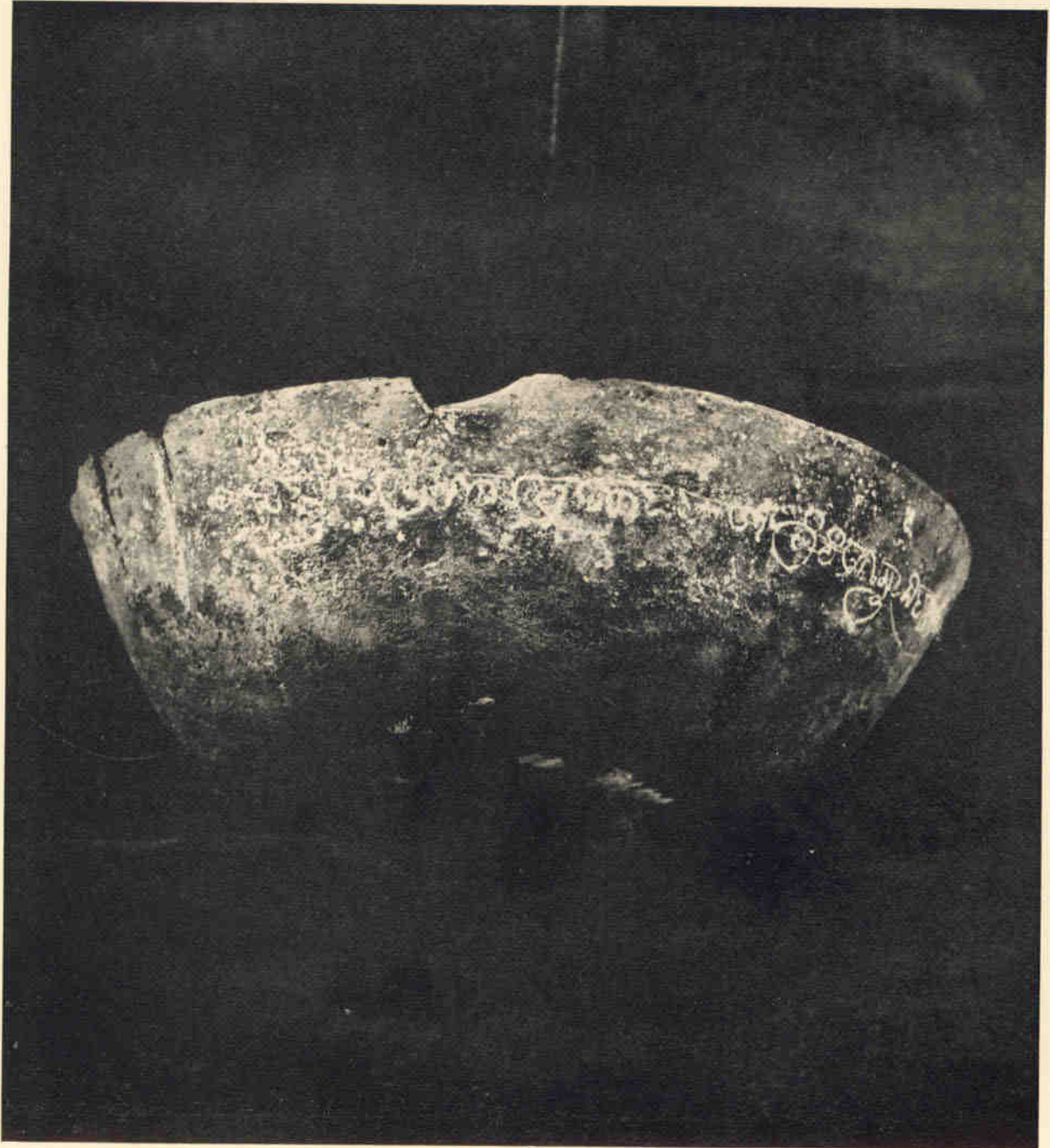
จารึกนี้เป็นชั้นสัมฤทธิ์ทรงกลม ขนาดกว้าง ๑๘ ซม. สูง ๗ ซม. ส่วนรอบขอบชั้น ๕๕ ซม. อักษรขอมโบราณ ภาษาขอมมี ๑ บรรทัด

ในปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
หน่วยศิลปากรที่ ๕ ได้มาจากโบราณสถานหมายเลข ๑๑ เมืองพระรถ ดงศรีมหาโพธิ์
ตำบลโลกบิ๊ป อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

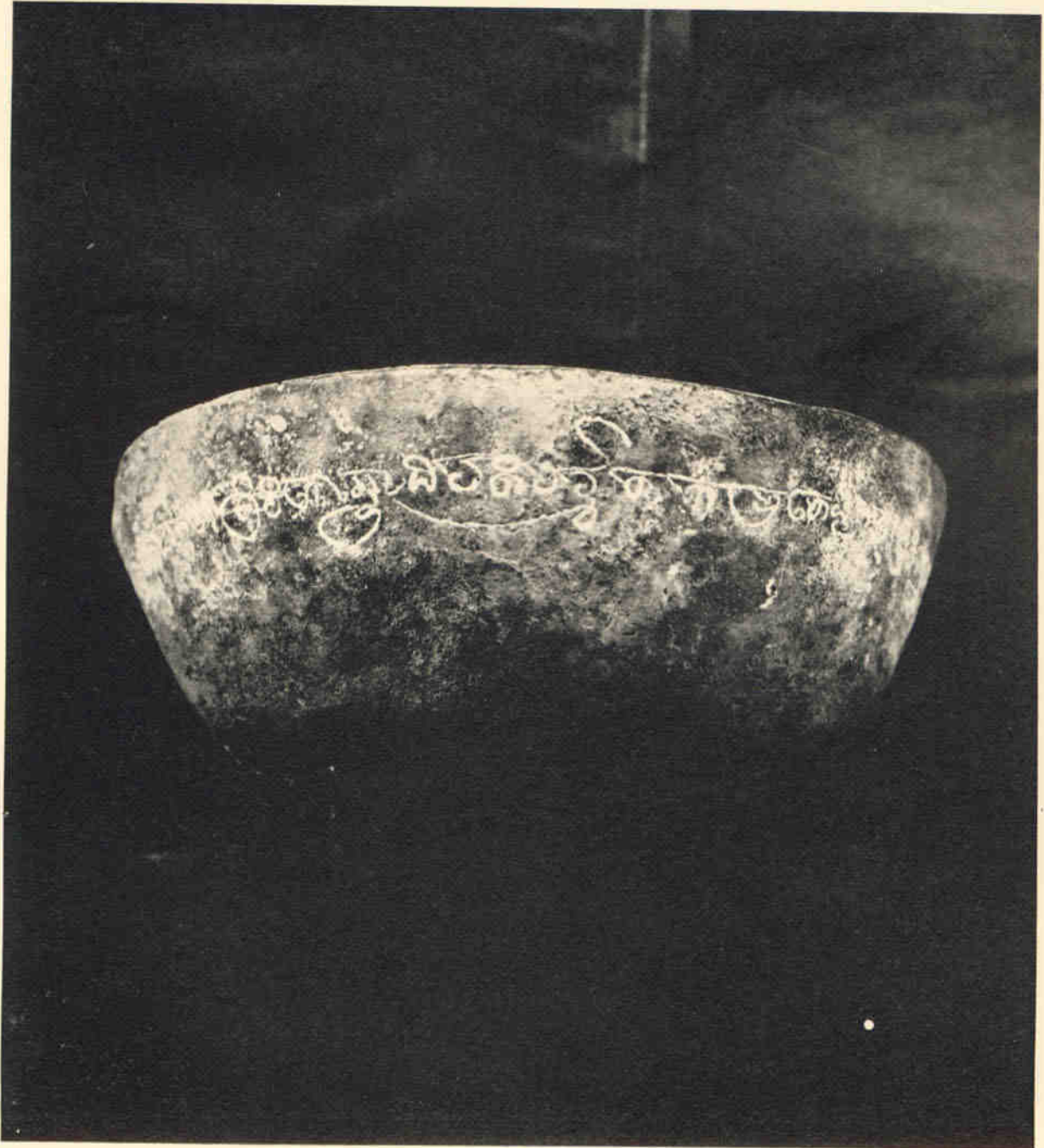
นายประสาร บุญประคอง อ่าน
นายฉ่ำ ทองคำวรรณ ให้คำปรึกษาและแปล

รูปที่ ๒๗ ก.

หลักที่ ๑๑๑
ด้านที่ ๑

หลักที่ ๑๑๑
ต่อต้านที่ ๑/๑

รูปที่ ๒๗ ก.

หลักที่ ๑๑๑

ต่อต้านที่ ๑/๒

จารึกหลักที่ ๑๑๑

คำจารึก

๑ ชันวน วระ กมฺรเตง อญฺ สุวีเรนุทราชาธิปติวรมม ต กมฺรเตงชคต สุวีเรศวร นา
สังโฆต ๑๑๐๕ สก ๑

คำแปล

ไทยธรรม พระกมรเตงอัญ สุวีเรนุทราชาธิปติวรมม แต่กมรเตงชคต สุวีเรศวร ณ ตำบล
สังโฆต ๑๑๐๕^(๑) สก ๑

๑๔๖

จารึกหลักที่ ๑๑๑

อธิบายคำ

(๑) ๑๑๐๕ เป็นมหาศักราช = พุทธศักราช ๑๗๓๐

หลักที่ ๑๑๒

จารึกบนวัตถุสัมฤทธิ์

จารึกนี้เป็นชั้นสัมฤทธิ์ทรงรี ขนาดกว้าง ๓ ซม. สูง ๓ ซม. ส่วนรอบขอบชั้น ๔๐ ซม.
อักษรขอมโบราณ ภาษาขอม มี ๑ บรรทัด

ในปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
หน่วยศิลปากรที่ ๕ ได้มาจากโบราณสถานหมายเลข ๑๑ เมืองพระรถ ดงศรีมหาโพธิ์
ตำบลโคกปี่บ อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

นายประสาร บุญประคอง อ่าน
นายดำ ทองคำวรรณ ให้คำปรึกษาและแปล

จารึกหลักที่ ๑๑๒

กําจารึก

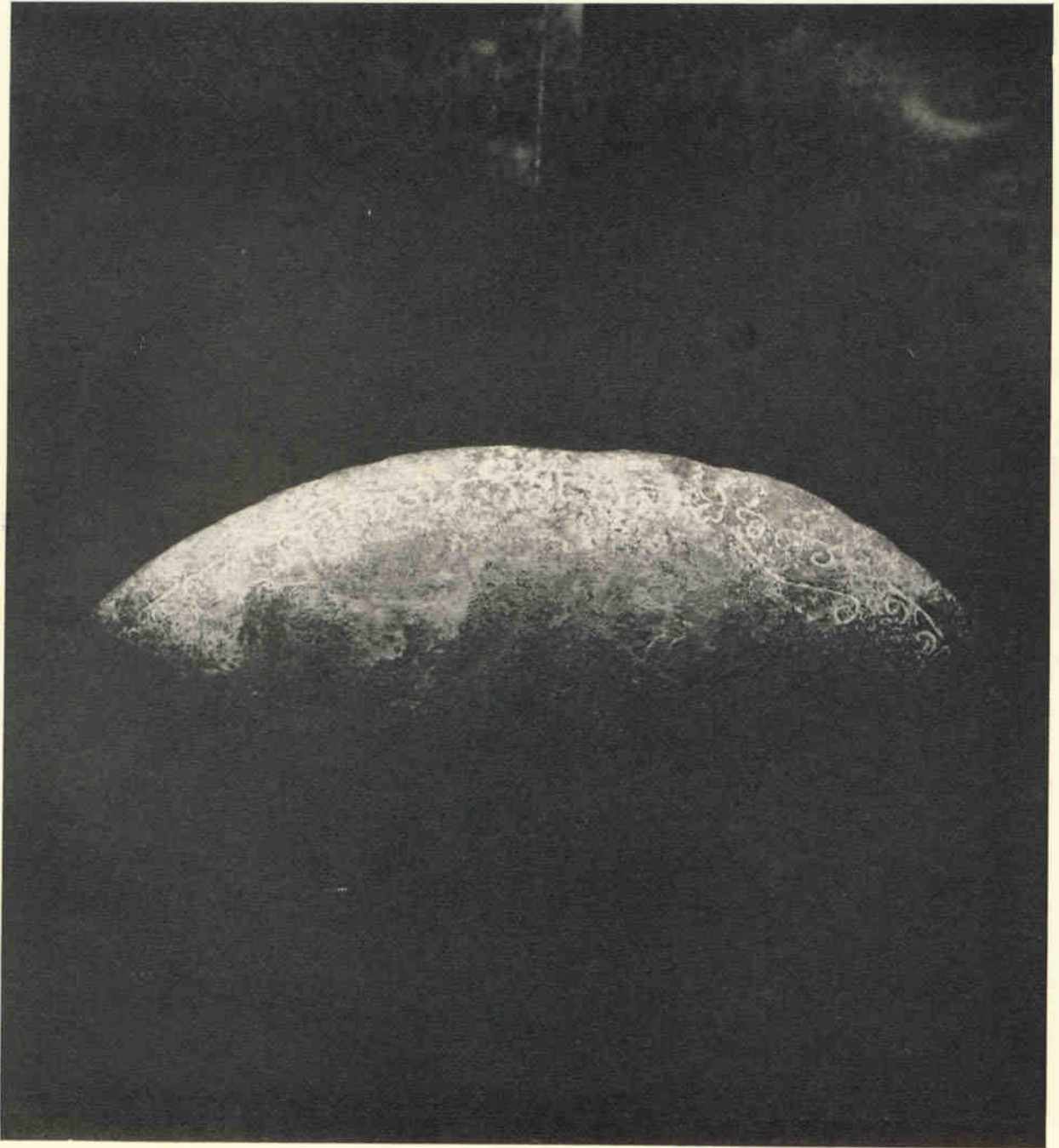
๑ ชันวน วระ กมฺรเตง อญ สรีวิเรนฺทราธิปติวรมฺม ต กมฺรเตงชคต สรีวิเรศวร นา
สังโวกต ๑๑๐๕ ศก ๑

กําแปล

ไทยธรรม พระกมฺรเตงอญ สรีวิเรนฺทราธิปติวรมฺม แต่กมฺรเตงชคต สรีวิเรศวร ณ ตำบล
สังโวกต ๑๑๐๕^(๑) ศก ๑

รูปที่ ๒๘ ก.

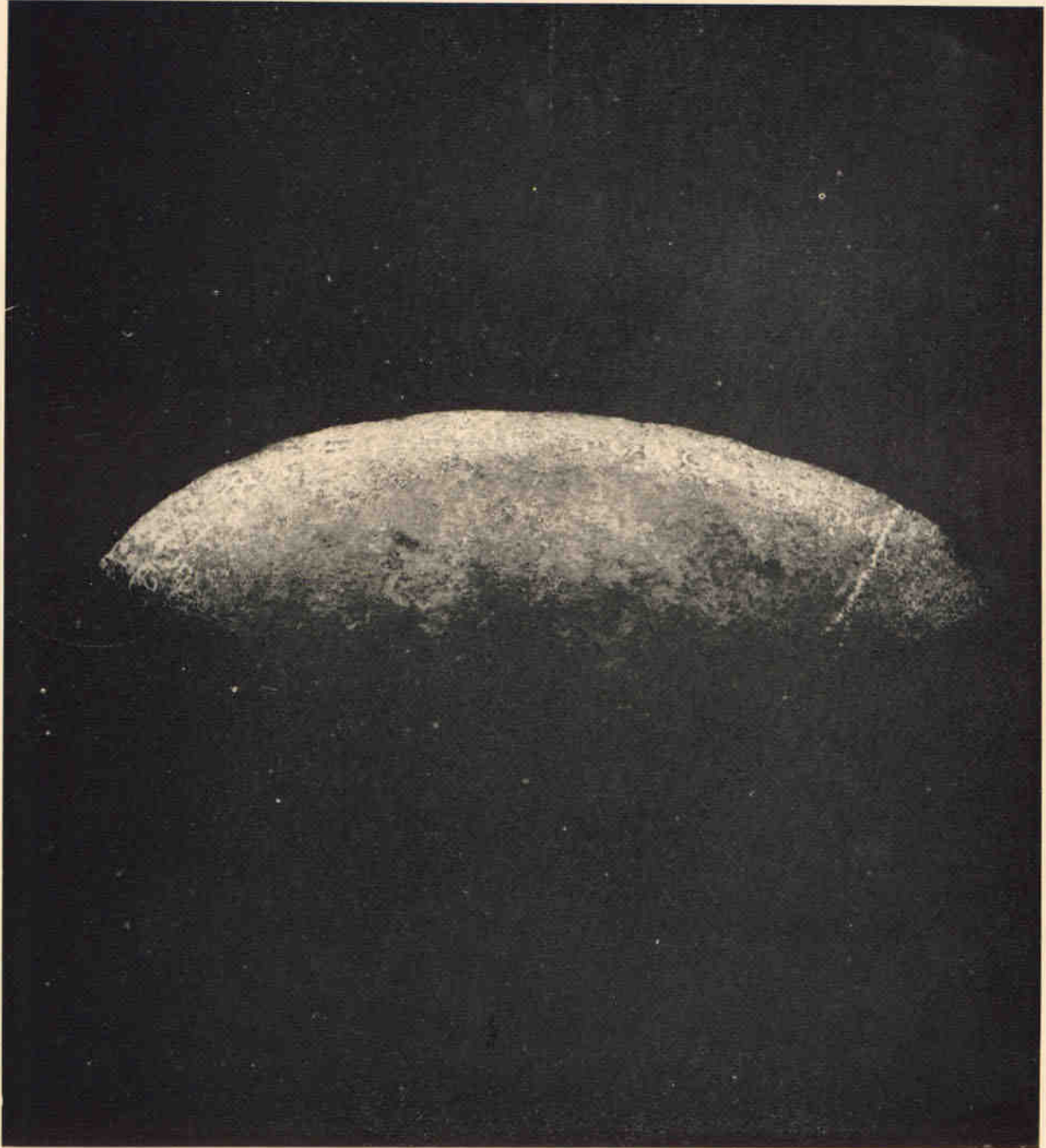
หลักที่ ๑๑๒
ด้านที่ ๑

รูปที่ ๒๘ ข.

หลักที่ ๑๑๒

ต่อต้านที่ ๑

อธิบายคำ

(๑) ๑๑๐๕ เป็นมหาศักราช = พุทธศักราช ๑๗๓๐

หลักที่ ๑๑๓

จารึกบนวัตตุสัมฤทธิ์

จารึกนี้ เป็นรูปเชิงเทียนสัมฤทธิ์ ขนาดบนส่วนกลาง ๑๒ ซม. สูง ๑๕ ซม. รอบวงกลม ๓๖ ซม. อักษรขอมโบราณ ภาษาขอม มี ๒ บรรทัด

ในปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
หน่วยศิลปากรที่ ๕ ได้มาจากโบราณสถานหมายเลข ๑๑ เมืองพระรถ ดงศรีมหาโพธิ์
ตำบลโคกปี่บ อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

นายประสาร บุญประคอง

อ่าน

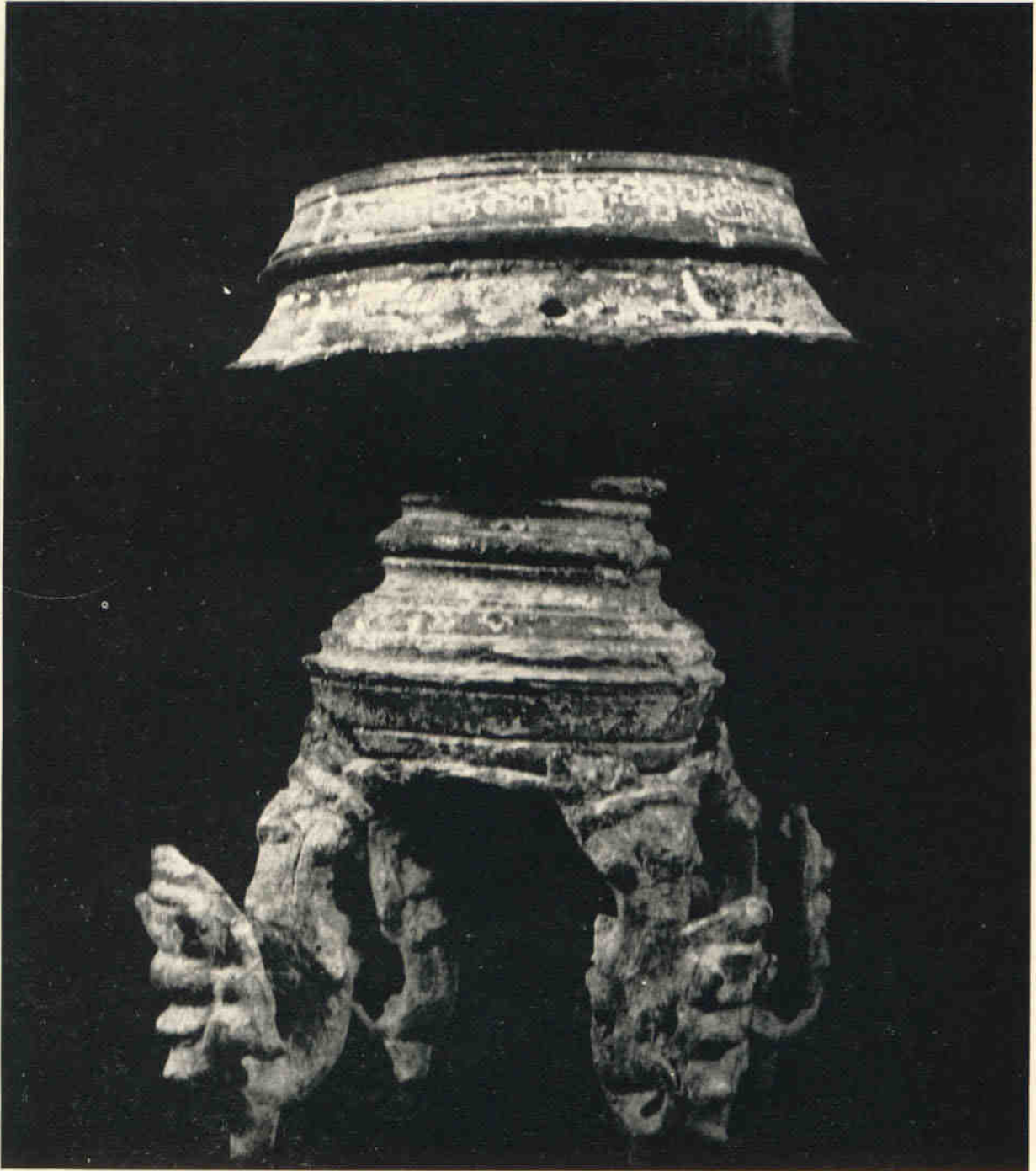
นายล้ำ ทองคำวรรณ

ให้คำปรึกษาและแปล

หลักที่ ๑๑๓

ด้านที่ ๑

๑/๑

หลักที่ ๑๑๓

ต่อต้านที่ ๑

๑/๒

จารึกหลักที่ ๑๑๓

คำจารึก*

๐ ๑๑๑๕ ศก วุระ ชันวน วุระบาทกมฺรเตง อญ สุริชชวรมมเทว ต วุระอาโรคฺย
สาล นา สโวก ๐

คำแปล

๑๑๑๕^(๑) ศก พระไทยธรรม พระบาทกมรเตงอัญ สุริชชวรมเทวะ ทรงมอบให้แก่
วุระอาโรคยสาล (โรงพยาบาลอันประเสริฐ) ณ ตำบลสัง โวก ๆ

---

* คำจารึกบนขอบเชิงเทียนทั้ง ๔ ภาพ มีคำอ่าน คำแปล และคำอธิบายเหมือนกันทั้งหมด

อธิบายคำ

(๑) ๑๑๑๕ เป็นมหาศักราช = พุทธศักราช ๑๗๓๖

หลักที่ ๑๑๔

จารึกบนขอบระฆัง

จารึกนี้ เป็นทองสัมฤทธิ์ ขนาดส่วนรอบปากระฆัง ๑๔๑ ซม. สูง ๘๒ ซม. ฝ่าศูนย์กลางปากระฆัง ๔๕ ซม. อักษรและภาษาไทย มี ๒ บรรทัด

ในปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง
หน่วยศิลปากรที่ ๒ ได้มาจากวัดโพธิ์กลาง ตำบลพิหารแดง อำเภอเมือง จังหวัด
สุพรรณบุรี เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐

นายประสาร บุญประคอง อ่าน

จารึกหลักที่ ๑๑๔

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑. พระยารามและออกหมื่นเทพขุนนางนั้นช่วย
หล่อไว้ในพระสำคนาแลท่ายกทั้งปวง
(เพื่อ) จงขอธรรมพระศรีอานแล
๒. .... ทังปวงกุมได ๑๕๐ ชั่ง
สมือ ..... (นอดบน?)
สักราชได้แล้ว ๒๑๘๑ ปีกับแปดเดือนสี่วัน
ถึงวันเสาร์เดือนฉ่ำแรมสี่ค่ำจุลศักราชใส
ถิ .....
- พระยารามและออกหมื่นเทพขุนนางนั้นช่วย
หล่อไว้ในพระศาสนา แลท่ายกทั้งปวง
(เพื่อ) จะขอทันพระศรีอารยแล ฯ
..... ทังปวงกุมได ๑๕๐ ชั่ง
เสมอ ..... (นอดบน?)
สักราชได้แล้ว ๒๑๘๑ ปี กับ ๘ เดือน ๔ วัน
ถึงวันเสาร์เดือนฉ่ำแรม ๔ ค่ำ จุลศักราชใส
ถิ (วน) .....

หลักที่ ๑๑๔

หลักที่ ๑๑๕

ศิลาจารึก วัดมหาธาตุ ฯ

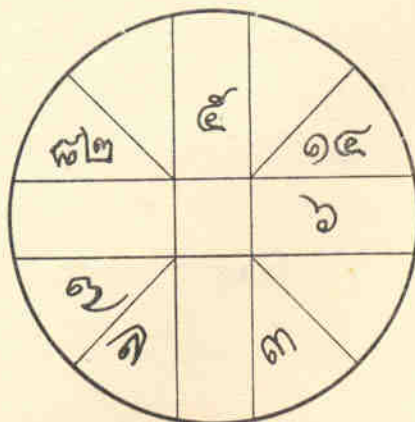
ศิลาจารึกนี้ เป็นหินชนวนสีเขี้ยว ขนาดกว้าง ๔๕ ซม. สูง ๓๒ ซม.หนา ๘.๕ ซม.
อักษรและภาษาไทย มี ๑๔ บรรทัด

ในปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่กุฏิพระรัตนเมธี คณะ ๑ วัดมหาธาตุ พระนคร
ศิลาจารึกหลักนี้อยู่ในสระทิพย์นิภา วัดมหาธาตุ ฯ ตำบลพระบรมมหาราชวัง อำเภอพระนคร
จังหวัดพระนคร ทางวัดมหาธาตุ ฯ ได้สร้างมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ขุดพบ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม
พ.ศ. ๒๔๕๕

นายฉ่ำ ทองคำวรรณ   อ่านและอธิบายคำ

จารึกหลักที่ ๑๑๕

๖๔๔
๑๔๓
๑๕๗๔
๕๒๐๗

๐๕
๓๗๕

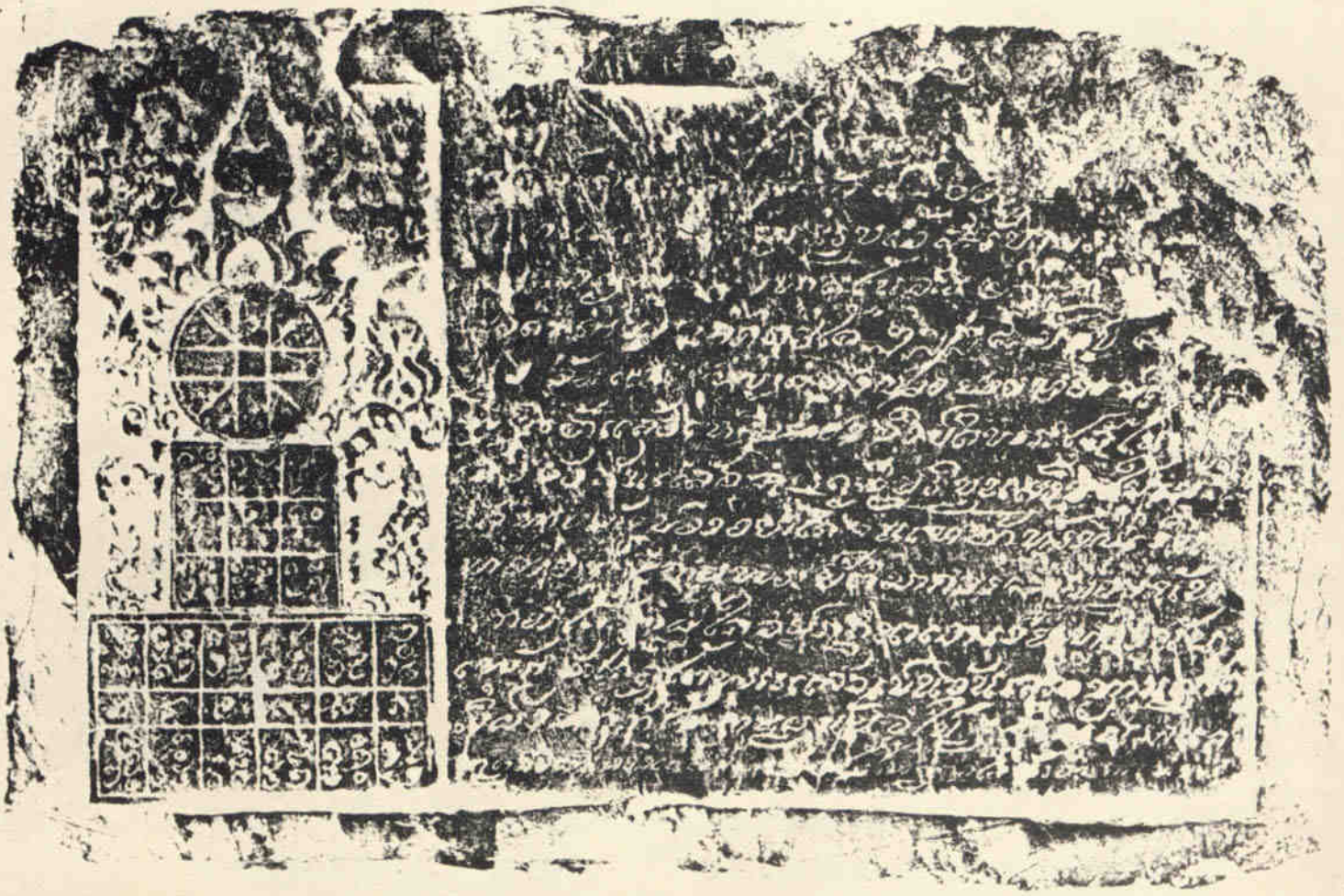
๑๐	๑๒	. .
๒๖	๕๗	๒๗
. .	๕๐	๑๐
...	๑๐	. .
๑๓	๑๒	๑๑
๖	๕	๑
๒๗	๕๗	๕๗

. ๗	๑๐	๑๒	. ๕	๕	๒
. ๐	๒๓	๕	. ๕	๕	๕
๓๓	๑๒	๒๗	๕๒	๒๕	๒๗
๓	๗	๗	๕	๕	๗๓
๐๖	๓	๕	๗	๕	๐
๑	๐	๒๗	๑๕	๑๒	๐๕
๒๕	๕๕	๑๑	๕๒	๕๐	๕๒

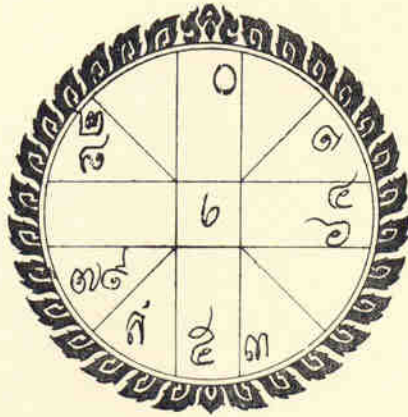
(ขอให้ผู้รู้โหราศาสตร์ช่วยพิจารณาตรวจสอบต่อไป)

หลักที่ ๑๑๕

หลักที่ ๑๑๕

จันทรคติกาล วันพุธ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๓
ปีชวด ฉศกจุลศักราช ๑๐๔๖
สุริยคติกาล วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๒๒๗
เวลา ๑๕ นาฬิกา ๓๘ นาที
ลัคนาสถิตย์ราศีกันย์
ดวงชะตาที่
อาจารย์ ทองเจือ อ่างแก้ว
ช่วยคำนวณให้ตามคัมภีร์สุริยชาตรปราคฎตั้งข้างบนนี้

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

๑. (ศุภมัสดุ)	(ศุภมัสดุ) .....
๒. (พระสงฆ์และสัพบุรุษ) ทั้งปวงช่วย	(พระสงฆ์และสัพบุรุษ) ทั้งปวงช่วย .....
๓. .... (พระ) พุทธรูปไว้ สำหรับพระ	..... (พระ) พุทธรูปไว้ สำหรับพระ .....
๔. (ในเมืองสุพรรณ ชาติ) ในวันที่ ๔ ^๑ ๓ .. (ปี)	(ในเมืองสุพรรณ ชาติ) ^(๑) ในวันที่ ๔ ^๑ ๓ .. (ปี)
๕. ชาวตลกพุทธศักราชได้ ๒๒๒๘ ปี กับ ๘ (เดือน)	ชาวตลก ^(๒) พุทธศักราชได้ ๒๒๒๘ ^(๓) ปี กับ ๘ (เดือน)
๖. (๒๖) วันแรมสัพบุรุษทั้งปวง ช่วยทอนปีด (พระ)	(๒๖) วันแรม สัพบุรุษทั้งปวง ช่วยทอนปีด (พระ)
๗. พุทธเจ้าแล้วเหลือทอง จึงปีดพระ ไว้ใน	พุทธเจ้าแล้วเหลือทอง จึงปีดพระ ไว้ใน .....
๘. ใน (ปีจอ) นั้นแล้ว สำเร็จบริบูรณ์ สืบไป เมื่อ	ใน (ปีจอ) ^(๔) นั้นแล้วสำเร็จบริบูรณ์ สืบไป เมื่อ
๙. น้ำทานทั้งปวงอย่าได้ สนเทว่า ทรัพย์สิน	น้ำทานทั้งปวงอย่าได้สนเท่หัว ทรัพย์สิน
๑๐. ทอง (อยู่ใต้) ฐานพระปติมากรเจ้า จะอยู่นั้น	ทอง (อยู่ใต้) ฐานพระปติมากรเจ้า จะอยู่นั้น
๑๑. ห้าม (ไม่ให้) ผู้ใดจ้ปราคาเอาเงิน ทองนั้น	ห้าม (ไม่ให้) ผู้ใดจะปรารถนาเอาเงิน ทองนั้น
๑๒. เพราะว่าได้ฤกษ์ได้พระแล้วเป็นอันเสร็จ ท่านผู้ใด	เพราะว่าได้ ^๕ ได้พระแล้ว เป็นอันเสร็จ ท่านผู้ใด
๑๓. มิพึง (จะฤกษ์) เอาไปทานผู้อื่นจะ ไปฤกษ์ (สิ่ง) สรรค์ ^๖ มาแล	มิพึง (จะ ^๕ หรือ)เอา ^(๕) ไป ท่านผู้นั้นจะ ไป ^๕ หรือ (สิ่ง) สรรค์ ^(๖) มา และ
๑๔. มาฤกษ์กับเงินทอง	มา ^๕ หรือ ^(๗) พบเงินทอง .....
ได้ให้ฤกษ์ ^๘ ตกโลกันนรกแล	ได้ให้ ^๕ หรือ ตกโลกัน (ต) นรกแล.

อธิบายคำ

๑. ชาตชะ = ชาตา ต้นฉบับเขียนเป็นอักษรขอม
๒. ปี่หวด ฉศก = จ.ศ. ๑๐๔๖ (พ.ศ. ๒๒๒๗)
๓. พ.ศ. ๒๒๒๘ = ปี่ฉลุ สปีตศก จ.ศ. ๑๐๔๗
๔. ปี่จ้อ = จ.ศ. ๑๐๔๔ (พ.ศ. ๒๒๒๕)
๕. คำว่า “เอา” ต้นฉบับเขียนอย่างแบบขอม
๖. สึงสรรกั = สิ่งที่สร้างไว้
๗. คำว่า “รือ ” ในบรรทัดที่ ๑๔ ต้นฉบับเขียนอย่างแบบขอมทั้งสองแห่ง

หลักที่ ๑๑๖

ศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ในบริเวณเมืองพระนคร

น.ส. สุภรณ์ อัสวสันโสภณ อ.บ.

แปลจากเรื่อง La Stèle du Prah Khân d' Angkor
par G. Coedès

เสาศิลาจำหลักคำจารึกที่เราจะทราบกันต่อไปนี้ ได้ค้นพบที่ปราสาทพระขรรค์ในบริเวณเมืองพระนคร (Angkor) เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ. ศ. ๒๔๘๒ โดย ม. เอ็ม. แกลซ (M.M. Glaize) ผู้รักษาเมืองพระนคร เป็นผู้ค้นพบได้ก่อนหินที่พังลงมาจากภูเขาที่บดมหาศิลปะที่สะพานศิลา เกิดเป็นช่องทางเดินทางเหนือใน मुखตะวันตกของประตูใหญ่ทางเข้าชั้นที่ ๑ ด้านตะวันออก ศิลาจารึกหลักนี้วางนอนอยู่บนพื้นดิน ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ แต่ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ได้ถูกข้ายมาจากที่เดิม แล้วนำมาวางไว้ที่นั่น เรากำหนดแน่นอนได้เช่นกันก็เพราะพบรอยสกัดจากพื้น मुखตะวันตกของประตูใหญ่ ก่อนไปทางใต้ของส่วนสำคัญระหว่างทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก

ศิลาจารึกหลักนี้ใหญ่โตมาก ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม ตอนบนทำเป็นรูปดอกบัว มีลักษณะเหมือนศิลาจารึกที่ปราสาทตาพรหม และมีส่วนศักดิ์ใกล้เคียงกันมาก (คือสูง ๑ เมตร ๘๕ เซนติเมตร กว้างยาว ๕๘ เซนติเมตร) คำจารึกมีจำนวนบรรทัดเท่ากัน คือ ด้านละ ๑๒ บรรทัด^(๑) เขียนเป็นตัวอักษรขอมเหมือนกัน แสดงว่าเป็นรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อยู่ในสภาพที่ได้รับการดูแลรักษาไว้เป็นอย่างดี นอกจากด้านที่ ๓ ซึ่งปรากฏว่ามีช่องโหว่อยู่บางตอน

ข้อความในคำจารึกเป็นภาษาสันสกฤตทั้งหมด แต่งเป็นโคลง ลักษณะต่าง ๆ มี ๑๑๕ บท

ดังนี้ :

โคลง : บทที่ ๓๕ - ๑๖๖

อินทรวีเชียร : บทที่ ๗, ๒๐, ๒๓, ๓๓, ๑๖๕,

อุปชาติ : บทที่ ๕, ๘, ๑๑ - ๑๒, ๑๔ - ๑๖, ๒๑ - ๒๒, ๒๕ - ๒๖, ๓๐ - ๓๑, ๑๗๐

วสันตดิถี : บทที่ ๑ - ๔, ๖, ๕ - ๑๐, ๑๓, ๑๗, ๑๕, ๒๔, ๒๗ - ๒๕, ๓๒, ๑๗๑ - ๑๗๖

บาลี : บทที่ ๑๖๘

สารทูลวิกริชาติ (สัททูลวิกิพีต) : บทที่ ๑๘, ๑๖๗, ๑๗๗ - ๑๗๕

อารยา : บทที่ ๓๔

(๑) ศิลาจารึกปราสาทตาพรหมเพิ่มขึ้นอีก ๒ บรรทัดเป็น ๗๔ บรรทัด บนด้านที่ ๔ บนศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ จำนวนบรรทัดเท่ากันทุกด้านเพื่อให้ดูงาม จากบทที่ ๕๗ (ด้าน C, ๑.๔๕) ถึงบทที่ ๑๖๖ (ด้าน D, ๑.๔๖) ข้อความกระชับเข้าแต่ละโคลงมีเพียงบรรทัดเดียวแทนที่จะเป็น ๒ บรรทัด

๑๘ บทแรกมีลักษณะเหมือนคำจารึกบนเสาศิลาที่ปราสาทตาพรหม คือ พอขึ้นต้น ก็เป็นถ้อยคำที่รำลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย (บทที่ ๑ - ๓) ต่อด้วยคำสวดรำลึกถึงพระโพธิสัตว์โลกेश্বর (บทที่ ๔) และพระนางปรัชญาปารมิตา ซึ่งถ้อยคำเหมือนเป็นพระมารดาผู้ศักดิ์สิทธิ์ลี้ลับของพระพุทธเจ้า (บทที่ ๕) ตามด้วยลำดับการสืบสันตติวงศ์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งกล่าวไว้เหมือนกับข้อความในศิลาจารึกที่ปราสาทตาพรหมคำต่อคำ (บทที่ ๖ - ๑๘) จะต่างกันบ้างก็น้อยเหลือเกิน^(๒)

บทที่ ๑๙ ของคำจารึกทั้งสองแห่งนี้ผิดกันบ้าง แต่ก็ด้วยคำสรรเสริญพระราชาเหมือนกัน จารึกที่ปราสาทพระขรรค์ใช้ถ้อยคำมาก ข้อความสมบูรณ์ต่างกับจารึกที่ปราสาทตาพรหม

คำประพันธ์ตอนนี้มี ๑๓ บท (๑๙ - ๓๑) เริ่มต้นกล่าวถึงความรู้ทางไวยากรณ์ของพระราชา (บทที่ ๒๑) แล้วก็เป็นการชี้ให้เห็นว่าที่เรียกว่า “แต่งงานการเมือง” ของพระองค์นั้นเป็นอย่างไร คำจารึกกล่าวไว้ว่า “คือการทำคนซึ่งพระราชชาติพระราชทานทรัพย์สิ้นเงินทองจนมั่งคั่ง และคนนั้นก็ถวายธิดาสวย มีเสน่ห์น่ารักของตนให้เป็นสนมของพระองค์” (บทที่ ๒๘) นโยบายการเมืองเช่นนี้ยังมีต่อมาถึงสมัยของพระราชที่สืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จนกระทั่งถึงศตวรรษต่อมา เราได้เห็นว่าพระราชชาขององค์หนึ่งพระราชทานบรรดาศักดิ์ศรีอันทรปดินทราทิษฐ์ ดาบศักดิ์สิทธิ์ ชื่อ ชัยศรี และพระธิดา สิบกรมหาเทวีแก่เจ้าชายไทยแห่งเมืองราด^(๓) เราได้ทราบอีกประการหนึ่งว่าเมื่อศตวรรษที่ ๑๔ พระเจ้าฟ้าฮุ่ม (Fa Ngom) ผู้ทรงก่อตั้งอาณาจักรหลวงพระบาง ได้ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงขอมซึ่งมีพระนามว่า พระนางยอตแก้ว (Nang Yot Kev)

เมื่ออ่านข้อความในศิลาจารึกตอนต่อไป คำประพันธ์ตอนนั้นได้กล่าวถึงการที่พระราชาทรงสร้าง (บทที่ ๒๕) เทวรูปนาถุเขศวร (พระสีวะทรงพื่อนรำ) ด้วยทองคำ ๒ องค์ (บทที่ ๓๐) ซึ่งก็ไม่มีปัญหาอะไรต่อไปอีกเลย นอกจากนี้ ก็ยังทรงสร้างรูปจำหลักของพระบิดา (บทที่ ๓๑) ซึ่งเราจะกลับมาพูดถึงกันอีก และในตอนสุดท้ายได้กล่าวถึงการยกหมู่บ้าน ๑๓,๕๐๐ แห่งให้แก่พระธรรมราชา (บทที่ ๓๒)

จำนวน ๑๓,๕๐๐ นี้ได้แสดงไว้ในตอนหลังบทที่ ๓๓ จำนวนหมู่บ้านทั้งหมดนั้น พระราชาทรงกำหนดและสนับสนุนให้ตั้งขึ้น ซึ่งตามบทที่ ๓๒๗ ได้กล่าวไว้ว่า ประกอบด้วย

(๒) บทที่ ๑๕ จารึกปราสาทตาพรหมกล่าวว่า ราชปตินทรลักษมี (Rājapatīndralakṣmī) พระอัยิกาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ ประทับอยู่ที่ราชปติศวารกรม (Rājapaticvaragrāma) เมืองพระขรรค์ (prāh Khān) เราเข้าใจกันว่าพระญาติทางพระมารดาของเจ้าหญิงองค์นี้อยู่ที่สุวีรวตี (Suvīravatī) แต่ก็พิสูจน์ไม่ได้ว่าเป็นเมืองใดแน่ เป็นที่น่าสงสัยที่จะรู้คุณค่าของความสนใจในข้อแตกต่างนี้และแบ่งแยกเหตุผลออก

(๓) หนังสือของ จี. เซเดส์ เรื่อง ต้นวงศ์สุโขทัย (Les origines de la dynastie de Sukhodaya) JA., 1920 (I) หน้า ๒๔๐ - ๒๔๓; และเรื่อง The origins of the Sukhodaya dynasty JSS., XIV, 1921 หน้า ๘ - ๙; ได้จากศิลาจารึกของสงขามเล่ม ๑ หน้า ๗ และ ๖๓ คือประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ (จารึกกรุงสุโขทัย)

“เทพเจ้าอื่น ๆ อีก ๒๐,๔๐๐ องค์ รวมทั้งพระขมและพระกาลด้วย” คนทั่วไปทราบว่าการ “เวลา” นั้นถือกันว่าเป็นอีกชื่อหนึ่งของพระขม เป็นหนึ่งในผู้ช่วยของพระขม อีกประการหนึ่ง ธรรมราชา เป็นชื่อที่ใช้บ่อยที่สุดชื่อหนึ่งของพระขม ในฐานะเป็นผู้พิพากษาการกระทำของมนุษย์

ทั้งบทที่ ๒๒ และบทที่ ๑๗๗ ของข้อความในศิลาจารึกที่ปราสาทพระขรรค์ ได้กล่าวเน้นหนักถึงลักษณะการบูชาเกี่ยวกับการศพ ซึ่งมีการอุทิศรูปจำหลักที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้าง และทำนุบำรุง และได้เห็นผลตามมา คือการสร้างอาคารครอบคลุมรูปจำหลักเหล่านั้น^(๔)

พระขรรค์เป็นปราสาทที่สร้างอุทิศในการศพของใคร และรูปจำหลักรูปใดเป็นรูปสำคัญในปราสาทนั้น เป็นสิ่งที่เราจะทราบได้ในบทที่ ๓๒-๓๔

การบรรยายตอนแรกกล่าวว่า ในสถานที่ซึ่งพระราชาทรงได้รับชัยชนะในการรบอย่างนองเลือดกับข้าศึก ซึ่งเรียกชื่อการชนะนั้นว่า ชัยศรี พระองค์ยังได้ทรงสร้างเมืองมีชื่อเดียวกันคือ เมืองที่มีชื่อเมืองว่า นครชัยศรี แต่ในบทที่ ๓๓ กล่าวเพิ่มเติมว่า ในขณะที่การเดินทางแสวงบุญแห่งเมืองประชาค (อาลาหัต) ในประเทศอินเดียเป็นการฉลอง และทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์แก่ผู้ที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ๒ ผังแม่น้ำ คือ แม่น้ำคงคาและยมนาเท่านั้น ที่เมืองชัยศรีเป็นการฉลองและทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์แก่ผู้ที่อยู่ใกล้เคียงทั้ง ๓ ผังแม่น้ำที่อุทิศถวายแด่พระพุทธรเจ้า พระสีวะ และพระวิษณุ ด้วยความเคารพ

การสร้างเมืองชัยศรี และการอุทิศถวาย พระพุทธรูป และเทวรูป ซึ่งกล่าวถึงได้ จารึกเป็นข้อความสั้น ๆ ต่อจากคำสรรเสริญพระราชา เป็นสิ่งที่เห็นได้อย่างถนัดชัดเจนเช่นเดียวกับตัวจารึกเอง เราสามารถสรุปได้ว่าที่ตั้งของเมืองนี้เกี่ยวข้องกับสถานที่ที่มีศิลาจารึกนี้อยู่ คือ ที่ปราสาทพระขรรค์ ข้อเท็จจริงอีก ๒ ประการจะเป็นข้อยืนยันคำสรุปนี้

แรกเริ่ม เดิมที ชื่อ ชัยศรี นี้ใช้ขยายชื่อ พระขรรค์ ในปัจจุบัน คำว่า พระขรรค์ ชัยศรี นี้ หมายความว่า “ดาบศักดิ์สิทธิ์” และใช้ระบุว่าเป็นชื่ออาวุธที่มีชื่อเสียงมหัศจรรย์ ซึ่งพราหมณ์แห่งราชสำนักได้เก็บรักษาไว้ ณ พระราชวังที่กรุงพนมเปญอย่างของมีค่ายิ่ง แต่ในสมัยโบราณ ดาบของพระราชามีชื่อว่า ชัยศรี นั้น ก็ยังมีอยู่ในราชสำนักของพระมหากษัตริย์ ณ กรุงเทพ ฯ

ดังนั้น คำว่า พระขรรค์และชัยศรี จึงเป็นคำ ๒ คำที่ความจริงนั้นหมายถึงของเพียงสิ่งเดียวและอย่างเดียวกัน และชื่อเมืองโบราณก่อนนครชัยศรี ซึ่งมีความหมายว่า “เมืองแห่งโชคของชัยชนะของพระราชา” ก็กลายเป็นความหมายที่ใช้กันอย่างกว้างขวางว่า “เมืองแห่งดาบศักดิ์สิทธิ์” ซึ่งเรียกเป็นภาษาขอมว่า พระขรรค์

ผืนน้ำทั้งสามหรือน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่อุทิศถวายด้วยความเคารพแด่พระสีวะ พระวิษณุ และพระพุทธรเจ้า ซึ่งทำให้บริเวณใกล้เคียงเมืองกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไปนั้น ก็ผืนน้ำอะไรในปัจจุบัน

(๔) หนังสือของ จี.เซเดส์ เรื่อง La bestination funéraire des grands monuments khmèrs, BEFEO., XL, หน้า ๓๑๕

บัน ข้าพเจ้าเชื่อว่าเราสามารถจะยอมรับได้โดยไม่ต้องกลัวผิดพลาดว่า ที่นั่นคือฝั่งน้ำใหญ่ทั้งสาม หรือ พาไธย (bārāy) ซึ่งล้อมรอบนครวัดและเกี่ยวข้องกับสิ่งที่จารึกได้กล่าวเอาไว้อย่างแน่แท้ ฝั่งน้ำที่อุทิศถวายพระศิวะคือพาไธยทางทิศตะวันออก ซึ่งตรงกลางมีปราสาทเมบ็อน (Mébon) ปฏิเสศการบูชาศิวลึงค์— ฝั่งน้ำที่สองอุทิศถวายพระวิษณุ คือพาไธยตะวันตก ตรงกลางปราสาทนี้ ม.แกลซ (M. Glaize) ผู้รักษานครวัดได้ค้นพบรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ ทำด้วยทองสัมฤทธิ์องค์ใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ส่วนฝั่งน้ำที่สามอุทิศถวายแด่พระพุทธเจ้าก็คือ วาล ราชทัณฑ์ หรือ พาไธย แห่งพระขรรค์ (le Vâl Râçdāk ou Bārāy de Práh Khān) ตรงกลางสร้างเป็นปราสาทนากพัน ซึ่งน่าจะเชื่อมากกว่าเป็นวัดพุทธศาสนา^(๕) มีสระสร้าง (le Srah Srañ) พาไธยแห่งบันทาย กะได (bārāy de Bantāy Kdei) เป็นวัดพุทธศาสนา ซึ่งไม่ต้องสงสัยเลยว่าสร้างก่อนปราสาทพระขรรค์ ทั้งสามฝั่งน้ำนั้นแหละ คือ ทซังอุทิศถวายแด่พระศิวะ พระวิษณุ และพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพ ซึ่งในบริเวณใกล้เคียงได้มีการสร้างขัณฑ์—พระขรรค์ เมืองที่ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าเมืองประยาค เป็นที่ซึ่งนักเดินทางแสวงบุญไม่คิดว่าจะใช้เป็นทีชำระบาปด้วยน้ำ เช่นที่แม่น้ำคงคาและแม่น้ำยุมนา (ยมนา) เมื่อผ่านไปทางนั้น เราต้องสังเกตว่าการเปรียบเทียบกับเมืองประยาค มีส่วนช่วยเน้นให้เห็นลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการศพนในที่ตั้งนครวัด เพราะเมืองประยาคในสายตาของชาวฮินดู เป็นสถานที่เหมาะในการเผาศพ และเอาเถ่าถ่านทิ้งลงไปในน้ำที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้งสองสาย

เมื่อผ่านไปทางนั้น เราจะได้เห็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ซึ่งจะแสดงให้เห็นฉากการรบนองเลือดบนที่แห่งเดียวกับที่ตั้งปราสาทพระขรรค์ ศิลาจารึกที่ปราสาทตาพรหม (บทที่ ๓๕) กล่าวไว้อย่างเดียวกันว่า ที่นี้ “บนแผ่นดินที่ได้ชัยชนะมาด้วยพระพาหาของพระองค์” พระราชาได้ทรงสร้างเมืองราชวิหาร^(๖) เป็นที่ซึ่งพระองค์ทรงตั้งวัด เพื่ออุทิศในการพระศพพระมารดา พระองค์ได้ทรงต่อสู้อย่างกล้าหาญกับพวกจามซึ่งได้เข้ามารุกรานประเทศกัมพูชาและยึดครองเมืองพระนครในปี พ.ศ. ๑๗๒๐ เป็นการต่อสู้ซึ่งยุติลงด้วยชัยชนะของพระเจ้าชัยวรมัน และการเข้าปกครองประเทศของพระองค์ในปี พ.ศ. ๑๗๒๔ ซึ่งเป็นไปได้อย่างแน่นอนว่าภาพที่แสดงให้เห็นถึง

(๕) ข้อสันนิษฐานข้อ ๒ นี้ดูน่าจะเป็นไปได้มากกว่า เพราะเรื่องวาล ราชทัณฑ์ หรือ ชตฎาก (le Vâl Râçdāk ou Jayatatāka) นี้ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ ทรงนำขึ้นมาพิจารณาอย่างถ่วงถ่วงเหมือนฝั่งน้ำขัณฑ์—พระขรรค์ พระองค์ทรงสามารถจะตรัสได้ว่า พระองค์ทรงสร้างเมืองขึ้นในตำบลที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะมีแม่น้ำทั้งสามไหลผ่าน และหนึ่งในสามสายนั้นเกิดขึ้นรุ่งราวคราวเดียวกันกับการก่อสร้างนี้

(๖) และไม่ใช่ราชวิหาร (Rājavihāra) เหมือนที่กล่าวไว้ผิด ๆ ในหนังสือ BEFEO., VI, หน้า ๕๕ และ ๑๔ การแก้ไขข้อผิดพลาดสำคัญ เพราะในนั้นกล่าวไว้ว่า ทำไม่ศิลาจารึกปราสาทตาพรหมจึงกล่าวถึงโรงพยาบาล ๑๑๒ แห่ง พร้อมกับงบประมาณรายจ่ายของโรงพยาบาลเหล่านั้น ความจริงศิลาจารึกที่เกี่ยวกับโรงพยาบาลตามที่เราได้ทราบ (ในบทที่ ๓๖) นั้นก็คือเจ้าหน้าที่ใหญ่ (yājaka) และโทรผู้ที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเหล่านี้ได้รับการแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจแห่งศรีราชวิหาร คือ ตาพรหม—จากหนังสือของ จี.เซนต์ เรื่อง โรงพยาบาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ (Les hôpitaux de Jayavarman VII, BEFEO., XL) หน้า ๓๔๗

การแพ้สงครามซึ่งจำหลักไว้ที่ปราสาทพระขรรค์นั้น ปรากฏเป็นบางตอนบนกำแพงที่ปราสาทขายน และบันทวยฉมาร์ อยู่ท่ามกลางฉากการต่อสู้ที่ไม่รู้จักจบสิ้น ซึ่งเมื่อปราศจากคำจารึกที่จะอธิบายได้ ก็เป็นการยากพอใช้ที่จะพิสูจน์ให้เห็นชัดว่าเป็นสิ่งที่ใช่แน่หรือไม่

ต่อจาก ๒ บทที่ให้ความรู้แก่เราเช่นนี้ ในบทที่ ๓๔ เราก็ได้ทราบว่า เมื่อ ม.ศ. ๑๑๑๓ คือปี พ.ศ. ๑๗๓๔ พระเจ้าชัยวรมันได้ทรงเบิกพระเนตร ก็ได้ทรงสร้างพระรูปพระโพธิสัตว์-โลกेश্বরขึ้นองค์หนึ่ง ทรงตั้งชื่อว่า ชยวรมेश্বর เพื่อทรงอุทิศแด่พระราชบิดาของพระองค์

ทีนี้เราก็มีที่แน่นอนของการเปิดรูปจำหลักที่สำคัญซึ่งประดิษฐานไว้ณปราสาทพระขรรค์นี้เป็นครั้งแรก พิธีซึ่งสมมติกันมาก่อนว่าเป็นความสำเร็จบริบูรณ์ของปราสาทนั้น หรืออย่างน้อยที่สุดก็ของส่วนต่างๆ ที่เก่าแก่ที่สุด และของส่วนของปราสาทที่เป็นศูนย์กลางสำหรับทำพิธีในทุกโอกาส การกล่าวถึงเรื่องหลาย ๆ ครั้งทำให้สามารถยืนยันได้ว่า ปดุงกล่าวนี้ คงจะเป็นที่แน่นอน และส่วนต่างๆ ที่สำเร็จรูปไปแล้วนั้น อย่างน้อยก็รวมทั้งด้านนอกของปราสาทตรงกลางซึ่งเป็นที่สำหรับทำพิธี กำแพงชั้นที่ ๑ และชั้นที่ ๓ และอาคาร R,S,T ของลาชองกิแอร์ด้วย ก่อนอื่นเราต้องแยกข้อสันนิษฐานว่าจารึกนี้ได้จารึกขึ้นหลังจากเหตุการณ์ซึ่งบรรยายไว้หลายปี และติดต่อกับคำบรรยายของรูปจำหลักที่สร้างขึ้นภายหลังในปี พ.ศ. ๑๗๓๔ อันที่จริง จารึกนี้ได้กล่าวถึงการแบ่งแคว้นจัมปาออกเป็น ๒ อาณาจักรไว้ในบทที่ ๑๖๖ แต่เรื่องการแบ่งแคว้นดำเนินอยู่เพียงปี พ.ศ. ๑๗๓๓ ถึง พ.ศ. ๑๗๓๕ เท่านั้น^(๗) และไม่สามารถกล่าวอ้างถึงได้อีกหลังจากปีดังกล่าว ดังนั้น คำจารึกนี้ก็จะได้จารึกลงในปี พ.ศ. ๑๗๓๔ ผลติดตามมาก็คือรูปจำหลักซึ่งแจ้งไว้ในบทที่ ๓๕-๔๐ เหมือนกับเป็นอนุสาวรีย์ที่ไดวางไว้ในที่ต่างๆ กันในปราสาทในปีนั้น หรือมีที่ตั้งวางที่จัดเตรียมไว้ในปราสาทซึ่งคาดหมายล่วงหน้าไว้ว่าจะสร้างขึ้น อนึ่ง ใน ๓ กรณีเป็นอย่างน้อยที่ทำให้เรารู้จักสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้อย่างแท้จริง จากข้อความที่สมบูรณ์ของคำจารึกซึ่งสลักไว้บนเสาทางขวาของประตูทางเข้าที่กล่าวถึงอาคารรูปกากะบาด อยู่ทางทิศตะวันออกของประตูใหญ่ชั้นที่ ๒ ด้านตะวันออกวิหารที่อยู่ตรงกลางทางตะวันตกของอาคาร ทางใต้ของประตูใหญ่ชั้นที่ ๒ ด้านใต้ และทางเข้าที่อยู่ติด ๆ กันของประตูใหญ่ชั้นที่ ๔ ดังนั้น ปี พ.ศ. ๑๗๓๔ จึงเป็นปีที่สร้างส่วนต่างๆ ของโบราณสถานอย่างแน่นอน เมื่อได้ตรวจดูผังการสร้างแล้ว ข้าพเจ้าก็หวนคิดถึงที่ตั้งของจารึกอันอื่นๆ ที่สร้างขึ้นรุ่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่ากำแพงชั้นที่ ๑ และชั้นที่ ๓ วิหารหมู่ที่ ๑ และอาคาร R,S,T ได้รับการตกแต่งโดยจัดหารูปจำหลักมาประดิษฐานเมื่อปี พ.ศ. ๑๗๓๔ ซึ่งข้าพเจ้าจะชี้ให้เห็นในไม่ช้า ถึงหากว่ายากที่จะยืนยันว่าวัดนี้เปิดให้ทำการบูชาตั้งแต่นั้น อย่างไรก็ตาม มันก็น่าจะเป็นไปได้อย่างเหลือเกิน เพราะว่ารูปบูชาตรงกลางนั้นเป็นหลักฐานอยู่ และในทุกกรณี เรามักพยานหลักฐานเป็นตัวเป็นตนว่าในเวลา ๕ ปีต่อมา คือในปี พ.ศ. ๑๗๓๕ ได้มีการทำ

(๗) หนังสือเรื่อง อาณาจักรจัมปา (Le royaume de Champa), 1928 น. 165

พิธีบูชาในอาคาร R ข้าพเจ้าอยากจะพูดถึงหอยสังข์บรรจุน้ำมันต์ ทำด้วยทองสัมฤทธิ์ ซึ่งกล่าวไว้ในจารึก ม.ศ. ๑๑๑๘^(๘) ที่อุทิศสิ่งนี้ถวายแด่วีเรนทเรศวร เทพเจ้าแห่งวิหารกลางทางตะวันออกของอาคารหลังนี้

เราจะสังเกตเห็นได้ว่าทางเดินระเบียงชั้นที่ ๒ ที่ไม่มีจารึกนั้น มีเพิ่มเติมขึ้นภายหลังอย่างแน่นอนที่เดียว ซึ่งมาปิดบังหน้าจั่วที่ประกอบด้วยลวดลายของทางเข้าทางด้านตะวันออกของประตูใหญ่ชั้นที่ ๑ ด้านตะวันออก^(๙) ที่พักอาศัยซึ่งสร้างไว้เป็นตอน ๆ ที่ปัจจุบันนี้รู้จักกันในนามว่าธรรมศาลา นั้น ตั้งอยู่ทางเหนือของทางเดินที่ยกประตูใหญ่ชั้นที่ ๔ ทางตะวันออก ให้สูงเท่ากับประตูใหญ่ชั้นที่ ๓ ทางตะวันออก แม้ว่า ตามที่กล่าวไว้ในบทที่ ๓๕ นั้นดูเหมือนว่าจะมีรูปจำหลัก ๔ รูปประดิษฐานอยู่ แต่ไม่ปรากฏว่ามีจารึกอยู่เลย อาจเป็นไปได้ว่าธรรมศาลานี้ก็เช่นเดียวกับผนังกำแพงและประตูใหญ่ชั้นที่ ๔ คือที่หน้าต่างมีม่านปล่อยลงมาปิดอยู่ และยอดชอกกำแพงที่แสดงให้ทราบว่าเป็นสิ่งก่อสร้างสมัยหลัง หมู่โบสถ์วิหารตรงกลาง ทางเดินระเบียงชั้น ๑ และประตูใหญ่ชั้นที่ ๓ ทำสำเร็จภายหลังรูปจำหลักที่เสาศิลา เพราะฉะนั้นปี พ.ศ. ๑๗๓๔ จึงเป็นปีที่สร้างส่วนสำคัญของโบราณสถานแห่งนี้แน่นอน นับรวมเข้าในประวัติศาสตร์ศิลปะขอมปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งบางทีอาจเป็นเครื่องหมายที่ช่วยตัดสินปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้

จากการดำเนินการขุดค้นหาของเก่าในศิลปะขอมเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๑ ตามคำวิจารณ์ของเมอซีเยอร์สเตอร์น (M. Stern) ที่ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าการขุดค้นหาของเก่าซึ่งเป็นที่ชมเชยกันเมื่อก่อนนั้นใช้ไม่ได้^(๑๐) ข้าพเจ้ายกให้ว่าปราสาทบายอนและโบราณสถานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันทุกแห่ง เช่น ที่ ตาพรหม, บันทาย กได, พระขรรค์, บันทายฉมาร์, ฯลฯ^(๑๑) นั้น สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทั้งสิ้น การกำหนดให้ว่าเป็นรัชสมัยเดียวเช่นนี้ อาจจะเป็นการทำทนายให้เกิดการคัดค้านขึ้นก็ได้^(๑๒) อันที่จริง ดูเหมือนจะเป็นการยากที่จะยอมรับเอาว่าโบราณสถานที่ตั้งอยู่รวมกันเป็นจำนวนมากมายเช่นนี้ จะสามารถสร้างขึ้นได้ในระหว่างรัชสมัยเดียว

อีกประการหนึ่ง เราสามารถจะยกข้อแตกต่างของแบบก่อสร้างที่แสดงออกมาในศิลปะขอมนี้มาชี้ให้เห็นแห่งแล้วแห่งเล่า จากโบราณหนึ่งไปสู่โบราณสถานอื่นว่าเป็นวิวัฒนาการที่

(๘) Inv. Coedès, n°K. 779; cf. BEFEO. XXIX, หน้า ๕๑๕ หอยสังข์ที่จริงเก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์สถานอา. ซาร์โรที่ กรุงพนมเปญ (Musée A. Sarraut de Phnom Pén sous le côté E 672) พบเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๒ โดย ม. มาร์แชล (M. Marchal) ในหลุมกำแพงด้านตะวันออก ใกล้กับทางเดินเข้าประตูใหญ่ ชั้นที่ ๔ ทางทิศตะวันออก

(๙) เช่นเดียวกับระเบียงชั้น ๒ ที่ปราสาทบันทาย กได (Bantây Kdei) และที่ปราสาทตาพรหม

(๑๐) จากเรื่อง บายอนแห่งนครวัดและวิวัฒนาการของศิลปะขอม (Le Bâyon d' Angkor et l' évolution de l' art khmèr) ของ ฟ. สเตอร์น (Ph. Stern) (Ann. du Musée Guimet, Bibl. de vulg., 47) ปี 1927

(๑๑) จากเรื่อง วันเดือนปีของบายอน (La date du Bâyon) ของ จี. เซเดส์ BEFEO., XXVIII หน้า ๑๑

(๑๒) จากเรื่อง บันทึกการขุดค้นหาของเก่าจากโบราณสถานของขอม (Notes sur la chronologie des monuments khmèrs) ของ จี. กรอสลีเยร์ (G. Groslier), BEFEO., XXXV หน้า ๑๗๗

แน่นอน^(๑๓) ความคิดที่แท้จริง^(๑๔) ซึ่งปรากฏอยู่ที่สิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่ที่สุดที่ปราสาทพระขรรค์ ตาพรหม และบันทาย กะได นั้น อาจเริ่มขึ้นก่อนรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในบางกรณี ความคิดที่แท้จริงอันนี้ช่วยให้การสร้างอาคารเหล่านี้เป็นผลสำเร็จและสมบูรณ์ โดยเริ่มมาตั้งแต่รัชกาล ก่อน ๆ ของพระองค์

การสันนิษฐานนี้ แสดงให้เห็นอุปสรรคในการลงมือทำการก่อสร้างโบราณสถานที่เก่าแก่ที่สุดของศิลปขอมในยุคที่ เกิดมีความเคียดแค้นลำบาก ซึ่งเริ่มตั้งแต่หลังจาก การสวรรคตของ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ เล็กน้อย^(๑๕) เป็นยุคที่ไม่ใคร่เหมาะแก่การก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่รวมกัน อยู่มากมายเช่นนี้ ซึ่งถือกันว่าเป็นสิ่งที่แสดงอำนาจส่วนกลางที่เข้มแข็งและมีนัย

อนึ่ง ศิลาจารึกที่ปราสาทตาพรหม และปราสาทพระขรรค์นั้น ได้อ้างว่า การก่อสร้าง ปราสาททั้งสองแห่งนี้ทำในต้นรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โดยที่ปราศจากเหตุผลที่ใช้ได้ในการที่จะ ไม่แน่ใจว่าจะเป็นเช่นนั้นจริง เราก็จำต้องขอมยกให้การก่อสร้างอาคารที่มีแบบล้าสมัยเหล่านี้ เริ่มต้นในปลายรัชสมัยของพระองค์อย่างไม่ต้องสงสัย เช่นเดียวกับที่ปราสาทขอมและประตุนครวมซึ่ง ไม่มีข้อสงสัยเกี่ยวกับเวลาที่สร้างเสร็จ

การขุดค้นหาของเก่าของศิลปขอมเมื่อปลายศตวรรษที่ ๑๒ คือศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ ทำให้ข้อโต้แย้งที่เลขถกเถียงกันมาแล้ว เกี่ยวกับศิลาจารึกที่ปราสาทตาพรหมแข็งแรงขึ้น ทำให้ สามารถระบุถึงวันเดือนปีที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานต่าง ๆ แห่งศิลปขอมได้อย่างไม่มีข้อสงสัย^(๑๖)

(๑๓) เรื่อง ศิลปขอม (L' art khmér) ของ ฟ. สเตอว์น (Hist. univ. des arts พิมพ์โดยคำแนะนำของ Louis Réau, IV, ศิลปมูสลิม ตะวันออกไกล) หน้า ๒๑๒, ๒๑๗

(๑๔) เรื่องเดียวกับ (๑๓) ของ ฟ. สเตอว์น หน้า ๒๐๗ และเรื่องศิลปขอม (L' art khmér) ของ จี. เดอ คอร์ราล-เรมุซาท (G. de Coral-Rémusat) หน้า ๑๒ และ ๑๓๐

(๑๕) เรื่องการให้ข้อเท็จจริงเรื่องการขุดค้นหาของเก่า และลำดับการสืบสันตติวงศ์ของราชวงศ์มหิดรปุระใหม่ (Nouvelles données chronologiques et généalogiques sur la dynastie de Mahidharapura, BEFEO., XXIX หน้า ๒๕๗

(๑๖) ในเรื่องนี้ เป็นการสมควรที่จะไม่ค้นหาความแตกต่างของสมัยซึ่งเป็นเพียงความแตกต่างของฝีมือในหัตถกรรมเท่านั้น ความจำเป็นในการจ้างช่างฝีมือชั้นสูงมาก ๆ เพื่อร่วมกับพวกช่างฝีมือหลวง (ราชศิลปิน) ทำงานก่อสร้างที่ใหญ่โตและสลบซับซ้อนเหล่านี้ บังกับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ให้ทรงรับคนงานที่ชำนาญงานน้อยกว่าพวกช่างฝีมือหลวงไว้ทำงาน การใช้คนงานที่ไม่ใคร่มีความชำนาญเช่นนี้ ก็เป็นธรรมดาที่ว่าเขาจะต้องทอดทิ้งการทำส่วนต่อเติมของอาคารและระเบียบบางส่วนไว้ เพื่อจะสงวนการก่อสร้างและตกแต่งส่วนกลางไว้ให้ศิลปินและผู้เชี่ยวชาญทำ ด้วยเหตุนี้วิหารต่าง ๆ ที่ล้อมรอบฐานของ หอกกลางของปราสาทขอม ซึ่งเป็นส่วนที่ใหม่ที่สดของโบราณสถานแห่งนี้ ที่ถือกันว่าเป็นสิ่งก่อสร้างชั้นสุดท้ายของรัชสมัยนี้ จึงมีการตกแต่งที่บางทีอาจจะสวยที่สุดและประณีตที่สุดในบรรดาศิลปทุกชิ้นของสมัยนี้ การพิสูจน์ว่าเป็นแบบที่แท้จริงของศิลปแบบนั้นหรือไม่นั้น ต้องใช้เพียงความระมัดระวังเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ อาคารรูปกากะบาดซึ่งสร้างไว้ทางตะวันออกเฉียงใต้ของประตูใหญ่ชั้นที่ ๒ ทางด้านทิศตะวันออกของปราสาทพระขรรค์ จึงมีหน้าต่างโค้งที่มีลูกกรงแต่ไม่มีม่านอยู่ตรงส่วนกลางตัวอาคาร และบนมุขด้านตะวันออกก็มีหน้าต่างโค้งที่มีม่านปล่อยลงมาปิดอยู่ครึ่งหนึ่ง เป็นเหตุผลที่เราเห็นพ้องกันในอันที่จะตัดสินว่า อาคารหลังนี้สร้างภายหลังอาคารอื่นนาน พิจารณาในด้านสถาปัตยกรรม มุขนี้ (ซึ่งได้ต่อเติมมุขที่ ๒ เข้าในภายหลังและกำลังดำเนินการอยู่) ไม่ได้มีอยู่ก่อนในแผนผังเดิมของอาคารรูปกากะบาด แต่ในส่วนที่ปรากฏว่ามีม่านที่หน้าต่างโค้งนั้น เป็นการตกแต่งที่เหมาะสมกลมกลืนกับการตกแต่งตัวอาคารส่วนกลางอย่างยิ่ง และประณีตทุกส่วนด้วย อนึ่ง บนฐานที่รองรับแผ่นหินเหนือประตูทางเหนือของมุขนี้ มีรูปจำหลักที่โล่กล่าวถึงแล้ว คือ รูปตรีภูวนารเมศราชซึ่งในบทที่ ๑๖ ของศิลาจารึกได้กล่าวว่าเป็นรูปจำหลักรูปแรกที่ประดิษฐานทางด้านตะวันออก (ภายในกำแพงชั้นที่ ๒) เป็นสิ่งที่พิสูจน์ว่า มุขนี้ได้สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในปี พ.ศ. ๑๗๓๔ การก่อสร้างส่วนกลางตัวอาคารตกแต่งหน้าต่างโค้งที่ไม่มีม่านนั้นเป็นเวลาช้อนขึ้นไปไม่กี่หนก่อนว่า พ.ศ. ๑๗๒๔ ซึ่งเป็นปีที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ผู้สร้างปราสาทพระขรรค์ขึ้นครองราชสมบัติ คือ ระหว่างปี พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๓๔ ดังนั้น จึงดูเหมือนว่าเป็นแบบของหน้าต่างโค้งที่มีม่านปล่อยลงมาปิดอยู่ครึ่งหนึ่ง ซึ่งใช้เวลาจำหลักน้อยกว่าหน้าต่างที่มีลูกกรงแต่ไม่มีม่านมากอย่างไม่ต้องสงสัย

รูปจำหลักที่เปิดเมื่อปี พ.ศ. ๑๗๓๔ นั้น คนทั่วไปเห็นกันว่าเป็นภาพอนุสรณ์ของคนที
ล่วงลับไปแล้ว ก็เป็นพระรูปของพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๒ พระบิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓
ภายใต้ลักษณะของพระโพธิสัตว์โลกेश्वร แต่ชื่อรูปเทวรูปองค์นี้ที่เรียกว่า ชยวรมเศวรนั้น ไม่ได้
เรียกตามพระนามของผู้ที่สวรรคต แต่เรียกตามพระนามพระโอรสผู้ทรงสร้างปราสาทและโปรดให้
สร้างรูปจำหลักถวาย

ในการศึกษาถึงชื่อของรูปจำหลักต่าง ๆ ที่รวบรวมอยู่ที่ปราสาทพระขรรค์ เราได้เห็นกับ
ตาว่า การตั้งชื่อรูปจำหลักเช่นนั้นเป็นจารีตประเพณีที่ปฏิบัติกันมาโดยสม่ำเสมอและเรียกชื่อตาม
ความประสงค์ว่าจะแสดงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างบิดาและบุตร เป็นพื้นฐานที่สำคัญของพิธี
ราชาภิเษกทางตันโห้พราหมณ์^(๑๗) และปฏิบัติกันมาอย่างซื่อสัตย์เป็นธรรมเนียมในพระราชพิธีบูชา

ดังนั้น ปราสาทพระขรรค์จึงเป็นโบราณสถานที่ตั้งอุทิศถวายพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๒
พระบิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ ผลที่สุดของการสร้างโบราณสถานแห่งนี้ ซึ่งมีความสำคัญดังที่
ได้ยกมากล่าวในที่นี้ตั้งแต่แรกแล้วนั้น ก็คืออารมณ์ที่กระตุ้นให้เกิดความคิดใคร่ครวญ

เราทราบคุณค่าของสิ่งสำคัญทางพุทธศาสนาทั้ง ๓ ประการ คือ พระพุทธเจ้า, พระโพธิ-
สัตว์โลกेश्वร, พระนางปรัชญาปารมิตา คุณค่าอันเองที่มีบทสวดสรรเสริญไว้ตอนต้นจารึกของพระเจ้า
ชัยวรมันที่ ๓^(๑๘) และแสดงไว้อย่างไม่มีสิ้นสุดบนแผ่นหิน แผ่นทองสัมฤทธิ์ อนึ่ง เราทราบด้วย
วิธีที่แน่นอนจากเสาเข็มที่เป็นรากฐานของปราสาทนี้ว่า ปราสาทตาพรหมสร้างครอบรูปจำหลักอัน
เป็นอนุสรณ์ของพระมารดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ ซึ่งมีลักษณะพิเศษเป็นปรัชญา พระมารดาผู้
ลึกลับของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย นี่คือนั่นซึ่งเราได้ทราบในปัจจุบันนี้ว่า ปราสาทพระขรรค์ได้สร้าง
ครอบรูปจำหลักที่เป็นอนุสรณ์ของพระบิดาของ พระเจ้าแผ่นดิน ภายใต้ลักษณะพิเศษของพระ
โพธิสัตว์โลกेश्वร แล้วพระรูปของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งตามธรรมเนียมควรจะประดิษฐาน
อยู่ระหว่างรูปทั้งสองนี้เล่าไปอยู่เสียที่ไหน ?

ข้อสันนิษฐานหลายประการเกิดขึ้นในใจ จารึกน้อย ๆ ที่จำหลักไว้ตรงทางเข้าวิหารต่าง ๆ
กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า รูปจำหลักทั้งสามองค์นี้อาจจะแสดงลักษณะพิเศษของเทพเจ้าเป็นตัวแทนครู
ทั้งสามของผู้สร้าง คือ พระบิดา พระมารดา และพระจิต หรือเป็นตัวแทนของผู้สร้างและพระบิดา
พระมารดา และอีกประการหนึ่งก็จะเป็นพระรูปของพระพุทธเจ้า มีนามดังที่ปรากฏในรูปจำหลักทั้ง
สามงทำด้วยคำว่า เทว

พระบิดาและพระมารดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ ได้แสดงไว้ภายใต้ลักษณะพิเศษของ
พระโพธิสัตว์โลกेश्वร และพระนางปรัชญาปารมิตา เราสามารถจะสมมติไว้ก่อนว่า ครูของพระองค์
ได้แสดงไว้ภายใต้ลักษณะพิเศษของพระพุทธเจ้า อนึ่ง ครูคนนี้นักปราชญ์ที่มีชื่อว่า มังกลรด นั้น

(๑๗) จากหนังสือ Barabudur ของ พี. มัส (P. Mus) เล่ม ๑ หน้า ๔๒๖ BEFEO., XXXIII หน้า ๘๓๑

(๑๘) ที่ปราสาทพระขรรค์ ที่ปราสาทตาพรหม และที่ปราสาทจรุงแห่งนครธม (Prāsāt Črūn d' Ankor Thom)

มีรูปจำหลักปรากฏอยู่ที่ปราสาทตาพรหม ชื่อ ศรีชัยมงคลรตเทว แต่ก็นำพิศวงพอใช้ที่พระโพธิสัตว์โลกेश্বরและพระนางปรัชญาปารมิตาต่างก็มีปราสาทประจำของพระองค์ ส่วนพระพุทธรูปกลับไม่มีวัดสำหรับประดิษฐาน

จารึกปราสาทพระขรรค์นี้ ทำให้เราทราบพระนามของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้างอุทิศหลายองค์ ก่อนที่จะสร้างปราสาทพระขรรค์และปราสาทตาพรหมสำเร็จบริบูรณ์เสียอีก^(๑๕) เช่น องค์ที่ทรงพระนามว่า วีรศักดิ์ (บทที่ ๑๑๒, ๑๕๕) องค์ที่ทรงพระนามว่า ราชปดีศวร (บทที่ ๑๑๓) ฯลฯ แต่ไม่มีใครสามารถจะระบุได้ว่าองค์ไหนทรงอุทิศให้ใคร บางทีอาจจะยกเว้นพระพุทธรูปที่อยู่ทางทิศตะวันออก คือ พระปราชญ์มุนีนทร (บทที่ ๑๕๘) ซึ่งมีร่องรอยอย่างลางเลือนอยู่ที่บันทาย กไต^(๒๐) วัฒนธรรมเหมือนจะทำให้หนักย้อนกลับขึ้นไปสู่ต้นรัชสมัย แต่โชคไม่ดีที่เราไม่ทราบแนวว่าพระพุทธรูปทางทิศตะวันออกนี้ สร้างในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ หรือเปล่า เพราะไม่ได้กล่าวไว้อย่างแน่นอน (นอกจากได้เอื้อชื่อไว้ในบทที่ ๑๑๒ ตรงตอนที่ขาดหายไป)

ยังเหลือข้อสันนิษฐานสุดท้ายซึ่งมีคุณค่าสำหรับตอนปลายรัชสมัยเท่านั้น นั่นก็คือว่ารูปที่แทนองค์พระพุทธเจ้าซึ่งเรากำลังหาเพื่อจะให้ครบองค์สามนั้น แน่เนอนเหลือเกินว่าจะต้องอยู่ที่ปราสาทบาเยน ในที่ซึ่งได้ลงมือขุดค้นหาโบราณวัตถุจากแหล่งที่อยู่ตรงใจกลางปราสาทเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖ โดย จี. ทروفเว (G. Trouvé) เป็นผู้ริเริ่ม ได้พบพระพุทธรูปองค์หนึ่ง^(๒๑) ซึ่งข้าพเจ้าได้เคยเสนอให้ขอมรับรูปจำหลักองค์หนึ่งซึ่งเป็นรูปของพระเจ้าแผ่นดิน คือ พุทธราชาว่าสร้างแทนลิงกเทวราช หรือ เทวราชาของชาวพุทธสมัยโบราณแบบรัชกาลก่อน ๆ^(๒๒)

ดังนั้น เราจึงแน่ใจได้ว่า บันไดที่นำไปสู่ความมั่งคั่งซึ่งเป็นทางเดียวที่เหมาะสมกับความกลังสมบัติของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก็คือรูปจำหลักที่มีค่าทั้งสามนี้ ซึ่งจนถึงเดี๋ยวนี้เราก็ได้รู้จักเพียงจากข้อความในประติมากรรมชิ้นเล็ก ๆ นั้นเท่านั้น

ภายในปราสาทพระขรรค์ ปรากฏว่ารูปพระโพธิสัตว์โลกेश্বরนั้นไม่ได้ประทับอยู่บนบัลลังก์อย่างโดดเดี่ยวและวิหารต่าง ๆ ก็ปรากฏว่ามากมายหลายแบบ ระเบียบทางเดินรวมทั้งอาคารซึ่งประกอบกันเข้าเป็นตัวปราสาทนั้น ก็เหมือนกับที่ปราสาทตาพรหม ก็มีเทวสถานอยู่แห่งหนึ่งซึ่งเราได้พบจารึกเล็ก ๆ ที่จำหลักไว้ตรงทางเข้าวิหารเฉพาะตอนที่ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ที่ปราสาทตาพรหม จารึกหลักนั้นได้กล่าวไว้ (ในบทที่ ๓๗) ว่า มีเทวรูป ๒๖๐ องค์ล้อมรอบรูปจำหลักของพระมารดา ที่ปราสาทพระขรรค์มีเทวรูป ๔๓๐ องค์ (บทที่ ๓๕-๔๐) แบ่งแยกออกดังนี้ คือ

(๑๕) ภาพของสุกต วีรศักดิ์ (Sugata Virāçakti) ได้กล่าวไว้แล้วในศิลาจารึกปราสาทตาพรหม (บทที่ ๓๕)

(๒๐) Cf. infra, หน้า ๒๕๘, n. 2

(๒๑) BEFEO., XXXIII, หน้า 1117

(๒๒) จากหนังสือ พระราชาผู้ยิ่งใหญ่ของประเทศเขมร พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (Un grand roi du Cambodge, Jayavarman VII) ของ จี. เซเดส์ (G. Coedès) พิมพ์ปี ๑๙๓๕, หน้า ๒๖ และ ABIA., XII, ๑๙๓๗ หน้า ๔๘

๒๘๓ องค์อยู่รอบที่บูชาตรงกลาง คืออยู่ภายในกำแพงชั้น ๒ เพราะพวกที่แจ่วไว้ในบทต่อไป ล้วนแต่อยู่นอกกำแพงชั้นนี้ทั้งนั้น ก็อยู่ทางทิศตะวันออกในอาคารรูปกากะบาด ทางตะวันออกของประตูใหญ่ชั้นที่ ๒ ด้านตะวันออก^(๒๓) ๓ องค์ อยู่ทางทิศใต้ (อาคาร R) ๓๒ องค์ อยู่ทางทิศตะวันตก (อาคาร S) ๓๐ องค์ อยู่ทางทิศเหนือ (อาคาร T) ๔๐ องค์ อยู่ในคลังข้าวองค์ ๑ อยู่บนบานสำหรับเดินเล่น ๑๐ องค์ อยู่ในเรือนพักผ่อน ๑๐ องค์ อยู่ในโรงพยาบาล ๓ องค์ อยู่ที่ประตูทางเข้า (กำแพงชั้นที่ ๔) ๒๔ องค์

การแจกแจงดังกล่าวนี้แรกที่ देखให้เราเห็นว่า ที่ปราสาทพระขรรค์มีเรือนพักผ่อนเช่นนี้ อยู่หลังหนึ่งหรือที่พักอาศัยที่สร้างไว้เป็นตอน ๆ ซึ่งจะได้กล่าวถึงอีกในตอนหลัง (บทที่ ๑๒๒-๑๒๖) นี้เป็นโบราณสถานซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของทางเดินซึ่งนำไปสู่ประตูทางตะวันออก ชั้นนอกที่กำแพงชั้นในของปราสาท

เลยออกไปอีกทาง พบว่าปราสาทพระขรรค์ก็มีโรงพยาบาลอยู่แห่งหนึ่ง ซึ่งจารึกที่ปราสาทตาพรหมบอกให้เราทราบถึงงบประมาณรายจ่ายตามปกติของ โรงพยาบาลแห่งนี้ด้วย^(๒๔)

เท่าที่สังเกตดูโรงพยาบาลดังกล่าวนี้ปรากฏว่าไม่ได้ตั้งอยู่ตรงใจกลาง อาจกล่าวได้ว่าตั้งอยู่ระหว่างกำแพงชั้นที่ ๓ และชั้นที่ ๔ อันที่จริง ได้กล่าวถึงโรงพยาบาลนี้ไว้ต่อจากเรื่องที่พักอาศัยที่สร้างไว้เป็นตอน ๆ ที่อยู่นอกกำแพงชั้นที่ ๓ และก่อนเรื่องประตูทั้ง ๔ ของกำแพงชั้นที่ ๔ ก็เป็นอันหมดเท่านั้น ทั้งหมดที่เราสามารถจะคาดหมายว่าจะพบเห็นก็คือทรากหรือสูงที่ครอบคลุมรูปจำหลักตามลัทธินิยมทั้ง ๓ รูปนั้น เหมือนกับที่ประตูทิศตะวันตกของนครธมที่ปราสาทตาพรหม ปราสาทเกล และที่ปราสาทตาแก้ว

บทที่ ๔๑-๔๓ ให้นำรายละเอียดเกี่ยวกับรูปจำหลักที่ประดิษฐานอยู่ตามโบราณสถานต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงน้อยลง และไม่ต้องสงสัยเลยว่าทั้งหมดนี้อยู่ในปราสาทพระขรรค์ มีจำนวนทั้งสิ้น ๘๕ รูป ทำให้จำนวนรูปจำหลักที่แบ่งเป็นพวก ๆ รวมทั้งหมดในกลุ่มพระโพธิสัตว์โลกेश्वरที่อยู่ตรงกลางด้วยมีถึง ๕๑๕ รูป (บทที่ ๔๓)

แต่เดิมมี “เกาะราชยศรีที่พันลิ่งก์” เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนาคพัน ซึ่งจะกล่าวพรรณนาไว้ในตอนหลัง เป็นเกาะ ๆ หนึ่ง (पुलिन - pulina) “พันลิ่งก์” (สหสรลิ่งก์) นี้ติดต่อกับ “หินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารองรับรูปกลมทรงกระบอกซึ่งวางเรียงติดกันเป็นพืด” ตั้งอยู่ชั้นในซึ่งมีสระน้ำอยู่ตรงกลาง ก่อนไปทางใต้และอยู่ตรงใจกลางวิหาร^(๒๕) สิ่งที่ชาวขอมเรียกกันว่า “เขาสองพัน” นี้

(๒๓) เพื่อการพิสูจน์ให้โลกเห็นว่าที่ตั้งตามที่กล่าวเหล่านี้ กล่าวตามความที่สัมพันธ์กันระหว่างข้อความในศิลาจารึกและในคำจารึกที่ประตู จากข้อสังเกตในการแปล

(๒๔) จากเรื่อง โรงพยาบาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (Les hôpitaux de Jayavarman VII) ของ จี. เซเดส์, BEFEO., XL, หน้า ๓๔๗

(๒๕) จากเรื่อง บันทึกเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแห่งปราสาทนาคพัน (Notes sur l'architecture de Nāk Pān) ของ เอช. มาร์แชล (H. Marshal), BEFEO., XXVI, หน้า ๕

ทำให้นักถึงลึงค์ที่จำหลักด้วยวิธีการอันประหลาดซึ่งอยู่กันแม่น้ำเสียมราบ ตรงตำบลที่เรียกว่า อังลง
ปงผกาย (Anion Pon Phkay)^(๒๖) การแสดงภาพพื้นลึงค์ พนม กุเลน (du Phnom Kulên) ใน
สระกลางแห่งนาคันโดยลดจำนวนลงเหลือพันเดียว บางที่อาจมีจุดประสงค์จะให้ระลึกว่าพื้นลึงค์
แห่งหลังนี้ได้นำศักดิ์สิทธิ์ที่ไหลลงมาจากภูเขามเหธรมาหล่อเลี้ยงก็ได้

โยคินทรวิหารและโบราณสถานต่าง ๆ เหล่านี้ มีชื่อเรียกตามสิ่งปรักหักพังที่ปราสาท
บันทายไพร (Bantây Prei) ปราสาทไพร (Pràsât Prei) ปราสาทกรอดโก (Pràsât Kròl Kô)
ปราสาทตาโสม (Tà Sòm) อย่างชัด ๆ แต่ความลำบากอยู่ที่การหาข้อพิสูจน์ที่เหมาะสมว่าเป็นเช่นนั้น
ชื่อ ชยตฎาก (Jayatataka) เป็นชื่อเก่าของวาล ราชทัค^(๒๗) หรือพาไรชแห่งปราสาท พระขรรค์
(บทที่ ๑๖๘) ถ้าว่า “ หอสูงริมตลิ่ง ” ดูเหมือนจะเหมาะสมที่สุดที่จะเป็นชื่อของปราสาทตาโสม
หรือปราสาทกรอดโกซึ่งอยู่ชิดฝั่งน้ำมากที่สุด

บทที่ ๔๔ ขึ้นต้นด้วยการแจกแจงถึงสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับที่จำเป็นสำหรับพิธี
บูชาพระเป็นเจ้า และผู้อุปถัมภ์บำรุงสนับสนุนกิจการของวัดเป็นส่วนตัว ประเภทของงบประมาณ
รายจ่ายตามปกติซึ่งก็คล้ายคลึงกับของศิลาจารึกที่ปราสาทตาพรหม และประกอบด้วยสิ่งของเครื่อง
ใช้เครื่องประดับตกแต่งอย่างเดียวกัน^(๒๘)

จะได้กล่าวถึงแต่สิ่งของที่สำคัญ ๆ เท่านั้น ได้แก่ ข้าว เมล็ดงา ถั่ว เนย นมสด และ
นมข้น น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำเชื่อม ผ้า ตอนแรกที่ देखข้อความในจารึกนั้นได้คำนวณปริมาณสิ่งของ
เครื่องใช้เครื่องตกแต่งที่จำเป็นสำหรับพิธีประจำของวัด (บทที่ ๔๔-๕๓) ตอนต่อมาก็ให้ปริมาณ
สิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ในแต่ละปีสำหรับวันนักขัตฤกษ์ หรือมีการฉลองสมโภชซึ่งมีอยู่หลายวัน เช่น
วันขึ้นปีใหม่ งานฉลองหรือสมโภชใหญ่ ๆ ๑๘ งาน และวันนักขัตฤกษ์อีก ๕-๑๐ วันต่อเดือน
คือวันที่ ๕, ๘, ๑๒, ๑๔ และ ๑๕ ของแต่ละปีซึ่งจะเป็นวันหยุดประจำเดือน (บทที่ ๕๔-๖๐)

ด้วยสภาพรายจ่ายเช่นนี้ ดูเหมือนว่าจะเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดรายได้อื่น^(๒๙) ซึ่งได้มาจาก
ส่วนหนึ่งของตัวสาอากรในหมู่บ้านที่นำมาทำนุบำรุงวัด (บทที่ ๖๑-๗๒) และจากส่วนซีกจากพระ
คลังของหลวง (บทที่ ๗๘-๘๔) ระหว่าง ๒ บทหลังที่อ้างมานี้ มีข้อความที่กล่าวหาว่าพระเจ้าแผ่นดิน

(๒๖) จากเรื่อง ประเทศเขมร (Cambodge) ของ อามอนีเอรี (Aymonier), II, หน้า ๔๖ เรื่อง ราชการคลังของ (In-
verntaire) ของ เดอ ลาจองกีเอรี (De Lajonquière), III, หน้า ๒๓๖-๒๓๗, V เรื่อง พนมกุเลน (Le Phnom
Kulên, Cahiers de la Soc. de Géogr. de Hanoi) ของ โกลูเบฟ (Goloubew) VIII, ๕๘๒๔, หน้า ๕๔,
ภาพหน้า ๘

(๒๗) ชื่อ ราชทัค นี้ = ภาษาสันสกฤตว่า ราช หรือ ราชช (ต) ฎาก (Sk. Rāja ou Rājya (ta) tāka) บางที่อาจเรียก
ตามพยางค์แรกของชื่อ ราชชรี (Rājyaçrī) ที่เป็นเกาะเล็ก ๆ แห่งปราสาทพระขรรค์ ซึ่งเราจะได้เห็นเช่นเดียวกัน

(๒๘) เหมือนกับที่ปราสาทตาพรหม มาตรการใช้คือ สำหรับพืชผล : ๑ ขาริกา (khārikā = ๔ โตรณ (drona) ๑ โตรณ = ๑๖
ปรัสถ (prastha) ๑ ปรัสถ = ๔ กุฑูว (kuduva) สำหรับของเหลว : ๑ ฆฎีกา (ghatikā) = ๑๖ ปรัสถ ๑ ปรัสถ
= ๔ กุฑูว มาตรการน้ำหนัก : ๑ ภาระ (bhāra) = ๒๐ ตูลา (tulā) ๑ ตูลา = ๑๐๐ ปละ (pala) ๑ กัฏฐีกา (kattikā)
= ๔ ปละ (pana) ๑ มาษะ (māsa) = ๒ ปละ ๑ ทิมพะ (bimba) = ?

(๒๙) เรื่องนี้ได้จากบันทึกในบทที่ ๖๑

และเจ้าของที่ดินได้กำหนดเขตหมู่บ้าน ๕,๓๒๔ แห่ง และคนงานหรือคนใช้ทั้งหมดทั้งชาย ๕๗,๘๔๐ คน ยกให้ขึ้นกับวัด (บทที่ ๗๓ - ๗๗) ต่อมาของที่พระคลังหลวงจัดส่งมาให้ก็เปลี่ยนเป็นของมีค่า และเครื่องใช้ที่ทำด้วยโลหะ^(๓๐) ซึ่งเมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วก็เรียกได้ว่าเป็นคลังสมบัติของวัด (บทที่ ๘๕ - ๑๐๒) แล้วก็เหมือนกับในศิลาจารึกที่ปราสาทตาพรหม ซึ่งได้กล่าวถึงการสร้างด้วยวิธีการอันแปลกประหลาดมาก เพื่อถวายเทพเจ้าที่สถิตอยู่ ณ ที่นั้นเหมือนกัน (บทที่ ๑๐๓ - ๑๐๗) ก็มีหอเป็นชั้น ๆ อยู่ ๑๐๒ หอ ตอนที่สร้างด้วยหิน ๔๘๕ ตอน ผนังกำแพงขนาด ๒,๒๓๘ × ๖ ฟุต ขาวติดต่อกัน ไปถึง ๕ ตำบล หอเล็กมิด ๔๓๕ หอ จำนวน ๑๐๒ หอนี้ก็เห็นได้ชัดว่าดีกว่า หอที่ปราสาทพระขรรค์ จำต้องยอมรับว่าประกอบด้วยหอนุสาวรีย์ใกล้เคียง และหอที่ขึ้นกับ ปราสาทพระขรรค์ด้วยจำนวนรูปจำหลักที่มีอยู่นั้นระบุไว้ในบทที่ ๔๑ - ๔๓ และมีบ็อมกำแพงที่รวม ทั้งหมดแล้วเท่ากับที่ปราสาทพระขรรค์ ดังนั้น ประเดี๋ยวเราจะได้อีกต่อไป

ส่วนต่าง ๆ ที่สร้างด้วยหินซึ่งมีอยู่ ๔๘๕ ตอนนั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่าหมายถึงส่วน ประกอบของทางเดินที่เป็นระเบียบมีหลังคา ซึ่งแต่ละตอนก็มีธรณีประตูกันไว้ ทำให้ทราบเขตกำหนด ของแต่ละตอน ลักษณะเหมือนกับเว็จในร่องระหว่างเสาสองต้น ส่วนความยาวทั้งหมดของผนัง กำแพงติดต่อกันไปถึง ๕ ตำบล ยาว ๒,๒๓๘ × ๖ ฟุต ซึ่งถ้าเรารู้ว่า ๖ ฟุตเท่ากับ ๒ เมตร กำแพงนี้ก็ยาวเกือบ ๔,๕๐๐ เมตร ยาวกว่าผนังกำแพงชั้น ๔ ของปราสาทพระขรรค์ (ซึ่งยาว ประมาณ ๒,๕๐๐ เมตร) ยาวกว่ากำแพงโบราณสถานทั้ง ๔ แห่งที่แจ้งไว้ในบทที่ ๔๑ - ๔๒

หอเล็กมิด (คือ กุฏิ) ๔๓๕ หอที่ปราสาทบายนมีปัญหาน้อยมาก กฎีต่าง ๆ ก็คือ วิหารที่ตั้งรูปจำหลัก^(๓๑) แต่ที่ปราสาทพระขรรค์ก็เหมือนกับที่ปราสาทตาพรหม คือ เป็นหอสูงซึ่ง ใช้แทนวิหาร เราอาจจะคิดว่าคำว่ากฎีที่ระบุไว้ในที่นั้นเหมือนกับคำสมัยใหม่ว่า โกต (kot) ของ พระภิกษุเขมรก็ได้ เป็นที่อยู่อาศัยที่ไม่จำเป็นต้องสร้างด้วยศิลา

บทที่ ๑๐๘ - ๑๑๑ แจกแจงคำสอนเฉพาะบุคคลและลัทธิศาสนาต่าง ๆ ไว้ในวิหาร เช่น พวกโยคิน (Yogin) (บทที่ ๑๐๘) และพวกไศวะ (Caiva) (บทที่ ๑๑๐) ที่เป็นลัทธิศาสนาแบบ ใหม่ซึ่งมีผู้สนใจกันไม่น้อย

จนกระทั่งบัดนี้ เนื้อหาในจารึกปราสาทพระขรรค์ก็คล้ายคลึงกับจารึกที่ปราสาทตาพรหม และเป็นงานง่ายที่จะจัดทำรายการเปรียบเทียบที่บรรดาบริวารและราชอำมาตย์ของโบราณสถานทั้งสองแห่งนี้ แต่ ต่อมาภายหลัง ในขณะที่ศิลาจารึกปราสาทตาพรหมกล่าวถึงงบประมาณสำหรับโรงพยาบาล ๑๐๒ แห่ง ที่พระราชทานทำนุบำรุงและมอบให้อยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมดูแลของผู้เป็นใหญ่ใน ปราสาท^(๓๒) ศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ได้แจกแจงถึงการที่ทรงสร้างโบราณสถานทั้งสองแห่งที่

(๓๐) นอกจากขามทอง (บทที่ ๑๐๑) เครื่องใช้เหล่านี้ไม่ได้ออกชื่อไว้ และจารึกให้แต่น้ำหนักทั้งหมดของโลหะแต่ละประเภท เท่านั้น

(๓๑) BEFEO., XXVIII, หน้า ๑๐๔ และต่อไป

(๓๒) Cf. supra, น. 258, n. 1

แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แรกทีเดียวก็คือรูปจำหลักต่าง ๆ (บทที่ ๑๑๒-๑๑๓) ที่สร้างอุทิศและ
 เกี่ยวพันไปถึงการสร้างวิหารที่มุ่งหวังจะให้ครอบคลุมรูปเหล่านี้ไว้ มีรูปเหมือนกับที่ปราสาท
 ตาพรหม^(๓๓) แล้วก็รูปทั้งสามของพระไตรรัตน์อยู่ ณ จุดต่าง ๆ กัน ๓ จุด (บทที่ ๑๑๔) ต่อไป
 ก็เป็นรูปจำหลัก ๒๓ รูปที่มีชื่อว่า ชยพุทธมหานาถ (Jayabuddhamahānātha) ในเมืองต่าง ๆ ๒๓
 เมือง (บทที่ ๑๑๕-๑๒๑) ซึ่งแสดงออกถึงความกลัวเพราะเชื่อถือในบางสิ่งบางอย่าง^(๓๔) มี
 เมืองลพบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และเมืองสิงห์ ซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในเขตแดนประเทศไทย
 ทั้งหมด^(๓๕) เราทราบอีกประการหนึ่งว่ารูปพระชยมหานาถรูปหนึ่งปรากฏอยู่ที่ บ้านทาย จมารี
 (Bantāy Chmār)^(๓๖) ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับชื่อใดชื่อหนึ่งซึ่งยังไม่ได้พิสูจน์ อีกประการหนึ่ง
 จารึกเล็ก ๆ ที่ปราสาททายนได้ออกชื่อรูปประติมาต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ในศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์
 ๒ รูป ซึ่งคงจะเป็นแบบจำลองอย่างแน่นอน^(๓๗)

ข้าพเจ้าคิดว่าพระพุทธรูปแบบที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑสถานของเรา บางทีอาจจะได้
 ตัวอย่างมาจากรูปจำหลักของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งแสดงลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปเจ้าเหมือน
 กับที่ปราสาททายน จงสังเกตว่า อันที่จริงชื่อก็มีคำว่า ชย “ชยชนะ” อยู่ด้วยเหมือนกับพระนาม
 ชัยวรมัน เสมือนเป็นเครื่องหมายแสดงถึงผู้สร้าง และอีกคำหนึ่ง คือ มหานาถ “ที่พึ่งแห่งชีวิต
 ผู้ยิ่งใหญ่”^(๓๘) ซึ่งไม่สามารถจะหมายถึงใครได้ดีไปกว่าหมายถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เอง เพราะ
 ว่า เมื่อมีพระชนม์ ๑๐ ทัศมาได้เคยทรงช่วยปกป้องประเทศให้พ้นภัยมาก่อน โดยทรงขับไล่พวก
 จามที่บุกรุกเข้ามา และชกทัพไปทำสงครามในเมืองของพวกจามเป็นการตอบแทน^(๓๙)

การสร้างอุทิศรูปประติมาเหล่านี้ ในตอนต้นรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ นี้ บางทีอาจจะ
 เป็นก้าวแรกที่เราได้เห็นการกาลดัดแปลงพระราชพิธีตามแบบรัชกาลก่อนๆ มาเป็นแบบพุทธศาสนา
 ก็ได้ ชยพุทธเป็นชื่อที่ถอดจากชื่อสิ่งต่างๆ ที่พระเจ้าแผ่นดินเก่า ๆ ทรงสร้างไว้บนภูเขาและทรงตั้ง
 ชื่อให้ด้วย มาเป็นชื่อแบบพุทธ เช่น ชื่อ อินทเรศวร เป็นพระนามพระเจ้าอินทรวรมัน อยู่บน

(๓๓) V. บันทึกจากบทที่ ๑๑๓.

(๓๔) Cf. บันทึกจากการแปล

(๓๕) ที่ตั้ง (ของเมือง) เหล่านี้สังเกตจากมีพระปรารภปรากฏอยู่ ซึ่งบางทีอาจจะเกี่ยวข้องกับวิหารเก่าที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗
 ทรงสร้าง และชาวไทยได้แก้ไขดัดแปลงเสียใหม่ไม่มากนัก

(๓๖) รูปประติมากรได้กล่าวถึงในจารึกซึ่งข้าพเจ้าไม่ทราบที่ตั้งแน่นอน และแสดงไว้โดยการประทับตราของคณะนักสอนศาสนา
 อามอนิเออร์ (la mission Aymonier) เท่านั้น (Bibl. Nat. de Paris, N° 5 F)

(๓๗) คือ รูปประติมากรศรีชยมหานาถ นคร ศรีชยราชบุรี (Inscr. N° 3, BEFEO., XXVIII หน้า ๑๐๕) และวฤทมหานาถ
 ศรี ชยวชิรปุระ (Inscr. N° 6, Ibid.) (= ซ้ำ) หน้า ๑๐๖)

(๓๘) จากเรื่องพระราชผู้ยิ่งใหญ่แห่งประเทศเขมร พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (Un grand roi du Cambodge, Jaya-
 varman VII) ของ จี. เซเดส์, หน้า ๒๗

ยอดเขามากอง^(๓๘) ยโสธรเสวร เบนพระนามพระเจ้าอโศกมุนีอยู่บนสันเขาบาเก็ง (Bākhèn)^(๔๐) ราเชนทรภักทเสวร ก็จัดสร้างขึ้นแทนพระนามพระเจ้าราเชนทรวรมัน อยู่ในวิหารกลางที่ปราสาทแปรรูป (Pré Rup)^(๔๑) การสร้างอุทิศพระพุทธรูปชยพุทธมหานาถใน ๒๓ เมืองซึ่งส่วนมากดูเหมือนจะประหลาดพอให้สิ้น ในขณะเดียวกันก็เป็นการยืนยันอำนาจทางการเมืองของพระเจ้าแผ่นดิน และแสดงถึงการวางรากฐานในฐานะอำนาจทางศาสนาของพระองค์ด้วย ดังข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า พระนามเทพเจ้านำมาตั้งเป็นชื่อรูปจำหลักเหล่านี้ก็พบที่ปราสาทบาชนเหมือนกัน ถ้าเราได้ศิลาจารึกของปราสาทบาชนมาในสภาพที่สมบูรณ์ทั้งหมด ก็เป็นสิ่งที่แน่นอนว่าเราจะได้พบพระนามรูปจำหลักพระชยพุทธมหานาถทั้ง ๒๓ องค์ โดยเหตุที่ตั้งอยู่ตรงกลางโลกแห่งศิลปเล็ก ๆ อันเป็นเมืองที่พระราชาประทับ ปราสาทบาชนจึงเป็นปราสาทที่มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วิหารและอนุสรณ์สถานมากมาย และหันไปสู่สภาพที่เรียกว่ามี “ทั้งอำนาจทางโลกและทางสวรรค์”^(๔๒) ซึ่งวิหารพระชยพุทธมหานาถแต่ละแห่งแบบนี้ก็ปรากฏมีขึ้นในจังหวัดที่อยู่ห่างไกลออกไป ถ้าเป็นจริงอย่างที่ข้าพเจ้าคิดเอง^(๔๓) ว่าการก่อสร้างสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หมู่กลางที่ปราสาทบาชนนั้น ไม่มีการคาดหมายว่าจะสร้างกันมาก่อน แต่เป็นผลเนื่องมาจากการตั้งพระพุทธรูปไว้ตรงกลางตามแบบพุทธศาสนาแทนรูปเทวราชแบบเก่า และปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลงเช่นนั้นจริง เมื่อพบพระพุทธรูปองค์นี้ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เราสามารถจะแสดงให้เห็นว่าเป็นพระพุทธรูปชยพุทธ (มหานาถ) ประจำท้องถิ่นจำนวนหนึ่งซึ่งตั้งแสดงภาพไว้ในที่ต่ำกว่า

บทที่ ๑๒๒ ถึง ๑๒๖ ได้แจกแจงต่อไปถึงเรื่องที่หักซึ่งสร้างไว้เป็นตอน ๆ ๑๒๑ แห่งหรือเหมือนที่จารึกกล่าวว่าเป็น “บ้านที่มีแสงแห่งชีวิต” เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาลาที่สร้างด้วยศิลาเหล่านี้ซึ่งในสารบบของลาซงกิแอร์^(๔๔) ได้จำแนกประเภทไว้ภายใต้ชื่อว่า “โบราณสถานแบบทับชัย” (Tāp Cei) และ ม. แอล ฟิโน (L. Finot) ได้ทำรายงานสั้น ๆ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ระบุชื่อว่าธรรมศาลา^(๔๕) ทำให้ศักดิ์สิทธิ์ขึ้น รอบนอกสิ่งต่าง ๆ ที่แจกแจงไว้ในที่นี้ราวกับแสดงเขต

(๓๘) จากเรื่อง จารึกของเขมร (Inscriptions du Cambodge, I) จี. เซเดส์ หน้า ๓๑

(๔๐) จากเรื่อง การศึกษาค้นคว้าภาษาเขมร (Etudes cambodgiennes. III, BEFEO., XI) ของ จี. เซเดส์, หน้า ๓๕๖

(๔๑) จากเรื่องจารึกของเขมร (Inscriptions du Cambodge, I) ของ จี. เซเดส์, หน้า ๗๖

(๔๒) จากเรื่อง สัญลักษณ์ที่นครธม (Le symbolisme à Angkor Thom. CR. Acad. Inscr., 1936) ของ พี. มัส (P. Mus) หน้า ๕๘

(๔๓) จากเรื่อง การขุดค้นที่ปราสาทบาชนแห่งนครธม (Excavations at the Bayon of Angkor Thom, ABIA., XII, 1927) หน้า ๔๕-๕๐

(๔๔) I, หน้า L; II, หน้า XXXI; III, หน้า XXVII นี้คือ ม. ฟุเช (M. Foucher) ซึ่งเป็นคนแรกที่นำรายชื่ออยู่ในศาลาที่หักเหล่านี้ (JA., 1903 (I) หน้า ๑๗๕)

(๔๕) เรื่อง ธรรมศาลาที่ประเทศเขมร (Dharmaçālās au Cambodge, BEFEO., XXV) ของ L. Finot หน้า ๔๑๗-๔๒๒

ถนนนั้น^(๔๖) ทำให้เราารู้จักสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในจารึกปราสาทพระขรรค์แห่งนครวัดที่กล่าวไว้ตั้งแต่ต้น (บทที่ ๓๕) และที่ปราสาทตาพรหมกับที่บ้านทาย ฉมาร์

ต่อจากสิ่งก่อสร้างที่เป็นสาธารณประโยชน์เหล่านี้ จารึกได้กล่าวถึง “เทพเจ้าที่สร้างด้วยทอง ด้วยเงิน ด้วยทองสัมฤทธิ์ และด้วยหิน รวมทั้งพระขมและพระกาลด้วยซึ่งแจกจ่ายไปให้ทุกจังหวัด” และมีทั้งหมดถึง ๒๐,๔๐๐ องค์ (บทที่ ๑๒๓) มีของใช้ประจำปีที่เป็นสำหรับพิธีบูชาและการทำนุบำรุงของเอกชน พลเมืองที่อยู่ใกล้วัดซึ่งเขาจะได้ไปทำพิธีต่าง ๆ (บทที่ ๑๒๔-๑๔๐) และกล่าวถึงการบริจาคของพระราชากับพวกเจ้าของที่ดิน อาทิ เช่น หมู่บ้าน ๘,๑๗๖ แห่งและข้าทาส ๒๐๘,๕๓๒ คน (บทที่ ๑๔๐-๑๔๔) โลหะมีค่า เช่น ทอง เงิน และสิ่งของมีค่าจำนวนมาก (บทที่ ๑๔๕-๑๕๒) และตอนที่ยกกล่าวถึงการก่อสร้างโดยแยกเป็นประเภท ๆ คือ มีทั้งหมดรวม ๕๑๔ แห่ง สิ่งที่สร้างด้วยศิลา ๒,๐๖๖ ชิ้น ๆ ๑

ขอย้อนกลับมาพูดถึงปราสาทพระขรรค์กันอีก ศิลาจารึกที่นี้ได้ให้รายละเอียดบางประการเกี่ยวกับงานนักขัตฤกษ์ประจำปีซึ่งฉลองกันที่นั่นเป็นงานผาลกฐณ (phālguna) เมื่อเทพเจ้าต่าง ๆ มาชุมนุมกันมากมาย (บทที่ ๑๕๘-๑๖๐)

ในงานนักขัตฤกษ์ประจำปีที่ปราสาทตาพรหมก็มีการแสดงภาพต่าง ๆ มากมายเหมือนกับที่ปราสาทพระขรรค์ จัดขึ้นในเดือนต่อมา (จัตมาส) ตามอย่างบทที่ ๘๓ และตามแบบที่กล่าวไว้ในศิลาจารึกปราสาทตาพรหม เราอาจสันนิษฐานไว้ก่อนว่าวันเดือนปีที่กล่าวไว้ในที่นี้ เกี่ยวข้องกับการครบรอบวันเดือนปีประสูติและสิ้นพระชนม์ของพระราชบิดามารดา โดยฝากไว้ในเรื่องราวของปราสาททั้งสอง ส่วนรูปจำลองที่นำมารวมกันในโอกาสนี้ อาจจะไม่ใช่รูปเดิมที่แท้จริง แต่เป็นรูปที่จำลองขึ้นใหม่ สร้างด้วยโลหะมีลักษณะของประติมากรรมอินเดียที่เรียกว่า อุตสวมูรี^(๔๗) อย่างไม่ต้องสงสัย อนึ่ง คำนี้บางทีอาจจะเป็นคำเดียวกับคำว่ายาตราเทว [สำหรับคำว่า ยาตราม (yātram)] ซึ่งจารึกปราสาทตาพรหมใช้หมายถึงรูปเคารพต่าง ๆ ที่นำมารวบรวมไว้ในวิหารในโอกาสที่มีงานนักขัตฤกษ์ประจำปี^(๔๘) สิ่งที่เป็นส่วนซีกจากพระคลังหลวงในโอกาสที่มีงานนี้แจกแจงไว้ในบทที่

๑๖๑-๑๖๕

ข้อความในจารึกยุติการแจกแจงลงด้วยการกล่าวว่า น้ำที่ใช้ชำระร่างกายทุก ๆ วันนั้น มีอุดมสมบูรณ์ด้วยอำนาจของสุรยภักฏ (Sūryabhakta) และพราหมณ์อื่น ๆ พระเจ้าแผ่นดินชาว

(๔๖) เรื่องที่พักซึ่งสร้างไว้เป็นตอน ๆ ในตอนปลายศตวรรษที่ ๑๒ (Les gîtes d' étape à la fin du XII siècle BEFEO., XL) ของ จี.เซเดส์ หน้า ๓๔๑

(๔๗) เรื่องรูปทองสัมฤทธิ์ของขอม (Bronzes khmers) ของ จี.เซเดส์, ศิลปเอเชีย (Ars Asiatica, V) หน้า ๑๒

(๔๘) แต่คำว่า ยาตรา (yātra) นั้น ถ้าจำเป็นจริง ๆ อาจจะเป็นผลของการสนธิที่ไม่เดินตามกฎก็ได้ เหมือนอย่างที่เขาเจ้าได้ยอมรับแล้วในการแปลข้อความตอนนั้นในครั้งก่อน (BEFEO., VI, หน้า ๓๘) ก็คือว่า ยา (s) + อตรา (yā (s) + atra)

พระเจ้าแผ่นดินยวน (Yavana) และพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองแห่งแคว้นจัมปา พราหมณ์สุรยภักฎฐ์
 คนที่อื่นไม่รู้จัก อาจจะเป็นหัวหน้าพราหมณ์แห่งราชสำนัก ถ้าดูตามวันเดือนปีในจารึก พระเจ้า
 แผ่นดินชวาก็คือพระเจ้ากามาศวร (Kameçvara) ที่ ๒ ซึ่งมีกล่าวไว้ในจารึกปี พ.ศ. ๑๗๒๘ พระ
 เจ้าศฤงก (Cinga) ซึ่งมีพระนามปรากฏให้คนรู้จักเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๑๗๓๗^(๔๘) ทั้ง
 สองพระองค์ครองราชย์ที่ กะดีรี (Kediri) พระเจ้าแผ่นดินยวน คือ จักรพรรดิอานัม ลอง-จัน
 (l'empereur d'Annam Long-cán) โอรสพระเจ้า ลี อันห-ตอง (Li Anh-tôn) ซึ่งขึ้นครอง
 ราชบัลลังก์เมื่อปี พ.ศ. ๑๗๑๘ มีพระนามว่า ลี เจา-ตอง (Li Cao-tôn) และครองราชย์มาจนถึง
 ปี พ.ศ. ๑๗๕๓^(๕๐) พระเจ้าแผ่นดินทั้งสองแห่งแคว้นจัมปา คือ เจ้าผู้ครองแคว้นวิชัย (เพินท-
 ดินห์ - Binh-dinh) สุรชัวมเทว ที่เขยพระเจ้าชัวมันที่ ๗ และเจ้าแห่งแคว้นปาณจรุงค
 (ผันรัง) [Pānduranga (Phanrang)] สุรชัวมเทว คือ เจ้าชาวิทยานันทนเดิม ผู้อยู่ในความ
 อุปถัมภ์ของพระเจ้าชัวมันที่ ๗ การแบ่งแคว้นจัมปาออกเป็น ๒ อาณาจักรนี้ดำเนินไปได้เพียง
 ปี พ.ศ. ๑๗๓๓ - ๑๗๓๕ เท่านั้น^(๕๑) ส่วนปี พ.ศ. ๑๗๓๔ ที่ขาดหายไปนั้นกล่าวไว้ในบทที่ ๓๔
 การกล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองแห่งแคว้นจัมปาก็พอจะกำหนดวันเดือนปีให้ใกล้เคียงศิลาจารึก
 ปราสาทพระขรรค์ได้บ้าง

เรื่องเกี่ยวกับการชำระสิ่งต่าง ๆ ด้วยน้ำ มีการชำระพระศพของพระเจ้าธรณีนถรรวมัน
 ที่ ๒ ซึ่งฝังไว้ในวิหารหลังกลาง^(๕๒) ชำระรูปจำลองต่าง ๆ ที่รวบรวมไว้ที่ปราสาทพระขรรค์ ใน
 โอกาสที่มีงานนักขัตฤกษ์ประจำปี เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยไม่มีข้อโต้แย้งแล้วว่า คำว่า ประดิ-
 ทินาม (pratidinām) “เป็นประจำวัน” นั้น หมายถึงตลอดทั้งปีก็ได้ และดูจะมีเหตุผลมากกว่าที่จะ
 คิดว่าส่วนน้ำศักดิ์สิทธิ์นั้นจะส่งครบบริบูรณ์ ในระหว่าง ๒ - ๓ วันที่มีงานประจำปีเมื่อตอนปลาย
 รัชสมัยของพระราชาองค์ที่แล้ว หากว่าเป็นเช่นนั้นจริง ส่วนนี้ก็เป็นเครื่องหมายแห่งความจงรัก
 ภักดี และเครื่องหมายของลัทธิเจ้านครหรือเจ้าประเทศราชอย่างแน่นอน^(๕๓) เหมือนกับที่ยังเป็น
 อยู่ในปัจจุบันนี้ ในราชสำนักกรุงพนมเปญและกรุงเทพฯ^(๕๔) ขณะเมื่อเป็นโอกาสที่มีพระราชพิธี

(๔๘) จากเรื่อง Hindoe-Javaansche Geschiedenis, 1931 ของ กรอม (Krom) หน้า ๒๕๘, ๒๕๙

(๕๐) จากบัญชีรายชื่อเรียงตามลำดับเวลาของราชวงศ์เวียตนาม (Tableau chronologique des dynasties annamites, BEFEO., V) ของ กาดิแอร์ (Cadière) หน้า ๕๒

(๕๑) เรื่องอาณาจักรจัมปา (Le royaume de Champa, 1928) ของ จี. มาสเปโร (G. Maspero) หน้า ๑๖๕

(๕๒) Cf. supra, หน้า ๒๕๘ และ BEFEO., XL, หน้า ๓๓๔

(๕๓) จากนิทานที่มีชื่อเสียงเรื่องพระร่วง คำอธิบายเรื่องอาณาจักรไทยหรือสยาม (Description du royaume Thai ou Siam, II) ของ ปาลเลอกัวส์ (Pallegoix) หน้า ๖๔ เรื่อง นิทานเกี่ยวกับประเทศสยามและเขมร (Légendes sur le Siam et le Cambodge, Bangkok, 1939) ของ กามิล นอตตอง (Camille Notton) หน้า ๔๐ และต่อไป

(๕๔) เรื่อง รัฐพิธีของสยาม (Siamese State ceremonies) ของ เอช.จี. ควอริทซ์เวลส์ (H.G. Quaritch Wales) หน้า ๗๔

บรมราชาภิเษก น้ำที่เจาะจงใช้ในพิธีสำคัญของการอภิเษกนั้น นำมาจากแม่น้ำที่สำคัญ ๆ และจากจังหวัดต่าง ๆ ทว่าพระราชอาณาจักร

ลัทธิเจ้านครหรือประเทศราชที่ประสิทธิผลสำหรับ พระราชาทั้งสองของแคว้นจัมปานั้น สำหรับพระราชของชาวแล้วย่อมจะประสิทธิผลน้อยกว่าเสมอไป และโดยเฉพาะสำหรับพระจักรพรรดิแห่งเวียดนามด้วย แต่เราทราบกันดีแล้วว่าประมุขแห่งประเทศทางตะวันออกยอมรับการเป็นเจ้าประเทศราชเพียงในนาม ซึ่งจะไม่ซื้อผูกพันอะไรเลยและเพียงเพื่อให้ตนนอนใจว่า จะได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจากประเทศเพื่อนบ้านที่มีอำนาจและที่เป็นมิตรกันเท่านั้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับพวกพราหมณ์ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ไม่ได้ทรงตัดพิธีพราหมณ์ ในราชสำนักออกไปเสียทั้งหมด ทั้ง ๆ ที่ทรงมีพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้าในพุทธศาสนา ยิ่งกว่านั้นผู้สืบทอดศาสนาทั้งในกัมพูชาและในไทยรุ่นเดียวกัน ก็ไม่ได้ตัดพิธีพราหมณ์ออกไปเลย น่าสนใจที่ได้เห็นทั้งสองประเทศบรรลุผลในหน้าที่ที่ได้รับตกทอดมาจนถึงทุกวันนี้ประการหนึ่ง

บทที่ ๑๖๘ - ๑๗๐ ได้กล่าวถึงความว่างเปล่าของชยตฎาก ที่ได้กล่าวถึงแล้วในบทที่ ๔๒ - ๑๕๖ ซึ่งเกี่ยวข้องกับแน่นอนกับवाद ราชทัต ในปัจจุบัน หรือ พาไรยแห่งปราสาทพระขรรค์ ปราสาทนากพันซึ่งตั้งอยู่ตรงกลาง ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วในบทที่ ๔๑ ภายใต้อัศวินราชขศรี จะได้กล่าวพรรณนาไว้ ในที่นี้เหมือนเป็น “เกาะที่มีชื่อเสียง ที่ถูกดึงความงามออกมาจากแหล่งที่จมอยู่ และนำมาทำความสะอาดโดยเช็ดล้างความโสโครกด้วยบาปกรรมของผู้ที่เข้ามาใกล้” ข้อความตอนนี้เป็น การยืนยันการสันนิษฐานที่ แอล.ฟินโน และ วี.โกลูเบฟ (L. Finot et V. Goloubew) ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับคุณสมบัติในการบำบัดโรคของน้ำที่ปราสาทนากพัน^(๕๕) โดยยังได้กล่าวเน้นในด้านศีลธรรมไว้ อีกด้วย ข้อความตอนนี้นำสู่ว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๗๓๔ ความสลับซับซ้อนของปราสาทนากพัน กับเกาะเล็ก ๆ ตรงกลางและสระน้ำโดยรอบนั้นมีอยู่จริง แต่ไม่ได้มีผลบังคับติดตามมาว่าวิหารตรงกลางนั้นจะต้องมีลักษณะภายนอกเหมือนอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ กำแพงที่สร้างล้อมรอบประตู ทั้งสามทางทิศใต้ ทิศตะวันตกและทิศเหนือ โดยทำเป็นแผ่นภาพแกะสลักเป็นรูปพระโพธิสัตว์ โลเกศวรเป็นการแก้ไขดัดแปลงในภายหลัง ซึ่งเชื่อได้แน่ชัดว่าเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับวิวัฒนาการของพิธีบูชาพระโพธิสัตว์โลเกศวร อนึ่ง ถ้าเราถือเอาการสันนิษฐานข้างต้นเป็นเกณฑ์ ลักษณะที่เห็นแบบนี่ยังหาข้อยืนยันได้จากจารึกปราสาทพระขรรค์เองอีกด้วย ต่อจากเรื่องก็เป็นเรื่องทำน้ำ (ตรีละ) ที่อุทิศถวายพระพุทธเจ้า ซึ่งกล่าวไว้ในบทที่ ๓๓ เรื่อง ชยตฎาก หรือพาไรยแห่งปราสาทพระขรรค์ การสันนิษฐานนี้เกี่ยวพันถึงว่า ปราสาทนากพันนั้นเดิมสร้างอุทิศถวายแด่พระพุทธเจ้า ซึ่งดูเหมือนว่าจะมีสิ่งชี้ให้เห็นความจริงในเรื่องนี้ด้วย คือ ภาพที่สลักไว้บนหน้าบรรพ์ (ทางด้าน ตะวันออก - เป็นภาพพระพุทธเจ้าทรงตัดพระเศวตเมื่อเสด็จออกบรรพชา ทางทิศเหนือ - เป็นภาพ

(๕๕) เรื่อง สัญลักษณ์แห่งปราสาทนากพัน (Le symbolisme de Nāk Pān, BEFEO., XXIII) หน้า ๔๐๐

การเสด็จออกมหาภิเนษกรรม^(๕)) นี่เป็นเพียงสิ่งที่ต่อมาภายหลังได้ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นวิหารของพระโพธิสัตว์โลกेश্বর

อีก ๒ บทต่อมา (บทที่ ๑๓๑-๑๓๒) ได้ถ่ายทอดเกียรติคุณความสามารถของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในผลงานมากมายที่ได้ทรงกระทำ ให้เป็นพระเกียรติยศแด่พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๒ พระราชบิดาของพระองค์ ประณิธิ^(๕๖) นี้ (cette pranidhi) เป็นพื้นฐานสำคัญในการก่อสร้างทางพุทธศาสนาทุกอย่าง ตามติดมาก็คือ คำวิงวอนที่มีอยู่เป็นประเพณี คือ ขอให้พระราชานอนาคต^(๕๖) ทุกพระองค์ทรงบำรุงรักษาสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ไว้ (บทที่ ๑๓๓-๑๓๖) ที่สุดเป็นการรวมยอดเป็นครั้งสุดท้ายของจำนวนหมู่บ้าน (๑๓,๕๐๐ แห่ง ข้าทาส ๓๐๖,๓๗๒ คน) และปริมาณข้าวประจำปี (๕๐๐,๑๒๖ ขาร^(๕๗)) ที่ยกให้รวมอยู่ในสิ่งก่อสร้างของพระราชานอนาคต^(๕๗) รวมทั้งที่ปราสาทพระขรรค์ด้วย^(๕๗) พระราชานอนาคต^(๕๗) ทรงประกาศถึงการบริจาครักที่ไม่เห็นเป็นตัวเป็นตนนี้ให้ทราบ (บทที่ ๑๓๗-๑๓๘)

ในบทสุดท้าย เราได้ทราบว่าคำจารึกที่ชาวเขียคน^(๕๘) ผู้ประพันธ์ คือ พระราชโอรสเจ้าชายวิรักุมาร (Virakumāra) พระราชโอรสที่เกิดจากเอกอัครมเหสี คือ ราชนีราเชนทรเทวี (Rājendradevi) ศิลาจารึกปราสาทตาพรหมก็จบลงด้วยบทที่คล้ายคลึงกันว่าผู้ประพันธ์ คือ เจ้าชายสุรยกุมาร (Sūryakumāra) พระราชโอรสที่เกิดจากพระราชนีองค์แรก^(๕๙) มีปัญหาว่าใน ๒ เรื่องนี้ เป็นราชนีองค์เดียวกันหรือเปล่า และใช่เจ้าหญิงองค์เดียวกับที่กล่าวไว้ในศิลาจารึกที่ปราสาทพินานอากาศ^(๖๐) ซึ่งเราได้กล่าวไว้แล้วเป็นเลา ๆ หรือไม่ เป็นการไม่สมควรที่จะกล่าวยืนยันประการใดจะเป็นอย่างไรก็ตาม ก็ทำให้เราทราบว่าศิลาจารึกปราสาทตาพรหมและศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์

(๕๖) ใจความของคำวิงวอนนี้ได้มาจาก BEFEO., XL, หน้า ๓๒๖ และต่อไป

(๕๗) จากบันทึกของบทที่ ๑๓๗

(๕๘) แน่นอนทีเดียว คำจารึกที่กล่าวนี้เริ่มตั้งแต่บทที่ ๑๕ เพราะ ๑๘ บทแรกเหมือนกับศิลาจารึกปราสาทตาพรหม ศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ และจารึกที่ปราสาทจรุง (Prāsāt Cruñ) ก็เป็นส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องหรือติดต่อกับส่วนที่เหลือ

(๕๙) คำแปลของบทนี้ซึ่งข้าพเจ้าเคยให้ไว้แล้วเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๕ (BEFEO., VI, หน้า ๘๑) จะต้องแก้ไขใหม่ให้ถูกต้องดังนี้ "เจ้าฟ้าชาย ทรงพระนามว่า ศรีสุรยกุมาร โอรสพระเจ้าศรีชัยวรมัน และพระราชนีองค์แรกเป็นผู้ทรงออกประกาศนี้"

(๖๐) จาก BEFEO., XXV, หน้า ๓๗ และต่อไป; XXIX, หน้า ๓๒๐ และต่อไป พระราชนีองค์ที่กล่าวถึงในศิลาจารึกปราสาทพินานอากาศนี้ ซึ่งข้าพเจ้าได้บันทึกตอนหนึ่งของการค้นคว้าเรื่องพระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่ของประเทศเขมร พระเจ้าชัยวรมัน ที่ ๗ (Un grand roi du Cambodge : Jayavarman VII) หน้า ๖ ของข้าพเจ้าให้มัน เรียกกันว่า ชยราชเทวี ตามข้อสันนิษฐานของ แอล.ฟีโน (L. Finot) (ใน BEFEO., XXV, หน้า ๓๑๕) แต่พระนามนี้อาจจะหมายถึงพระมารดาของพระนางก็ได้เช่นเดียวกัน เพราะเดิมลงในตอนที่ขาดหายไปโนมาทแรกของบทที่ ๓. ๓ (ด้าน B.I. 13; BEFEO., XXIX, หน้า ๓๒๐) ได้พอดีทีเดียว ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ก็ไม่มีสิ่งใดมาคัดค้านได้แย้งได้ว่าพระราชนีองค์ที่กล่าวถึงในศิลาจารึกปราสาทพินานอากาศ ซึ่งเป็นพระกนิษฐาของพระราชนีอินทรเทวี ผู้ทรงประพันธ์คำจารึกนี้ จะไม่ใช่องค์ที่เรียกกันว่า ราเชนทรเทวี

ต่างก็มีผู้ประพันธ์จารึกเป็นราชโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เมื่อเชื่อมโยงกับองค์พยาน คือ
ศิลาจารึกปราสาทพินานอากาศ^(๖๑) ก็เป็นเครื่องพิสูจน์ว่า วัฒนธรรมสันสกฤตที่ครอบคลุม
ราชสำนักนครวัดในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ นั้นมีระดับสูง

ย่อมไม่เป็นการเปล่าประโยชน์ที่จะสรุปถึงสิ่งที่กล่าวมาแล้ว โดยการให้ผังเปรียบเทียบ
ข้อความในจารึกปราสาทพระขรรค์และจารึกปราสาทตาพรหม

---

(๖๑) ต่อจากตอนนี้เป็นคำจารึกซึ่งผู้ประพันธ์คือ พระราชินีอินทรเทวี หัวหน้าศาสตราจารย์ในวัดนาเคนทรตุงก และ วัดคิลโกตตาร
(professeur en chef dans les temples de Nāgendratuṅga et de Tilakottara (BEFEO., XXV
หน้า ๓๕๒)

คำจารึกภาษาสันสกฤตที่ปราสาทพระขรรค์

จารึกภาษาสันสกฤต ที่ปราสาทพระขรรค์

ถอดจากอักษรโรมันเป็นอักษรไทย

โดย นายชูศักดิ์ ทิพย์เกษร

ก.

- ๑ (๑) สมภารวิสูตรวิภาวิตธรมุมกาย -
สมุโลกนิรมิติวปุรุ (๑) ภกวานวิภกุตตะ
- (๒) โย โคจโร ชินชินาตุมช เทหกาชา
วทุธาช กุตศรณาช นโม สุต ตไสม
- ๒ (๓) วนุเท นิรุตตรม อนุตตรโวธิมารุกค
กุตารุทธรสนนिरवारไณกทฤษฏิม
- (๔) ธรมมุนตริโลกวิทามรวนุทชวนุทชม
อนตรวสตชชาริณชชววิณชชชทกม
- ๓ (๕) สมุชกุวิมุกติปริปนุถิตยา วิมุกต -
สงโกล ปิ สมนตตกฤหิตปรารุถสงกะ
- (๖) สงคัยมานชินศาสนศาสนานาน
สงโฆ ภิสหิตหิตปรภโว วตาทวะ (๒)
- ๔ (๗) ไตรโลกยทางกฤษิตผลปรสไวลโยนิรุ
อกรางกุลวิตปฤษิตวาทุสาชะ (๓)
- (๘) เหมปวีตลติกาปริวีตกาโย
โตเกศวโร ชยติ ชงกมปาริชาตะ
- ๕ (๙) มุนินุทรธรมมาครศรี คุณาตมยาน
ชัมทภิริ อชชยตมทฤษานีรฤษชาม
- (๑๐) นิสุตนิศุเสชวิกฤษชาลา
ภกุตยา ชินานาณ ชนนี่นุ (๔) นมชวม
- ๖ (๑๑) อาสีทุ อชณชามนุทฤษชราวนี่นุทร -
วนุทโย วรศุ สรุตวต่า สรุตวรมมสนุชะ
- (๑๒) ศรีเศรชชวรมนุถปติศุ สฤษภิริ ยโสภิศ
เศรโษฐ วทาทวสุชชรวสโยนิชะ

หลักที่ ๑๑๖

ด้านที่ ๑ แผ่นที่ ๑

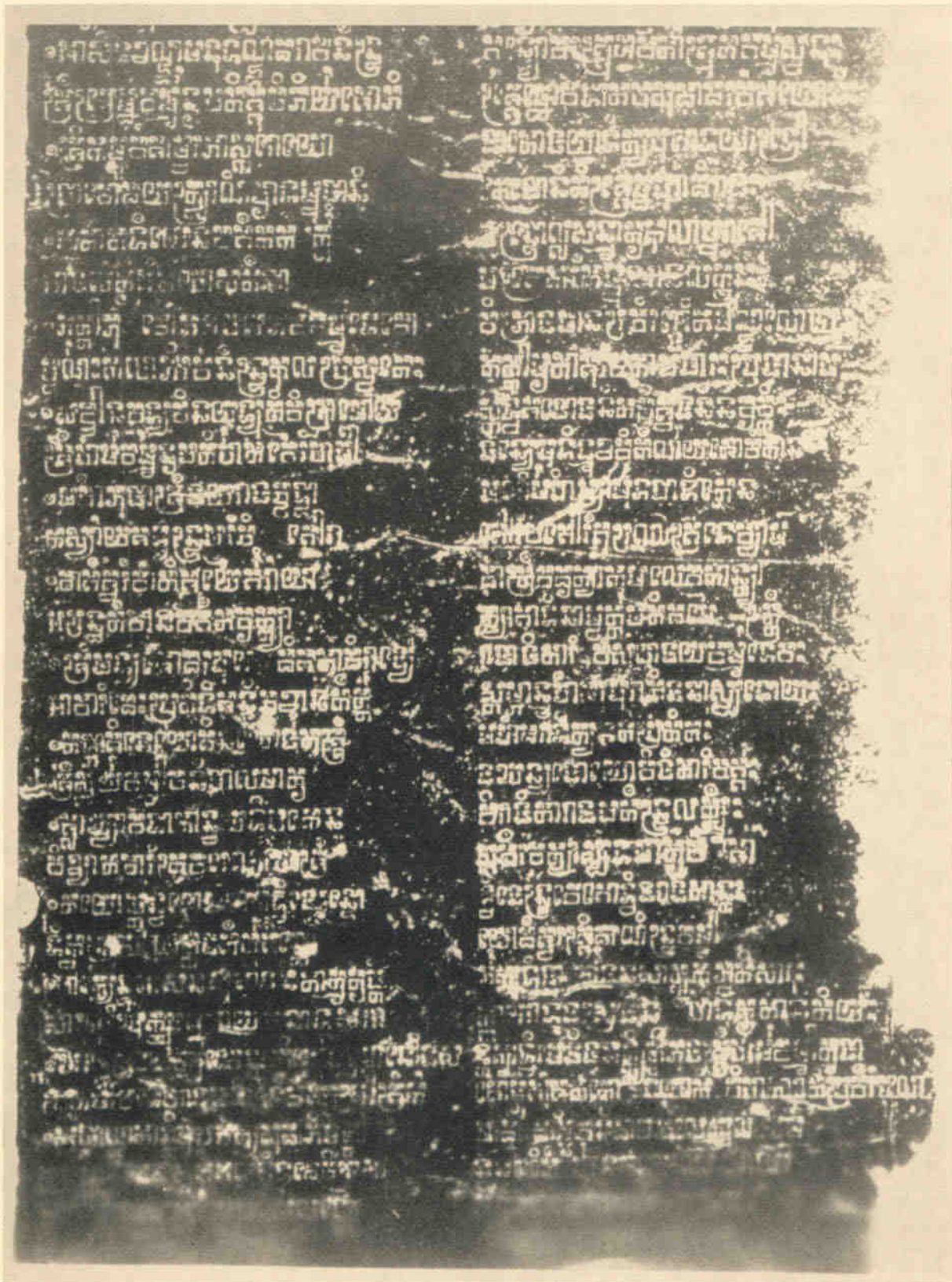
<p>๑๑๖ ก. ๑</p> <p>๑๑๖ ก. ๒</p> <p>๑๑๖ ก. ๓</p> <p>๑๑๖ ก. ๔</p> <p>๑๑๖ ก. ๕</p> <p>๑๑๖ ก. ๖</p> <p>๑๑๖ ก. ๗</p> <p>๑๑๖ ก. ๘</p> <p>๑๑๖ ก. ๙</p> <p>๑๑๖ ก. ๑๐</p> <p>๑๑๖ ก. ๑๑</p> <p>๑๑๖ ก. ๑๒</p> <p>๑๑๖ ก. ๑๓</p> <p>๑๑๖ ก. ๑๔</p> <p>๑๑๖ ก. ๑๕</p> <p>๑๑๖ ก. ๑๖</p> <p>๑๑๖ ก. ๑๗</p> <p>๑๑๖ ก. ๑๘</p> <p>๑๑๖ ก. ๑๙</p> <p>๑๑๖ ก. ๒๐</p> <p>๑๑๖ ก. ๒๑</p> <p>๑๑๖ ก. ๒๒</p> <p>๑๑๖ ก. ๒๓</p> <p>๑๑๖ ก. ๒๔</p> <p>๑๑๖ ก. ๒๕</p> <p>๑๑๖ ก. ๒๖</p> <p>๑๑๖ ก. ๒๗</p> <p>๑๑๖ ก. ๒๘</p> <p>๑๑๖ ก. ๒๙</p> <p>๑๑๖ ก. ๓๐</p> <p>๑๑๖ ก. ๓๑</p> <p>๑๑๖ ก. ๓๒</p> <p>๑๑๖ ก. ๓๓</p> <p>๑๑๖ ก. ๓๔</p> <p>๑๑๖ ก. ๓๕</p> <p>๑๑๖ ก. ๓๖</p> <p>๑๑๖ ก. ๓๗</p> <p>๑๑๖ ก. ๓๘</p> <p>๑๑๖ ก. ๓๙</p> <p>๑๑๖ ก. ๔๐</p> <p>๑๑๖ ก. ๔๑</p> <p>๑๑๖ ก. ๔๒</p> <p>๑๑๖ ก. ๔๓</p> <p>๑๑๖ ก. ๔๔</p> <p>๑๑๖ ก. ๔๕</p> <p>๑๑๖ ก. ๔๖</p> <p>๑๑๖ ก. ๔๗</p> <p>๑๑๖ ก. ๔๘</p> <p>๑๑๖ ก. ๔๙</p> <p>๑๑๖ ก. ๕๐</p>	<p>๑๑๖ ก. ๕๑</p> <p>๑๑๖ ก. ๕๒</p> <p>๑๑๖ ก. ๕๓</p> <p>๑๑๖ ก. ๕๔</p> <p>๑๑๖ ก. ๕๕</p> <p>๑๑๖ ก. ๕๖</p> <p>๑๑๖ ก. ๕๗</p> <p>๑๑๖ ก. ๕๘</p> <p>๑๑๖ ก. ๕๙</p> <p>๑๑๖ ก. ๖๐</p> <p>๑๑๖ ก. ๖๑</p> <p>๑๑๖ ก. ๖๒</p> <p>๑๑๖ ก. ๖๓</p> <p>๑๑๖ ก. ๖๔</p> <p>๑๑๖ ก. ๖๕</p> <p>๑๑๖ ก. ๖๖</p> <p>๑๑๖ ก. ๖๗</p> <p>๑๑๖ ก. ๖๘</p> <p>๑๑๖ ก. ๖๙</p> <p>๑๑๖ ก. ๗๐</p> <p>๑๑๖ ก. ๗๑</p> <p>๑๑๖ ก. ๗๒</p> <p>๑๑๖ ก. ๗๓</p> <p>๑๑๖ ก. ๗๔</p> <p>๑๑๖ ก. ๗๕</p> <p>๑๑๖ ก. ๗๖</p> <p>๑๑๖ ก. ๗๗</p> <p>๑๑๖ ก. ๗๘</p> <p>๑๑๖ ก. ๗๙</p> <p>๑๑๖ ก. ๘๐</p> <p>๑๑๖ ก. ๘๑</p> <p>๑๑๖ ก. ๘๒</p> <p>๑๑๖ ก. ๘๓</p> <p>๑๑๖ ก. ๘๔</p> <p>๑๑๖ ก. ๘๕</p> <p>๑๑๖ ก. ๘๖</p> <p>๑๑๖ ก. ๘๗</p> <p>๑๑๖ ก. ๘๘</p> <p>๑๑๖ ก. ๘๙</p> <p>๑๑๖ ก. ๙๐</p> <p>๑๑๖ ก. ๙๑</p> <p>๑๑๖ ก. ๙๒</p> <p>๑๑๖ ก. ๙๓</p> <p>๑๑๖ ก. ๙๔</p> <p>๑๑๖ ก. ๙๕</p> <p>๑๑๖ ก. ๙๖</p> <p>๑๑๖ ก. ๙๗</p> <p>๑๑๖ ก. ๙๘</p> <p>๑๑๖ ก. ๙๙</p> <p>๑๑๖ ก. ๑๐๐</p>
--	--

- ๗ (๑๓) ศรีกมุววิสามวราสุกโร โย
ชาโต ชยาทิตยปุโรทยาเทธา
- (๑๔) ปุราโวชตฺ ปุราณิหฤทมุขานิ (๕)
เตโชนิชิสฺ เศรษฐปุราธิราชะ
- ๘ (๑๕) ชาตา ตที่เย นวกัตกัรฺตติ-
จनुโทรลลสนฺมาตฤกลามูราเสา
- (๑๖) ราช ลกษฺมีรุ อิว ยา สตีนาม
อเกรฺสรี กมุขราชลกษฺมีะ
- ๙ (๑๗) ภรฺตฺตา กุโว กวปุเร กววรมฺมเทโว
วิกฺราชมานรุจิจฺฉิตมณฑาโล ยะ
- (๑๘) ปุรฺณะ กลากิรุ อวเนนฺทฤกลปฺรฺสฺเต
ภรฺตฺตามฤตฺตํสฺรุ อิว ตาปหระ (๑) ปฺรฺชานาม
- ๑๐ (๑๙) สรวฺวานวทฺยวินยทฺยตีวิกฺโรโม ยสฺ
ตทฺวํสฺโซ ชนิตฺวิศฺวชนันฺนฤตฺติชะ
- (๒๐) ศรีหริชวรมฺมณฺฤปฺติรุ หตฺไวริหฺโร
ชเนยฺมุ ทิงฺมุขวิกิรฺณยโสวิตานะ
- ๑๑ (๒๑) มหิภาฯ ศรีชบราชจฺฐา-
มณิรุ (๒) มหิษยาม อูทปาที เตน
- (๒๒) ตสฺยํ ยสฺจจนฺทรมฺรฺจิกเภา
เการิว เการิคุรฺณาครเทวฺยาม
- ๑๒ (๒๓) วากึศวรฺวาทิสฺไชรุ กิรฺา ยา
ธาตฺริว ธฤตฺยา กมเลว กานฺตฺยา
- (๒๔) อรุณฺธตีวานวกิตฺวฤตฺตฺยา
ดฺยาคาทีนา มุรฺตฺติมตีว ไมตฺตฺรี
- ๑๓ (๒๕) ศรีมทฺยโสทรปฺเร ชิกตาธิราชโย
ราชา ชิตาริวิสโร ชววรมฺมเทวะ
- (๒๖) อาวาริธะ ปฺรฺตฺทิสฺนุ นิจฺจาน กิรฺตฺติ-
สฺตมฺภานุ มหิธรปฺรฺกิชฺนาสฺปโท ยะ
- ๑๔ (๒๗) ตทฺภากิเนโย วินโยรฺชิตฺสฺ ศรี-
มหิธราทิตฺย อิติ ปฺรฺตีตชะ
- (๒๘) ศรีสุรฺชวรมฺมวณิपालมาตฺฤ-
ชมนฺยโซ โย วิชิตาริวรฺกชะ

- ๑๕ (๒๕) ศุภามุขยาวาทานวยที่ปเกน
 วิชาชิตา ราชปถีนุทลภุมมึะ
- (๓๐) วิชยาตจาริตุรวเรณ ยา ศรี-
 สุวีรวตฺยาสุปทมาตฤวาสา (๓)
- ๑๖ (๓๑) ตโยสุ ตมฺโฆ มหิตทฺวิเชนุโท
 ทฺวิเชนุทฺรวเโค ทฺวิชราชกานฺตะ
- (๓๒) ทิกฺกจกรฺวาโลตฺกฏกัรฺตฺติคนฺโธ
 โย ชีสุวรสฺ สุวีรฺธเนนุทฺรวรฺมมา
- ๑๗ (๓๓) ศาเกชนทฺุศาสนสุธาชนิตาตฺมตฺฤปฺติ
 ภิกฺษุทฺวิชารฺถิชนสาคฤตฺกฤตฺติสํวระ
- (๓๔) สํวระณ ชินฺนฤกฺษุ อสุภายตนาทฺ อสํวระต
 กายาทฺ อชฺสุรฺชินปาทฤตฺตานตฺริ ชะ
- ๑๘ (๓๕) เอชา ศรีชยวรมฺมเทวนฤปฺติเน เทที่ปฺยมาเนฆสน
 ตสฺมาทฺ วีรฺม อชฺชินตฺ กุณฺติกฺษุสุ ศรีหฺรชยวรมฺมมาตฺมมา
- (๓๖) วรฺหฺมฺเร อิว เทวราชมฺ อทิตฺริ เทวี สุชฺรฺมฺมาศฺริตฺม
 โภปฺตุ กํ สฺตโกฏฺเหตฺวิหิตาราทิปฺรวีรฺ ระเบ
- ๑๙ (๓๗) วรฺหฺมาณฺยทกานฺติมฺ อุปฺจิตฺย สุธาภิกฺษิตาม
 อาชารฺชามฺนิ จ นิชาย สฺลภฺยณฺ ยม
- (๓๘) เปรมฺมณา ยถา ตฺมกฺุสฺลํ วิทเช วิชิตา
 นฺนณ จิกฺรฺมฺรุ อนนทฺยคฺุณาชฺิราชม
- ๒๐ (๓๙) ลภฺมฺมึศฺ จเลตฺย อาตฺมมาคฺุไณรฺ อลงฺฆฺไยรฺ
 วทฺุชาจลา เชน นยวโรเช
- (๔๐) อาสาจฺริงฺ กัรฺตฺติสฺวี วิภฺยช
 นินฺเย ทฺุวิษตฺกฺษตฺตฺรฺกฺุณ ทิกฺนเต
- ๒๑ (๔๑) สํวระปฺริยสฺ สฺตคฺุณฺวฤทฺุชฺิฤทฺุช-
 สํชฺณะ กฤตฺตี สํสฺตฤตฺตวฺรฺณเรตีชะ
- (๔๒) นิปาทชนฺ ทฺุรฺหฺฤทฺุชฺ อีสวณฺทโย
 โย วิสฺรฺตชะ ปาณินิรฺ อากุมารม
- ๒๒(๑) (๔๓) ภฤตฺยา สฺวชมฺ โย ทิต ฐรฺมฺมฺราเช
 ตฺุรโยทศฺ กฺุรามสฺหสฺรฺกานฺนิ

หลักที่ ๑๑๖

ด้านที่ ๑ แผ่นที่ ๒

หลักที่ ๑๑๖

ด้านที่ ๑ แผ่นที่ ๓

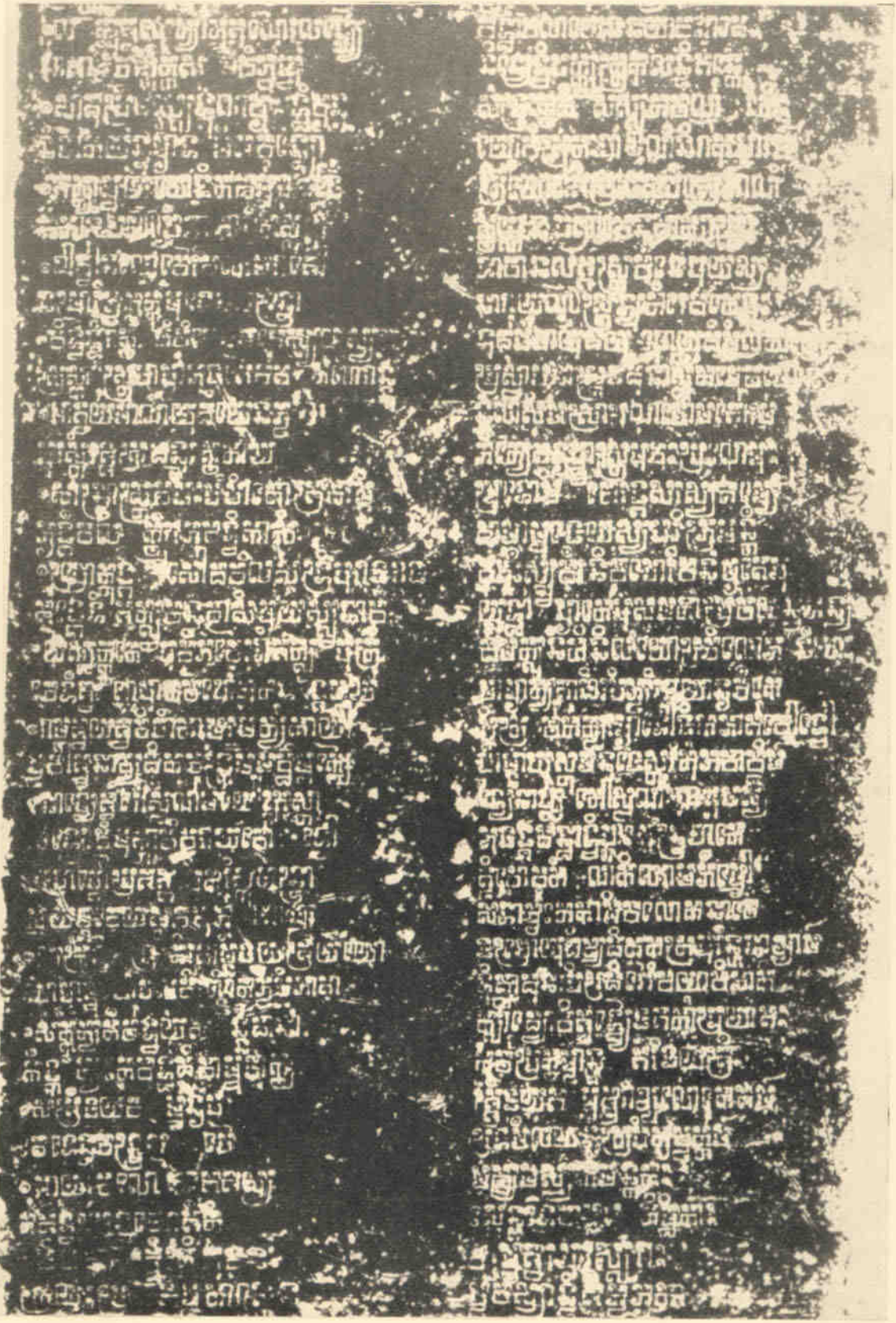
[The image shows a highly degraded and dark manuscript page with two columns of text. The text is extremely faint and illegible due to the quality of the scan and the condition of the original document. The layout consists of two vertical columns of text, likely representing a list or a series of entries. The characters appear to be from an ancient script, possibly Thai or Burmese, but they cannot be accurately transcribed or identified due to the lack of legibility.]

- (๔๔) ศตานิ ปณจาปี จ โจทิตสฺ ตุ
 กฤษณเณน ปณโจว น ชารุตราชภูระ
- ๒๓ (๔๕) เอารุวานโด ไวริวลามราเสา
 ทาวานลศุ ศตตรวเนษุ ชสฺย
- (๔๖) นมราริกฤษฏคฤมเทษุ จนุโทร
 นาราชนาสตรทษุติเร เอว เตชชะ
- ๒๔ (๔๗) วิทวิทิกิริ อากฤษติวิเศษม อเวกษย ชสฺย
 ทุชชรหม อายชยโซ ชุติ มีลิตาโกษชะ
- (๔๘) สรस्ताสตรวาทฤษไกร วิคตณ จิรานุ นุ
 ปุรสถาปนาสตรม อชุนา สติตม เอว เมเน
- ๒๕ (๔๙) อาศุจรมานอ ชุติ เชน ภูปา
 นีลาสิมิ อสรารุณเหมเคารม
- (๕๐) ปุรสุ ตริศุ ศกรชนะกฤษตาม-
 กิเตยว ทฤษฏวาสตรมจะ ปุรณเมชะ
- ๒๖ (๕๑) สานทราสตรวไรชะ ปิหิโตกรชามนิ
 ปุโรทัยเต รงคสรสฺย อคมเย
- (๕๒) กฤษฏกิว ลฤษมีรุ อภวทู วิกาสี-
 ชามามวเช ชสฺย ปริกฤษมนตี
- ๒๗ (๕๓) โปรส্তুตุงกเสาชวิทสทริปุราชราช-
 ชานีสฺ สุววีรนี อวเห ริวนิ มฤเกษุ
- (๕๔) ศงเก ทิสตฺ สุวนวนาสิชุ ชสฺ สุวทาว
 ชุทธาหฤเตษุ สมต่า ปุรลชน วทนชะ
- ๒๘ (๕๕) ชสฺ สตฺกฤษเตษุ วิกไวรุ อทิสตฺ สุวปฺตฺริรุ
 ชิมตฺสุนตีนิลโย รุจิโลกานีชชะ
- (๕๖) เจทิสฺวโร หุตวเห ตฺ ตทงสม อรชม
 อาหฤตย กาคมิริ อปี ภูริชยานุฤจีเก
- ๒๙ (๕๗) รามศุ จ ชศุ จ วิหิตามรมรชยการุเยา
 ปิตุรรตตฺปุรหฤเทา ชิตการุคเวา เทวา
- (๕๘) ปุรุโว สมณา วุชิตจกรมม อวชิมฤโกษร
 เมมณา ปุรสุ ตฺ มนุไชสุ ตริตฺ กาวาชริม

- ๓๐ (๕๕) นาถเยศวรเว สวรรณมเยา ประสตาท
 เยนารูปีเตา สวรรณภูษงกมสุข
 (๖๐) สโทย วิมุกตาวิ อิว ราชเวา เทวา
 ภูษงกวนุธาท วิเทนุทราเต
- ๓๑ (๖๑) ปุราปเตา ประสตา ปัตริ สตุติหุ ทุราท
 ทิว วตฺริเณ กิต รัมภีเยมา
 (๖๒) สวามภเว ชสุ ตุ จตุรภูษาเตย
 สทารุจจิต กาม อิว โลกนาเอ
- ๓๒ (๖๓) ยตุร ทวียทฺริฐิรามนิ ชยศรีย์ โย
 ชหฺเร ยุธิ วยธิต ตตฺร ปฺริหุ ตทาขุยาม
 (๖๔) เหมามวฺโยปลวिरณฺชิตภูมิภากา
 ทิกฺธาธุนาปี ฐริโร อิว ยา วิภาติ
- ๓๓ (๖๕) สตุกตุตย ตฺริถทวยสนฺนิธานาตุ
 สาโรย วิศุทฺไชย ชคตา ปฺรยาละ
 (๖๖) กิงฺ กถยเต วุทฺชสีวามวฺรทกฺษ-
 ตฺริถปฺรภุชฺญา นครี ชยศรีระ
- ๓๔ (๖๗) ส ศรีชวรมฺมณฺนฤปสุ
 ศรีชวรมฺเมศฺวราชฺยโลเกสม
 (๖๘) เวเทนุทจนฺทรูไปริ
 อุทฺมัลยาท อตฺร ปิตฺตุมฺรุตฺติม
- ๓๕ (๖๙) อารฺยวโลเกเตศฺสย มฺรชฺมสุข สมฺนตตะ
 (๗๐) สตุทวยนุ ตฺริโยสฺตีสุ เตน เทวาะ ปฺรติษฺฐิตา
- ๓๖ (๗๑) วิวฺธาสุ ศรีตฺริภูวน- วรมฺเมศฺวรปฺรตฺสฺระ
 (๗๒) ตฺริยะ ปฺรติษฺฐิตาสุ เตน ปฺรวฺสุยานุ ทิสฺสิ ภูภุทฺตา

หลักที่ ๑๑๖

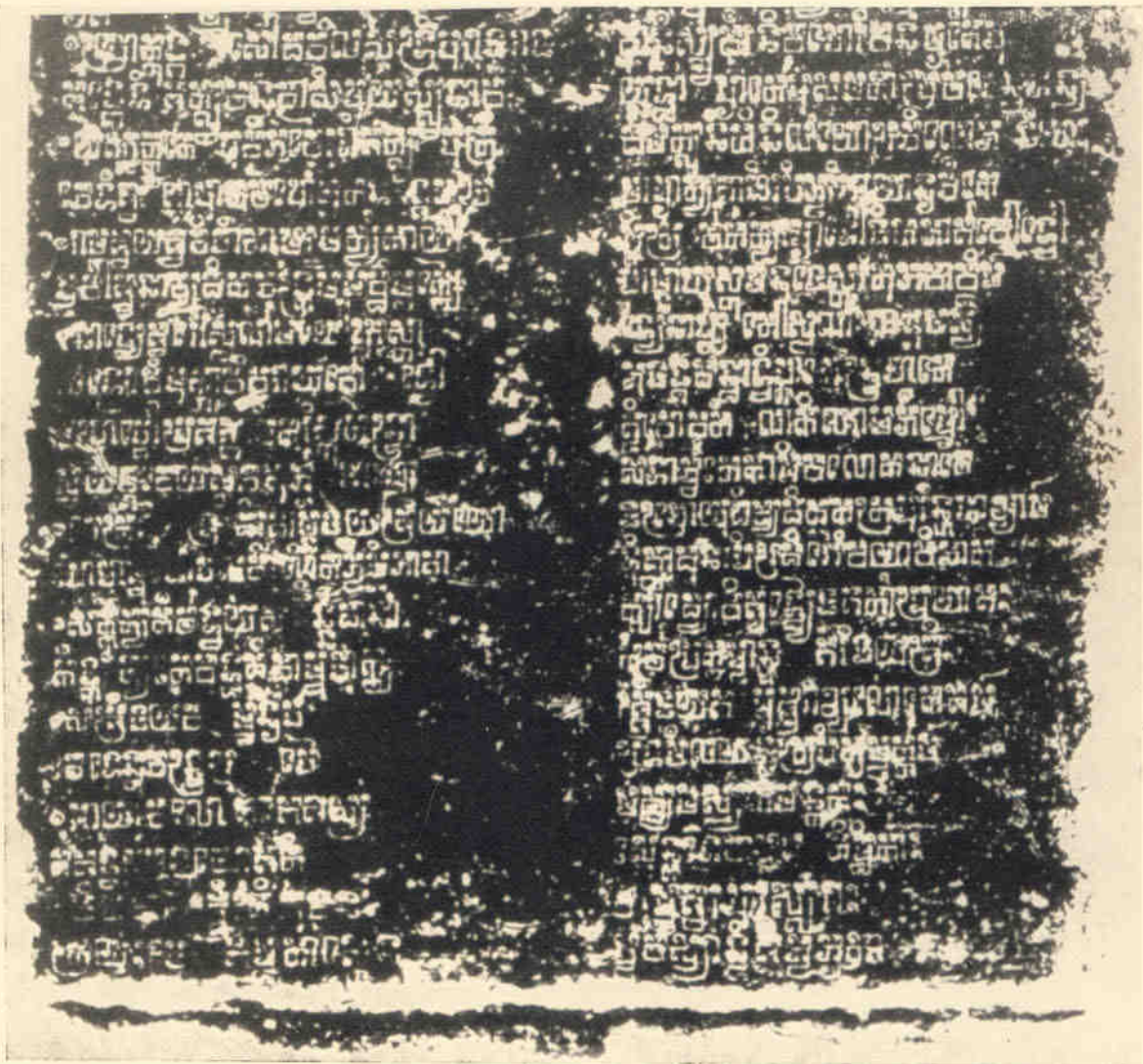
ด้านที่ ๑ ด้านที่ ๔

หลักที่ ๑๑๖

ด้านที่ ๑ แผ่นที่ ๕

บ.

๓๗	(๑) กาษุชยานุ ทกษิณสุยัม ษรี- ยโสวรัมเมศวราทยะ	
	(๒) เตน ปุริตยจิตา เทวา	วิมุศตีรุ ทูวาทโสตุตรา
๓๘	(๓) ศรีจามเปศวรวิมวาทุยาสุ	ตรีศตุ ปศุจิมตสุ สุระะ
	(๔) เกาเวรยัม ศิวปาทาทุยาสุ	จตุวารีศตุ ปุริตยจิตา
๓๙	(๕) เอโก วูรีหิถุเท เทวศุ	จงกुरเมษุ ปุนรุ ทศ
	(๖) จตุวารศุ โจปการุชยาม	อาโรกษายตเน ตุระยะ
๔๐	(๗) ทูวาเรษุ จ จตุรทิกษุ	จตุรวีศติ เทวตา
	(๘) เอเต ศตานี จตุวาริ	เทवासु ตริศจ จ ปินจิตา
๔๑	(๙) ราชษุศรีปูลิเน ลิงค-	สหเสวณ จตุรทศ
	(๑๐) จุริทวเย สโยกีนุท-	วิหาเร โยทโสกศะ
	(๑๑) เถารศุรีกษรตุนสุย	ใจเตย จ วลกีษุ จ
	(๑๒) ตีเร ชยตฎากสุย	วีศตีรุ เทว จ เทวตา
๔๓	(๑๓) เอกศุ จ วิศวารมมาชย	อายสุชานกฤเห สุระ
	(๑๔) สรวเว ปณจ ศตานุช เอเต	ทศ ปณจ จ ปินจิตา
๔๔	(๑๕) โลเกศวราทเทวานัม	ปฺชางคานี ทินเน ทินเน
	(๑๖) โทรณารุทษุ ตนุทูลา ปากุชยะ	ชาริกะ ปณจสปฺตติ
	(๑๗) ชาริโกกา ติลา ปณจ	ปฺรสฐา เทวา กุทวาว อปี
	(๑๘) มุทกา โทรณทวฺย ปฺรสฐาศุ	จตุวาระ กุทวทวชม
๔๖	(๑๙) ฆฤตสุย ตว เอกฆฎิกา	ตลา ปฺรสฐาสุ ตโรยทศ
	(๒๐) ทษุณศุ จตุรทศ ปฺรสฐา	ฆฎิกา กุทวทวชม
๔๗	(๒๑) กษีรสฺย ตริศท เอโกนา	ปฺรสฐา เทวา กุทวาว อปี
	(๒๒) มธว เอกวีศติ ปฺรสฐา	กุทสุ ตว เอโกนวีศติ
๔๘	(๒๓) ษฎุ ปฺรสฐาสุ สตรีกุทวาสุ	ไตลนุ ตฺรผลสุย ตุ
	(๒๔) เสนหิ ปฺรสฐา ทวีกุทวเ	สุนาโนปกรไณสุ สห
๔๙	(๒๕) ปุโชปกรณานุช อตฺร	ผลศากมฺชานี ตุ
	(๒๖) โนกตานุช อติปฺรสทิษฺตวาท	วิเชษยานี ยโลจิตม
๕๐	(๒๗) เทวารุทวสนศุเวต-	รกฺตกมฺวตศากฺฎิกะ
	(๒๘) ศยฺชานาทิกิ ปณจ-	จตุวารีศจ ฉตานี ษฎุ
๕๑	(๒๙) โลเกศาทุชจฺฉริวินุช-	มศการุทปฺรตาริตา

	(๓๐) มหุตตรา จ ปณฺจาสจ	จันำศกมยาะ ปญาะ
๕๒	(๓๑) สตุตราณฺชชยาปกาชฺเชตฺถ-	วาสินานฺ ตนฺทุลาะ ปุณะ
	(๓๒) โทฺรณเภา ทฺวาวิศติะ ชารฺโย	นฺวหํ ปฺรฺสฺจาสฺ จตุรฺทศ
๕๓	(๓๓) เอโกกฺสฺมินิ ทินเ เทว	ปฺชางฺโกสฺ ตนฺทุโลรฺ อิมเ
	(๓๔) มฺภู ปฺรฺสฺจาสฺ สฺปฺตนาตติะ	ชารฺโย โทฺรณฺตรยฺนฺ ตถา
๕๔	(๓๕) จตุรฺทศปฺณจทศ-	ปฺณจมีทฺวาทศฺนิว อปี
	(๓๖) อษฺฏมฺข่า ปกฺษโยสฺ สารฺทฺธ	สํกรานฺตตามฺภูทโสตฺสไวะ
๕๕	(๓๗) ชารฺชะ ปณฺจ สหฺสฺราศฺ จ	สાયฺภูาสีติ สฺตตรฺยาะ
	(๓๘) วรฺเช วรฺเช ทศ ปฺรฺสฺจา	วิสิษฺฎาะ ปากฺษตนฺทุลาะ
๕๖	(๓๙) จตุสฺสฺปฺตติชาริกาสฺ	ตฺริโทฺรณาะ กุทฺเวา ตีลาะ
	(๔๐) มุทฺทาสฺ ตฺริโยทศปฺรฺสฺจิสฺ	ตฺริโทฺรฺไณสฺ จ ตโต ชิกาะ
๕๗	(๔๑) นวปฺรฺสฺจาชิกา ปณฺจ-	สฺปฺตติรฺ ฆฺฎิกา ฆฺฤตฺม
	(๔๒) ทชฺช อษฺฎายฆฺฎิฆฺฎิกา	อาธกํ กุทฺวทฺวชฺม
๕๘	(๔๓) สฺปฺต ปฺรฺสฺจา ทฺวิกุทฺเวา	ฆฺฎิกา นวสฺปฺตติะ
	(๔๔) กุษีรํ มชฺ ปุณะ ปฺรฺโสจ	ฆฺฎิกาะ ปณฺจสฺปฺตติะ
๕๙	(๔๕) จตุะปฺรฺสฺจา ทฺวิกุทฺเวา	ฆฺษฺฎิสฺ จ ฆฺฎิกา กุฑะ
	(๔๖) ฆฺฎิกาสฺ ตฺ ตฺริปณฺจาสฺต	ไตลํ ปฺรฺสฺจาสฺ ตถา ทศ
๖๐	(๔๗) มหีรฺุผลานานุ ตฺ	สฺนาโนปฺกรณฺกฺษมะ
	(๔๘) เสฺนหะ ปฺรฺสฺจาสฺ จ จตุวาระ	ฆฺฎิกาสฺ จ ตฺริโย ทศ
๖๑	(๔๙) เอโกกฺวตฺสเร เทว-	ปฺชางํ ปีนฺจติ ตฺ ปุณะ
	(๕๐) สณฺจชยช ทฺวิกุณฺตี	กฺรามารฺฆาทรฺสมฺภวम्
๖๒	(๕๑) วรีหีณานุ นิชฺตณฺใจกํ	ชารฺโย ชฺตจชฺชฺษฺม
	(๕๒) มฺภู สหฺสฺราณฺช อษฺฏสฺตานช	เอกานวตฺริ เอว จ
๖๓	(๕๓) ชารฺชสฺ สฺปฺต สหฺสฺรานิ	สฺตานช อษฺเฎา จ ตนฺทุลาะ
	(๕๔) จตุวารีศฺตฺ ตถาฆฺเฎา จ	ศฺราทฺชมาฆาปณฺทิมฺ
๖๔	(๕๕) ชารฺชสฺ สฺตานิ จตุวารี	ตฺรบสฺตฺริศฺตฺ ตีลาสฺ ตถา
	(๕๖) ตนฺนุชฺนา ทศชารฺทฺริ	มุทฺคา โทฺรณเณ ปีนฺจติตาะ
๖๕	(๕๗) สฺตานิ ปณฺจ ฆฺฎิกาสฺ	จตุวารีศฺจ จ ปณฺจ จ
	(๕๘) ปฺรฺสฺจาสฺ สฺปฺต ฆฺฤตฺ สารฺทฺช	ทชฺ สฺปฺต สฺตานิ ตฺ
๖๖	(๕๙) ฆฺโฏช ฆฺฎาสฺปฺตติะ ปฺรฺสฺจาะ	ปฺนรฺ ทศ ปยํสิ ตฺ

	(๖๐) มัญ ฌตานิ นวตรีศต	สงขยาช มัญปรัศฐิสยุดา
๖๗	(๖๑) ศตานิ จตุวาริ จตุ	ปญจาศท ฌฎิกิ มช
	(๖๒) ปญจ ปรัศฐาสุ ตโต นยูโน	ฌฎิกิสฺ ติสฺฤกิริ คุชะ
๖๘	(๖๓) ไตลํ ปรัศฐชรยํ ปณจ	ทศ ฌญยศฺ สตศฺรยม
	(๖๔) อมัญปรัศฐาสุ ตรุเสนโห	ฌญโย นวทศํ สตม
๖๙	(๖๕) อยเต เทว สหเสร จ	เทวสุตฺตราทิวาสตาม
	(๖๖) มัญ ฌตานิ ตลาเศตีริ	ยูกานิ เทว ยุก อปี
๗๐	(๖๗) เอกา ตลา ตฺรยภสย	นวตริ เทวา ตลา ปณะ
	(๖๘) ศรีวาสไสยภกาโร เทว	ตุเด จ ทศ กญฎิกิ
๗๑	(๖๙) กฤษไณภการศฺ ตฺริตุลาศ	ตฺรโยทศ จ กญฎิกิ
	(๗๐) ศตภาราสุ ตฺเด สิกจํ	สารทฺไชกาทศ กญฎิกิ
๗๒	(๗๑) ฉากาศฺ ศตานิ จตุวาริ	วีศติศฺ จ ตฺรยศฺ ตลา
	(๗๒) กโปฏวฺรหิหารีตาศ	ตมาช ฌษญิสฺ สตศฺรยม

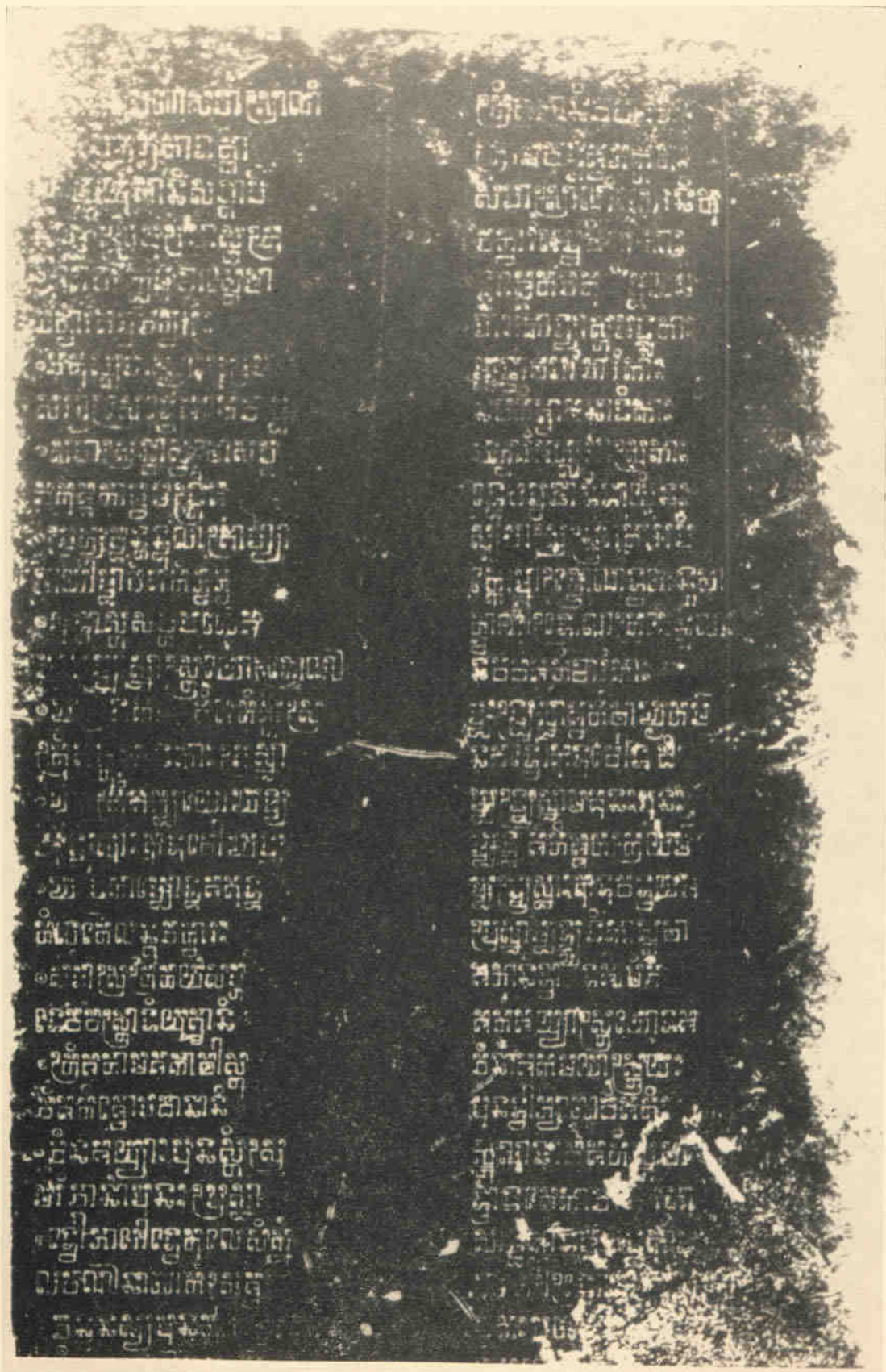

ก.

๗๓	(๑) [กุราม] ะ ปณจ สหสฺรานิ	ตุริศตานิ จ วิสฺติชะ
	(๒) [จตุวโร] (๑) ภูฏฤตา ทตฺตา	กุรามวทฺทิสฺ จ ภกฺติชะ
๗๔	(๓) นวายุตานิ สปฺตปิ	สหสฺรานิ สตานิ ตู
	(๔) อเมฎา สฺตรีปฺรฺฆาตฺ คตฺร	จตุวโรสฺ จ ปิณฺหิตาชะ
๗๕	(๕) อภาตฺ ปฺรมฺฆาตฺ เตฆาน	นราศฺ สฺตจคฺษฺมฺ
	(๖) จตุวโรสฺ จ จตุวาระ	ปาจกาทฺยาสฺ ตู ษฺฏฺฉตาชะ
๗๖	(๗) จตฺสฺสหฺสฺราชะ ปฺรฺฆาตฺ	ษฺฏฺ ฉาตฺ ปฺริจาริกาะ
	(๘) สหเสฺร เทว สฺเต จาษฺฎา-	นวัตฺสฺ ฉาตฺ นาฎิกาะ
๗๗	(๙) สหสฺรณฺ ตาตฺว อโถ สปฺต-	จตุวโรสฺตฺสหฺสฺรกาชะ
	(๑๐) จตฺสฺสตาศฺ จ ษฺฏฺตรีศฺท	เทวปฺุชาติทฺยนิชะ
๗๘	(๑๑) ปฺรฺตฺยวทฺนฺ ตนฺทฺลา กฺราหฺยาสฺ	สหสฺรณฺ ตฺริศฺตา อปี
	(๑๒) ขารฺโย ษฺฎฺวโรสฺตฺริ ภูฏฤต-	โกษฺจาทฺ โทฺรณฺทฺวณฺ ตถา
๗๙	(๑๓) มุทฺกาสฺ ตู สปฺตปณฺจาสฺต	ขารฺโย โทฺรณฺตฺรณฺ ติลาชะ
	(๑๔) จตฺสฺปฺรฺสฺจาสฺ ตฺรโย โทฺรณาะ	นวโรสฺติขาริกาะ
๘๐	(๑๕) ษฺฎฺกิกา วิสฺติสฺ ติสฺรฆ	ษฺฎฺ ปฺรฺสฺจาสฺ จ ตถา ษฺฏฺตม
	(๑๖) ตฺริศฺตฺ ตู ษฺฎฺกิกาะ ปฺรฺสฺจา	นว เทว กุทฺเว ทธิ
๘๑	(๑๗) เอกตฺริศฺตฺ ปโย ษฺฎฺฆ	ษฺฎฺ ปฺรฺสฺจา มฺรฺนชะ ปฺนชะ
	(๑๘) ษฺฎฺ ปฺรฺสฺจา กุทฺเว ษฺฎฺฆ	ษฺฏฺสฺตีศฺ สฺตตฺรณฺ
๘๒	(๑๙) ษฺฎฺกิกาย โษทฺส กุทฺฆ	ษฺฎฺ ปฺรฺสฺจาะ กุทฺทฺทฺยม
	(๒๐) ติลไถลนฺ ตู จตุวาระ	ปฺรฺสฺจาย ษฺฏฺ ษฺฎฺกิกาสฺ ตถา
๘๓	(๒๑) สหสฺรตฺริตฺยมฺ สปฺต	สฺตานิ ทวาทฺสปี จ
	(๒๒) เทวสฺตฺรธาตฺยฺกฺมานิ	สฺตํ สฺยยาสฺ ตฺรโยทฺส
๘๔	(๒๓) ตฺริศฺตา มสฺการฺถาสฺ ตู	จึนํสฺกมฺยาสฺ ตฺรชะ
	(๒๔) วิสฺติศฺ โฉปฺธานานิ	ปฺนรฺ ทวากฺษาณฺ จ วิสฺติชะ
๘๕	(๒๕) จึนฺสฺยชะ ปฺนสฺ ติสฺรสฺ	ตฺถณฺชา วิสฺติสฺ ตถา
	(๒๖) มริจันนํ ปฺนชะ ปฺรฺสฺจา	ทวาทฺสไก จ ขาริกา
๘๖	(๒๗) เทวา ภาวา เทว ตฺเถ สิกฺฉ	สาร์ทฺไธกาทฺส ษฺฎฺกิกาะ
	(๒๘) ลวณฺนณฺ จตฺสฺรศฺ จ	ขารฺโย โทฺรณ - - -
๘๗	(๒๙) จนฺทนฺสฺย ปฺนรฺ ภาร	เอกะ ปณฺจ - - -
	(๓๐) ศฺรึวาทฺสฺยฺกการฺศฺ จ	ตฺริศฺตฺ - - -

หลักที่ ๑๑๖

ด้านที่ ๓ แผ่นที่ ๑

หลักที่ ๑๑๖

ด้านที่ ๓ แผ่นที่ ๒

๘๘	(๓๑) กุฎโฆณภการศุ จ तुलाभ	ขภู ตฺร ◡ ◡ ◡ - ◡ -
	(๓๒) สารทศตริกภูฏายะ กรปปุรี	มา [ษ] ◡ ◡ ◡ - ◡ -
๘๕	(๓๓) ขภู กภูฏีกา ทศ ปณา	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ - ◡ -
	(๓๔) ตฺริกภูฏายะ กริมิขั สุตฺร	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ - ◡ -
๕๐	(๓๕) เหมงกุฎีโยโกภิสา	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ - -
	(๓๖) มาเฆา ตฺริปาทา ทฺวาทศ	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ - ◡ -
๕๑	(๓๗) สมุทกามตฺรกลศั	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ - ◡ ยม
	(๓๘) ปณา อเขฎา ตฺรยะ ปาทา	◡ ◡ มาสฺ สาขภูฏิมวเกาะ
๕๒	(๓๙) ตฺลามาตฺราทิตามุราณิ	◡ ◡ ◡ ◡ ◡ กภูฏีกา
	(๔๐) ปณาศุ จ ปญจาด ตฺเล	◡ ◡ ◡ ปญจกภูฏีกา
๕๓	(๔๑) อถ ปญจศตาศุ จิน-	[ส] มุทกา วิศติสฺ ตลา
	(๔๒) เหมศตฺตฺกขุรา เชนะ	กปัลลาตฺรณานูวิตา
๕๔	(๔๓) จตฺวาโร วรณตฺรกาศุ	จตฺวาโร ทนฺตินสฺ ตลา
	(๔๔) ทาเสฆา เทว มหีเฆา จ เทวา	ทาปฺยา ราษฏฺวานูตฺตรม
๕๕	(๔๕) ปฺราสาทาทินิ ไหมมานิ	ศเต ปญจศตา ตฺริเก
	(๔๖) อยฺตนุ ตฺ กรงฺกาทิ-	โกลา อษฏฺสทฺสฺรกา
๕๖	(๔๗) ศตฺ ษษฏฺสฺ ตลา เตฆา	กรณํ กาลุจันํ ปฺนะ
	(๔๘) ตฺลา ทฺวาทศ ภาราศุ ตฺ	ตฺริศตํ สตฺริกภูฏิกม
๕๗	(๔๙) จตฺรทศ ปณา เอก-	ปาโท มาเฆา สฺวิมวเกา
	รชตฺนุ ตฺ ศตํ ภาราศุ	สปฺตตฺริศทฺ ทฺวิกภูฏิเถ
๕๘	(๕๐) วชฺรไวทฺรฺวชฺรตฺวาศุ จ	มฺขานนฺยฺ อษฏฺศตานิ จ
	ปญจาศฺตฺริศตฺ สหสฺรานิ	สปฺตภิกฺสฺ ตฺริศตา สห
๕๙	(๕๑) นิชฺตลฺ จายฺตลฺ จาปี	เทว สหเสฺร จ เมากฺติกา
	ตามุราณํ สปฺตตฺริ ภาราศุ	ตฺรยะ กภูฏีตฺรชนฺ ตฺลา
๑๐๐	(๕๒) อยฺตํ ษษฏฺ สหสฺรานิ	กัณฺถานาน ทศ ส -
	ภารา เทว จ ตฺเล เอกา	กภูฏี ทศ ปณาศุ ตลา
๑๐๑	(๕๓) ตฺริกภูฏยสฺ ตฺริตฺลาศุ สฺวรณ-	ปฺภูลาณํ ศตทฺวํ
	ภารา ภารา นวศตา	ปญจ กภูฏยสฺ ตฺเล ตฺรป
๑๐๒	(๕๔) จตฺวาโร วิ[วี] ศติสฺ สีส	ภารา นวศตาสฺ ตา [ถา]
	จตฺตฺตฺลาศุ ตฺริกภูฏย ชส	ษษฏฺริ ภาราศุ จตฺตฺศตา

๑๐๓	(๕๕) ปีนุชกัถดาสุ ตู วลภี- ศิวากถุหามา ขณุทาส ตู	ปราสาทา เทวา ศตनु ตตา ปณุชกัถิตสุ จตุศุสตา
๑๐๔	(๕๖) สหเสฐ เทว ศเต จาญญา- วยาม [สฺ สม] น [ต] โโต วปราศ	ตรีศต สฺถาเนนุ ปณุช ศรุกรเราฆศิวามยา
๑๐๕	(๕๗) ~ ~ ~ ~ ~ - วยามาส ~ ~ ~ ~ ~ -- นี	สหเสฐ ปณุชสฺปตติ ~ ~ ~ ~ ~ --
๑๐๖	(๕๘) ศรุกรเราฆศิวาทุ- ~ ~ ~ ~ ~ --	ตุรานนุ เอตานิ สรววตะ ~ ~ ~ ~ ~ --
๑๐๗	(๕๙) กุญฺยสุ ศตานิ จตุวาริ ~ ~ ~ ~ ~ --	นวัตริสจ จ ปีนุชิตา ~ ~ ~ ~ ~ --
๑๐๘	(๖๐) เอกสุ จาฐยาปกะ ปณุจ- ~ ~ ~ ~ ~ --	ทโสปราฐยาปกอ อปี ~ ~ ~ ~ ~ --
๑๐๙	(๖๑) ธรรมุมชาริตปศุศีล- เกศ ~ ~ ~ --	ธรรมุมภานกโยกินะ ~ ~ ~ ~ ~ --
๑๑๐	(๖๒) สรวเว เต ตริศตาสุ ตริศท นวัตริสจ จ --	อเขญา ไสวอะ ปุนศุ ~ - ~ ~ ~ ~ ~ --
๑๑๑	(๖๓) กุถุหิตสฺฐิติทานาสฺ เต สหสุรณุ เอ ~ --	สรวเว ปีนุชกัถดา ปุนะ ~ ~ ~ ~ ~ --
๑๑๒	(๖๔) ศุวีวีรสกฺติสฺกตํ ~ ~ ~ ~ ~ --	ราชา ส อุมเบิลยตุ ~ ~ ~ ~ ~ อติษฺจิปต
๑๑๓	(๖๕) สฺฐาปยาม อาสฺ สุกตํ ชยมงฺก (ถารถฺ) จา-	ส ศุวีราชปติศฺวรม มณฺญ จ สิกฺกาทเวย
๑๑๔	(๖๖) ศุวีชยนฺตปุเร วินุช- รตนฺตฺรยํ สฺฐาปิตวาน	ปรวเวเต จ มรฺขลปุเร เอโกกสฺมินิ ส ภูปติ
๑๑๕	(๖๗) ศุวีชยราชธานี ศุวี- ชยสีหฺวตี จ ศุวี-	ชยนฺตนครี ตตา ชยวีรวตี ปุนะ
๑๑๖	(๖๘) ลโวทฺยปุรี สฺวรวณ- ชยราชปุรี จ ศุวี-	ปุรี สมฺวุกปฏฺญานม ชยสีหฺปุรี ตตา
๑๑๗	(๖๙) ศุวีชยวชฺรปุรี ศุวี- ศุวีชยราชกิริศุ ศุวี-	ชยสฺตมฺกปุรี ปุนะ ชยวีรปุรี ตตา

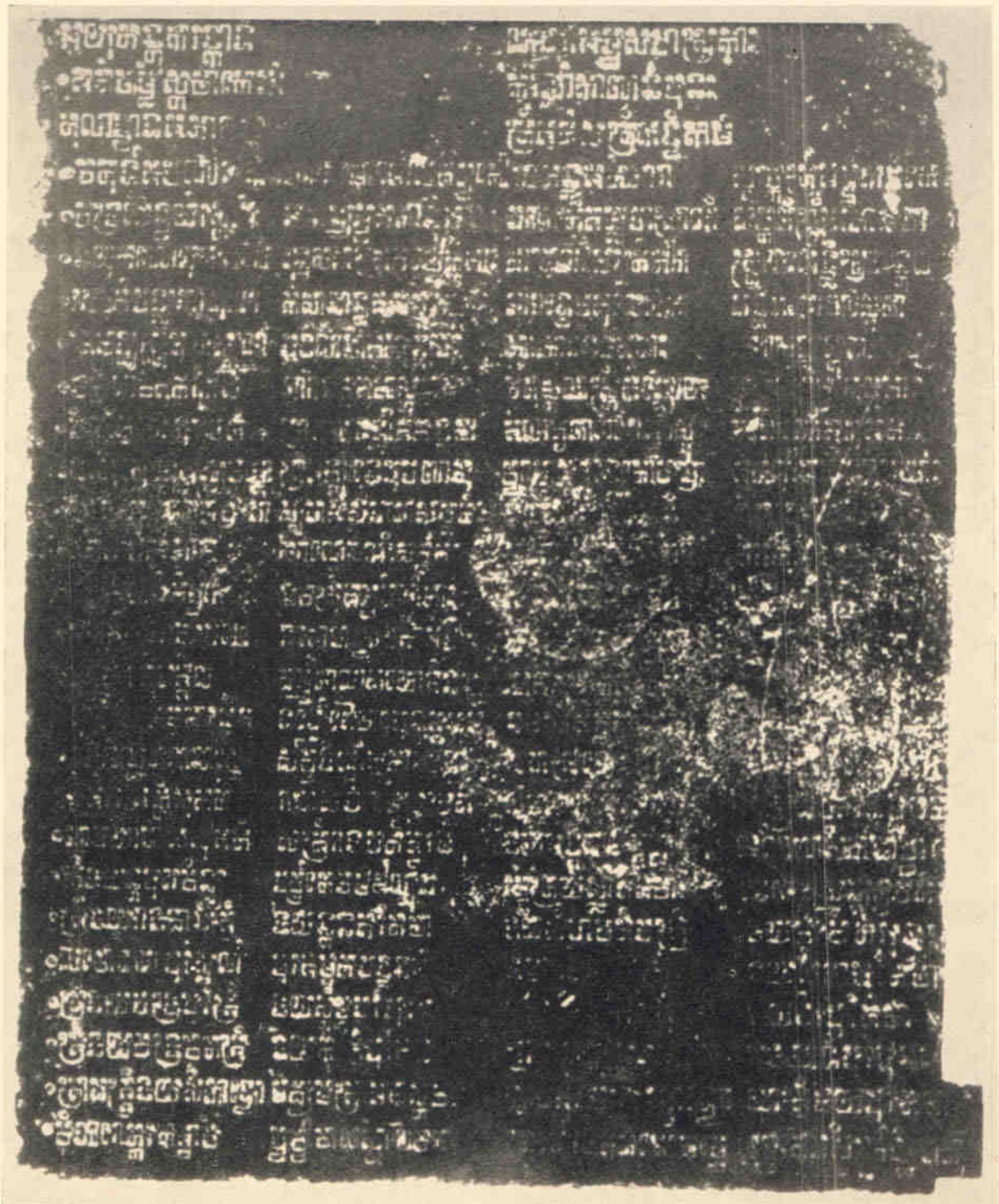
หลักที่ ๑๑๖

ด้านที่ ๓ แผ่นที่ ๒/๑

หลักที่ ๑๑๖

ด้านที่ ๓ แผ่นที่ ๓

๑๑๘	(๓๐) ศุริชชวชรวตี ศุริ- ศุริชชเกษมปุรี ศุริ-	ชชกัรตีปุรี ตตา วิชชาติปุรี ปุณะ
๑๑๙	(๓๑) กุรามศุ ศุริ ชยตีหาโทษ กุรามศุ จ สมเรนทราโทษ	มชชมกุรามกสุ ตตา ชา ศุริชชปุรี ตตา
๑๒๐	(๓๒) วิหาโรตตรกศุ จาปี ตรโยวีศตีเทเวษุ เอษุ	ปุรวุวาवासสุ ตไถว จ เอโกกสมินนุ อติษฐิปตุ

ง.

๑๒๑	(๑) ชยวฑฺฒมหานาถิ ชโยธรตฎากสฺย	ศุริมันต์ โส วนิปติะ ตีเร ยาคาะ ปุณฺร ทศ
๑๒๒	(๒) ชโยธรปุราทุ ยาวจ อุปลการุยาหุตกุชฺส	จมฺปानกรรม อธฺวสฺ สฺปตฺปนฺนจาสทฺ อาลยาะ
๑๒๓	(๓) ปุราทุ วิมาชฺปรี ยาวท ปุราชฺ ชยวตี [ตี] (๑) ตสฺยาะ	วหฺเนสฺ สฺปตฺทสาลยาะ ชยสึหฺวตี [ตี] ตตะ
๑๒๔	(๔) ชยวีรวตี [ตี] ตสฺยา ชยราชกิเรเร ยาวจ	ชยราชกิรี [รี] ปุณะ นฺริสฺวีรปุรี [รี] ตลา
๑๒๕	(๕) ตสฺยา ชโยธรปุรี จตฺวาริสฺย จ จตฺวาริ	ยาวท วหฺนิกฤทาณิ จ "ใจํ ศุริสฺสูรยฺปฺรวเต
๑๒๖	(๖) เอกํ ศุริวีชยาทิตฺย - เอกณฺ จ ปิณฺจิตานฺยฺ เอก -	ปุเร กลฺยาคณฺสิทฺธิเก วิศตฺยฺ อุตฺตรกํ สฺตมฺ
๑๒๗	(๗) ไรรุปฺยํกํสาศฺมมยา ปิณฺจิตาสฺ เต ปฺรติเกชฺตฺรม	เทवासฺ สยมกาลากะ อฺยเต เทว จตฺสฺสตา
๑๒๘	(๘) ปิณฺจิตานฺยฺ อตฺร เทวานํ สารทฺฐมฺ อธฺยาลกาศฺเชยฺตฺถ -	ปฺุชางฺกานฺยฺ อณฺวตฺสฺรม วาสิํนํ ปฺริกฺลปิไตะ
๑๒๙	(๙) วรีหิณฺยํ นฺยฺตณฺยฺ จาษฺฏาว ตลา ตฺริณิ สหฺสฺราณิ	อฺยตานิ จ ชาริกาะ นวตฺยา จาชิกํ สฺตมฺ
๑๓๐	(๑๐) จตฺสฺสสฺหฺสฺรากะ ปณฺจ ตฺรยสฺตฺริสฺตฺ ตลา ภาทฺร -	ศตาสฺ ตนฺทลชาริกาะ ปทฺมาชฺมาปณฺมาทฺนฺ
๑๓๑	(๑๑) ทฺวิสฺสฺสฺรา นวสฺตาะ (มฺ) ทฺกาสฺ ตฺริกิสฺ ศไตฺร อษฺฏา -	ชารยฺสฺ ตีสฺรฺสฺ จ วิศฺติะ สฺปตฺโตยฺนาสฺ ตตฺสฺ ตีลาะ
๑๓๒	(๑๒) สหฺสฺริ อณฺตณฺยฺยสฺ ตฺ จตฺสฺรฺสฺ จ ตลา ปฺรฺสฺถา	ษณฺดฺตยาษฺ ษณฺญิรี เอว จ ทศ ทฺวิกฺทฺวาชิกะ
๑๓๓	(๑๓) สหฺสฺรณฺ ตฺ ทชฺกฺยิเร ษณฺดฺษณฺญิสฺ จ สเม ปฺรฺสฺถาสฺ	ษณฺดฺยสฺ สฺปตฺ สฺตานิ จ ตฺรโย มธฺกฺเจา ปุณะ
๑๓๔	(๑๔) สหฺสฺริ ษณฺดฺตา ษณฺยาสฺ ษณฺ ปฺรฺสฺฐาสฺ ใจกสฺสฺ ไตลํ	ตฺรโยนวตฺริ เอว จ ปุณะ ปณฺจ สฺตานิ จ
๑๓๕	(๑๕) ษณฺดฺยสฺ จตฺรทศ ปฺรฺเสฐา ษณฺดฺยสฺ ศเต เทว ษณฺดฺริสฺตฺ	เสฺนหนฺ ตฺรฺผลสฺย ตฺ สารทฺธิ ปฺรฺสฺฐจตฺษณฺดฺยมฺ

หลักที่ ๑๑๖

ด้านที่ ๔ แผ่นที่ ๑

๑. ขยายความหมายของ...
 ๒. ขยายความหมายของ...
 ๓. ขยายความหมายของ...
 ๔. ขยายความหมายของ...
 ๕. ขยายความหมายของ...
 ๖. ขยายความหมายของ...
 ๗. ขยายความหมายของ...
 ๘. ขยายความหมายของ...
 ๙. ขยายความหมายของ...
 ๑๐. ขยายความหมายของ...
 ๑๑. ขยายความหมายของ...
 ๑๒. ขยายความหมายของ...
 ๑๓. ขยายความหมายของ...
 ๑๔. ขยายความหมายของ...
 ๑๕. ขยายความหมายของ...
 ๑๖. ขยายความหมายของ...
 ๑๗. ขยายความหมายของ...
 ๑๘. ขยายความหมายของ...
 ๑๙. ขยายความหมายของ...
 ๒๐. ขยายความหมายของ...

๑๓๖	(๑๖) ศรีวาโส วิสติร ภาราส ปณาส จ ทศ กฤษณาปี	ตุลา ปณจ ทูวิกฤษฏิกะ ตตตุลยา จนทนศย ตู
๑๓๗	(๑๗) เอโก ภาราส ตุลา กฤษฏี กรปุรส ตู ตุลา กฤษฏี	จาษฎาทศ ปณา อปี สารทศา ปณจ ปณาส ตลา
๑๓๘	(๑๘) จตุสตุลาต ตรษกษย ตริปณาส จาปี สิกษย	จตุทศ จ กฤษฏีกะ ภาราส ตู ตริสทศรกะ
๑๓๙	(๑๙) เทว สเด จ ตลา ติสระ อยุทานิ ปนส สปต	กฤษฏาย ทศ ปณา อปี เทวสตุราทิวาสาม
๑๔๐	(๒๐) เทว สหเสร ตลา ปณจ— ศยยาทาส ตู สหสร ษฏ—	วีศติศ สตปณจกม ฉตาษ ษฏษษฏริ เอว จ
๑๔๑	(๒๑) ราษฏา ทตตาส สวชน ทตตา กรามา อษฎา สหสรานิ	คุรามวทสิศ จ ภกตติะ ศต ษฏสปตติส ตลา
๑๔๒	(๒๒) สตรีปัสตา นิยุเต จาษฎา ปณจ ทวาตริศทิกานษ	สหสรานิ ศตานิ จ อตุร เทวฤษนิษกะ
๑๔๓	(๒๓) เตษว อรัชกษา นวศตา การณษ ษฏ สหสราต ตู	วีศติะ ปุรฆาส ตุรชะ ปณจษษฏิส จตุศศตา
๑๔๔	(๒๔) จตุสสหสราต ตริศตาส สหสรน ตาส นตกษษ	ตริโย (๑) ทวาตริศท เอว จ ษฏฉตา วิสติร ทูย
๑๔๕	(๒๕) ปราสาทาทิกรงกาที— ศตน ตริศต ตลาษฎา จ	กรณฉ จาตุร กาลจนม ภारा ทวาทศ กฤษฏีกะ
๑๔๖	(๒๖) รษตน ตู ศต ภารา กฤษฏีกา ทศ จ เทว จ	เอกาวิศติร เอว จ สารทชน ทศปณจไร อปี
๑๔๗	(๒๗) ตามรสย ตริศตา ภาราส ตุโลกา กฤษฏีโลกา จ	ตริโยวิศติร เอว จ ปไณะ ปณจกริ อนุวิตา
๑๔๘	(๒๘) การะ ปณจสหสรานิ ษษฏิส จ เทว ตูเต กฤษฏैया	กัศย ตริศตานิ จ ตุวรณปณลศย ตู
๑๔๙	(๒๙) สเด ภาราส ตุลา กฤษฏี ภาราส จตุทศ ตูเต	สารทธ ษโฆทศิกะ ปไณะ จตสระ กฤษฏีกาส ปตุร
๑๕๐	(๓๐) สีส สหสรน ทูวิศตา ภาราส สหเสร โลห ษฏ	การะ ปณจ ตุลา อปี กฤษฏยส สปต ตูลาส ตลา

๑๕๑	(๓๑) นวายุตานิ สปตาปี รตุนานิ ปทุมราคาทินฺย	สหสุรานิ ศตตฺรยม อษฏาวีสติรุ เอว จ
๑๕๒	(๓๒) มุกตาผลานิ นิยฺตม สหสุรานิ นว เทว จ	เอกํ ษฏฺ อยุตานิ จ ศเต ทวาวีสติสุ ตถา
๑๕๓	(๓๓) ศตานิ ปณฺจ วลฺกิ- เทว สหเสฺร ศีลาเวศฺม-	ปฺราสาทาสฺ ตู จตฺรทศ ขณฺฑาษฺ ษฏฺษษฏฺริ เอว จ
๑๕๔	(๓๔) อยุตํ ษฏฺ สหสุรานิ ปฺรการา นวติสุ จาปี	วฺยามาสฺ ศตจตฺษฏฺยม ศรฺกเรฆศีลามขา
๑๕๕	(๓๕) อยฺเต เทว สหสุรานิ วฺยามา วีศติรุ อษฺฏา จ	จตฺวาริ จ ศตานิ ษฏฺ ทฺริษฺภิกานํ สมฺนตตะ
๑๕๖	(๓๖) วฺยามา ชยตฺฎากาที- ตฺริสหสุระ ปณฺจศตาสฺ	ตฺฎากานานํ นวายุตาะ ตถา สปฺต สมฺนตตะ
๑๕๗	(๓๗) กุญฺยสฺ สารทุชฺ สหสฺรณํ ทฺวา- ทฺวิสหสุรา นวศตา	ทศ จาเชยตฺฎวาสินะ นวาศีติสุ จ ปีนฺชิตา
๑๕๘	(๓๘) อตฺราเชษฺษยา อิม เทวาะ ปฺราโจย มฺนินฺทฺรศฺ ศรีวิชย-	ผลฺกฺเณ ปฺรตีวตฺตฺรย ราชจฺฆามณิสุ ตถา
๑๕๙	(๓๙) ชยวฺทฺธมฺหานาถาะ ศฺรีวฺรศกฺติศฺกโต	ปณฺจวีศติเทศกา วิมายศฺกโต ปิ จ
๑๖๐	(๔๐) ภเทฺรศฺวรจามฺเปศฺวร- ศตณฺทวาวีสติสุ ใจเต	ปฺฤถุสฺไรศฺวราทษะ ปীনฺชิตา ปฺริวารโก
๑๖๑	(๔๑) ตทา กราหฺยาลิ ปุชางฺกานฺย จตฺษปฺลาธิเก ตฺวรณฺ	เอตานิ นฤปเตฺร นิเช เทว กุญฺเฆยา รชตี ปุณะ
๑๖๒	(๔๒) กุญฺยศฺ จตฺรทศ เสฺวต- จตฺศศตานิ ปณฺจาสทฺ	ตฺรปฺณสฺ ตู จตฺสฺตฺลา เทวตฺตฺราทิวาสสาม
๑๖๓	(๔๓) นว ชฺศฺมานิ ปากฺยาสฺต ศตี กนฺธสมฺทฺกาส จ	ศตณฺ ตนฺทฺลขาริกะ จตฺวารีสฺตฺ ตฺรโย ปิ จ
๑๖๔	(๔๔) ฆฤตี มชฺ กุชฺส ใจกา เอกา ตฺลา ตถา ปณฺจ	ฆฏฺิ ปฺรตฺฐา ทฺสฺไกศะ มชฺฉนิษฺฏฺสย กุญฺฎิกะ
๑๖๕	(๔๕) เอโกกษะ ปุณะ ปณฺจ ฆฏฺิโกกา ทฺชิกฺษีเร	ตฺลศฺ ศรีวาสกฺฤษณโย ทศ ปฺรตฺฐาสฺ ตฺโลกษะ

หลักที่ ๑๑๖

ด้านที่ ๔ แผ่นที่ ๓

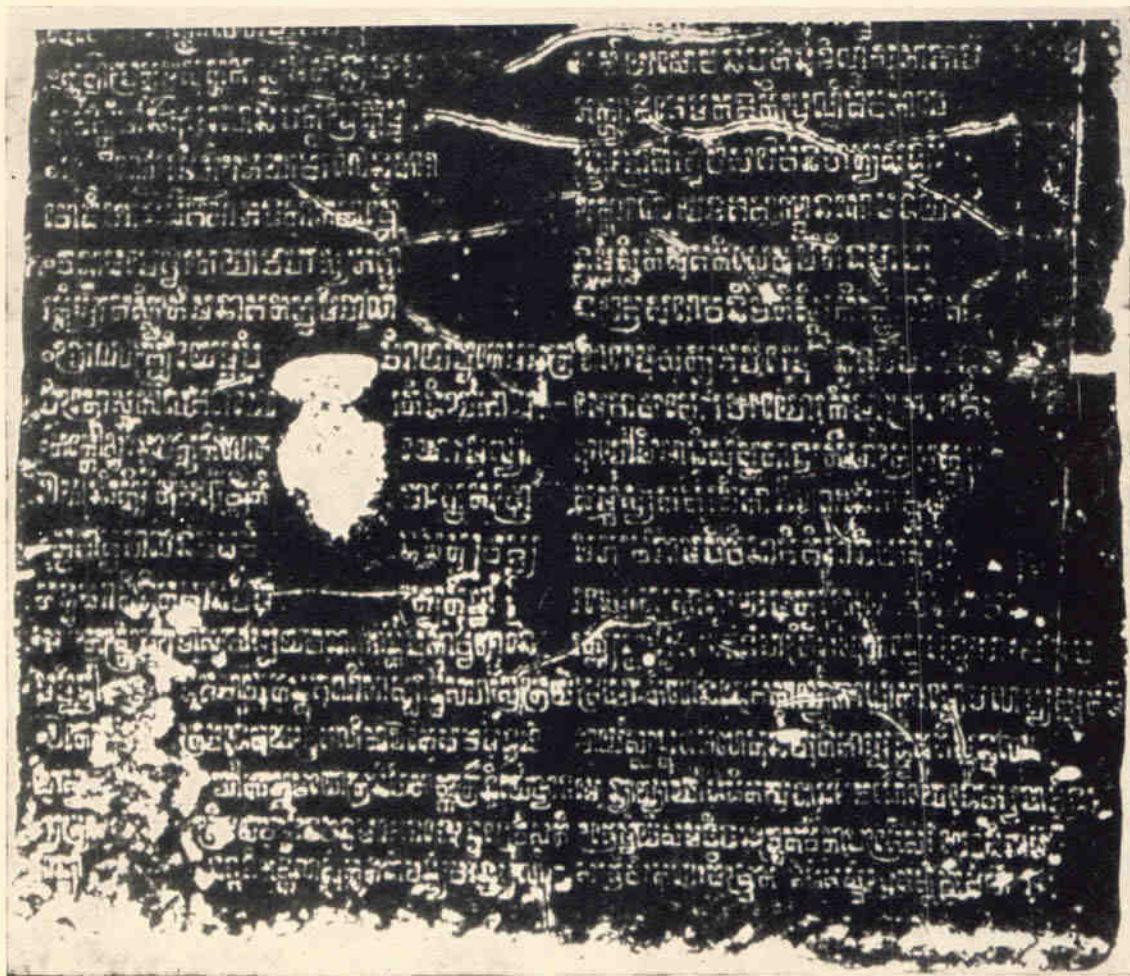
- ๑๖๖ (๔๖) ทวีชาติ ศรีสุรยภฏฐาทุยา ชเวนโทระ ยวเนศุวระ
จามเปเนเทธา จ ปรีดิทินิ ภกตุยา สุนานามูฐาริณะ
- ๑๖๗ (๔๗) เอกง กายชกฏฐิ วิตรีข มารคยुरु วุทุเช ชิตินุโทระ นวภูทุ
ไอศุวรยชน ทิว ไกรวาสุร อิติ ขุยาโต นฤเป กา กลา
(๔๘) ตสมินิ สุวธมณิทวีเปเนทรรทเนปราสาทททุรสนิ
สัฏฐาทิสูรทิวาทิยติษุ ปุราษชนุ ทิศตย อาทไระ
- ๑๖๘ (๔๙) สุรจิวริจิตาย ภูมทึษยาสุ สมสุต-
ปุรากฤตสุกฤต เกศศรีชยศรีการุชาม
(๕๐) อุปถกนกมลารณชิตายำ ศรียารุช
วุษิต ชยตฎากาทรมุ เอโย วนินุทระ
- ๑๖๙ (๕๑) อมโกษราคาณชิตศาทกมุภ -
ปราสาทภาสารณิตามูฐาริชะ
(๕๒) วิภราชเต ภารควภาวิตสย
รกตหุรทศยาฤตตี อุทวหนุ ชะ
- ๑๗๐ (๕๓) ยสุยานุเตร ตีรุตชโลกราศิ -
ขาทากิรามิ ปุลินิ ปรรทุชยมุ
(๕๔) สัฏฐปุรีสนำ กุษาลิตปาปปงัก
วหิตุรภูตनु ตรณิ ภวาวุเชะ
- ๑๗๑ (๕๕) กฤตวา ปุรกฤษฏฐกฤตทานุช อมิตานุช อชสุรม
อรถาย โส วนิปติรุ นิชิลาสูภายาม
(๕๖) กุรววัส ตว อิมานิ กุสทานิ ปิตุฏปุรกฤษฏ -
ภกตุยา วิเศษต อิติ ปุริณิชี วกาเย
- ๑๗๒ (๕๗) ปุไณษรุ อมีภีรุ อุภยวาร์ณานุชการานุ
ปุรชวารุครศุมิวิสไรรุ วินิหตุย สทุชชะ
(๕๘) โวธี ปราณชิตำ ภษตำ ภวาวุเชรุ
อตุตตารณาย ชคตาณุ ชนโก มทีชะ
- ๑๗๓ (๕๙) วุทุชวากไมศุ จิรตยา จ ปรัสย ภกุนานุ
ชรุมมสุจิตี สุกติเสตุม อิตีทมุ อาท
(๖๐) รกษิมชตส สจติมิ อเนกตภูมิपालานุ
อเครสโร วนิปติสุ สจติรกษินำ สชะ

- ๑๗๔ (๖๑) ปฺราณาตฺ ปฺริเยชฺว อปี จิราย มฤเตษุ ปฺตร-
ทาเรษุ สตุสุ จ ปเรษุ นฤณามุ อเขทะ
- (๖๒) ปิโตรฺส ตฺ กาลกตโยรฺ อติที่รมกาลม
เอวาสโตรฺ อปรโยรฺ อติมาตฺรม อาธิะ
- ๑๗๕ (๖๓) ตตฺ เตา สฺมรณฺนํ อุปฺกฤตฺติลฺ จ ตโยรฺ อมุลยํ
กฺุรฺยามํ อิมานิ สฺกฤตฺตานํ อติมาตฺรกกฺุตฺยา
- (๖๔) เอตานิ รกฺษิตฺมํ อถํ กฺุมิติปาะ กฤตฺชฺญา
ชรฺมมสฺย กรฺตฺรฺ อธิกานิ ผลานิ ลวฺรฺม
- ๑๗๖ (๖๕) กฺุปาสฺ จ ปาลนวิธี วิทชฺตฺย อวสฺยม
อภฺยรฺถนามํ อปี วินา วิธินา นิยฺกฺุตาะ
- (๖๖) ตทฺ ภูชฺรา วิทิตวานํ อปี มตฺปฺรติยฺฐา-
รโกษตฺสฺกานํ สฺวชฺม อตฺฤปฺตตฺยารฺถเย ะ
- ๑๗๗ (๖๗) อตฺร สฺตฺรปฺรฺยาสฺ สจามฺปยฺวานาสฺ สาทฺทฺธิ ปฺกํารฺววฺญชฺไนรฺ
รกฺษยฺนฺตานํ ตฺริสฺตา อีห ตฺรินิยฺตาสฺ เต มฺญฺ สหสฺรฺวา อปี
- (๖๘) มฺษฺญฺอิรฺ ทฺวาทศ จายฺตนํ ตฺ คณฺิตาสฺ สาทฺทฺธิ สหสฺรฺตฺรยํ
กฺุรามายะ กิลฺย จ น เทวการยฺยกรณํ กานฺโยฐฺปฺลาทฺย อภฺยตม
- ๑๗๘ (๖๙) เอเตষฺว อตฺร จ เทวชฺญกณฺิตา เอโกกวรฺเช ทฺฤตฺม
ขารฺยตฺ สนฺตฺ สฺตลฺย จตฺรฺนิยฺติกาษฺ มชฺวํสฺติสฺ ตนฺทฺลอะ
- (๗๐) ยาสฺ จารฺฆากรฺภูมโย ตฺร นิหิตาสฺ ตตฺรานิโยชฺยา อีเม
นฺยายฺยารฺฆาทฺ อธิกปฺรฺทานวโจโส เข เทวปฺุชาจฺลิตะ
- ๑๗๙ (๗๑) อกฺุรฺยา สฺรฺชชวรฺมมเทวนฤปเต ราเชนฺทฺรเทวี สฺตี
เศรฺษฺจํ ยํ สฺมชฺชนจฺ ฉรฺตฺวตมํ อเกรฺสฺรํ โยธินาม
- (๗๒) กานฺตฺยานงฺกชฺติ กฺุลาสฺกฤตฺตินํ วนฺทฺยํ วรฺน ชฺรฺมมิดนํ
ส สฺรฺวีรฺกฺุมารวिवฺรุต อิทํ สฺสฺติ ปฺรศฺสฺติ วฺยชฺาต ๗

หลักที่ ๑๑๖

ด้านที่ ๔ แผ่นที่ ๔

คำแปลคำจารึก

ภาษาสันสกฤตที่ปราสาทพระขรรค์

บทที่ ๑ ขอความเคารพที่มีแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงไว้ซึ่งสัมภาระ^(๑) ที่แสดงถึงธรรมกาย สัมโภคกาย และนิรมิตกาย ทรงเป็นผู้ได้รับความภักดีของผู้ที่ท่องเที่ยวไป ทรงเป็นที่พักพิงของผู้ที่มีส่วนร่วมในกายต่าง ๆ ดังกล่าวของพระชินะ และผู้สืบสายแห่งพระชินะ และแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ซึ่งสัตว์โลกทั้งหลาย ได้พบที่พึ่งที่พักพิงของตน

บทที่ ๒ ข้าพเจ้าขอยกย่องทางที่สุด ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีกว่า เป็นคำสั่งสอนที่เป็นเอก เป็นทางบรรลุถึงความเข้าใจในหลักความจริง เป็นกฎซึ่งสิ่งที่เป็นอมตะในโลกทั้งสามต้องยกย่อง เป็นคาบที่ทำลายเครื่องกีดขวางของสัตว์ภายในทั้งหก (๒)

บทที่ ๓ คนผู้ซึ่งแม้ว่าจะไม่ข้องแวะกับความปรารถนาอันใดเลย เพราะถือว่าเป็นอุปสรรคของการหลุดพ้นทั้งหมด ถึงอย่างไรก็ดี ในขณะที่เดียวกันก็ยังปรารถนาที่จะแสวงหาเพื่อนมนุษย์มาก ๆ เป็นผู้สอนข้อบัญญัติและคำสั่งสอนของพระชินะแก่คนอื่น ๆ โดยการร้องสวดและแสวงหาสิ่งที่ทำให้เกิดผลดี ว่าหมู่คณะจงคุ้มครองท่าน

บทที่ ๔ ผู้ซึ่งผลแห่งความปรารถนาในโลกทั้งสามดึงเอาอุปนิสัยดั้งเดิมของเขาออกไปเสีย ผู้ซึ่งมีนามือเป็นเหมือนกิ่งไม้ประดับแขน เหมือนกับที่มันประดับกิ่งก้านมีสายขลุ่ยปัดของพราหมณ์ เป็นเช่นเดียวกับเถาวัลย์ล้อมรอบกายพระโพธิสัตว์โลกेश्वर เป็นผู้ชนะ ทรงอวดารลงมาจากต้นไม้แห่งสวรรค์ (หรือต้นไม้สวรรค์ คือ ชงกม - (arbe du Paradis des jangamas) ^(๓))

บทที่ ๕ ผู้ที่อยู่ในบทบัญญัติของเจ้าแห่งพระมุนีมีแต่คุณธรรม ผู้ซึ่งนักปราชญ์ไม่สามารถจะเล็งถ่านเข้าถึงได้ด้วยตนเอง^(๔) และผู้ที่ทำลายความสงสัยแม้เพียงน้อยนิดเท่าเส้นด้าย ผู้นั้นคือพระมารดาแห่งพระชินะทั้งหลาย จงยกย่องพระนางด้วยความเคารพ

(๑) บทบัญญัติของการงานดี (บุญสัมภาระ - (punyasambhāra) และบทบัญญัติของความรอบรู้ (ชญาณสัมภาระ - jñānasambhāra)

(๒) คือ ความอยาก (กาม), ความโกรธ (โอรธ) ความโลภ (โลก), ความหลง (โมห), ความมัวเมาถึงมถน (มถ), ความอิจฉาริษยา (มาทศรย)

(๓) ชงกม หมายถึงนิกาชหนึ่งของลัทธินิวโต (cf. Madras Journal of Lit. and Science, vol. XI, 143-177) ซึ่งต่อมาภายหลังเมอซีเออร์ ฟลัต (M. Fleet) ได้ให้คำจารึกเกี่ยวกับลัทธินิวโต โดยเริ่มจารึกแน่นอน เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๑๙๐๔ (Inscr. at Ablur, Ep. In., V, 242) กึ่ง ๓๐ ปีก่อน สมัยที่จะแต่งคำจารึกปราสาทพระขรรค์ หนึ่งในจารึกแอบลัวร์ (Une des inscriptions d' Ablur, Ibid., p. 245) ที่ทำให้เกิดความสนใจในนิกาชชงกมนั้น ได้กล่าวยกย่องสัมภูในรูปของกาลปทุม อยู่ใกล้ ๆ กับตอนที่เกี่ยวกับนิกาชซึ่งกล่าวไว้ในที่นี้ ส่วนนตอนนั้นได้พรรณานิวโตแล้วในเรื่องราวของจารึกปราสาทตาพรหม (cf. BEFEO., VI, P. 70. n. 4)

(๔) กล่าวได้ว่า เพื่อให้เข้าใจถึงเรื่องปรัชญาปารมิตา นักปราชญ์จะต้องไม่แสวงหาปรัชญานี้โดยเล็งดูเฉพาะในความกิดของตน แต่จะต้องพยายามให้เห็นตัวปรัชญาเอง (อภิปรัชญา)

- บทที่ ๖ พระราชาเป็นผู้ซึ่งบรรดาเจ้าของที่ดิน ผู้ถือคทาอันมั่นคงของพระมनुจะ
ต้องนับถือ ทรงเป็นผู้ที่เฉลียวในหมู่นักปราชญ์ราชบัณฑิต เป็นพระโอรสของศรุตวรมัน
คือ พระเจ้าศรีเศรษฐวรมันที่ทรงเป็นพระราชาที่ดีที่สุด เพราะชื่อเสียงพระเกียรติคุณ
อันรุ่งโรจน์ของพระองค์ ทรงเป็นต้นราชวงศ์ที่มีชื่อเสียง
- บทที่ ๗ พระอาทิตย์แห่งท้องฟ้า^๕ ที่เป็นวงศัญดาของศรี กัมพู เกิดในภูเขาทางทิศ
ตะวันออก คือ ภูเขาชาติตยปุระ เป็นสมบัติที่โอ้อ่า เป็นพระราชาองค์สำคัญแห่ง
เศรษฐปุระ ปลุกหัวใจของสิ่งมีชีวิตให้ตื่นขึ้นเหมือนดอกบัว
- บทที่ ๘ เกิดในครอบครัวแห่งพระมารดาของพระราชาองค์นี้ เช่นเดียวกับเกิด
ในมหาสมุทรซึ่งเป็นที่ส่องแสงอันแผดกล้าเป็นที่ยกย่องโดยไม่ลดน้อยลงเลย เหมือน
กับพระจันทร์ คือ กัมพูราชลักษมี ซึ่งเป็นผู้หญิงคนแรกที่มีชื่อเสียงเด่นเหมือนกับ
พระลักษมี
- บทที่ ๙ กู่ของแผ่นดิน^(๕) ที่กวปุระ คือ กววมเทาะ ที่มีแสงสว่างไสวแวววาว
มายังโลก ชำนาญในศิลปต่าง ๆ [หรือตีไปด้วยกลา (Kalā) ทั้งมวล] บันเทิงรอย
แผลใหม่ของสัตว์โลกเหมือนกับพระจันทร์ เป็นผู้สร้างเชื้อสายของพระราชา
- บทที่ ๑๐ พระองค์เป็นผู้ซึ่งทุกคนชมเชยความประพุดิ ความงามและคุณค่า และ
เป็นผู้ที่เกิดในราชตระกูลของพระราชาองค์นี้ ปกครองทุกคนด้วยวิธีการอันสมควร
พระเจ้าหรรษะวรมัน ผู้ทำลายความยินดีของศัตรูในการรบ ได้ทรงแผ่ขยายพระเกียรติ
คุณในด้านที่สำคัญ ๆ ไปทั่ว
- บทที่ ๑๑ พระองค์ทรงให้กำเนิดศรีชราชจุจามณี ซึ่งมีรัศมีสีขาวเหมือนพระจันทร์
แก้อัครราชินี เหมือนกับครุของเคารี (ภูเขาหิมาลัย) ให้กำเนิดเคารีแก่ทั่ว
- บทที่ ๑๒ (เจ้าหญิงองค์นี้) อาจะนำมาเปรียบเทียบได้กับวาคีสวรี^(๖) ในด้าน
วาทศิลป์กับชาติ^(๗) ในด้านความหนักแน่น เปรียบกับกมล^(๘) ในด้านความงาม
เปรียบกับอรุณตี^(๘) ในด้านความประพุดิที่เฉลียว ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่นเดียวกับ
กับความดีในด้านอื่น ๆ จะถือว่าพระนางเป็นอวตารของไมตรี^(๑๐) ก็ได้

(๕) และบางที่อาจจะเป็นสวามีของพระราชินีองค์ที่กล่าวถึงในบทก่อนด้วยก็ได้

(๖) คือ สุรัสวตี เป็นชายาของพรหมา (l' Eloquence épcuse de Brahmā)

(๗) คือ แผ่นดิน (พระภู-แม่ธรณี)

(๘) อีกรวมหนึ่งของพระลักษมี

(๘) ชายาของพระวสิษฐ และเป็นตัวอย่างของผู้เป็นภรรยาทั้งหลาย

(๑๐) มิตรภาพ ลูกสาวของทักษะ และเป็นภรรยาของธรรม

- บทที่ ๑๓ พระองค์ทรงได้รับพระราชอำนาจสูงสุดในเมืองยโสธรปุระอันศักดิ์สิทธิ์ หลังจากชนะข้าศึกเป็นจำนวนมากแล้ว พระเจ้าชวรมเทวะ ผู้ทรงมีกรอบครีว วงศ์ญาติอยู่ที่มหิธรปุระ ทรงสร้างชื่อเสียงไปทั่วทุกทิศจนถึงท้องทะเล^(๑๑)
- บทที่ ๑๔ โอรสของพระกนิษฐาซึ่งมีอำนาจมาก ทรงพระนามว่า ศรีมหิธราทิตยเป็น ผู้ชนะกองทัพข้าศึก เป็นอนุชาของพระมารดาพระเจ้าศรีสุริยวรมัน
- บทที่ ๑๕ ราชปตินทรลักษมี ซึ่งพระญาติวงศ์ฝ่ายพระมารดาทรงทำนบกอยู่กับศรีสุ-
วรัวดี^(๑๒) นั้น ทรงเป็นที่ยกย่อง [หรือเด่น (ในหมู่หญิงอื่น ๆ)] ของผู้ที่เป็นเหมือน
ขวลาให้แสงสว่างแก่กรอบครีวที่บริสุทธิ์และคู่ควรกับคำสรรเสริญ และเป็นผู้ที่เด่น
อยู่ในท่ามกลางคนที่ได้รับการยกย่องสรรเสริญว่ามีความประพฤติดี
- บทที่ ๑๖ พราหมณ์ทั้งหลายสรรเสริญว่า พระโอรสของพระองค์เป็นผู้ที่ใจเร็วหุนหันเหมือนกับ
พระยานก (คือ กรุฑ - le roi des oiseaux, Garuda) สวยเหมือนพระจันทร์^(๑๓) มีชื่อ
เสียงเกียรติคุณหอมหวานไปทั่วทุกทิศ เป็นเจ้านายชั้นสูงสุด คือ ศรีธรณินทรวรมัน
- บทที่ ๑๗ ทรงพอพระทัยในน้ำอมฤตนี้ คือ ศาสนาของดวงจันทร์แห่งสากยวงศ์^(๑๔)
พระราชทานสิ่งของที่ดีที่สุดของพระองค์เพื่อแจกจ่ายให้แก่พระภิกษุ พราหมณ์ และ
คนยากจนที่มาขอ ทรงปรารถนาที่จะไร้ไขกระดูกจากร่างซึ่งเป็นที่อาศัยของสิ่งที่ไม่
บริสุทธิ์และไม่มีไขกระดูก พระองค์ทรงเคารพพระบาทของพระชินะแล้วอย่างไม่มี
วันยุติ
- บทที่ ๑๘ เช่นเดียวกับพรหมฤๅษี^(๑๕) เทพธิดาอติดี มีเทวราชา คือ พระอินทร์เป็น
พระโอรส พระธิดาของพระเจ้าศรีสุริยวรมัน มีพระโอรสที่เกิดจากพระเจ้าแผ่นดิน
องค์นี้ (คือ พระเจ้าธรณินทรวรมัน) องค์หนึ่งซึ่งมีอำนาจมาก คือ พระเจ้าศรีชวรมัน
ที่ทรงขีดลือกฤทมาฆ และระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เป็นหลัก ทรงฆ่าหัวหน้าข้าศึกใน
การรบด้วยลูกธนูถึง ๑๐๐ ล้านดอก [หรือ ด้วยธนู (ของพระอินทร์) ที่มีชื่อว่า
ศตโกฏิ] เพื่อปกป้องแผ่นดิน (หรือแม่วัว - la vache)
- บทที่ ๑๙ อันที่จริง ความปรารถนาที่จะเป็นจักรพรรดิที่มีคุณลักษณะอันไม่มีที่ติ เป็น
ผู้สร้างนั้น นับรวมทั้งความตั้งงามในภาระงานแบบพรหมด้วย เช่น หลังน้ำศักดิ์สิทธิ์และ

(๑๑) กวีตัตตัมภ ก็เหมือนกับ ขยตัตตัมภ ก็หมายถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรม เป็นเสาศิลาที่สร้างขึ้นโดยมุ่งหวังที่จะถาวรเป็นที่ระลึก
ถึงการกระทำอันรุ่งโรจน์ (Cf. ASWI, Ahmedabad Architecture, pi. 2)

(๑๒) ศิลปินกรีกปราสาทพรหมกล่าวว่า “เป็นผู้สร้างที่ประทับไว้ที่ราชปติศวรกรรม” และจารึกปราสาทจรุง ได้เปลี่ยนพระนาม
สุวรัวดี เป็น ขยสุวรัวดี

(๑๓) เป็นอนุกรมการเล่นคำ - ทวิษ ได้แก่ พราหมณ์ นก พระจันทร์

(๑๔) หมายถึงพุทธศาสนา

(๑๕) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ กาศยป

หลังลงในพระราชวังของพระองค์แทนภานะที่รองรับ ทรงสร้างสรรค้ พระราชาผู้
ทรงมีความสามารถและคุณสมบัติประจำพระองค์ด้วยความรัก และประทานพระ
ราชทรัพย์ส่วนพระองค์บางสิ่งให้

บทที่ ๒๐ พระลักษมี (เทพธิดาแห่งโชคลาภ) ซึ่งเราถือว่าเจ้าชู้นั้น ถูกผูกมัดด้วย
ความดีอันไม่มีที่ติของพระราชาองค์นั้นแลถูกกักตัวไว้ภายในที่อยู่ เป็นนักโทษด้วยนโยบาย
บายของพระองค์ พระองค์ได้ปลอมตัวเพื่อนหญิง คือ กัรติ (เกียรติคุณ) เป็นเด็กสาว
อยู่ตามจุดต่าง ๆ เพื่อล่อวงศัญชาติของพระราชาของข้าศึกมาจากทั่วโลก

บทที่ ๒๑ เมื่อมีความรักในทรัพย์สมบัติ (หรือ ภาษาชั้นสูง) ความมีมโนธรรมเพิ่ม
ขึ้นเพราะมีความดีมากขึ้น (หรือคำนามชั้นสูงขึ้นว่า คุณและพฤทธิ) กล้องแก้ว
(หรือ เก่ง เชี่ยวชาญ) การแก้ไขประเพณีการแบ่งชั้นวรรณะ (หรือ มีแบบคำสันสกฤต
ใช้ต่าง ๆ กัน) ทำลายศัตรู (หรือ ถือว่าพวกทุรหฤทเป็นพวกที่ผิดปกติ)^(๑๖) สมกับ
ความนับถือของครูทั้งหลาย (หรือ ของพระสิวะ)^(๑๗) ก็จะได้รับยกย่องตั้งแต่เยาว์วัย
ว่าเป็นเหมือนปาดินิอย่างแท้จริง

บทที่ ๒๒ ด้วยความกตัญญู พระองค์ได้ทรงริเริ่มพระราชทานหมู่บ้าน ๑๓,๕๐๐ แห่ง^(๑๘)
แก่ธรรมราช^(๑๙) ในขณะที่ผู้สืบเชื้อสายของชฤตราชภูร์^(๒๐) ซึ่งได้รับการเกลี้ยกล่อม
ขยงจากพระกฤษณะ ไม่ยอมให้เลขแม่เพียง ๕ แห่ง

บทที่ ๒๓ เดชของพระองค์มีแสงดูอาวูรของพระนารายณ์ เป็นไฟเอราวที่แท้จริง
สำหรับกำลังคนจำนวนมากมายของกองทัพข้าศึก เป็นไฟป่าสำหรับดวงอาวูร เป็น
ดวงจันทร์สำหรับดอกบัวที่จูงใจพระราชาของข้าศึก

บทที่ ๒๔ ในการรบ เมื่อได้เห็นท่าทางอันน่ากลัวของพระราชาองค์นั้นพร้อมด้วยอาวูร
ครบมือ ข้าศึกจะต้องปิดตาและลดแขนลงเหมือนกับบอสรพิษที่ถอดเขี้ยวเล็บออก
ปล่อยธนูให้หล่นลงกับพื้น ในขณะที่อาวูรที่ไขว้างซึ่งพวกตนได้ไขว้างออกไปตั้งนาน
แล้วนั้นดูเหมือนจะหยุดลงทันทีทันใด

(๑๖) จาก ปาดินิ (Cf. Pānini, V, 4.150)

(๑๗) ถือกันว่าเป็นผู้แสดงความรูทางโหราศาสตร์แก่ปาดินิ

(๑๘) จำนวนดังกล่าวนี้ ที่ปรากฏอยู่ในบทที่ ๑๗๗ แสดงให้เห็นถึงจำนวนหมู่บ้านทั้งหมดที่พระราชาทรงกำหนดเพื่อเป็นการสนอง
พระราชศรัทธาของพระองค์

(๑๙) เทียบได้กับสิ่งของที่พระราชาทรงบริจาค ธรรมราช หมายถึงพระยม (cf. infra, บทที่ ๑๒๗ และ BEFEO., XL,
หน้า ๓๓๓-๓๓๘) ในส่วนที่สองของบท หมายถึงยูธิษฐิระ

(๒๐) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทูโรธน์ และการปฏิเสธของทูโรธน์ที่จะไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำของพระกฤษณะผู้ซึ่งตัดสินให้ทูโรธน์
แบ่งอำนาจกับพวกปาดินิทั้งหลาย (MBH., V, 124-128)

บทที่ ๒๕ ในการสู้รบ เมื่อได้เห็นดาบสีฟ้าของพระองค์ซึ่งมีด้ามทองสีเหลืองอร่าม และเบือนเลือดสีแดง และด้วยดาบนี้พระองค์ได้ทรงกระทำสิ่งมหัศจรรย์ คือ ทั้งพื้น ทั้งแท่ง พระราชาของข้าศึกทั้งหลายก็เกิดหวั่นเกรงความพินาศบางประการซึ่งเกิดจาก อิทธิฤทธิ์แห่งคันศรของพระอินทร์^(๒๑) จึงทิ้งอาวุธและพากันหมอบลง

บทที่ ๒๖ บนสระที่สกปรก ไม่สามารถจะข้ามพ้นไปได้^๕ ที่ซึ่งเป็นสนามรบซึ่งมีแสงสว่างอันนำหาวาดเสี้ยวกลับมิดมัวลง ด้วยจำนวนอาวุธที่ขว้างมาราวกับฟ้าฝนมิดครมไปหมด ชัยชนะของพระองค์ก็พลาดหลุดลอยไปเหมือนกับตัวผึ้งบนดอกบัวที่งามสง่า บานเต็มที

บทที่ ๒๗ พระองค์ทรงแบ่งปันเมืองหลวงของกษัตริย์ที่เป็นข้าศึก ซึ่งมีพระราชวังสูงตระหง่านตั้งเป็นสง่าอยู่ให้แก่แม่ทัพนายกองของพระองค์เป็นจำนวนมากมาย ทรงกำหนดป่าของข้าศึกให้เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าที่สิงสู่อยู่เฉพาะในป่าต่าง ๆ สำหรับเชลยสงคราม พระองค์ก็ได้ทรงกำหนดป่าที่สมควรให้เป็นที่อยู่โดยเฉพาะดังนี้ ดูเหมือนจะแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความเที่ยงธรรมและทรงพระเมตตากรุณาเพียงไร

บทที่ ๒๘ สำหรับผู้ที่พระองค์ได้พระราชทานทรัพย์สินความมั่งคั่งให้จนบริบูรณ์แล้ว พระราชาองค์นั้นผู้ทรงเป็นสมบัติแห่งความเก่งกล้าสามารถของนักปราชญ์ ก็ได้พระราชทานพระราชธิดาที่มีความงามเป็นเสน่ห์น่ารักให้อภิเษกสมรสด้วย ในทางตรงกันข้าม นั้นเป็นเพียงแต่ภายหลังจากที่ได้รับส่วนหนึ่งสำหรับพระองค์เองจากอภินิหาร คือ เป็นกษัตริย์แห่งเจติแทน (โดยพระราชธิดาทรงยินยอม)^(๒๒) และก็เป็นเพียงแต่ (ภายหลังที่ได้) ม้าเป็นจำนวนมากซึ่งกาธิ (ยกราชธิดาให้) แก่ฤๅษีด้วย^(๒๓)

บทที่ ๒๙ พระรามและพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้ ต่างก็ได้ทรงทำงาน (ของแต่ละพระองค์) เพื่อพระเจ้าและเพื่อมนุษย์เป็นผลสำเร็จ ทั้งสองพระองค์ทรงมีพระราชหฤทัยที่มีความจงรักภักดีต่อพระบิดาอย่างเต็มที่ ทั้งสองพระองค์ทรงได้ชัยชนะผู้สืบเชื้อสายองค์หนึ่งของพระเจ้ากฤกุ^(๒๔) แต่องค์แรก (คือพระราม) ได้ทรงสร้างถนน

(๒๑) คันศรสวรรค์ ฐิติได้เพราะมีสีต่าง ๆ ซึ่งแสดงว่าเป็นดาบของพระเจ้าแผ่นดิน

(๒๒) เรื่อง มหาภารตะ (XIII, 2) เล่าถึงว่าอภินิหารอันได้มาสู่พรตสมา ธิดาของทูลุโยชนผู้เป็นกษัตริย์แห่งมาทิมตี มาโดยสัญญากับคนใกล้ชิดตนอย่างไร แต่ทูลุโยชนไม่สามารถแสดงคุณสมบัติในการเป็นกษัตริย์แห่งเจติ (เจตีสวรร) และจะต้องไปเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อื่นอีกเรื่องหนึ่ง

(๒๓) ฤๅษีเก โอรสของภฤกุ ได้นำสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของกาธิ โดยแลกเปลี่ยนกับม้าขาวที่มีหูดำข้างหนึ่งจำนวน ๑,๐๐๐ ตัว ซึ่งพระวรุณประทานให้ [มหาภารตะ (M. Bh.) III, 115]

(๒๔) การกว (เชื้อสายของภฤกุ) ที่พ่ายแพ้พระรามก็คือ ปรัศูราม ผู้ซึ่งพ่ายแพ้พระเจ้าชัรมันที่ ๑ เป็นกษัตริย์ของพวกเขา ซึ่งในตำนานการสืบสันตติวงศ์ว่าสืบมาจากภฤกุ [จากเรื่องอาณาจักรจัมปา (Royaume de Champa) ของ จี. มาสเปโร (G. Maspero) หน้า ๑๐๕ และต่อไป] การเปรียบเทียบพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้กับพระราม ผู้ชนะฝ่ายการกว (คือเชื้อสายภฤกุ) นี้ ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกปราสาททอร์ (la stèle de Prāsāt Tor) บทที่ ๔๕ [เรื่องจารึกแห่งกัมพูชา (Insc. du Cambodge) ของเซเดส์, I, น. ๒๔๖.]

ด้วยหิน เพื่อว่าพวกลิงบริวารสามารถข้ามมหาสมุทรไปได้ ในขณะที่ท้องคัลหลัง (คือ พระราชาองค์นี้ หรือพระพุทธรเจ้า?) ได้ทรงสร้างถนนสายหนึ่งด้วยทอง^(๒๕) เพื่อทำให้มนุษย์ข้ามห้วงมหรณพแห่งสังสารวัฏไปได้

บทที่ ๓๐ เทพเจ้าแห่งการพ้อนำทั้งสององค์ซึ่งสร้างด้วยทองนั้น พระราชาโปรดให้ตั้งไว้ข้างหน้าทอง^(๒๖) เหมือนกับผู้สืบเชื้อสายทั้งสองของรฆูณกูที่พันอยู่รอบตัวคนทั้งสองปล่อยให้หลุดไปได้ ในการขึงธนูของผู้ชนะพระอินทร์^(๒๗)

บทที่ ๓๑ อันที่จริง พระรามและกัษณะได้รับคำสรรเสริญอันมีเกียรติในขณะที่พระราชาบิดาของทั้งสองพระองค์เสด็จลงมาจกสวรรค์ชั่วขณะหนึ่ง^(๒๘) แต่คำสรรเสริญใดที่พระราชาองค์นี้ (ไม่สมควรจะได้รับ) ในเมื่อ (พระบิดาของพระองค์) ได้รับการยกย่องอยู่ตลอดเวลาว่าเป็นเหมือนผู้ช่วยชีวิตชาวโลก เกิดจากตนเอง และมี ๔ กร^(๒๙)

บทที่ ๓๒ ในการสู้รบ ในที่ซึ่งเป็นที่รองรับเลือดของศัตรู พระองค์ทรงได้รับชัยชนะ (ชยศรี) พระองค์โปรดให้สร้างเมืองที่มีชื่อตามชัยชนะนี้ (คือ เมืองชยศรี)^(๓๐) ซึ่งหิน

(๒๕) กัจจกรม บางทีในที่นี้อาจจะมีความหมายเทียบได้กับคำว่า เสตุ (ตัวอย่างเช่นในคำว่า ธรรมเสตุ) ทองเป็นสิ่งซึ่งพระราชาทรงใช้อย่างฟุ่มเฟือยเพื่อการริเริ่มงานต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเลื่อมใสในศาสนาและเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ

(๒๖) ในที่นี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับภาพ ๆ หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพระราชาพิธี่ต่าง ๆ พร้อมด้วยบรรพบุรุษมาก ซึ่งเจาคากวน (Tcheou Ta—Kouan) ได้ยืนยันไว้หรือไม่ ศิลปินปราสภาพนิทานอากาศได้กล่าวถึงวันเวลาที่สิ่งนี้ นอกอินทรีย์ ที่สร้างด้วยทอง (บทที่ ๘๒, และ ๘๓ BEFEO., XXV, น. ๓๕๐)

(๒๗) เป็นตอนหนึ่งซึ่งรู้จักกันในเรื่องรามายณะ (Rāmāyana), VI, 44 และต่อไป เป็นเรื่องเกี่ยวกับศรที่มีเวทมนต์ของอินทรีชิต

(๒๘) ท้าวทศรถ ได้รับการขอร้องจากพระคิเว จึงมาปรากฏองค์ต่อหน้าพระรามผู้เป็นโอรสและกล่าวคำสรรเสริญ ในรามายณะ VI, หน้า ๑๑๘ สถานนุพระบิดาของกัษณะก็ได้มาปรากฏองค์เช่นกัน เทือกกล่าวคำสรรเสริญของพระองค์ ในทวิงศ์ XVI

(๒๙) โลกนาถ เป็นคำคุณศัพท์ที่แสดงคุณลักษณะที่น่ามาใช้เรียกพระคิเวบ่อย ๆ ไม่มีข้อสงสัยเลยในความหมายซึ่งสมควรที่จะใช้ในที่นี้ เพื่อว่าให้ครบครันมูรติ คือ สวามภู = พระพรหม จตุรภูษ = พระวิษณุ โลกนาถ = พระคิเว แต่เหมือนกับบทที่ ๓๔ เราได้ทราบต่อไปอีกเล็กน้อยว่า พระบิดาของพระราชาองค์นี้ปรากฏอยู่ที่ปราสาทพระขรรค์ภายใต้รูปของพระโพธิสัตว์โลกศวร มีชื่อว่า ศรีชยวรมศวร โดยที่ไม่ได้แบ่งแยกละเอียดเกินไป ในที่นี้เราจึงเห็นได้ว่าการกล่าวถึงรูปจำหลักนั้นชอบกล่าวเป็นสองความหมาย คือ โลกนาถเป็นอีกนามหนึ่งของพระโพธิสัตว์โลกศวร รูปจำหลักของพระโพธิสัตว์โลกศวรส่วนมากมักจะมี ๔ กร และเช่นเดียวกัน คือ ไม่ได้มีนามตามพระนามของพระราชาที่สวรรคตไปแล้ว คือ พระเจ้าธรณีนทรวรมัน แต่เป็นพระนามพระโอรสของพระองค์ คือ พระเจ้าชยวรมัน เราจึงกล่าวได้ว่ารูปจำหลักนี้พระเจ้าชยวรมันทรงสร้าง โดยใช้คำว่าสวามกับพระราชาซึ่งเป็นคำประธานในบทนี้ (คือ คำสันสกฤต ว่า yas tu) สรุปลได้ว่าข้อความนี้ต้องการจะกล่าวว่า ในฐานะที่ทรงเป็นปูลุชน พระราชาบิดาของพระราชาองค์นี้ก็ทรงมีคุณสมบัติของครุุมูรติ และในฐานะที่เป็นภาพที่มีคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์โลกศวร ก็มี ๔ กร มีนามตามพระนามของพระราชาผู้ทรงสร้างรูปนี้ ดังนั้น ความมีอำนาจสูงสุดและความดีเลิศของพระเจ้าชยวรมันที่ ๑ เหนือพระรามและกัษณะ ซึ่งกว่าพยายามจะชี้ให้เห็นนั้น ก็อยู่ที่ข้อเท็จจริง ๒ ประการต่อไปนี้ คือ ประการหนึ่ง พระบิดาของพระองค์มีทั้งสภาพครุุมูรติและพระโพธิสัตว์โลกศวร รวมกัน ดังว่าท้าวทศรถและพระเจ้าสถานนุ ซึ่งเป็นมนุษย์ธรรมดา อีกประการหนึ่งก็คือ การแสดงอนุสรณ์พระบิดาของพระองค์ที่สวรรคตไปแล้วไว้อย่างถาวรภายใต้รูปของพระโพธิสัตว์โลกศวร แทนที่จะเป็นอนุสรณ์เพียงชั่วคราว

(๓๐) ข้อความตอนนี้นำมาจาก supra, p. 257 วรรคชยศรีที่สุด กล่าวไว้ในศิลปจารึกนิทานอากาศ บทที่ ๘๓ (BEFEO., XXV, หน้า ๓๕๓)

และดอกบัวทองได้เปลี่ยนสีของดินไป และที่ปัจจุบันนี้กลายเป็นสีเหมือนกับทาด้วยเลือด^(๓๑)

บทที่ ๓๓ เมืองประชาคมควรจะได้รับกานับถือ เพราะอยู่ใกล้เคียงกับแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ถึง ๒ สาย^(๓๒) ที่เจาะจงว่าใช้ฟอกชำระสัตว์โลกให้สะอาด ดังนั้นจะกล่าวว่ามีเมืองชัยศรี ก็มีชื่อเสียงเพราะมีแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ (๓ สาย) (ที่อุทิศถวายด้วยความเคารพ) แต่พระพุทธเจ้า พระสีวะ และพระวิษณุ^(๓๓) หรือ ?

บทที่ ๓๔ ในปีที่กำหนดแบบรูปร่างลักษณะดวงจันทร์ขึ้น ดวงจันทร์และพระเวทต่าง ๆ (ปี ๑๑๑๓ = ปี พ.ศ. ๑๓๓๔) พระเจ้าศรีชยวรมันองค์นี้ได้ทรงสร้างอุทิศรูปพระโพธิสัตว์โลกेश্বরรูปหนึ่งไว้ ณ ที่นี้ มีนามว่า ศรีชยวรมेश্বর เป็นพระรูปของพระราชบิดา

บทที่ ๓๕ รอบ ๆ รูปประติมาพระอรหันต์อโกลิเศสที่อยู่ตรงกลาง พระราชาได้โปรดให้ตั้งเทวรูป ๒๘๓ องค์^(๓๔)

บทที่ ๓๖ พระราชาได้โปรดให้ตั้งเทวรูป ๓ องค์ไว้ทางทิศตะวันออก องค์แรก คือ ศรีตรีภูวนารเมศร^(๓๕)

บทที่ ๓๗ ทางทิศใต้พระองค์โปรดให้ตั้งเทวรูป ๓๒ องค์ เริ่มต้นด้วย พระศรีโยสวรมेश্বর^(๓๖)

(๓๑) บทที่ ๑๖๕ กล่าวถึงการอุปมานี้

(๓๒) แม่น้ำคงคาและแม่น้ำยมนาที่บรรจบกันที่เมืองอาลหะบาด (Allahabad) ที่ตั้งใหม่ของเมืองประชาคม (Prayāga) เก่า

(๓๓) คือ พาริษัตวันตค พาริษัตวันออก และพาริษแห่งปราสาทพระขรรค์ (หรือสระสรง) (Cf. supra, หน้า ๒๕๗)

(๓๔) รูปประติมาเหล่านี้อยู่ในหมู่กลาง ภายในกำแพงชั้นที่ ๑ เพราะรูปที่จำแนกไว้ในบทต่อไป และที่มีนามปรากฏอยู่ในวิหารต่าง ๆ ของกำแพงชั้นที่ ๓ นั้นไม่ได้ปรากฏอยู่ในจำนวนทั้งหมดนี้ แต่ไปปรากฏอยู่ในจำนวนรูปทั้งหมดที่มีอยู่ในบทที่ ๔๐ เท่านั้น จารึกทั้ง ๒๕ ชิ้น ค้นพบที่ระเมียงและวิหารของกำแพงชั้นที่ ๑ จนถึงในปัจจุบันนี้ ทำให้เราได้ทราบนามของเทพเจ้า ๓๖ องค์มีทางเป็นไปได้ว่าเทวรูปทั้ง ๒๘๓ องค์นั้น รวมอยู่ในพวกรูปจำหลักเล็ก ๆ ซึ่งไม่ได้จำหลักชื่อไว้บนประติมาต่าง ๆ ด้วย

(๓๕) รูปประติมาทั้ง ๓ นี้อยู่ในอาคารรูปกาะะบาด ตั้งไว้ทางตะวันออกของประตูใหญ่ชั้นที่ ๒ ตะวันออก จารึกสั้น ๆ ซึ่งจำหลักไว้บนศาลารอบประตูทางเข้าทางตะวันออกของอาคารนั้น อันที่จริงก็ได้จำแนกนามไว้ คือ เทพบุตรศรีตรีภูวนารเมศร ซึ่งเป็นพระรูปศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้ามหายาปรมิราดาบาท เทพธิดาศรีมัทริราชจุชยามณี และองค์ที่ ๓ ซึ่งนามหายไปไม่ปรากฏ

(๓๖) นามนี้กับนามอื่นอีกสองนามจำหลักอยู่บนกรอบประตูด้านเหนือของประตูทางตะวันออกของวิหารหลังกลาง ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกในอาคาร R (DE Lajonquière) อันที่จริงตั้งอยู่ทางด้านใต้ของหมู่กลาง ระหว่างประตูใหญ่ชั้นที่ ๒ และ ๓ จารึกทั้งห้าซึ่งค้นพบที่อาคารหลังนี้ ได้จำแนกเรื่องราวเกี่ยวกับรูปจำหลักทั้ง ๑๑ รูปไว้

- บทที่ ๓๘ ทางทิศตะวันตกพระองค์โปรดให้ตั้งเทวรูป ๓๐ องค์ เริ่มต้นด้วยรูปศรีจาม-
เปศวร^(๓๗) และทางทิศเหนือโปรดให้ตั้งเทวรูป ๔๐ องค์ เริ่มต้นด้วยสิวมัททหนึ่ง^(๓๘)
- บทที่ ๓๙ เทวรูปองค์หนึ่งอยู่ในซุ้มข้าว^(๓๙) อยู่ตรงทางรอบ ๆ ที่บูชา^(๔๐) ๓๐ องค์
อยู่ในศาลาที่ทัก (ซึ่งสร้างไว้เป็นตอน ๆ ^(๔๑) ๔ องค์ อยู่ที่โรงพยาบาล^(๔๒) ๓ องค์
- บทที่ ๔๐ เทวรูป ๒๔ องค์อยู่ที่ประตูตามจุดต่าง ๆ ที่สำคัญ ๔ จุด^(๔๓) ซึ่งรวมทั้ง
หมดเป็นเทวรูป ๔๓๐ องค์^(๔๔)
- บทที่ ๔๑^(๔๕) (พระองค์โปรดให้ตั้งเทวรูป) ๓๔ องค์ไว้ในเกาะเล็ก ๆ ชื่อ ราชยศรี ๆ
๑๖ องค์ในแต่ละจรี (curi ?) ทั้งสอง^(๔๖) และ (เท่ากับ) ที่อยู่ในโยคีนทรวิหาร

- (๓๗) ต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอาการ S (De Lajonquière) ตามคำจารึกซึ่งจำหลักไว้บนประตูดูเหมือนว่าจะสร้างอุทิศให้
ใช้ในพิธีบูชาพระวิษณุ อันที่จริงรูปจำหลักซึ่งขวางไว้ที่นั่นเป็นรูปของพระราม - พระลักษมณ์ - นางสีดา ของพระนารายณ์
ของครุฑาหนะ ของนรสิงห์ และของหทยศิระ จามเปศวร ซึ่งถูกกล่าวนามถึงบ่อย ๆ ในวิชาที่เกี่ยวกับการค้นอ่านคำจารึก
ต่าง ๆ [เช่น จารึกแห่งปราสาทโคกโพธิ์ (les inscriptions de Pràsàt Kòk Pò, BEFEO., XXXVII, หน้า
๓๕๕ - ๓๕๖)] นั้น เป็นวิษณุเทพที่มีวิหารสำหรับทำพิธีบูชาอยู่หลายแห่งในประเทศกัมพูชา จารึกทั้ง ๑๐ ชิ้นซึ่งพบใน
อาการ S ได้ให้ชื่อรูปจำหลักประมาณ ๒๐ รูป
- (๓๘) ในทำนองเดียวกัน เราสามารถจะสมมุติได้ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาการ T (De Lajonquière) จารึกทั้ง ๕ ที่ปรากฏอยู่
ที่นั่นได้เอื้อชื่อรูปจำหลัก ๔๔ รูป ในจำนวนนี้ต้องมีรูปตามแบบของพวกที่นับถือพระศิวะด้วยอย่างแน่นอน เช่น พระวิฆเนศ
และศางกเรศวร มีทางเป็นไปได้เช่นกันว่าสิวมัททมีชื่อที่ตั้งอยู่ที่นั่นด้วย
- (๓๙) เป็นสิ่งก่อสร้างที่หายาก ๆ ชิ้นหนึ่ง จำหลักด้วยศิลาลีแดงอยู่ในกำแพงชั้นที่ ๓ อย่างไม่ต้องสงสัย
- (๔๐) เราอาจจะคิดว่าวงกรม (cankrama) เหล่านี้รวมถึงชานหน้าประตูชั้นที่ ๓ ระเบียงชั้นที่ ๑ และชั้นที่ ๒ ด้วย ด้านหน้า
ทางทิศเหนือของระเบียงชั้นที่ ๑ มีคำจารึกสั้น ๆ ๒ แห่ง
- (๔๑) อาการหลังนี้ เรียกตามชื่อเรื่องของ L. Finot (BEFEO., XXV, หน้า ๔๑๗) ว่าธรรมศาลา และตั้งอยู่ทางทิศเหนือ
ของแนวตรงกลางระหว่างทิศตะวันออกกับทิศตะวันตกของวัด ระหว่างประตูใหญ่ที่ ๓ ตะวันออกและที่ ๔ ตะวันออก
- (๔๒) รูปประติมากรรมทั้งสามนี้เป็นรูปเทพเจ้าทั้งสามที่มีคำสวดภาวนาไว้ในตอนต้นคำประกาศของโรงพยาบาลอย่างแน่นอน คือ รูป
พระโกษชัยคุรุ สุรยไวโรจน จันทรไวโรจน
- (๔๓) มี ๖ องค์อยู่ในแต่ละประตูของประตูใหญ่ชั้นที่ ๔ ทั้ง ๒ ประตูที่อยู่ติดกันของประตูใหญ่ที่ ๔ ตะวันออกให้นามรูปจำหลัก
ทั้ง ๓ ของแต่ละประตูไว้ทั้ง ๒ ประตูเป็น ๖ รูปพอดี สำหรับประตูใหญ่นี้
- (๔๔) มี ๒๘๓ องค์ในบทที่ ๓๘ เพิ่มขึ้นอีก ๑๔๗ องค์ในบทที่ ๓๖ - ๔๐ จำนวนนี้น่าจะประกอบด้วยรูปต่าง ๆ จำนวนมากมาย
ซึ่งคำจารึกที่ประตูกล่าวว่าเป็นผู้สร้างขึ้น (สถาปนา) โดยเลหะอย่างชั่ง ในกรณีรูปประติมากรรมทั้งหกของประตูใหญ่ที่ ๔
ตะวันออก
- (๔๕) บทนี้และอีก ๒ บทต่อไป ได้จำแนกรูปที่ประดิษฐานไว้ในปราสาทใกล้เคียงกับปราสาทพระขรรค์ที่สร้างขึ้น โดยใช้
งบประมาณราชจ่ายบางประเภท
- (๔๖) เป็นคำที่ยังเป็นปัญหาอยู่ ปรากฏในจารึกเขมรแห่งปราสาท Komphūs [เรื่องจารึกของกัมพูชา (Inscriptions du
Cambodge) ของ จี. เซเดส์, [หน้า ๑๘๑] ในการจำแนกรูปประดับ นั่นก็คือ มีความหมายซึ่งไม่เหมาะสมกับความ
ในที่นี้ ในภาษาสันสกฤต คำว่า จูรี หมายความว่า "สระ" (หรือ บ่อ)

- บทที่ ๔๒ เทวรูป ๒๒ องค์อยู่ในเจดีย์ข้างเผือก และในหอสูงริมแม่น้ำชยตฎาก
- บทที่ ๔๓ เทวรูปองค์ ๑ อยู่ในบ้านอายุสถาน ชื่อ วิสวกรรมัน รวมเทพเจ้าเหล่านั้น
ทั้งหมด มี ๕๑๕ องค์^(๔๗)
- บทที่ ๔๔ เพื่อเป็นการบูชาพระเป็นเจ้า ซึ่งเริ่มต้นด้วยพระโพธิสัตว์โลเกศวร สิ่งที่ใช้
เป็นประจำวันนี้ :
- บทที่ ๔๕ ข้าวสุก : ๗๕ ขาริกา (Khārikā), ๕ โทธณ (drona)
งา : ๑ ขาริกา, ๔ ปรัสถ, ๒ กุฑว (kuduva)
ถั่ว : ๒ โทธณ, ๔ ปรัสถ (prastha), ๒ กุฑว
- บทที่ ๔๖ เนยเหลว : ๑ ฆฎีกา (ghaṭikā), ๑๓ ปรัสถ,
นมข้น : ๑ ฆฎีกา ๑๔ ปรัสถ, ๒ กุฑว
- บทที่ ๔๗ นมสด : ๒๕ ปรัสถ, ๒ กุฑว
น้ำผึ้ง : ๒๑ ปรัสถ
น้ำอ้อย : ๑๕ ปรัสถ
- บทที่ ๔๘ น้ำมันงา : ๖ ปรัสถ, ๓ กุฑว
น้ำมันผลไม้^(๔๘) : ๒ ปรัสถ, ๒ กุฑว พร้อมด้วยเครื่องอุปกรณ์ที่ใช้ในการชำระบาป
ด้วยน้ำ
- บทที่ ๔๙ เครื่องอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีบูชา เช่น ผลไม้ ผัก ฯลฯ ไม่ได้ระบุไว้ในที่นี้
เพราะเป็นสิ่งที่ทราบกันดีเหลือเกิน คนย่อมจะทำได้เหมาะสมถูกต้องตามประเพณี
- บทที่ ๕๐ ผ้าสักหลาดอย่างบางสีขาวและแดง ๖๔๕ ชิ้น สำหรับเป็นเครื่องแต่งองค์
พระโพธิสัตว์^(๔๙) พร้อมด้วย (ผ้าสำหรับ) กลุมเตียงและเก้าอี้
- บทที่ ๕๑ เครื่องปูพื้นทำด้วยแพรเงิน ปูเพื่อป้องกันขุณรินที่จะมาได้ตอมพระบาทของ
พระโพธิสัตว์โลเกศวร และเทวรูปอื่น ๆ
- บทที่ ๕๒ การแจกจ่ายให้โดยไม่คิดมูลค่า^(๕๐) แก่ผู้ที่อยู่ในบ้านของครูอาจารย์และ
นักเรียนเป็นส่วนบุคคลดังนี้
ข้าว : ๒๒ ขาริ (khāri) ๒ โทธณ ๑๔ ปรัสถ

(๔๗) จำนวน ๔๓๐ องค์ในบทที่ ๔๐ นี้เพิ่มขึ้นอีก ๘๕ องค์ ดังที่แจ้งไว้ในบทที่ ๔๑-๔๓

(๔๘) พี.คอร์ดิเยร์ (P. Cordier BEFEO. VI, หน้า ๓๕) เติงถัมการที่จะใช้ศัพท์นี้ ซึ่งกว่าจะกลับมาใช้อีกทีนาน ก็
อยู่ถึงบทที่ ๖๐, ๑๓๕ ความใกล้เคียงบ่งให้เห็นว่าเป็นน้ำมันใส่ผม ซึ่งบางทีอาจจะใช้หลังจากการชำระด้วยน้ำแล้วก็ได้

(๔๙) ศิลปินจารึกปราสาทตาพรหม ได้บอกให้เราทราบแล้วว่าภายนอกเครื่องประดับซึ่งกล่าวถึงบ่อยๆ ในคำจารึก รูปจำหลักใน
สมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จะได้รับการตกแต่งด้วยเครื่องนุ่งห่มอย่างแท้จริง ทำด้วยผ้า (เหมือนกับพระพุทธรูปใน
ประเทศที่นับถือพุทธศาสนาในอินโดจีนที่ทรงเครื่องนุ่งห่มที่เป็นผ้าบ่อยๆ)

(๕๐) คำว่า สัตตร นอกจากมีความหมายโดยตรงว่า "พิธีการ, เครื่องสังเวย" แล้ว ยังมีความหมายว่ากิจกรรมที่น่าสรรเสริญ (ที่
สมควร, เป็นกุศล) และสถานที่ที่เจาะจงใช้เป็นที่พักแจกจ่ายอาหารให้แก่ผู้อื่นด้วย

- บทที่ ๕๓ ปริมาณข้าว (รวมขอด) กับส่วนที่กำหนดให้ใช้ในพิธีบูชาเทพเจ้านั้นเป็นจำนวน ๕๓ ขารี ๓ โทธ ๖ ปรัสถ^(๕๑) เป็นประจำวัน
- บทที่ ๕๔ สำหรับวัน ๕ คำ ๘ คำ ๑๒ คำ ๑๔ คำ และ ๑๕ คำ ในแต่ละปี^(๕๒) เทศกาลสงกรานต์ และงานนักขัตฤกษ์ทั้ง ๑๘
- บทที่ ๕๕ ส่วนที่ใช้เป็นประจำ^(๕๓) คือ ข้าวสุกที่มีคุณภาพดีเยี่ยม : ๕,๓๘๖ ขารี ๑๐ ปรัสถ
- บทที่ ๕๖ งา : ๑๔ ขาริกา ๓ โทธ ๒ กุฑว
ถั่ว : จำนวนเดียวกันเพิ่มอีก ๑๓ ปรัสถ ๓ โทธ (= ๑๕ ขาริกา ๒ โทธ ๑๓ ปรัสถ ๒ กุฑว)
- บทที่ ๕๗ เนยเหลว : ๑๕ ฆฎิกา ๘ ปรัสถ
นมข้น : ๖๘ ฆฎิกา ๑ อาฒก (ādhaka) ๒ กุฑว
- บทที่ ๕๘ นมสด : ๑๘ ฆฎิกา ๗ ปรัสถ ๒ กุฑว
น้ำผึ้ง : ๑๕ ฆฎิกา ๑ ปรัสถ
- บทที่ ๕๙ น้ำอ้อย : ๖๐ ฆฎิกา ๔ ปรัสถ ๒ กุฑว
น้ำมันงา : ๕๓ ฆฎิกา ๑๐ ปรัสถ
- บทที่ ๖๐ น้ำมันผลไม้สมควรใช้เป็นอุปกรณ์ในการชำระบาปด้วยน้ำ (accessoire des ablutions) : ๑๓ ฆฎิกา ๔ ปรัสถ
- บทที่ ๖๑ จำนวนทั้งหมดประจำปีสำหรับส่วนที่ใช้ในพิธีบูชาเทพเจ้านั้น ถ้าดูตามปริมาณก็มีต้นกำเนิดมาสองทาง^(๕๔) (นั่นคือ) สิ่งที่ได้มาจากส่วยสาอากรของหมู่บ้าน

- (๕๑) ๑๕ ขาริกา $\frac{1}{100}$ โทธ + ๒๒ ขาริกา $\frac{1}{100}$ โทธ ๑๔ ปรัสถ = ๕๓ ขาริกา ๓ โทธ ๖ ปรัสถ จำนวนที่แท้จริง ๑ โทธ มีค่าเท่ากับ ๑๖ ปรัสถ
- (๕๒) ศิลาจารึกปราสาทตาพรหม บทที่ ๔๖ คาดคะเนว่าเป็นวัน ๕, ๑๔ และ ๑๕ คำเท่านั้น
- (๕๓) จำนวนเหล่านี้ไม่ต้องสงสัยเลยว่าได้เพิ่มเข้ามาในส่วนประจำวัน ที่คำนวณไว้ข้างต้น อันที่จริง จำนวนเหล่านี้ทยอยกันไปจะนำมาพิจารณาเป็นสิ่งที่ใช้แทนจำนวนที่ต้องใช้ในโอกาสที่งานนักขัตฤกษ์ เพราะถ้าเรานับว่ามีวันนักขัตฤกษ์ประมาณ ๑๓๕ วันต่อปี (๘ หรือ ๑๐ วันต่อเดือน สุดแต่ว่าเดือนใดมี ๒๘ หรือ ๓๐ วัน นอกเหนือจากนี้ก็เป็นวันปีใหม่และวันนักขัตฤกษ์ทั้ง ๑๘ วัน) การคำนวณนี้ให้เห็นว่าจำนวนประจำปีเหล่านี้เหมาะสมกับส่วนเพิ่มเติมที่มีจำนวนเท่ากับครึ่งหนึ่งของส่วนประจำวัน
- (๕๔) การแปลตอนนี้เป็นกรณีพื้นฐาน เพราะคำว่า สัจญชย ทวิกุณิตัม (Sañcayā dvigunitam) อาจแปลได้และบางทีจะดีกว่าว่า “ทวีคูณสำหรับทรัพย์สินซึ่งมากกว่า” แต่ความหมายหลังนี้ชัดเจนน้อยกว่า ในคำอธิบายของข้าพเจ้า ซึ่งซึ่งข้อความนั้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นจำนวนเครื่องใช้ประจำปีทั้งหมด (ได้เป็นทวีคูณ - โดยส่วนประจำวัน ๓๖๕ บทที่ ๕๔ และบทต่อไป และเพิ่มเติมส่วนประจำปีสำหรับงานนักขัตฤกษ์เข้าไปในผลประโยชน์ส่วนนี้ - บทที่ ๕๔ และบทต่อไป) ที่ได้มาจาก ๒ แหล่ง คือ ส่วยสาอากรของหมู่บ้าน (บทที่ ๖๒ และบทต่อไป) และการจ่ายแจกของพระคลังสินค้าของหลวง (บทที่ ๑๘ และบทต่อไป) จากงบประมาณราชจ่าย (บทที่ ๔๔ ถึงบทที่ ๖๐) ทำให้เกิดงบประมาณรายรับตามมาด้วย (บทที่ ๖๑ - ๘๔) แต่ข้าพเจ้าต้องกล่าวว่าความพยายามที่จะทดสอบสิ่งของและจำนวนเหล่านี้เป็นการที่ผิดหวังพอใช้สำหรับงา จำนวนทั้งหมดที่ใช้ประจำปีแสดงไว้เป็น ๓๐,๑๕๒ ปรัสถ และจำนวนที่ได้รับเพิ่มเติมส่วยสาอากรของหมู่บ้านพร้อมด้วยเครื่องใช้ของพระคลังสินค้าของหลวงคือ ๒๘,๖๒๐ ปรัสถ ความแตกต่างมีเพียงเล็กน้อย แต่สำหรับน้ำผึ้ง การบริโภคประจำปีขึ้นสูงถึง ๘,๘๖๖ ปรัสถ เมื่อหมู่บ้านและพระคลังสินค้าจ่ายให้มากกว่า ๑๓,๐๐๐

- บทที่ ๖๒ ข้าวเปลือก : ๑๔๖.๘๕๑ ขาว
- บทที่ ๖๓ ข้าว (ที่เตรียมไว้) ใช้ในเวลาสราทธ ในเดือนมาฆ ในขณะที่มีตาล
๑ ต ๑ (๕๕) : ๗,๘๔๘ ขาว
- บทที่ ๖๔ งา : ๔๓๓ ขาว
ถั่ว : จำนวนเดียวกันลดลงเสีย ๑๐ ขาว ๑ โทรม (= ๔๒๒ ขาว ๓ โทรม)
- บทที่ ๖๕-๖๖ เนยเหลว : ๕๕๕ ฆฎีกา ๗ ๒๕ ปริสถ
นมข้น : ๓๗๘ ฆฎีกา ๑๐ ปริสถ
นมสด : ๖๓๕ (๕๖) ๖ ปริสถ
- บทที่ ๖๗ น้ำผึ้ง : ๔๕๔ ฆฎีกา ๕ ปริสถ
น้ำอ้อย : จำนวนเดียวกัน ลดลงเสีย ๓ ฆณี (= ๔๕๑ ฆฎีกา ๕ ปริสถ)
- บทที่ ๖๘ น้ำมันงา : ๓๑๕ ฆฎีกา ๓ ปริสถ
น้ำมันพืช : ๑๑๕ ฆฎีกา ๘ ปริสถ
- บทที่ ๖๙ เครื่องนุ่งห่ม ๒๒,๖๘๒ ชุด สำหรับเทวรูปและเครื่องนุ่งห่มเสื่อผ้าอื่น ๆ
- บทที่ ๗๐ กายาน : ๑ ตูลา (tulā) ๕๒ ปณะ (pana)
ยางสนขึ้น : ๑ ภาระ (bhāra) ๒ ตูลา ๑๐ กัฏฐีกา (kattikā)
- บทที่ ๗๑ ไม้จันทน์ (๕๗) : ๑ ภาระ ๓ ตูลา ๑๓ กัฏฐีกา
ขผึ้ง : ๑๐๐ ภาระ ๒ ตูลา ๑๑ ๒๕ กัฏฐีกา
- บทที่ ๗๒ แพะตัวเมีย ๔๒๓ ตัว นกพิราบ ๓๖๐ ตัว เท่ากับนกยูงและนกพิราบหรือ-
ตาล (haritāla)
- บทที่ ๗๓ พระราชาและเจ้าของที่ดินในหมู่บ้านมีศรัทธาขากหมู่บ้านให้ ๕,๓๒๔ แห่ง
- บทที่ ๗๔ กนทั้งชายและหญิงรวมทั้งสิ้น ๕๗,๘๔๐ คน

(๕๕) ตำนวนว่า สราทธมาฆปณาทิฐุ (ṣrāddhamāghāpanādīsu) อาจจะแปลได้ว่า “ขณะเมื่อเป็นตลาดแห่งสราทธ และมาฆ หรือ “ขณะเมื่อเป็นสราทธและตลาดแห่งมาฆ” สราทธ หรืองานคนตายมีขึ้นในเดือนกัทรบท (สิงหาคม - กันยายน) ในเดือนมาฆ (มกราคม - กุมภาพันธ์) ในอินเดียมีงานฤดูใบไม้ผลิ (วสันตบุญมี) ซึ่งตามศิลาจารึกปราสาทตาพรหม (บทที่ ๕๓) ว่าเป็นการฉลอง ๒ เดือนต่อมา คือ ในเดือนจัตราและในเดือนมาฆเช่นที่ชาวอินเดียมีงานใหญ่ของตนคืองานศิวราตรี ความสัมพันธ์ระหว่างงานเหล่านี้และจำนวนข้าวที่ระบุไว้ไม่ชัดเจน บางทีอาจจะเรียกเก็บส่วยสาอากรในโอกาสที่มีงาน และตลาดเหล่านี้ก็จะตั้งพลเมืองจากท้องถิ่นชนบทเข้ามาซึ่งเมืองหลวง

(๕๖) จะต้องมียหน่วยเป็นฆฎีกา (ghatī) อย่างแน่นอน เราประหลาดใจกันว่า ทำไมข้อความในจารึกจึงใช้คำว่า สังขยา ในเมื่อคำว่า ฆฎีกะ ก็ใช้เข้าบทโคลงได้ดีเช่นกัน

(๕๗) ที. คอร์ดิเยร์ — P. Cordier (BEFEO., III, หน้า ๔๖๖) ได้แปลคำว่า กฤษณา (krsnā) ว่า “มัสตาร์ดดำ” (“moutarde noire”) แต่เมื่อคำนี้ใช้ในที่นี้ และในบทที่ ๘๘ และ ๑๓๖ ก็อยู่ในจำพวกน้ำมัน ข้างเจ้าชอบให้ความหมายของคำนี้เป็นไปตามที่ใช้กันอยู่ในภาษาเขมรและภาษาไทยในปัจจุบันมากกว่า

บทที่ ๗๕ - ๗๗

(ในจำนวนดังกล่าวนี้ มี :)

หัวหน้า ๔๔๔ คน

คนใช้ คนกริ้วและอื่น ๆ ๔,๖๐๖ คน

สาวใช้ ๒,๒๕๘ คน ซึ่งเป็นนางรำ ๑,๐๐๐ คน

คนชกของบูชา ๔๗,๔๓๖ คน

บทที่ ๗๘

นี่คือสิ่งซึ่งต้องเอามาจากพระคลังสินค้าของหลวงในแต่ละปี

ข้าว : ๑,๓๒๘ ขารี ๒ โทณ

บทที่ ๗๙

ถั่ว : ๕๗ ขารี ๓ โทณ

งา : ๒๕ ขาริกา ๓ โทณ ๔ ปรัสถ

บทที่ ๘๐

เนยเหลว : ๒๓ ฆฎีกา ๖ ปรัสถ

นมข้น : ๓๐ ฆฎีกา ๘ ปรัสถ ๒ กุฑูว

บทที่ ๘๑

นมสด : ๓๑ ฆฎีกา ๖ ปรัสถ

น้ำผึ้ง : ๓๘๖ ฆฎีกา ๖ ปรัสถ ๒ กุฑูว

บทที่ ๘๒

น้ำอ้อย : ๑๖ ฆฎีกา ๖ ปรัสถ ๒ กุฑูว

น้ำมันงา : ๖ ฆฎีกา ๔ ปรัสถ

บทที่ ๘๓

เครื่องนุ่งห่มเทวรูปและอื่น ๆ ๓,๗๑๒ ชุด ๑๑๓ เตียง

บทที่ ๘๔

มุ้งแพรจีน ๓๒๓ หลัง หมอนอิง ๒๒ ใบ

บทที่ ๘๕

เสื่อจีน ๒๓ ผืน^(๕๘)

พริกไทย : ๑ ขาริกา ๑๒ ปรัสถ

บทที่ ๘๖

ขิง : ๒ ภาระ ๒ ตูลา ๑๑ ฎีกฎีกา

เกลือ : ๔ ขารี × โทณ

บทที่ ๘๗

ไม้จันทน์หอม : ๑ ภาระ ๕ (ตูลา)

ยางสนขึ้น : ๑ ภาระ ๓ ตูลา

บทที่ ๘๘

ไม้จันทน์ : ๑ ภาระ ๖ ตูลา

การบูร : ๓ กัฎฎีกา + มาษะ (māṣa)

บทที่ ๘๙

..... : ๖ กัฎฎีกา ๑๐ ปณะ

เส้นไหม : ๓ กัฎฎีกา, ...

บทที่ ๙๐

ห้วงทองและโคภิกษา (gobhiksā)^(๕๙) ทอง : ๒ มาษะ ๓ บาท ๑๒.....

(๕๘) แปลตามตัวอักษร: เตียงนอนของจีนทำด้วยใบไม้

(๕๙) เป็นคำที่ไม่ทราบความหมายซึ่งพบในประกาศของโรงพยาบาล (บทที่ ๒๕) และในศิลาจารึกปราสาทตาพรหม (บทที่ ๘๘ ๑๑๓, ๑๒๐)

- บทที่ ๕๑ กระจบ่อง, คนโทใส่น้ำ . . . . . ๘ ปณะ ๓ บาท . . . . . พิมพะกะ (bimbaka)
- บทที่ ๕๒ อ่าง (vases) ๑๓๑ ทำด้วยทองแดง : ๑ ตูลา + กัญจิกา . . . . .
๕ กัญจิกา ๒ ตูลา ๕ ปณะ
- บทที่ ๕๓ หีบเงิน ๕๒๐ ใบ
หนังวัวสีน้ำตาล ๑ ผืน มีร่องเท้าไม้และเขาสัตว์หุ้มทองและมีฝักคลุม
- บทที่ ๕๔ ไม้สีต่างๆ ๔ ตัว ช้าง ๔ เชือก ทาสหญิง ๒ คน ควาย ๒ ตัว จะต้อง
ได้รับในแต่ละปีจากพระราช
- บทที่ ๕๕ - ๕๗ สิ่งของที่ทำด้วยทอง : ๒๕๓ ปราสาท^(๖๐) และสิ่งอื่น ๆ อีกด้วยขามที่มีรูป
ครึ่งวงกลม ๑๘,๑๖๐ ใบ^(๖๑) และภาชนะเครื่องมือเครื่องใช้อื่น ๆ จำนวนทอง
ที่จำเป็น ในการประดิษฐ์สิ่งเหล่านี้ : ๓๐๐ ภาระ ๑๒ ตูลา
๓ กัญจิกา ๑๔ ปณะ ๑ บาท ๒ มายะ ๒ พิมพะกะ
เงิน : ๑๓๗ ภาระ ๒ กัญจิกา
- บทที่ ๕๘ เพชรพลอย ๓๕,๘๓๗ ชิ้น^(๖๒) : มีเพชร, หินมีค่าสีต่างๆ, หับทิม
- บทที่ ๕๙ ไข่มุก : ๑๑๒,๓๐๐ เม็ด
ทองแดง : ๗๓ ภาระ ๑ ตูลา ๓ กัญจิกา
- บทที่ ๑๐๐ ทองสัมฤทธิ์ : ๑๖, × ๑๐ ภาระ ๒ ตูลา ๑ กัญจิกา ๑๐ ปณะ
- บทที่ ๑๐๑ ขามทอง : ๒๐๐ ภาระ ๓ ตูลา ๓ กัญจิกา
ดีบุก : ๕๐๐ ภาระ ๒ ตูลา ๕ กัญจิกา
- บทที่ ๑๐๒ ตะกั่ว : ๕๒๔ ภาระ
เหล็ก : ๔๖๐ ภาระ ๔ ตูลา ๓ กัญจิกา
- บทที่ ๑๐๓ หอสูงเป็นชั้น ๆ ทั้งหมด ๑๐๒ หอ
ตอนที่สร้างด้วยหิน ๔๘๕ ตอน
- บทที่ ๑๐๔ ผนังกำแพงขนาด ๒,๒๓๘ × ๖ ฟุต ยาวติดต่อกันไปถึง ๕ ตำบล
- บทที่ ๑๐๕ ๒, × ๗๕ × ๖ ฟุต . . . . .^(๖๔)

(๖๐) ถ้าคำว่า ปราสาท ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงสิ่งที่มีขนาดเล็กเป็นรูปหอสูง (เป็นสถูปหรืออย่างอื่น) เราอาจจะยอมรับว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทาสีภายในโบสถ์ที่ใช้ทำพิธี ซึ่งบางโบสถ์มีผนังด้านในอุทิศเป็นรูปโกสีย์กัน เจาะจงว่าจะต้องทาบด้วยแผ่นโลหะอย่างแน่นอน

(๖๑) เป็นรูปกระโหลกศีรษะ หรือผลมะพร้าวครึ่งผล

(๖๒) คำว่า मुख (Mukha) ดูเหมือนจะมีค่าเท่ากับคำสันสกฤตในภาษาเขมร (sanskrit de khmèr) ว่า ถบ็อง(thbón) แปลว่า "ศีรษะ" และ "หินมีค่า" ด้วย

(๖๓) ในบทนี้และบทต่อ ๆ ไป (cf. supra, หน้า ๒๖๔)

(๖๔) การเปรียบเทียบข้อความในจารึกนี้กับข้อความในศิลาจารึกปราสาทตาพรหม ทำให้สามารถจะสันนิษฐานไว้ก่อนได้ว่าในที่นี้เป็นคู (รอบปราสาท)

บทที่ ๑๐๖	..... ของทางเดินที่ติดต่อกันไป ^(๖๕) ทุกตอน
บทที่ ๑๐๗	ห้องเล็กมีดทั้งหมด ๔๓๕ ห้อง
บทที่ ๑๐๘	อาจารย์ ๑ คน อาจารย์ผู้ช่วย ๑๕ คน
บทที่ ๑๐๙	พวกโยคินปฏิบัติตามธรรมะ ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด อธิบายหลักธรรมะ ..
บทที่ ๑๑๐	พวกโยคินเหล่านี้ทั้งหมดมีจำนวน ๓๐๘ คน ฝ่ายไสวณิกายมี.....๓๕....
บทที่ ๑๑๑	ประชาชนที่อาศัยอยู่ทั้งหมดขึ้นสูงถึงพื้น.....
บทที่ ๑๑๒ (๖๖)	พระราชาทรงอุทิศสุด ศรี วีรศักดิ์ ^(๖๗) และทรงจัดสร้าง.....ขึ้น
บทที่ ๑๑๓	พระองค์ได้ทรงจัดสร้างสุด ศรี ราชปตีศวร ^(๖๘) และชมมังกลารถจุฑามณี ^(๖๙) (ในตำบล) ที่มีชื่อว่า สิกญา ^(๗๐)
บทที่ ๑๑๔	ที่ ศรี ชยันตปุระ ^(๗๑) ที่วินชยปรวต ^(๗๒) และที่มรคัลปุระ ^(๗๓) ใน แต่ละตำบลเหล่านี้ พระราชาทรงสร้างพระรัตนตรัยขึ้น
บทที่ ๑๑๕	ศรี ชยราชธานี ^(๗๔) ศรี ชยันตนคร ^(๗๕) ชยสิงหวดี ศรี ชยวีรวดี

(๖๕) น่าจะเป็นทางเดินข้ามคู

(๖๖) บทนี้เริ่มต้นด้วยการใช้เครื่องหมายวรรคตอนที่แสดงถึงการตัดข้อความออกเสียบางตอน จากตอนนั้นไปไม่เป็นปัญหาอีกเลยเกี่ยวกับจารึกปราสาทพระขรรค์ แต่มีปัญหาเกี่ยวกับการเริ่มจัดตั้งอื่นๆ ของพระราชา

(๖๗) การจัดสร้างสิ่งนี้เป็นหนึ่งในสิ่งแรกเริ่มของรัชกาลนี้ อันที่จริง วีรศักดิ์ ได้กล่าวถึงในจารึกปราสาทตาพรหม บทที่ ๘๕ นาม ศรี ชยวีรศักดิ์-มหาเทวะ เขียนไว้บนกรอบประตูหอสถูปที่อยู่ทางทิศใต้ของปราสาทตาอ็อง (Pràsàt Tà An) [จากเรื่อง ประเทศเขมร ของ อายมอนีเอร์ (Aymonier), II, 367]

(๖๘) รูปจำหลักและวิหารนี้ไม่ใช่สมัยเดียวกัน

(๖๙) ปราสาทตาพรหมเป็นที่ซึ่งพระราชาได้ทรงสร้างพระรูปจำหลักของพระราชมารดา ศรี ชยราชจุฑามณี และรูปจำหลักของครูของพระองค์ คือ ศรี ชมมังกลารถเทว ชมมังกลารถจุฑามณี เป็นชื่อรวมของ ๒ นามนซึ่งอยู่ในจารึกหลักหนึ่งที่ปราสาทบาชน (n° 5, BEFEO., XXVIII, หน้า ๑๐๖)

(๗๐) ภาษาสันสกฤตคำว่า สิกญา หมายความว่า "ทราย" จารึกปราสาทบาชนกล่าวอ้างไว้ในหมายเหตุหน้าชื่อ ศรี ชมมังกลารถจุฑามณี ถึงคำเขมรว่า กสัจ (ksac) ที่มีความหมายว่า "ทราย" เช่นกัน

(๗๑) จารึกปราสาททาด จุม (Bât Cũm) (A, บทที่ ๑๕ และ B, บทที่ ๓๑ JA., ๑๕๐๘ [๒] หน้า ๒๕๐ และ ๒๕๖) เอ่ยชื่อ ชยันตปุระ ที่ซึ่งมีวิหารในพุทธศาสนาดังอยู่ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๐

(๗๒) พระรัตนตรัยแห่งวินชยปรวต กล่าวถึงในจารึกปราสาทบาชนหลักหนึ่ง (n° 5, BEFEO., XXVIII, หน้า ๑๐๖)

(๗๓) ชื่อทางภูมิศาสตร์นี้ มีลักษณะการออกเสียงที่พิเศษพอใช้ ปรากฏในที่นี้เป็นครั้งแรก เราอาจจะประหลาดใจถ้าหากว่าชื่อสมัยใหม่ว่า มงคัลโพเรย์ (Monkolbórei) ไม่ใช่คำสันสกฤต [มงคัลปุรี เมืองที่มีโชค] ที่ออกเสียงตามแบบพื้นเมืองกึ่งแบบภาษาไทย ในสัตศาสตร์ไทย คำ มรคัล (markhal) ปกติกลายเป็น มงคัล (mānkhôn) ซึ่งใกล้เคียงกับมงคน (mōngk'on) มังคัล (mangala) มาก

(๗๔) แม้ว่าชื่อนี้หมายความว่า "เมืองราชธานี, เมืองหลวงของศรี ชย (วรมัน)" แต่ก็มีทางเป็นไปได้ไม่น้อยเหลือเกินว่าในที่นี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับนครธรรม ภายใต้รัชสมัยของพระเจ้าชยวรมันที่ ๓ นครธรรมยังมีชื่อว่า ชโยธรปุระ เช่นเดียวกันกับที่ปรากฏในจารึกปราสาทจรุง (Pràsàt Crun (BEFEO., XXVIII, หน้า ๘๕) และจารึกปราสาทพระขรรค์ที่ก้าตังพูดกันอยู่ใน (infra, บทที่ ๑๒๒, ๑๒๕) น่าจะเป็นที่ประทับแห่งหนึ่งของพระราชาที่ทรงใช้ประทับชั่วคราวมากกว่า ซึ่งพระองค์ได้ประทับอยู่ก่อนหน้าและระหว่างที่มีการขยายและซ่อมแซมชโยธรปุระ เพื่อให้รู้แน่ชัดว่าเมืองต่อๆ ไปคือเมืองอะไร เราอาจจะตัดอุปสรรค ศรีชย ซึ่งเป็นคำที่พระราชาพระองค์นี้ทรงใช้เดิมหน้าคำที่เป็นชื่อสิ่งก่อสร้างที่พระองค์ทรงริเริ่มสร้างขึ้นออกเสียก็ได้ เหมือนอย่างที่เขาได้ตัดออกดังข้างต้นนี้

(๗๕) เรื่องของเมืองนี้ มาจาก supra, note 6

- บทที่ ๑๑๖ ละโว้ทยปุระ^(๑๖) สุวรรณปุระ^(๑๗) สัมพูกปฎิภูณะ^(๑๘) ชยราชปุรี^(๑๙)
ศรี ชยสิงหปุรี^(๒๐)
- บทที่ ๑๑๗ ศรี ชยวัชรปุรี^(๒๑) ศรี ชยสตะมกุปรี ศรี ชยราชกิริ ศรี ชยวีรปุรี
- บทที่ ๑๑๘ ศรี ชยวัชรวัต ศรี ชยกัรติปุรี ศรี ชยเกษมปุรี ศรี วิชยาทิปุรี^(๒๒)
- บทที่ ๑๑๙ ศรี ชยสิงหคราม, มัธยมครามกะ, สมเรนทรคราม, ศรี ชยปุรี
- บทที่ ๑๒๐ วิชาโรตตรกะ, ปุราวาส ในวิหารแต่ละแห่งทั้ง ๒๓ วิหารเหล่านี้
- บทที่ ๑๒๑ พระราชาทรงสร้างพระชยพุทธมหานาถที่ทำให้เกิดมีความสุขขึ้น เช่นเดียวกับ
กันกับพลับพลา ๑๐ หลังเพื่อเป็นของถวาย^(๒๓) บนริมฝั่งแม่น้ำยโสธร
- บทที่ ๑๒๒ บนถนนของยโสธรปุระไปสู่เมืองหลวงของจัมปา (พระองค์ได้ทรงสร้าง)
ที่พักเป็นตอน ๆ ไว้ ๕๗ แห่ง มีไฟพร้อม^(๒๔)
- บทที่ ๑๒๓ จากเมืองหลวงไปยังเมืองวิมาย^(๒๕) (มี) ที่พักพร้อมด้วยไฟ ๑๗ แห่งจาก
เมืองหลวงไปยังชวตี จากเมืองนี้ (คือ ชวตี) ไปยัง ชยสิงหวัต

- (๑๖) ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ข้าพเจ้าได้เสนอความเห็นไว้ด้วยความระมัดระวังในการที่จะแสดงว่าเมืองนี้มีชื่อว่าละโว้=ลพบุรี อยู่ด้วย (BEFEO., XXIX, หน้า ๓๒๗) การสันนิษฐานนี้ได้รับการสนับสนุนให้มั่นมากขึ้นโดยความจริงที่ว่าทั้งห้าชื่อที่ตามมานั้น ดูเหมือนจะเกี่ยวข้องกับเมืองที่ตั้งอยู่ในเขตเดียวกันมาก
- (๑๗) ชื่อ "เมืองทอง" นี้ นำมาเป็นชื่อเมืองในประเทศสยามทางตะวันตกหลายเมือง เช่น สุพรรณ อุทอง กาญจนบุรี ซึ่งเป็นที่ตั้งในสมัยโบราณทั้งสามเมือง สักการศาตร์ให้ชื่อเมืองสุพรรณเป็นพิเศษหลายชื่อ โดยมีจุดประสงค์ที่จะแสดงความไม่แน่นอนของชื่อสุวรรณปุระ
- (๑๘) ชื่อ สัมพูก ปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยก่อนเมืองพระนครหลวง อยู่ในจารึกที่พระพุทธรูปสมัยทวารวดีซึ่งขุดพบที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี [เรื่องการรวบรวมจารึกของสยาม (Recueil des Inscriptions du Siam) ของเซเดส์, II, หน้า ๑๔] ความแตกต่างกันของจำนวนตัวอักษรในพยางค์แรกนั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะขึ้นอยู่กับความจริงที่ปรากฏอยู่ในจารึกแห่งเมืองลพบุรี ซ่อนเป็นคำที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์มนุษย์ที่มาจากคำที่เป็นชื่อเมือง สิ่งที่เหลืออยู่เป็นเครื่องพิสูจน์น่าจะเป็นที่ตั้งของเมืองในสมัยโบราณในบริเวณลุ่มแม่น้ำ (เจ้าพระยา)
- (๑๙) ราชบุรี ที่ซึ่งอิทธิพลของขอมมีให้เห็นอยู่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ (BCAI., 1912, หน้า ๑๑๕, BEFEO., XXXI, หน้า ๓๘๔) พระศรีชยมหานาถ แห่งศรีชยราชปุรีมีองค์จำลองอยู่ในห้องโถงตรงทางผ่านห้องหนึ่งที่บ้านปราสาทขาม ด้านตะวันตก ตอนเหนือ (Inscr. n°3, BEFEO., XXVIII, n. ๑๐๕)
- (๒๐) น่าจะเป็นเมืองสิงห์มาก ซึ่งมีตราประทับทุกที่ทั้งที่ลักษณะขอมเด่นชัดเสียจนกระทั่ง แอล.เดอ ลาซองกิแอร์ (L. DE LAJONQUIÈRE) ได้จำแนกประเภทของสิ่งเหล่านี้ไว้ในรายชื่อโบราณสถานของเขมร (Inventaire des monuments du Cambodge) ที่เขาเขียนขึ้น (n°886, vol. III, หน้า ๔๖๐)
- (๒๑) คือ เพชรบุรี ซึ่ง แอล.เดอ ลาซองกิแอร์ ได้ศึกษาถึงโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในจำนวนหลายแห่ง คือ วัดกำแพงแดง ปรากฏในรายชื่อโบราณสถานของเขมร (n°887, vol. III, หน้า ๔๖๓) พระศรีชยพุทธมหานาถ แห่ง ศรี ชยวัชรปุรี มีองค์จำลองอยู่ที่ปราสาทขาม อยู่ในห้องโถงตรงทางผ่านห้องหนึ่งทางด้านเหนือตอนตะวันตก (Inscr. n°6, BEFEO., XXVIII, หน้า ๑๐๖)
- (๒๒) ศรี วิชยาทิปุรี ตามตัวอักษรแปลว่า "เมือง (ชื่อ) ศรี วิชัย เป็นต้น" อาจจะเป็นคำย่อเพราะความจำเป็นในฉันทลักษณ์สำหรับศรีวิชัยทิปุรี ซึ่งบทที่ ๑๒๖ (Infra) กล่าวถึงนั้นเป็นศาลาที่พัก
- (๒๓) ข้าพเจ้าแปลคำว่า ยาก (yāga) ในความหมายของยาคมนดชาป (yāgamandapa)
- (๒๔) เรื่องอาคารเหล่านี้ นำมาจาก supra, หน้า ๒๖๖ และ BEFEO., XL, หน้า ๓๔๗
- (๒๕) คือ พิมาย (cf. Infra, หน้า ๒๕๘ n. 6)

- บทที่ ๑๒๔ จากที่นั่นไปยังชยวีรวัต จากเมืองนี้ไปยังชยราชคิริ จากชยราชคิริไปยังศรี
 สุวรูป^๔
- บทที่ ๑๒๕ จากเมืองนี้ (คือ สุวรูป^๔) ไปยังยโสธรปุระ (ตามความยาวของถนน
 สายนี้) มีที่ปักพร้อมด้วยไฟ ๑๔ แห่ง มี ๑ แห่งที่ ศรี สุรยปรราวต
- บทที่ ๑๒๖ อยู่ที่ศรีวิชาตยปุระ แห่ง ๑ อยู่ที่ กัลยาณเสทิกะ แห่ง ๑ รวมทั้งสิ้น
 มี ๑๒๑ (ที่ปักซึ่งสร้างไว้เป็นตอน ๆ)
- บทที่ ๑๒๗ เทวรูปทั้งหมดที่สร้างด้วยทอง เงิน ทองสัมฤทธิ์ หิน ซึ่งรวมทั้งพระขมและ
 พระกาลด้วยนั้น ได้แบ่งส่งไปยังทุกจังหวัด เป็นจำนวนถึง ๒๐,๔๐๐ องค์
- บทที่ ๑๒๘ สิ่งที่ใช้ในพิธีบูชาเทพเจ้าเป็นประจำปี ซึ่งเป็นการบำรุงของคนที่อยู่ในบ้าน
 อาจารย์และนักศึกษานั้น มีจำนวนรวมทั้งสิ้น คือ :
- บทที่ ๑๒๙ ข้าวเปลือก : ๑๘๓,๑๕๐ ขาริกา
- บทที่ ๑๓๐ ข้าว : ๔,๕๓๓ ขาริกาที่ในเดือนภาทรบทและเดือนมาฆ
- บทที่ ๑๓๑ ถั่ว : ๒,๕๒๓ ขาริ
 งา : จำนวนเด็วกันลดลงเสีย ๓๗๘ ขาริ (= ๒,๕๔๕ ขาริ)
- บทที่ ๑๓๒ แขนเหล็ก : ๑,๖๖๔ ฆฎิ ๑๐ ปริสต์ ๒ กุฑว
- บทที่ ๑๓๓ นมขี้และนมสด : อย่างละ ๑,๗๖๖ ฆฎิ ๓ ปริสต์ (ไม่มีบทที่ ๑๓๔)
- บทที่ ๑๓๕ น้ำมันงา : ๕๑๔ ฆฎิ ๒ ปริสต์
 น้ำมันผลไม้มัน : ๒๓๖ ฆฎิ ๔ ๒ ปริสต์
- บทที่ ๑๓๖ ขางสนขี้ : ๒ ภาระ ๕ ตูลา ๒ กัญฎิกิ ๑๐ ปณะ
- บทที่ ๑๓๗ ไม้จันทน์ : น้ำหนักเท่ากัน
 ไม้จันทน์หอม : ๑ ภาระ ๑ ตูลา ๑ กัญฎิกิ ๑๘ ปณะ
 การบูร : ๑ ตูลา ๑ ๒ กัญฎิกิ ๕ ปณะ
- บทที่ ๑๓๘ กำยาน : ๔ ตูลา ๑๔ กัญฎิกิ ๓ ปณะ
 (ไม่มีบทที่ ๑๓๕)
- บทที่ ๑๔๐ ขี้ผึ้ง : ๓,๒๐๐ ภาระ ๓ กัญฎิกิ ๑๐ ปณะ
 เครื่องนุ่งห่มสำหรับเทวรูป ๗๕,๕๒๕ ชิ้น ๆ ล ๆ
 เตียง ๑,๖๖๖ ๆ ล ๆ
- บทที่ ๑๔๑ พระราชาและผู้ปกครองหมู่บ้านมีศรัทธาชกหมู่บ้านให้ ๘,๑๗๖ แห่ง

บทที่ ๑๔๒	ที่นับมี ^(๘๖) จำนวนนี้มี :	ข้าของพระเจ้าทั้งหญิงชายรวม ๒๐๘,๕๓๒ คน	ซึ่งใน
บทที่ ๑๔๓		การโรง ๕๒๓ คน คนงาน ๖,๔๖๕ คน	
บทที่ ๑๔๔		หญิง ๔,๓๓๒ คน เป็นนางรำเสีย ๑,๖๒๒ คน	
บทที่ ๑๔๕		เพื่อเป็นการบูชาเทวรูปเหล่านั้น จึงมี ทอง เพื่อใช้สร้างปราสาทและสิ่งอื่น ๆ ด้วยขามครึ่งวงกลมและของใช้อื่น ๆ : ๑๓๘ ภาชนะ ๑๒ กัญฉิก้า	
บทที่ ๑๔๖		เงิน : ๑๒๑ ภาชนะ ๑๒ กัญฉิก้า ๑๐ ปณะ	
บทที่ ๑๔๗		ทองแดง : ๓๒๓ ภาชนะ ๑ ตุลา ๑ กัญฉิก้า ๕ ปณะ	
บทที่ ๑๔๘		ทองสัมฤทธิ์ : ๕,๓๖๐ ภาชนะ ๒ ตุลา ๒ กัญฉิก้า	
บทที่ ๑๔๙		ขามทอง : ๒๐๐ ภาชนะ ๑ กัญฉิก้า ๑๖ ปณะ ดีบุก : ๑๔ ภาชนะ ๒ ตุลา ๔ กัญฉิก้า	
บทที่ ๑๕๐		ตะกั่ว : ๑,๒๐๐ ภาชนะ ๕ ตุลา เหล็ก : ๒,๐๐๐ ภาชนะ ๗ ตุลา ๖ กัญฉิก้า	
บทที่ ๑๕๑		เพชรพลอย เช่น ทับทิม ฯลฯ ๕๗,๓๒๘ เม็ด	
บทที่ ๑๕๒		ไข่มุก ๑๖๕,๒๒๒ เม็ด	
บทที่ ๑๕๓		หอสอง ๕๑๔ หอ สิ่งก่อสร้างด้วยหิน ๒,๐๖๖ ตอน	
บทที่ ๑๕๔		ผนังกำแพงยาวติดต่อกันขนาด ๑๖,๔๕๐ × ๖ ฟุต	
บทที่ ๑๕๕		กรอบนอกกว้างยาวขนาด ๖ × ๒๔,๖๒๘ ฟุต	
บทที่ ๑๕๖		สระน้ำรอบนอกกว้างยาวขนาด ๖ × ๕๓,๕๐๗ ฟุต ตั้งต้นจากแม่น้ำ ชยตฎาก ^(๘๗)	
บทที่ ๑๕๗		ห้องเล็กมิด ๑,๕๑๒ ห้อง คนที่อาศัยอยู่ในบ้านของเหล่านั้นนักศึกษา ๒,๕๘๕ คน	

(๘๖) ที่ "ในหมู่บ้านเหล่านั้น" หรือจะกล่าวให้ดีกว่าว่า "เพื่อเป็นการบูชาเทวรูปทั้ง ๒๐,๔๐๐ องค์" (ในบทที่ ๑๒๗) เพราะ
ความหมายที่ ๒ นี้เหมาะกับคำว่า อตุร (atra) ในบทที่ ๑๔๕ มากกว่า
(๘๗) ที่แม่น้ำพระขรรค์ หรือ วาล ราชทั (le Bârây de Práh Khān ou Vāl Rācdāk) Cf. st. XXXIV,
XLII และ CLXVIII

- บทที่ ๑๕๔ แต่ในปี ในเดือนธันวาคม เทวรูปที่เอียนามต่อไปนี้จะถูกนำมาที่นั่นคือ เจ้าแห่งมุนีทั้งหลายทางตะวันออก^(๘๘) พระศรีชัชวราชูจามณี^(๘๙)
- บทที่ ๑๕๕ พระชยพุทธมหานาถ ของ ๒๕ ประเทศ^(๙๐) พระสุกต ศรี วีรศักดิ์^(๙๑) พระสุกต วิมาบ^(๙๒)
- บทที่ ๑๖๐ พระกัทเรศวร^(๙๓) พระจามเปศวร^(๙๔) พระปลุกุโสเลศวร^(๙๕) ฯลฯ รวมกับเทวรูปที่อยู่ใกล้เคียงล้อมรอบเป็นจำนวนทั้งสิ้น ๑๒๒ องค์
- บทที่ ๑๖๑ - ๑๖๓ นั่นคือส่วนที่ใช้ในการบูชาเทพเจ้า ซึ่งต้องนำมาจากพระคลังหลวงในโอกาส

- (๘๘) พระปราศมุนีนาถ (Prācyamuñdra) องค์นี้ คือ พระปूरวตถาคต (Pūrvatathāgata) ในจารึกปราสาทพินานอากาศ (บทที่ ๘๑) ซึ่งเป็นชื่อที่ แอล. ฟิโน (L. Finot) ได้แปลไว้ว่า “ตถาคตองค์แรก (“Premier Tathāgata”, BEFEO., XXV, หน้า ๓๕๐) ในจารึกปราสาทพินานอากาศนี้ ก็กล่าวไว้เหมือนกับในที่นี้ คือพระพุทธรูปที่อยู่ทางทิศตะวันออก มีชื่อเหมือนกันคือ พระชัชวราชูจามณี ที่เป็นพระประธานของวัดตาพรหม เช่นเดียวกับส่วนหนึ่งของวัดบันไทย กไต (Bantāy Kdei) ดูเหมือนว่าแบบการก่อสร้างอย่างน้อยก็บางส่วนเป็นรุ่นราวคราวเดียวกับที่ ปราสาทตาพรหม มิฉะนั้นก็ก่อนอนุสาวรีย์แห่งนี้ และอีกประการหนึ่ง ที่ตั้งกุฏิซึ่งมีวัดบันไทย กไต นั้น ตั้งอยู่ในเขตตะวันออก [วิทย ปูรวทิส (visaya pūrvadiça), BEFEO., XXVIII, หน้า ๑๑๕] เราได้พยายามหาใบสลักที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทางตะวันออกที่บันไทย กไต
- (๘๙) พระมารดาของพระเจ้าชัชวรมันที่ ๑ ซึ่งฝากไว้ในปราสาทตาพรหม ภายใต้อลักษณะพิเศษของปรัชญาปารมิตา (จารึกปราสาทตาพรหม บทที่ ๓๖) กล่าวถึงในศิลาจารึกปราสาทพินานอากาศ บทที่ ๘๒ และในศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์, supra, บทที่ ๑๑๓
- (๙๐) Cf. supra, บทที่ ๑๑๕ ถึง ๑๒๑ ซึ่งมีปัญหาเรื่องวิหาร ๒๓ แห่งของพระชยพุทธมหานาถ ไม่ใช่ ๒๕ แห่ง
- (๙๑) Cf. supra, บทที่ ๑๑๒
- (๙๒) เป็นเรื่องเกี่ยวกับปราสาทพินาย กล่าวถึงในบทประพันธ์ในจารึกปราสาทพินานอากาศ (บทที่ ๘๘) เช่นกัน ซึ่งแอล. ฟิโน (L. Finot) ได้แปลไว้ไม่ใคร่ถกวิธี แทนที่จะแปลว่า “แต่เทพเจ้าแห่งวิมาบ (พินาย) ทรงนามว่า จัมเปศวร (Campeçvara) แต่พระพุทธรเจ้าและพระศิวิผู้ทรงนามว่า ปลุกุวัทริ (Prthvadri).....” ต้องแปลว่า “แต่เทพเจ้าทรงนามว่า จามเปศวร แต่พระพุทธรเจ้าวิมาบ และแต่พระศิวิผู้ทรงพระนามว่า ปลุกุวัทริ.....” เมื่อวิมาบ = พินาย ที่กล่าวถึงใน supra, บทที่ ๑๒๓ และในจารึกแห่งปราสาทพินาน (n°25, BEFEO., XXVIII, หน้า ๑๑๑ แทนที่จะอ่านว่า วิชเช อ่าน วิมาบ) การยืนยันว่าเป็นพินายในบัจจุบันนั้น เริ่มต้นด้วยคำจารึกหลักหนึ่งแห่งโบราณสถานนี้ซึ่งข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์ขึ้น ออกชื่อแม่ขั้วว่า กมรเต็ง ชคัท วิมาบ (le kamraten jagat vimāya) BEFEO., XXIV, หน้า ๓๔๖)
- (๙๓) เป็นพระนามของเทพเจ้าสมัยโบราณเชื้อสายพระศิวิองค์หนึ่ง เป็นที่นับถือของชาวเขมร ซึ่งเราทราบว่ามวิหารอยู่หลายแห่งเป็นต้นว่า วัตกุ [V. อ้างถึงในนครพนมตามตัวอักษรของเซเดส์สำหรับเรื่อง “ประเทศเขมร” ของ เอ็ม. อายมอนิเออร์ (M. Aymonier), BCAI., 1911, หน้า ๑๒๑, sub verbo, และ “จารึกของเขมร” I, หน้า ๓๑๖, s.v.] กล่าวไว้ในจารึกปราสาทพินานอากาศ บทที่ ๘๗)
- (๙๔) เชื้อสายวิญญูเทพซึ่งกล่าวถึงบ่อยมาก เป็นต้นว่าในศิลาจารึกปราสาทพินานอากาศ บทที่ ๘๘ และก่อนนั้น มีวิหารอยู่หลายแห่งเช่นกัน [จากนครพนมประเทศเขมร (Index du Cambodge) ของ อายมอนิเออร์, loc. cit., หน้า ๑๒๕ s.v.] ซึ่งแห่งหนึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง [จากศิลาจารึกปราสาทแปรรูป (Prè Rup) บทที่ ๒๑๒, จารึกของเขมร (Inscr. du Cambodge), I หน้า ๑๓๕] พระรูปของพระองค์ประดิษฐานอยู่ที่ปราสาทพินาน [จารึก n°25, BEFEO., บทที่ ๒๘, หน้า ๑๑๑ : อ่านว่า กมรเต็ง อัน ศรีชัชวามเป (สวร) กมรเต็ง อัน ศรีชยันต] และที่ปราสาทพระขรรค์ด้วย (supra, บทที่ ๓๘)
- (๙๕) เชื้อสายศิวเทพ กล่าวถึงในนามว่าปลุกุวัทริ ในจารึกปราสาทพินานอากาศ บทที่ ๘๘, และตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๑ ในศิลาจารึกปราสาทพระโงก (Práh Nôk) บทที่ ๑๐๐, ๑๒ และ ๕๑ (ISCC., หน้า ๑๖๖, ๑๖๘)

- ทอง : ๔ ปละ ๒ กัฏฐี
 เงิน : ๑๔ กัฏฐี
 ดื่บูกขาว : ๔ ตูลา
 เครื่องนุ่งห่มเทวรูป ๔๕๕ ชุด ๆ ๓ ๆ
 ข้าวสุก : ๑๐๐ ขาริกา
 น้ำหอม ๑๔๓ ขวด
- บทที่ ๑๖๔ เนยเหลว, น้ำมัน, น้ำอ้อย : อย่างละ ๑ มณี ๑๐ ปริสท
 รังผึ้ง : ๑ ตูลา ๕ กัฏฐิกา
- บทที่ ๑๖๕ ยางสนขี้และไม้จันทน์ : อย่างละ ๕ ตูลา
 นมขี้และนมสด : อย่างละ ๑ มณี ๑๐ ปริสท
- บทที่ ๑๖๖ พวกพราหมณ์ นับตั้งแต่ศรี สุรยภักฎิ พระราชาแห่งชาว, พระราชาขวน,
 พระราชาจามทั้งสอง ในแต่ละวันก็จะนำน้ำชำระบาปมาด้วยความเลื่อมใส
 สรัทธา^(๕๖)
- บทที่ ๑๖๗ เขาเล่ากันว่า พรานอชิตนทร ได้ถวายไม้กระดานแด่พระพุทธเจ้าเพียง
 แผ่นเดียว ก็ได้บรรลุถึงสวรรค์ชั้นเอกเหมือนไกรวาสुरะ (Bhairavāsura) คนเขาพูด
 กันถึงพระราชาองค์นี้ผู้ทรงถวายสิ่งต่าง ๆ เป็นจำนวนมากมาด้วยความเคารพแด่พระ-
 พุทธเจ้า เทพเจ้า พราหมณ์ และโยคี แทนราชบัลลังก์ปราสาททองปราสาทหิน และ
 ปราสาททองคำ^(๕๗) ว่าอย่างไรบ้าง?
- บทที่ ๑๖๘ ในชัยศรี ซึ่งเป็นเข็ญม รวมกันด้วยความระมัดระวังและความชำนาญ
 จากแผ่นดินซึ่งพระราชินีได้ทรงตกแต่งไว้อย่างน่าชมเชยนั้น พระราชาโปรดให้ขุดแม่น้ำ
 ชยตฎาก^(๕๘) เหมือนเป็นกระจงกึ่งที่ไซกตี มีสี่สระด้วยหินทอง และเพ็องระข่า
- บทที่ ๑๖๙ แม่น้ำนี้ ซึ่งมีแสงส่องสว่างด้วยแสงของปราสาททอง และมีสี่สระด้วย
 ด้วยสีแดงของดอกบัว เป็นประกาย ทำให้ระลึกถึงภาพกองโลหิตที่การควได้หลั่ง
 ออกมา^(๕๙)

(๕๖) บทนี้มาจาก *supra*, หน้า ๒๖๗

(๕๗) บางที่อาจจะต้องตัดข้อความเป็นอย่างอื่น และต้องเข้าใจว่าพระราชาทรงถวายราชบัลลังก์และหอสูง (ปราสาท) ซึ่งสร้าง
 ด้วยทอง ๆ ๓ ๆ หรือว่าทรงถวายทอง เพชรนิลจินดา งามต่าง ของปราสาทราชบัลลังก์ ในทุกวิถีทาง จะต้องพิจารณาว่า
 เหมือนการแต่งแบบสมหาร (samāhāra) นั่นคือ ให้คำแจกแจงซึ่งคำสุดท้ายเป็นคำนามกลาง ๆ อันที่จริงไม่สามารถ
 จะไปกันได้ กับราชบัลลังก์ที่เป็นปราสาท ๆ ๓ ๆ เลย เพราะแรกเริ่มเดิมทีมีคำว่า ปราชยัน ที่หมายความว่า “จำนวน
 มาก” และต่อมาเพราะมีความตรงข้ามในที่นี้ คือมีคำว่า เอก เป็นคำแรกขึ้นต้นบท แม้ว่าอสุรีได้ถวายไม้กระดานแผ่น
 เดียวแด่พระพุทธเจ้าเพียงองค์เดียว พระเจ้าแผ่นดินได้ถวายทรัพย์สมบัติแด่พระพุทธเจ้า เทพเจ้า พราหมณ์ และโยคี
 เป็นจำนวนมากมา ข้าพเจ้าก็ยังไม่พบว่าคำว่า อวทาน นั้นหมายถึงอะไรในบทนี้

(๕๘) ก็คือแม่น้ำพระขรรค์, cf. *supra*, หน้า ๒๕๗ และ ๒๖๘ และบทที่ ๓๓, ๔๒, ๑๕๖

(๕๙) การคว เป็นพระราชาของพวกจาม cf. *supra*, บทที่ ๒๕ การเปรียบเทียบกับโลหิตปรากฏอยู่แล้วในบทที่ ๓๒

บทที่ ๑๗๐ ภายใต้มัน (แม่น้ำ) มีเกาะเล็ก ๆ ที่มีชื่อเสียง เป็นสง่าอยู่กลางแม่น้ำ (ซึ่งล้อมรอบ) กวาดล้างรอยปาปของผู้ที่มาชำระบาป ใช้แทนเรือสำหรับข้ามห้วงวิญญูสงสารของสัตว์โลก^(๑๐๐)

บทที่ ๑๗๑ ได้ทรงกระทำงานที่เด่น ๆ และนำสรรเสริญเป็นจำนวนมากมาจนนับไม่ถ้วน เป็นผลสำเร็จโดยไม่หยุดหย่อน เป็นคุณประโยชน์แก่สิ่งที่มีชีวิตทุกสิ่ง พระราชาองค์นี้ได้ทรงกระทำงานเหล่านี้ตามพระราชประสงค์ เป็นพิเศษของพระบิดา เพื่อเป็นการแสดงความเลื่อมใสศรัทธา และความภักดีอย่างสูงสุดของพระองค์ ทรงประกาศพระราชปวารณาไว้ดังนี้ :

บทที่ ๑๗๒ “โดยเหตุที่ ผลงานที่ดีที่สุดได้แก่สัมมาแห่งดวงอาทิตย์^(๑๐๑) และวิชาความรู้^(๑๐๒) ข้าพเจ้าได้ทำลายความมืดที่ปกปิดทั้ง ๒ สิ่งนี้ (กौरสัมมาแห่งดวงอาทิตย์และวิชาความรู้) ไว้จนหมดสิ้น ทำให้พระบิดาของข้าพเจ้าทรงได้รับแสงสว่างซึ่งคนอื่น ๆ ไม่ได้รับ เพื่อจะทำให้สัตว์โลกข้ามห้วงวิญญูสงสารไปได้”

บทที่ ๑๗๓ ทรงเล็งเห็นถึงความถาวรของอนาคตที่ดี จึงได้ทรงแก้ไขข้อความที่ไม่ดีที่ถูกทำลายแล้วนั้น (เพื่อนำไปสู่) สุขกายสบายใจ ซึ่งเป็นเสถียรภาพแห่งธรรมะ พระราชาองค์นี้เป็นองค์แรกที่ทรงปกป้องเสถียรภาพแห่งธรรมะนั้น ได้ตรัสแก่พระราชาในอนาคตที่จะปกป้องเสถียรภาพนั้นต่อไป เป็นข้อความดังนี้^(๑๐๓)

บทที่ ๑๗๔ “เมื่อคนเราได้สูญเสียบุตร หรือสามีภรรยาตั้งนานมาแล้ว แม้ว่าเราจะรักบุตรและสามีหรือภรรยาจนหมดหัวใจ และถ้าเรามีบุตร สามี หรือภรรยาอื่น ๆ อีก เราจะยุติ (การสูญเสียนั้น) ด้วยการลืมความโศกเศร้าของเขาเสีย แต่เมื่อเราได้สูญเสียบิดาและมารดา เป็นผู้ที่เขาไม่สามารถจะหามาแทนได้ มาเป็นเวลาตั้งนานมากแล้วเช่นกัน ความเศร้าโศกของเขาย่อมไม่มีกำหนดที่สิ้นสุด

บทที่ ๑๗๕ เช่นเดียวกัน เพื่อเป็นการระลึกถึงพระบิดา พระมารดาของข้าพเจ้า และคุณงามความดีของทั้งสองพระองค์อันประมาณค่ามิได้ ซึ่งก่อให้เกิดความภักดีที่วัดไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงได้ทำงานที่มีผลดีเหล่านี้ตามพระประสงค์ และความตั้งพระทัยของทั้งสองพระองค์ พระราชาทั้งหลาย ถ้าต้องการแสดงความกตัญญูก็สามารถจะทำได้ โดยการรักษาและถนอมสิ่งเหล่านี้ไว้และเก็บ ผลประโยชน์ที่ดีเยี่ยม ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติตามธรรมะควรจะได้รับ

(๑๐๐) เกี่ยวกับปราสาทนาคพันอย่างแน่นอนที่เดีว ซึ่งกล่าวถึงแล้วในบทที่ ๔๑ ในชื่อว่าราชยศรี

(๑๐๑) โดยเหตุที่ได้ทาทองตามวิหารต่าง ๆ ทั่ววัดที่ทรงสร้างเหล่านั้น

(๑๐๒) โดยเหตุที่มีคำสอนและการศึกษามาจากวัดเหล่านี้ ซึ่งเป็นพยานในการกล่าวถึงการฟื้นฟูหลายสิ่งหลายอย่างของอาจารย์และนักศึกษาเช่นนี้ว่าเป็นความจริงเช่นเดียวกัน (บทที่ ๕๒, ๑๐๘, ๑๒๘, ๑๕๗)

(๑๐๓) บทนี้มาจาก BEFEO., XL หน้า ๓๒๘

- บทที่ ๑๑๖ โดยไม่ต้องสงสัย พระราชาทั้งหลายทรงสร้างหลักเกณฑ์เพื่อปกป้องคุ้มครอง (งานเหล่านี้) โดยไม่ได้รับการขอร้องเช่นกัน เพราะหลักเกณฑ์นั้นก็ผูกมัดให้พระองค์ต้องปกป้องคุ้มครอง (งานเหล่านี้) ด้วย พระราชาทั้งหลาย แม้ว่าข้าพเจ้าจะทราบเช่นนั้นแล้ว ข้าพเจ้าขอวิงวอนท่านจงเป็นห่วงเป็นกังวลที่จะปกป้องคุ้มครองสิ่งที่ข้าพเจ้าริเริ่มขึ้นเหล่านี้ต่อไปโดยไม่หยุดยั้ง
- บทที่ ๑๑๗ ในสิ่งที่ริเริ่มขึ้นนี้ คนทั้งชายและหญิงรวมทั้งชาวเมืองจามปะ และเมืองญวนพร้อมทั้งชาวเมืองพุกาม และรวัญ^(๑๐๔) มีจำนวน ๓๐๖,๓๗๒ คน^(๑๐๕) หมู่บ้านมีจำนวน ๑๓,๕๐๐ หมู่บ้าน^(๑๐๖) ซึ่งทั้งหมดคนสร้างด้วยหินหรือไม้ ใช้เป็นเครื่องบูชาเทพเจ้า ซึ่งทั้งหมดคนจะต้องได้รับการรักษาไว้โดยครบถ้วนสมบูรณ์อย่างเด็ดขาด
- บทที่ ๑๑๘ สำหรับคนเหล่านี้ผูกพันกับสิ่งที่ริเริ่มขึ้นมานี้ ต้องส่งข้าวปีละ ๔๐๐,๑๒๖ ขารีโดยไม่ขาดตกบกพร่อง เป็นเหมือนเครื่องบูชาเทพเจ้า พื้นแผ่นดินที่เป็นแหล่งรายได้ ซึ่งยกให้แก่การริเริ่มเหล่านี้ ไม่ต้องถูกนำมาใช้ประโยชน์ (เพื่อการอื่น) และผู้ที่มีรายได้สูงกว่าที่เป็นจริงจะต้องโกงเอามาจากส่วนที่บูชาเทพเจ้า^(๑๐๗)
- บทที่ ๑๑๙ โอรสที่เกิดจากราเชนทรเทวี มเหสีองค์สำคัญของพระเจ้าศรีชัยวรมันเป็นผู้ที่เด่นที่สุดในหมู่ผู้ซึ่งได้รับการศึกษาอบรมมาดี เป็นขอดนักรบ เป็นผู้ชนะความรักด้วยความงามของพระองค์ เป็นที่ขยอช่องได้รับเกียรติสูงในหมู่ผู้ศึกลาศิลปต่าง ๆ เป็นผู้ปฏิบัติตามธรรมะที่ดั่งที่สุด เจ้าชายองค์นี้ทรงพระนามว่า ศรี วัชรกุมาร ทรงแต่งถ้อยคำสรรเสริญที่ดั่งเขียนนี้

(๑๐๔) ชาวจามปะ คือพวกจามและชาวญวน คือ พวกเวียดนาม ชาวพุกาม หรือ พวกปะกัน (gens de pagan) คือพวกพม่า (les Birmans) ได้กล่าวถึงชื่อเหล่านี้แล้วในจารึกจาม (les inscriptions chames) (JA., 1891, [I], หน้า ๔๘, BEFEO., III, หน้า ๖๓๔ และ XV, [2], หน้า ๑๘) และในศิลาจารึกปราสาทพรหมบทที่ ๖๓ ชาวรวัญ หรือ รพัญ (Les Rvañ ou Rbañ) นั้นจะบ่งว่าเป็นพวกไหนได้ยากกว่า เขาพยายามจะดูคำที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์นี้ว่าเป็นคำเดียวกับ รมัญ (Rmañ), “มอญ” หรือ “เปก ออง” (“Môn” ou “Pégouan”)

(๑๐๕) จำนวนนี้ได้มาจากการรวมจำนวนคนในบทที่ ๑๔ ที่เกี่ยวข้องกับปราสาทพระขรรค์ กับจำนวนคนในบทที่ ๑๔๒ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งก่อสร้างอื่นๆ

(๑๐๖) จำนวนนี้กล่าวถึงแล้วในบทที่ ๒๒ ได้มาจากวิธีเดียวกัน โดยการรวมยอดจำนวนในบทที่ ๑๓ และบทที่ ๑๔๑

(๑๐๗) นี่คือนักคิดเหมือนข้อความในจารึกจำเป็นที่ต้องกล่าว การทะนุบำรุงสิ่งก่อสร้างของพระราชนัน จำเป็นต้องเก็บส่วยสาอากรเป็นธรรมดา ซึ่งเราก็ได้เห็นการคำนวณและแจกแจงไว้ว่ามีจำนวนสูงมาก สิ่งเหล่านี้ได้มาจากผลิตผลบางส่วนที่ดิน ซึ่งเป็นส่วนที่เจ้าของที่ดินมอบให้ บางทีก็มีใช้ด้วยใจสมัครเสมอไป อาจเป็นไปได้ว่าเจ้าของที่ดินบางคน เมื่อยกที่ดินให้ก็ได้แจ้งจำนวนที่ผลิตจะได้รับจากที่ดินเหล่านี้ไว้เกินกว่าความเป็นจริง เพื่อที่จะได้ขายพื้นที่ของตนได้มากขึ้นอีกแม้สักเล็กน้อย การปฏิบัติเช่นนี้ มีผลลัพธ์ คือ เงินที่ขาดไปในการผลิตผลจากส่วยสาอากร (เพราะแจ้งจำนวนเกินไว้) นี้ ข่มเสี่ยงกับการสมดุลงบประมาณตามปกติของสิ่งก่อสร้างเหล่านี้

หลักที่ ๑๑๗

ศิลาจารึกหลักใหม่ค้นพบในพระนครศรีอยุธยา

ของ

ศาสตราจารย์ ขอร์ช เซเดส์

ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปล महाคำ ทองคำวรรณ ตรวจแก้

บทความนี้ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศส ในวารสารสยามสมาคมเล่มที่ ๓๕ ตอนที่ ๑ เดือน
กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๔ (พ.ศ. ๒๔๘๗) หน้า ๗๓-๗๖ มีใจความดังต่อไปนี้

ในการตัดถนนในพระนครศรีอยุธยาเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้ค้นพบแผ่นศิลา
มีจารึกสองด้านอยู่ในเนินดินใกล้กับโบสถ์พราหมณ์หรือเทวสถาน ทางทิศตะวันออกของตัวเมือง
พระนครศรีอยุธยา ใกล้กับสะพานเก่าซึ่งมีนามว่าสะพานซีกุน ข้ามคลองซีกุน

ไม่ทราบว่ามีศิลาจารึกหลักนี้มาจากไหน ตามสภาพที่ค้นพบก็อาจกล่าวได้ว่า คงอยู่ที่นั่น
มาตั้งแต่ครั้งพระนครศรีอยุธยายังเป็นราชธานี เราไม่สามารถทราบได้ว่าศิลาจารึกนี้อยู่ที่นั่นมาตั้งแต่
แรกสร้าง หรือนำมาจากที่อื่น แต่ก็คงจะนำมาจากที่อื่นมากกว่า ปัจจุบันจารึกนี้อยู่ในพิพิธภัณฑ
สถานแห่งพระนครศรีอยุธยา

พื้นศิลาที่มีจารึกสูงประมาณ ๔๕ เซนติเมตร และกว้าง ๒๒ เซนติเมตรทั้งสองด้าน
ด้านแรกมีจารึกภาษาสันสกฤต ๑๘ บรรทัดแต่งเป็นโคลงทั้งหมด ยกเว้นบทที่ ๖ (บรรทัดที่ ๑๑-๑๒)
ซึ่งแต่งเป็นอารยา

จารึกเริ่มต้นด้วยการสรรเสริญ ๒ บท คือ บทแรกสรรเสริญพระศังกร (ศิวะ) และ
บทที่ ๒ สรรเสริญนางปารพตีซึ่งรวมกับพระศิวะภายใต้รูปปอรรณาริ ต่อจากนั้นจึงกล่าวถึงราย
พระนามพระราชแห่งอาณาจักรจามาศปุระ ชื่ออาณาจักรนี้ยังไม่เคยมีกล่าวไว้ในจารึกอื่น ๆ ที่ค้นพบ
กันในแหลมอินโดจีน พระราชองค์แรกซึ่งไม่ได้บอกศักราช ทรงพระนามว่าภกทัตต์ ผู้ที่สืบต่อ
ลงมาจากพระเจ้าภกทัตต์องค์หนึ่งทรงพระนามว่าสุนทรปราคกรม พระเจ้าสุนทรปราคกรมทรงมีโอรส
ทรงพระนามว่าสุนทรธรรมัน พระเจ้าสุนทรธรรมันทรงมีโอรส ๒ องค์

องค์พี่ทรงนามว่านรปติสิงหธรรมัน ได้เสด็จขึ้นครองราชย์แห่งอาณาจักรศรีจามาศ
องค์น้องทรงนามว่า มงคลธรรมัน ได้โปรดให้สร้างจารึกหลักนี้เพื่อฉลองการสร้างพระรูปพระชนนี
เป็นพระเทวี คือ ชายาของพระศิวะ เมื่อศักราช ๘๕๕ (พ.ศ. ๑๔๙๐)

ราชวงศ์นี้ได้ปรากฏขึ้นในศิลาจารึกหลักนี้เป็นครั้งแรก และแตกต่างไปจากราชวงศ์ที่
ปกครองอาณาจักรขอมอยู่ในขณะนั้น ขณะนั้นพระราชแห่งอาณาจักรขอม คือ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๔
ซึ่งประทับอยู่ที่โชก การกยาร์ (Chok Gargyar) หรือเกาะแกร์ (Koh Ker) พระเจ้าภกทัตต์ มี

พระนามเช่นเดียวกับพระราชที่ปกครองอาณาจักรในแหลมมลายูที่ชาวจีนเรียกว่าลั๋งยาเสี้ยว ใน พ.ศ. ๑๐๕๘ พระเจ้าภคทัตต์แห่งอาณาจักรลั๋งยาเสี้ยวเป็นโอรสของพระราชที่ซึ่งภายหลังที่ได้เสด็จไปประทับอยู่ภายในประเทศอินเดียแล้ว ก็ถูกพวกขุนนางในราชอาณาจักรเชอเชญให้เสด็จกลับมา และได้ทรงครองราชย์อยู่นานถึง ๒๐ ปี แต่ค่านามภคทัตต์นั้นก็คือนามที่มีอยู่ทั่วไป และเราก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่า พระเจ้าภคทัตต์แห่งอาณาจักรศรีจันนาสะกับพระเจ้าภคทัตต์แห่งอาณาจักรลั๋งยาเสี้ยวนี้เป็นองค์เดียวกันหรือไม่

จารึกด้านที่สอง ๑๗ บรรทัดให้คำวิสามานยนามซึ่งมีคำเขมรว่า “ขุญ (ทาส) ” นำหน้าวิสามานยนามเหล่านี้ก็เป็นภาษาเขมรเช่นเดียวกัน และคำนำหน้าที่ใช้ว่า “ โฆ ไต สี กุวารุ ” ก็เป็นเช่นเดียวกับที่มีปรากฏอยู่ในจารึกเมืองพระนคร (Angkor) ประเทศกัมพูชาในขณะนั้น จารึกด้านนี้ยังใช้คำเขมรอีกหลายคำ เป็นต้นว่า “ กุญ (เด็ก) เปามุวายุ (เด็กอ่อน) รตุยฺร (เด็กกำลังเดิน ๒ คน รุโนจ (พระจันทร์ข้างแรม) จตุมตุ (ทั้งหมดหรือไม่เป็นหมัน) ทุญมฺปฺราม (หัวคู) ”

ดังนั้นใน พ.ศ. ๑๔๘๐ ก่อราว ๓๐๐ ปีภายหลังศิลาจารึกภาษามอญซึ่งค้นพบที่เมืองลพบุรี และราว ๑๐๐ ปีก่อนศิลาจารึกขอมใน ศักราช ๘๔๔-๘๔๗ (พ.ศ. ๑๕๖๕-๑๕๖๘) ในพระนามของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ แห่งเมืองพระนครในประเทศกัมพูชา ดินแดนแถบพระนครศรีอยุธยาก็ตกเป็นของอาณาจักรหนึ่งซึ่งยังไม่ได้เข้าร่วมอยู่ในอาณาจักรขอม แต่ลักษณะขอมก็ได้เข้ามาแทนที่ลักษณะมอญแล้ว เป็นการแผ้วถางทางในการที่พระราชที่แห่งเมืองพระนครในประเทศกัมพูชาจะได้ทรงรวมอาณาจักรนี้ในเวลาต่อมา

สำหรับอาณาจักรที่ชื่อว่าศรีจันนาสะหรือจันนาสะปุระแห่งนี้ เราก็ยังไม่สามารถกล่าวได้ในปัจจุบันว่ามีอาณาเขตกว้างขวางแค่ไหน และมีราชธานีอยู่ที่พระนครศรีอยุธยาหรือที่เมืองอื่น ๆ เป็นต้นว่า เมืองลพบุรี

จารึก

ด้านที่ ๑

๑	(๑) เนตรราชจิวรุตทุกฐกาแมน	สงกเรน ชิตนุ ฐรวม
	(๒) โลกทาหกษาทุ กุโย	โย รทุเชนุทุสุวรทุทลาธระ //
๒	(๓) นมทุธวี หรเทหารทุธ-	หาริณี หิมวตสุตาม
	(๔) อมฺวา น เวติ สาสงกั	ปสุยติ สุม กุโหปี ยาม //
๓	(๕) กุญฺโซ กุริโย กุวนุ	กุตกุตวิภูษณะ
	(๖) ศรีกุโย ภกตตาทายาศุ	จานาศปุระภูษะ //
	(๗) ตทนฺวเย วุฑทุชกลศุ	ศรีสุนทรปรากรมะ
	(๘) กุลมทุทุโยตยนฺมาสีทุ	กคณณ จนุทรมา อิว //
๔	(๙) ยศุ ศรีสุนทรวรมมาชยะ	กานตุยา เสานทรยชธาธินาม
	(๑๐) วีราณามธิกศุ สกตุยา	ตสุยาคุรัตนโย ภาวตุ //
๖	(๑๑) ศรีมทุวปุรสย สุตศุ	
	ศรีนรปติสิงหวรมมสังฺญ โยะ	
	(๑๒) ศรีจานาศาธิปติศุ	
	ศรีปติริว วิกรเมนาสีตุ //	
๗	(๑๓) ตศุย มงฺกถวรมมาชโย	โย นุโย ธิกธิธฤติะ
	(๑๔) วีรยชคามภีรยชมาชฺรยช-	เศารโยสุวรยชช - -
๘	(๑๕) นเวนุทุริโยสวรยชศเก	เทวีสีสุธา - - -
	(๑๖) ชนนี่ปฺรติมา เปราธ-	ปฺรติ - - - -
๙	(๑๗) - ตีริตี วจสุ เตน	สี - - - -
	(๑๘) - - วรปณ - -	- - - - -

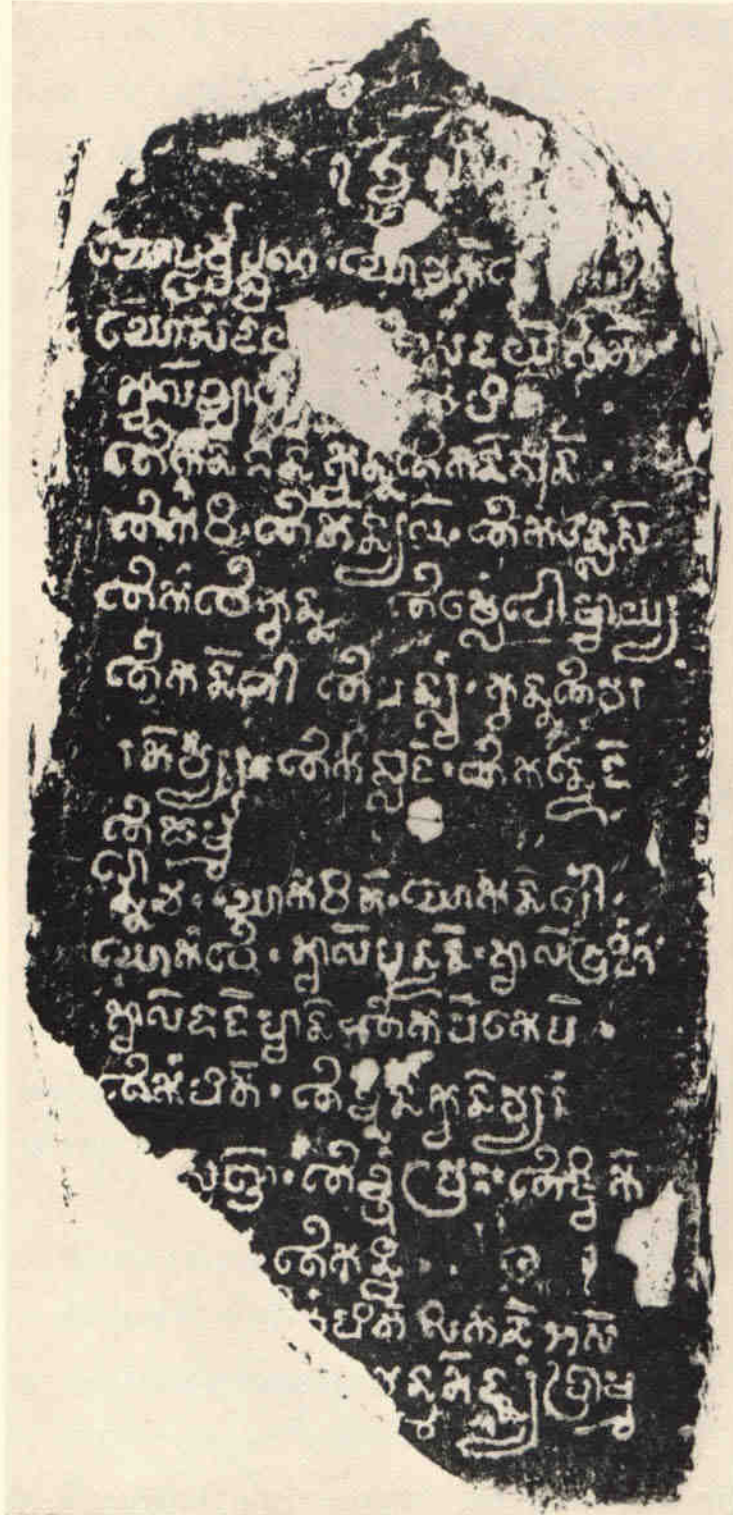
หลักที่ ๑๑๗

ด้านที่ ๑

หลักที่ ๑๑๗

ด้านที่ ๒

ด้านที่ ๒

// ขุณฺ์ //

(๑) โฆ ปุรุว ฤณ. โฆ จก --- (๒) โฆ ส้อย (โฆ) ส้อย โสต. (๓) กวาด ขุสาย --- กปีต. (๔) ไต กน - อิน กอนนุ ไต กนสนุ. (๕) ไต กวี. ไต กนุยาต ไต กนุเสต. (๖) ไต กไว กอนนุ ไต เถลึ เปา มวายุ. (๗) ไต กนเร ไต ปนสว. กอนนุ ไต วร (๘) รต วุข. ไต กนลาจ. ไต กนเทง (๙) ไต ธรรม

(๑๐) รุโน - จ. โฆ กวิต. โฆ กนเร. (๑๑) โฆ กไว. กวาด ปนทน. กวาด วรหิ (๑๒) กวาด ทงหวน. ไต กปเกป. (๑๓) ไต กปีต. ไต ขนนุ กอน วุข (๑๔) --- สุธ. ไต ขุณฺ์ วุระ. ไต ขุวิก (๑๕) ---- ไต กนุธิ. // (๑๖) ----- กปีต สี กน. อส (๑๗) ----- จนมต ทนุย์ ปรามม

คำแปล

๑. พระสังกร (ศิวะ) เป็นผู้ที่มิช้ขันนะเสมอ พระองค์ผู้ทรงเผาผลาญกามะ (กามเทพ) ด้วยเพลิงจากพระเนตร และทรงตัด (บนมวยพระเศศา) ด้วยกลีบดอกไม้สวรรค์ คือ ดวงจันทร์ ครั่งชก ทั้งนี้ ก็เพราะไม่ต้องการให้โลกถูกเผา (ด้วยรัศมีของพระองค์)

๒. ขอสรรเสริญแต่ธิดาของพระหิมวัต ผู้ซึ่งเข้าไปรวมกับครั้งหนึ่งขององค์พระหระ (ศิวะ) และพระกุหะ (สกันทหรือขันธกุมาร) ก็ทรงจ้องมองด้วยความประหลาดพระทัย พร้อมกับรับสั่งว่า “นี่คือพระมารดาของข้าพเจ้าหรือไฉน”

๓. มีพระราชหลายองค์ผู้ทรงมั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติแห่งโลก ผู้ทรงมีโชคลากได้ ปกครองดินแดนแห่งจนาปุระ พระองค์แรกทรงพระนามว่าภกทัตต์

๔. พระองค์ทรงมีผู้สืบทอดทรงพระนามว่าศรีสุนทรปรากรม ผู้ทรงกระทำให้ศิลป์เจริญ รุ่งเรือง (หรือกลาคือส่วนแห่งดวงจันทร์) และกระทำให้ราชวงศ์ของพระองค์รุ่งเรืองดังดวงจันทร์ ในฟากฟ้า

๕. โอรสองค์แรกของพระองค์ทรงพระนามว่าศรีสุนทรวรมัน ทรงมีความงามเป็นที่หนึ่ง แห่งบุรุษงามทั้งหลาย มีความกล้ากล้าเป็นที่หนึ่งแห่งวีรบุรุษทั้งหลาย

๖. โอรสของพระองค์ผู้นำชื่นชมทรงพระนามว่าศรีนรปติสิงหรวมัน ทรงมีอำนาจเป็น อธิบดีแห่งศรีจนาสะ ดูดั่งพระวิษณุทรงเป็นบดีแห่งพระศรี

๗. โอรสองค์รองทรงพระนามว่ามงคลวรมัน ประกอบไปด้วยพระสติปัญญาอันหนักแน่น --- ด้วยพระกำลัง พระสุขุมกำมگیرภาพ พระเมตตา พระทัยกล้ากล้า พระยศอันสูงส่ง

๘. ในสกซึ่งกำหนดด้วยอำนาจเหนือมนุษย์ ๘ อวัชวะความรู้สึก ๕ และ ๕ (๑) -----
 -- ประติมาพระมารดามีลักษณะดังพระเทวี --- ด้วยความรักอย่างลึกซึ้ง -----
 ๙. --- ตำเนียงที่ทรงเปล่งออกมา ---

(๑) เลขทั้ง ๓ ตัวนี้ ได้แก่มหากัถราช ๘๕๕ (พ.ศ. ๑๔๘๐) คือเลข ๘ แปลมาจากศัพท์สันสกฤตว่า "ไอศูวรูย" เลข ๕ แปลมาจากศัพท์สันสกฤตว่า "อินุทริย"; และเลข ๕ ก็แปลมาจากศัพท์สันสกฤตว่า "นว" อย่างภาษาบาลี ทั้งนี้ เพราะภาษาสันสกฤตในสมัยนั้นนิยมใช้สังขยาอยู่หลายอย่าง คือ (ก) สังขยาธรรมคา เช่น เอก = ๑, นว = ๕ (ข) ใช้อักษรแทนตัวเลข ซึ่งเรียกกันว่า "อักษรสังขยา-ภาษาสันสกฤต" เราเรียกว่า "เลขหงษ์ปายา" หรือ "เลขแบบหงษ์ปายา" คือ

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๐
 ก ข ค ง จ ฉ ช ฉ ญ
 ฎ ฐ ท ฒ ณ ศ ถ ท ธ น
 ป ผ พ ภ ม
 ย ร ล ว ศ ษ ส ห อ

(ดูคำอธิบายในสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๒ หน้า ๗๕๕ หรือในศิลปากร ปีที่ ๒ เล่ม ๔ ธันวาคม ๒๔๘๑ หน้า ๗๐)

และ (ค) ใช้ศัพท์ (ซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า มีจำนวนทั้งสิ้นเท่าไร) แทนตัวเลข ซึ่งเรียกกันว่า สกเทศสงขยา เช่น ไอศูวรูย = ๘, และอินุทริย = ๕ ที่ใช้ในศิลาจารึกหลักนี้ แต่การเรียงคำให้เรียงตามแบบอักษรสังขยาภาษาสันสกฤต หรือ เลขหงษ์ปายา ทั้งสิ้น ตัวอย่างจำนวนเลข ๘๕๕ ต้องเรียงเป็น ๕๕๘ และใช้สนธิให้สละสลายด้วย เช่น นเวนุทริโยศูวรูย เป็นต้น

ฉ้า ทองคำวรรณ

หลักที่ ๑๑๘

ศิลาจารึกบ่ออีกา

ของ

ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์

ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปลจากภาษาฝรั่งเศส นายจำลอง คำวรรณ ตรวจแก้

จารึกหลักนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่อง จารึกแห่งประเทศกัมพูชา (Inscriptions du Cambodge) เล่มที่ ๖ ก.ศ. ๑๕๕๔ ของศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ หน้า ๘๓-๘๕ และมีข้อความดังต่อไปนี้

ดินแดนซึ่งมีชื่อว่าบ่ออีกาตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเมืองราชสีมาเก่า ในบรรดาโบราณวัตถุที่ค้นพบ ณ สถานที่แห่งนั้นก็มีจารึกศิลาทรายสีแดง ขนาด ๑.๑๐×.๕๖×.๒๕ เมตร หลักหนึ่ง ซึ่งแตกออกเป็น ๒ ชิ้น แต่ละด้านมีจารึกภาษาสันสกฤต ใช้ตัวอักษรสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครในประเทศกัมพูชา

จารึกที่เก่าที่สุดถ้าเราตัดสันตามรูปร่างของตัวอักษร และตาม “อุปัทมานียะ” ซึ่งต่อมาจะเลิกใช้ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ประกอบด้วยจารึก ๔ บรรทัดซึ่งยังคงอยู่ดีพอใช้ ประกอบเป็นคาถา “ศรีกชรา” จารึกบนพื้นสลักด้วยตัวอักษรขนาดค่อนข้างใหญ่ เหนือขึ้นไปยังมีร่องรอยของจารึกอีกบรรทัดหนึ่งสลักด้วยตัวอักษรที่มีขนาดเล็กกว่ามาก และเราก็ไม่สามารถอ่านทราบความได้ นอกจาก “..ยุค ... อุตต . . . . . เต ทาสา . . .” จารึกที่อ่านทราบความนั้นเกี่ยวกับพุทธศาสนา และกล่าวถึง พระราชาแห่งอาณาจักร ศรีจนาสะทรงอุทิสปสุสัตว์และทาสทั้งหญิงชายถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ อาณาจักรนี้คงเป็นอาณาจักรเดียวกับที่มีนามปรากฏว่า “ศรีจนาสะ” และ “จนาสะปุระ” ในจารึกภาษาสันสกฤตและขอม พ.ศ. ๑๔๘๐ ซึ่งค้นพบที่พระนครศรีอยุธยา และให้รายพระนามของพระราชาที่เป็นคนละวงศ์กับพระราชาแห่งประเทศกัมพูชา การค้นพบจารึก พ.ศ. ๑๔๘๐ บนเกาะพระนครศรีอยุธยา ก็ไม่ได้หมายความว่าจารึกหลักนี้จะต้องสร้างขึ้นที่นั่น ศูนย์กลางของอาณาจักรศรีจนาสะแม้ว่าอาจเป็นประเทศราชขึ้นต่อประเทศกัมพูชา แต่ก็คงจะไม่ได้ตั้งอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คงตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราชมากกว่า และจารึก ณ บ่ออีกานี้ก็คงจะอยู่ ณ สถานที่เดิมมาตั้งแต่แรกสร้าง

จารึกบนด้านที่ ๒ เป็นภาษาสันสกฤตที่ไม่ค่อยถูกต้องนัก ๑๒ บรรทัด แบ่งออกเป็นโคลง ๖ บท และอุปชาติ ๑ บท นอกจากนั้นยังมีจารึกภาษาขอมอีก ๕ บรรทัด จารึกด้านนี้เริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระอิศวร (บทที่ ๑) แล้วจึงกล่าวถึงองค์เทพผู้ได้รับดินแดนที่ถูกละทิ้งไป “นอกกัมพูเทศ” (บทที่ ๒) ดินแดนแห่งนี้อาจเป็นดินแดนที่เข่นับถือพุทธศาสนาแต่ดั้งเดิม และ

พระราชทานแห่งอาณาจักรนาคะได้ทรงอุปถัมภ์อยู่ ดังที่มีกล่าวอยู่ในจารึกด้านแรกก็ได้ ณ สถานที่
แห่งนี้ อังกฤษเทพได้สร้างศิลาตั้งที่ทองอันมาจากสรวงสวรรค์ขึ้นในมหาศักราช ๘๕๐ (พ.ศ. ๑๔๑๑)
(บทที่ ๔ - ๕)

ตัวอักษรที่ใช้จารึกภาษาสันสกฤตในด้านที่ ๒ มีขนาดเล็กกว่าตัวอักษรที่ใช้ในด้านแรก
และอาจจัดอยู่ในสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครในประเทศกัมพูชาเช่นเดียวกัน แม้ว่าจะมีศักราชที่บ่ง
ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ แล้วก็ตาม ตัวอย่างเช่นนี้เป็นตัวอย่างที่ทำได้ยากและน่าสนใจเกี่ยวกับการ
พยายามรักษาลักษณะตัวอักษรโบราณ ตัว "น" มีรูปร่างแปลกประหลาด คือหัวข้างในมีลักษณะ
ใหญ่มาก จนทำให้บางครั้งดูคล้ายตัว "ต" ไป

จารึกภาษาขอมซึ่งให้ชื่อราชนามทาสนั้นใช้ตัวอักษรขนาดใหญ่สลักลึกมาก และมี
ลักษณะโบราณเช่นเดียวกัน

หลักฐานสำคัญของจารึกหลักนี้ก็คือ ทำให้เราทราบว่าใน พ.ศ. ๑๔๑๑ ดินแดนแถบ
จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งอาจเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรโบราณชื่อจนาสะนั้น ยังไม่ได้เป็นส่วนหนึ่ง
ของประเทศกัมพูชา

หลักที่ ๑๑๘

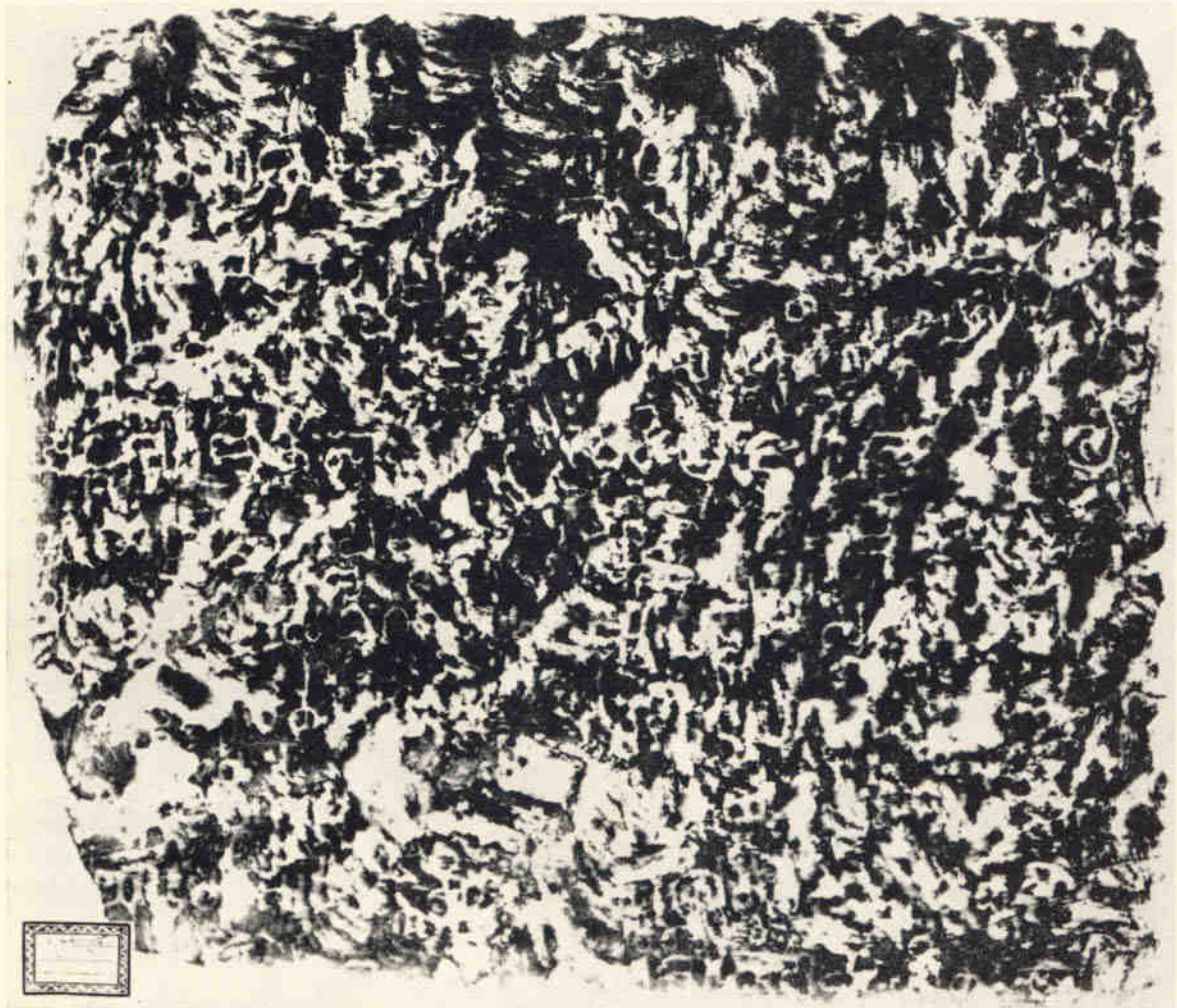
ด้านที่ ๑

รูปที่ ๓๗ ข.

หลักที่ ๑๑๘

ด้านที่ ๒

หลักที่ ๑๑๘

ต่อต้านที่ ๒

จารึก

ด้านที่ ๑

- (๑) ---ตุ . เนข มหิษ + ปุถุณวปุโย วิงศตริ พุทาล (วตุสาะ)
- (๒) (ป) ญจาสทุ เชนวศ จ สตุณกรครวต + ปุญญวตุธานุยา (ตาะ)
- (๓) ทาสีทาสา ทสว ปรมุทิตมนโส มุฎารุทศสัขย ---
- (๔) ทตตส สงฆาย โทธิปรีถิตมมนสา ศรีจนาเสศว (เรณ)

ด้านที่ ๒

- บทที่ ๑ (๑) วहुณิจนุทรรากเนโตร ยตุ สรวุวการนสารกะ
- (๒) วฤษชวโซ -ส สุกุยมศ^(๑)จ นเม ทนุ ตสย ปทุระชะ *
- บทที่ ๒ (๓) กมวูเทศานุเตร ตยกต- สีมส์ปฺราปฺตวานุ^(๒) อเสา
- (๔) องุศเทว อิติ นามุณา ฐิติปฺราษญะ กุโลปมะ *
- บทที่ ๓ (๕) สรวุวลกษณสัปนนะ สวาคูมานมุติจินตยนุ
- (๖) นิษกุกตย วยโส รุเชณ สรวุวทุรเวชน สัตุตตะ *
- บทที่ ๔ (๗) ลิงคั สุวรนส์ฆาต สุราสุรคไนส ตุ-
- (๘) (สว) รุกคชนิตั ปุ- - - - อามุราตสย กุลปีตม *
- บทที่ ๕ (๙) (วิ) ยทุรตุนสุวรางเก สุมินิ กาลเ ตต สฎาปยตุ ตทา
- (๑๐) --- สทรวินาเนชว โส สัไม ปฺราทาจ จ ภกติตะ *
- บทที่ ๖ (๑๑) (อตุศุ) คุลเนตรสสุริตานโน ยตุ
- กเถ ประจณช --- ไยติ วุตุตตะ
- (๑๒) ---ปี ปุโนยรุ วิวิโร วิจิโตรต
- ไตรงศเทวสย วิมานกุลปะ *
- (๑๓) (เนะ) ติ เก นก กมฺรเตง อญ ต ๒ นงค ๑
- (๑๔) กณฺชิป ๑ จเก สเวตฺรูกต กตส มฤท มาชว ๑
- (๑๕) กัปิตุ ลงฺกาย สิวตุงค^(๓) โปกุ ชนณฺชย
- (๑๖) เจทา ชวตี มโนหร มโนหรี มโนว-
- (๑๗) ทุช มฐุร สมร อวลา สุรภี //

(๑) ตัวอักษร "กุยม" นั้นแน่นอน และตัวที่นำหน้าก็ค่อนข้างแน่ว่าเป็น "สุ" แต่ตัวอักษรที่มีสระ "อิ" อยู่ข้างบนนั้นไม่ค่อยชัดและคล้ายตัว "ป" มาก

(๒) ตัวอักษร "สี" นั้นจารึกไม่ใคร่ดี และอาจเป็น "โร" ก็ได้

(๓) ตัวอักษรที่ไม่ได้อ่านนี้เห็นได้อย่างชัดเจน เป็นรูปวงกลมมีเส้นบนผ่าครึ่งคล้ายกับ "อุปฺรมานีชะ"

คำแปล

ด้านที่ ๑

กระบือตัวเมียรูปร่างสมบูรณ์ ๒๐ ตัวพร้อมกับ แม่โค ๕๐ ตัว มีถันถ่วงหนักพร้อมกับ ลูกโคที่อ้วนที่ ทาสหญิงชาย ๑๐ คนมีจิตใจรื่นเริง . . . . . จำนวน ๔ สิ่งเหล่านี้พระราชแห่ง ศรีจนาสะได้ถวายไว้แต่พระภิกษุสงฆ์เพื่อทรงมั่งหวังพระสัมมาสัมโพธิญาณ

ด้านที่ ๒

บทที่ ๑ ข้าพเจ้าขอเคารพฐิติพระบาทของพระผู้ซึ่งมีพระเนตรดุจดั่งดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และไฟ ทรงเทียบพร้อมไปด้วยคุณลักษณะขั้นต้นทุกประการ ทรงมีธงคือโค . . . . . อันอ่อนนุ่ม

บทที่ ๒ ได้รับแล้วซึ่งดินแดนอันถูกละทิ้งอยู่นอกกัมพูเทศ ท่านผู้มีนามว่าอังศเทพเป็นผู้มีความคิดใคร่ครวญอย่างดียิ่ง เป็นบุรุษที่ประเสริฐสุดในตระกูล

บทที่ ๓ ประกอบพร้อมไปด้วยลักษณะทุกประการ และนึกถึงโดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ อาตมน์ของเขา เมื่อมีอายุมาได้กึ่งหนึ่งแล้ว^(๔) เป็นผู้ที่ได้รับคำสั่งสรรเสริญเนื่องจากความมั่งคั่งทุกประการของเขา

บทที่ ๔ . . . . . ศิวลึงค์ทอง . . . . . โดยฝูงเทวะและอสูร มีกำเนิดขึ้นในฟากฟ้า . . . . .

บทที่ ๕ ณ สมัยซึ่งกำหนดโดยเสียงดนตรี (๗) แก้ว (๘) และอากาศ (๐)^(๕) . . . . . ท่านก็ได้สร้าง (ศิวลึงค์) องค์นี้และน้อมถวายเครื่องสักการ . . . . . แต่ (พระผู้เป็นเจ้า) องค์นั้น

บทที่ ๖ เพราะเหตุว่ากลีซึ่งมีลักษณะโดยปกติ . . . . . โหดร้ายมีใบหน้าส่องสว่างโดย นัยน์ตาที่ถลนออกมา . . . . . เนื่องจากกริยาบุญต่าง ๆ แห่งอังศเทพ ท่านก็เปรียบ ดั่งวิมานในสวรรค์

บรรทัดที่ ๑๓ - ๑๗ ณ ที่นี้คือผู้รับใช้ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งสองพระองค์^(๖) (ต่อจากนั้น ก็เป็นราชนาม)

(๔) เป็นคำแปลชนิดไม่แน่ใจนักจาก "วชโส วุธม"

(๕) มหาศักราช ๗๕๐ คือ พ.ศ. ๑๔๑๑

(๖) ไม่ทราบแน่ชัดว่าพระผู้เป็นเจ้าองค์หนึ่ง คือเทพองค์ใด

คำแปล

บทที่ ๑ ผู้ซึ่ง (แต่ก่อนมีนามว่า) จิตรเสน และเมื่อเสวยราชย์แล้วทรงพระนามว่า ศรีมหันทรวรมัน . . . . .

บทที่ ๒ หลังจากที่ทรงปราบปรามทุกประเทศแล้ว พระองค์ก็ทรงสร้างรูปโคหิน . . . . . ในดินแดนแห่งนี้

หมายเหตุ ควรต่อเติมท้ายบทที่ ๒ เหมือนกับในจารึกอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วว่า “ขยจิหฺนฺมฺอฺวาทฺมฺนะ” คือ “เป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะของพระองค์”

๒. กลุ่มศิลาจารึกในภูเขาแถบบริเวณอำเภออรัญญประเทศจังหวัดปราจีนบุรี ตีพิมพ์ในหนังสือ Inscriptions du Cambodge เล่มที่ ๕ เช่นเดียวกัน ตั้งแต่หน้า ๒๓-๒๔ และมีเนื้อความดังต่อไปนี้

ภูเขา ๓ ภูเขา คือ เขารัง เขาน้อย และเขาชมพู ซึ่งตั้งอยู่ในดินแดนประเทศไทย และอำเภออรัญญประเทศต่างก็มีจารึกแต่ละแห่ง แต่จารึกเหล่านี้ปัจจุบันก็ทราบกันแต่เพียงจากกระดาษคัดลอกที่ยังคงรักษาอยู่ ณ หอสมุดแห่งชาติ ประเทศไทย เท่านั้น

จารึกจากเขาชมพู อ่านแทบไม่ออก และเราอาจจะกล่าวได้เกี่ยวกับจารึกหลักนี้แต่เพียงว่าเป็นภาษาสันสกฤต ๒๘ บรรทัดเท่านั้น

จารึกจากเขาน้อยเป็นภาษาสันสกฤต ๘ บรรทัด ภาษาขอม ๒๖ บรรทัด ผู้สร้างจารึกก็คือ มุรตลฺ โขลฺลฺ ชฺเชยฺฐปฺรุ ซึ่งอุทิศถวายสิ่งของแด่พระสมเรศวร ในศก ๕๕๕ คือ พ.ศ. ๑๑๘๐

สกาทฺพฺเต ทฺวารกฺุตฺตารไถโร ชฺเชยฺฐสฺกุลาชฺฌมฺมฺตีเถา
เดนาสุไม ชฺชฺวนา ทตฺตํ ทฺรวฺย - - - - -

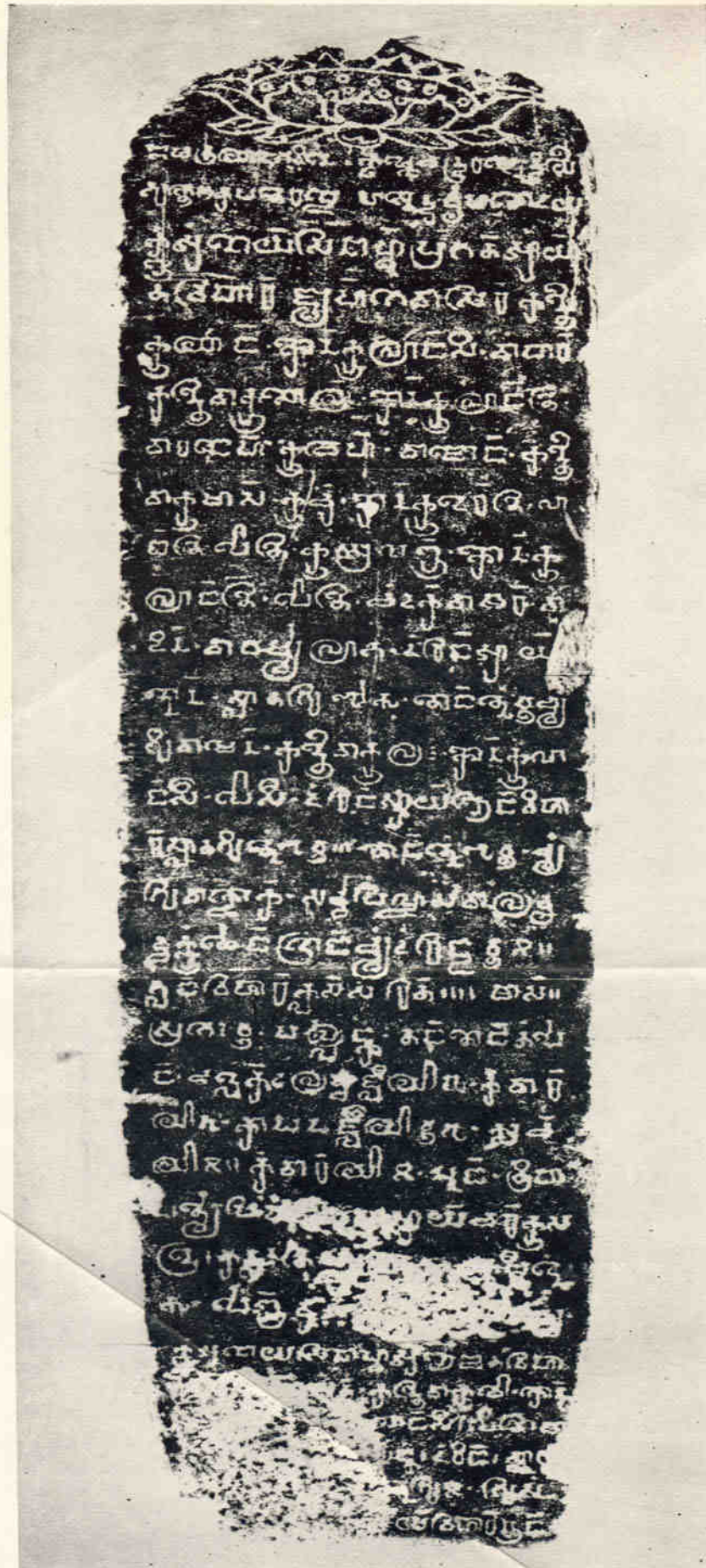
จารึกจากเขารังซึ่งตีพิมพ์ไว้ต่อท้ายนี้ จารึกอยู่บนแผ่นศิลาค่อนข้างแคบ กว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตรเท่านั้น เหตุนี้แผ่นศิลานี้จึงอาจไม่ใช่หลักประตู่ จารึกหลักนี้เป็นภาษาสันสกฤต ๒ บรรทัด (โคลก ๑ บท) กล่าวถึงศักราช (คือ ศก ๕๖๑ หรือ พ.ศ. ๑๑๘๒) และภาษาขอม ๒๘ บรรทัด กล่าวถึงสิ่งของที่ สีนากุ ลวาช ไร่ไฉ่ววิหาร จารึกนี้คงเป็นจารึกในพุทธศาสนา

จารึกจากเขาน้อยและเขารัง ซึ่งจารึกขึ้นในสมัยเดียวกันไม่กล่าวถึงพระนามของพระราชกษัตริย์ดินแดนแห่งนี้รวมอยู่ในอาณาจักรกัมพูชา จารึกทั้งสองก็อยู่ในปลายรัชกาลของพระเจ้าอโศกวรมัน หรือต้นรัชกาลพระเจ้ากัวรมันที่ ๒ ในรัชกาลหลังนี้มีศักราชอยู่เพียงศักราชเดียว คือ พ.ศ. ๑๑๘๒

จารึก

- (บรรทัดที่ ๑) อิชฺตฺรโยทสฺทินเ กุญฺญเณ จนฺทฺรเสนฺทฺริโยะ
- (๒) กุกฺเต สกปฺเตโร อพฺเต หสฺเตนฺทฺร วุญฺโกทยะ
- (๓) กณฺ์ อโนฺยฺ สีนากุ ปฺรคฺตฺ อายฺ (๔) ต วิหารุ ชฺมฺหุ เถ วา สิริ กนฺไต (๕) กุ โยงฺ ๐ โกนุ
- กุ ลางฺ สี ๐ วา ปารุ (๖) กนฺไต วา กุ โสฺล ๐ โกนุ กุ ลางฺ ไต ๐ (๗) ว รงฺหุ กุ จิหฺ ๐ วา โขง

หลักที่ ๑๑๙

กนุไต (๘) วา กุ มาสุ ๐ กุ จู ๐ โกนุ กุ เทรุ ไต ๐ ลา (๙) ง ไต ๐ เปา ไต ๐ กุ สุรลณ ๐ โกนุ กุ
 (๑๐) ลาง ไต ๐ เปา ไต ๐ จัท กุ วา ทร ๐ วา (๑๑) ทิน ๐ วา ทร มุมลาก ๐ ทังริง อาย (๑๒)
 ตุโนนุ ๐ สลา ต กิ (กิ) ๑๐๐-๕^(๑) ๐ โตง ตูเน ๒๐ จุม (๑๓) กิ วา เมนุ ๐ กนุไต วา กุ ละ ๐ โกนุ
 กุ ลา (๑๔) ง สี ๐ เปา สี ๐ ทังริง อาย ฦิง วิหา (๑๕) รุ สลา ต กิ ตูเน ๑๐๐-๒๐-๓ โตง ตูเน
 ๑๐๐-๒๐ ๐ จุม (๑๖) กิ วา กุโทก ๐ สรวว ปิณฑา สวาลว ฤ(๑๗) ทุช กุณุ โฝง ทุโรง จุม ทังริง
 ๒๐-๑๐-๒ (๑๘) กุลง วิหาร กุลสุ สิริต ๔ ฤาต ๒ (๑๙) สุรเคะ ๒๐ ๐ ปลดงก ๐ ตงโตง ตโป
 (๒๐) ง ๐ จนุเลก ฤตทุ(๒) ชุติ เขา ๗ กัวาร (๒๑) ๐ เขา ๗ กาลปฏิ ชุติ เขา ๒๐-๗ ๐ กุสจ
 (๒๒) เขา ๑๐-๒ กัวาร เขา ๑๐ ๐ ปนง ๐ ตรีธา (๒๓) วรตุม ปี ---- อาย จรุ กุ ส (๒๔)
 นุเร ๑ กนุละ ตี ---- (กร) ปี ทเน (๒๕) ๕ โปญ วู ---- (๒๖) กณุ อโนย
 สินาหุ อยุ ไอ ต วิหา (๒๗) (ร) ---- กนุไต วา กุ ธนุ ๐ โกนุ (๒๘) ----
 ลาง สี ๐ เปา ไต ๐ ลา (๒๙) ---- ทังริง ๑ สลา ตเน (๓๐) ---- ตูเน กิ ๑๐๐ กิ ส
 (๓๑) ---- อาย วิหาร รุง ๐

คำแปล

- (๑-๒) ในปีแห่งพระราชทานแห่งศกที่ล่วงแล้ว กำหนดโดยอินทรีย์ ๕ รัต ๖ และดวงจันทร์^(๑) (๓)
 แรม ๑๓ คำแห่งอิช (คือ อาสวิน ตรงกับเดือน ๑๑) พระจันทร์เสวย (ฤกษ์)
 หัสตในพฤษภ (ราศี)
- (๓-๑๑) ทาสซึ่งสินาหุคนก่อน ๆ^(๔) ได้ถวายไว้แก่วิหาร นามของบุคคลเหล่านี้ (ตามบัญชี)
- (๑๑-๑๔) สวนที่ตโนน คือ ต้นหมาก ๑๐๕ ต้น ต้นมะพร้าว ๒๐ ต้น ผู้รักษา (ราชชื่อ)
- (๑๔-๑๖) สวนใกล้วิหาร^(๕) คือต้นหมาก ๑๒๓ ต้น ต้นมะพร้าว ๑๒๐ ต้น ผู้รักษาได้แก่ วา กุโทก
- (๑๖-๑๗) รวมจำนวนทาสทั้งวัยฉกรรจ์และเด็ก และผู้รักษาสวน ๓๒ คน
- (๑๘-๒๓) สมบัติของวิหาร คือ กุลสุ สัมฤทธิ ๔ ใบ ฤาต ๒ ใบ สุรเคะ ๒๐ และแท่น ๑ แท่น^(๖)

(๑) เลขจำนวนซึ่งปรากฏขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ณ ต้นบรรทัดที่ ๒๕ ยังไม่แน่นอน
 (๒) การอ่านยังไม่ผู้แน่นอน
 (๓) ศก ๕๖๑ เท่ากับ พ.ศ. ๑๑๘๒
 (๔) เป็นการแปลที่คาดหมายเอาจากคำว่า ปุรคต ซึ่งแสดงว่า สินาหุ ไม่ใช่ชื่อบุคคล แต่เป็นตำแหน่ง ได้ลงไป ณ บรรทัดที่ ๒๖ คำนี้มีคำว่า อญ (ข้าพเจ้า) ติดตาม ซึ่งดูเหมือนจะหมายถึง สินาหุ คนปัจจุบัน ผู้เป็นผู้สร้างจารึก
 (๕) คำว่า "ฦิง" คงเป็นต้นเค้าของคำว่า "ฦง" ซึ่งแปลว่า "ใกล้กับ"
 (๖) "ปลดงก" เป็นคำภาษาปรากฏและบาลีของคำว่า "ปรัชงก" ซึ่งหมายถึง "แท่นบูชาหรือฐาน" ในพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน คำจารึกที่มีตามต่อมาแปลได้โดยชาก อาจสามารถทราบได้แต่เพียงเครื่องแต่งตัว - และผ้า - (จุนเลก) ชนิดต่าง ๆ ตลอดจนผนัง (ปนง)

(๒๓-๒๕) ----- แก่ จรุ กุ ที่นา ๑ ส่วน ----- กวาย ๕ กู่ โปญ วุ

(๒๖-๓๑) ข้าพเจ้าสีนาหุว ได้ถวายทาสแก่วิหาร (บุญชื้อต่อท้าย) สวน ๑ แห่งคือ ต้นหมาก
----- ต้น ----- ต้นไม้ ๑๐ ต้น ----- แด่วิหารรุง

หลักที่ ๑๒๐

ศิลาจารึกปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

ตีพิมพ์ในหนังสือ Inscriptions du Cambodge เล่มที่ ๕ ก.ศ. ๑๕๕๓ ของศาสตราจารย์
ชอร์ช เซเดส์ ตั้งแต่หน้า ๒๕๗ - ๓๐๕

จารึกที่นาย Aymonier กล่าวว่ายู่ที่วัดโบสถ์ จังหวัดนครราชสีมา นั้น นาย L. de Lajonquière ได้ทำการคัดลอก ณ กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ทั้งนี้ปรากฏว่าสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้โปรดให้ย้ายจารึกหลักนั้นมาไว้ที่นั่น ภายหลังที่อยู่ในพระบรมมหาราชวังและพิพิธภัณฑสถานของกระทรวงมหาดไทย ชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้ว ศิลาจารึกหลักนี้ย้ายมาอยู่ที่หอพระสมุดสำหรับพระนคร และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร จนกระทั่งปัจจุบันนี้ แต่หลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ก็บ่งว่าศิลาจารึกหลักนี้มาจากปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งตั้งอยู่ราว ๕๐ กิโลเมตร ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองนครราชสีมา

จารึกทั้งสี่ด้านของหลักนี้มีตัวอักษรซึ่งสลักขึ้นอย่างระมัดระวัง แต่ศิลาที่ใช้จารึกก็มีเนื้อละเอียดมากและชำรุดไปหลายแห่ง จนกระทั่งตัวอักษรบางตัวก็อ่านไม่ใคร่ออก นอกจากนี้ทางด้านล่างของศิลาจารึกยังมีเนื้อหินที่หลุดหายไปอีก และเราก็ไม่สามารถทราบได้ว่า ส่วนที่หลุดหายไปนั้นมีความสำคัญเพียงใด ทางส่วนล่างของจารึกทุกด้านจึงมีข้อความขาดหายไป และที่สำคัญที่สุดก็คือทำให้เราไม่สามารถทราบได้ว่าผู้สร้างจารึกหลักนี้ซึ่งมีนามปรากฏอยู่บนด้านที่สี่นั้น เกี่ยวข้องกับพระราชากำลังทรงครองราชย์อยู่ในขณะนั้น คือ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ อย่างไร อย่างไรก็ดี ยังเคราะห์ดีอยู่ที่จารึกแต่ละด้านมีเลขที่อันดับของตนจารึกไว้ข้างบน ซึ่งทำให้เราไม่ต้องเสียเวลากันกว่าว่าจารึกด้านใดเป็นด้านแรกและด้านต่อมาตามลำดับ

เท่าที่ปรากฏอยู่ จารึกด้านที่หนึ่งมี ๑๗ บรรทัด ด้านที่สอง ๒๑ บรรทัด ด้านที่สาม ๒๑ บรรทัด และด้านที่สี่ ๑๗ บรรทัด จารึกเท่าที่เหลืออยู่แบ่งออกเป็น ๒๕ บท และแต่งเป็นมาตราฉันท์ดังต่อไปนี้ คือ

โคลก บทที่ ๒๖

อินทวิเชียร	บทที่ ๓, ๑๑, ๑๖, ๒๑, และ ๒๓
อุเปนทวิเชียร	บทที่ ๔
อุปชาติ	บทที่ ๒, ๕-๗, ๘, ๑๐, ๑๒-๑๔, ๑๕, ๒๐, ๒๒, ๒๔, และ ๒๘
วสันตดิถ	บทที่ ๑, ๘, ๑๕, ๑๘ และ ๒๗
มาลินี	บทที่ ๑๗
อารยา	บทที่ ๒๕

(ที่ยังสงสยอยู่คือบทที่ ๒๕ และ ๓๐)

การแบ่งจารึกออกเป็นบท เช่นนี้ย่อมไม่รวมถึงจารึกที่ชำรุดขาดหายไปเป็นธรรมดา จารึกที่ชำรุดขาดหายไปเหล่านั้นย่อมไม่ทราบถึงจำนวนที่แน่นอนได้

จารึกที่ปราสาทพนมรุ้งก็เหมือนกับจารึกที่ปราสาทบ้านธาตุ ซึ่งจารึกขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน ก็คำประพันธ์ที่ใช้จารึกนั้นแบ่งออกเป็นบทเรียกว่า ปฏฺฐะ (ไม่ใช่สรรหะดังที่ปราสาทบ้านธาตุ) และด้วยเหตุนี้บนจารึกด้านที่สองภายหลังบทที่ ๑๗ จึงมีจารึกว่า “อติเสาวรียุปฏฺฐิตฺสูมาปฺตมฺ” คือ “ณ ที่นี้จบบทที่กล่าวถึงการกระทำอันกล้าหาญ” และจารึกบทต่าง ๆ ที่มาก่อนก็กล่าวนี้ก็เกี่ยวกับการสงครามของพระราชทานทั้งสิ้น จารึกบทต่อไปกลับกล่าวถึงพระเจ้าของพระองค์ในด้านปรัชญา และจารึกตอนนั้นก็จบลงที่ตอนท้ายของด้านที่ ๒ หรือด้านที่ ๓ ด้วยปฏฺฐะที่กล่าวข้างถึงพระเจ้าสามารถของพระองค์อีกนั่นเอง

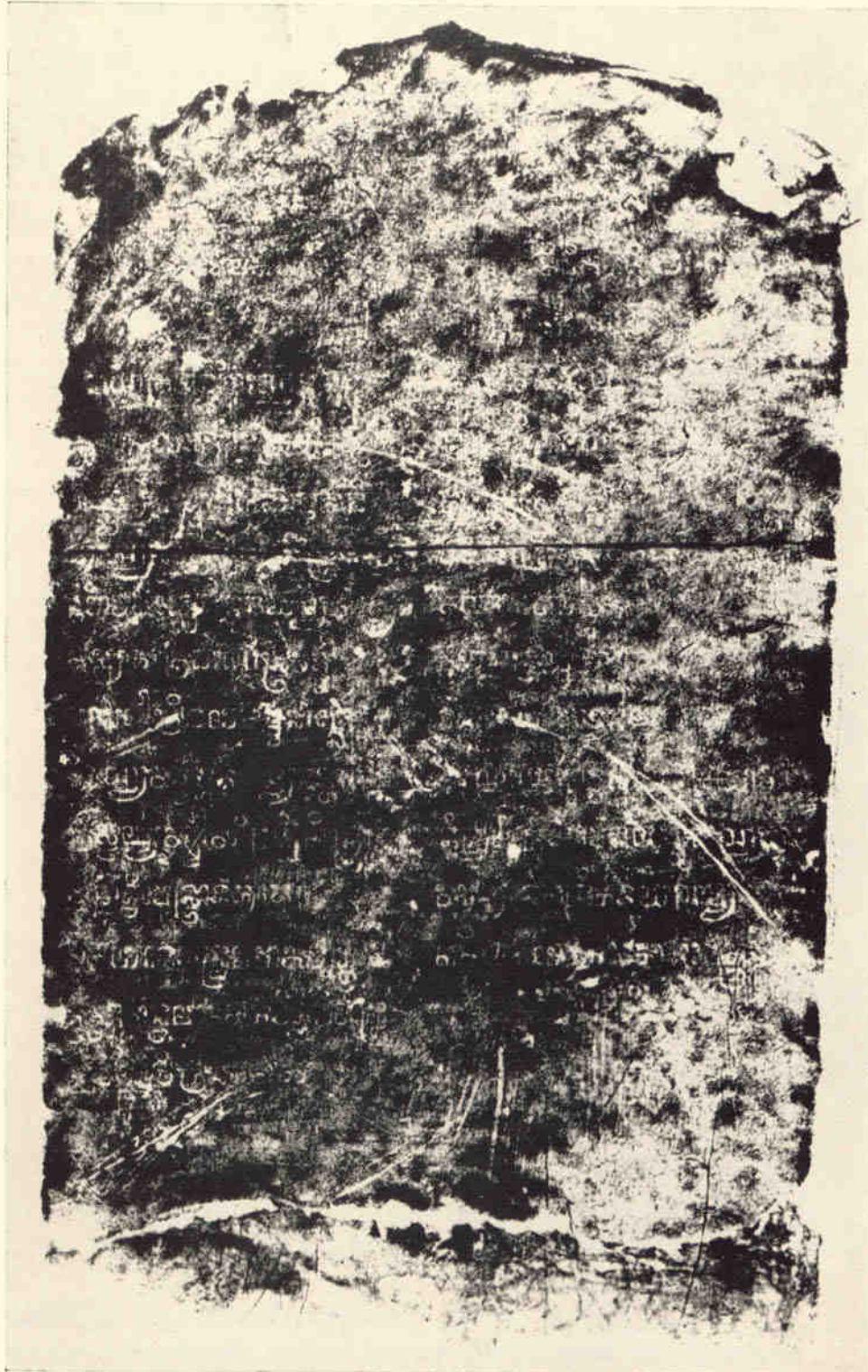
ได้กล่าวมาแล้วว่าพระราชองค์นี้ก็คือพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ภายหลังการสรรเสริญพระอิสริยยศที่ชำรุดไปแล้ว (บทที่ ๑) จารึกก็กล่าวถึงราชสกุลวงศ์ของพระองค์ (บทที่ ๒-๖) ดังที่ศาสตราจารย์เซเดส์ ได้เคยอธิบายมาแล้วในวารสารแห่งสำนักฝรั่งเศสปลายบูรพทิศ (Bulletin de l'Ecole Française d' Extrême-Orient) เล่มที่ ๒๕ หน้า ๓๐๐-๓๐๑ การสรรเสริญพระองค์ได้ดำเนินต่อไปบนด้านที่สอง แต่ก็ยังเป็นปัญหาอยู่ว่าข้อความในจารึกบนด้านที่สามนั้น เกี่ยวข้องกับพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ หรือไม่ หรือเกี่ยวข้องกับนักพรตที่บำเพ็ญสมาธิอยู่ในถ้ำ (บทที่ ๒๑) ท่านผู้นั้นมีจิตใจที่ไม่อาจหยั่งรู้ได้ (บทที่ ๒๒) เป็นผู้ชำนาญการบำเพ็ญโยคะ (บทที่ ๒๓) เป็นนักไวชากรณ์ผู้เชี่ยวชาญ (บทที่ ๒๔) คำสรรเสริญท่านผู้นั้นมีอยู่ตลอดจารึกด้านที่สาม และท่านผู้นั้นอาจเป็นพระครูนเรนทราทิตย์ซึ่งมีกล่าวนามไว้ในจารึกบทที่ ๘ และ ๒๗ และบุตรชายของท่านคือ หิริณชะกิงเป็นผู้สร้างจารึกหลักกันชน อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงอาจโต้แย้งได้ว่าวีรบุรุษที่กล่าวถึงในจารึกด้านที่สามนี้อาจเป็นพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ทั้งนี้ก็เพราะจารึกบทแรกของด้านนี้ (บทที่ ๒๐) มีถ้อยคำซึ่งไม่อาจใช้แก่ผู้ใดได้ นอกจากพระราชทานนั้น

อย่างไรก็ตาม หิริณชะกิงเป็นบุคคลสำคัญในจารึกตั้งแต่บทที่ ๒๗-๒๘ และเราก็อาจสรุปได้ดังนี้ คือ เมื่ออายุ ๑๕ ปี เขาได้เรียนจบหลักสูตรเกี่ยวกับไวชากรณ์ เมื่ออายุ ๑๖ ปี ก็ศึกษาสำเร็จอายุ ๑๘ ปี ได้ไปล่าช้าง และเมื่ออายุ ๒๐ ปีก็ได้สร้างประติมากรรมทองอุทิศแด่บิดาของเขา อาจเป็นการอุทิศประติมากรรมครั้งนั้นทำให้มีการสร้างจารึกหลักกันชน แต่ก็อาจเป็นไปได้อีกเหมือนกันว่าจารึกหลักกันชนสร้างขึ้นเพื่อฉลองการก่อสร้างอย่างอื่น ซึ่งอาจมีกล่าวไว้ในส่วนที่ชำรุดขาดหายไปแล้ว

จารึกภาษาสันสกฤตนั้นมีส่วนที่ไม่ถูกต้องอยู่บ้าง ก็มีการปะปนกันระหว่างตัวอักษรที่เกิดจากระบบพื้นและระบบสัน ส่วนที่ใช้ก็ไม่ใช่สัน ความหมายก็มักสับสน ศาสตราจารย์ เซเดส์เองยอมรับว่าไม่สามารถตีความหมายของกาพย์ชิ้นนี้ได้บริบูรณ์นัก

หลักที่ ๑๒๐

ด้านที่ ๑

(บรรทัดที่ ๑๔) เอกิ ขทุ เอกนุ ฐรวุม อาตปตฺตริ^(๖)

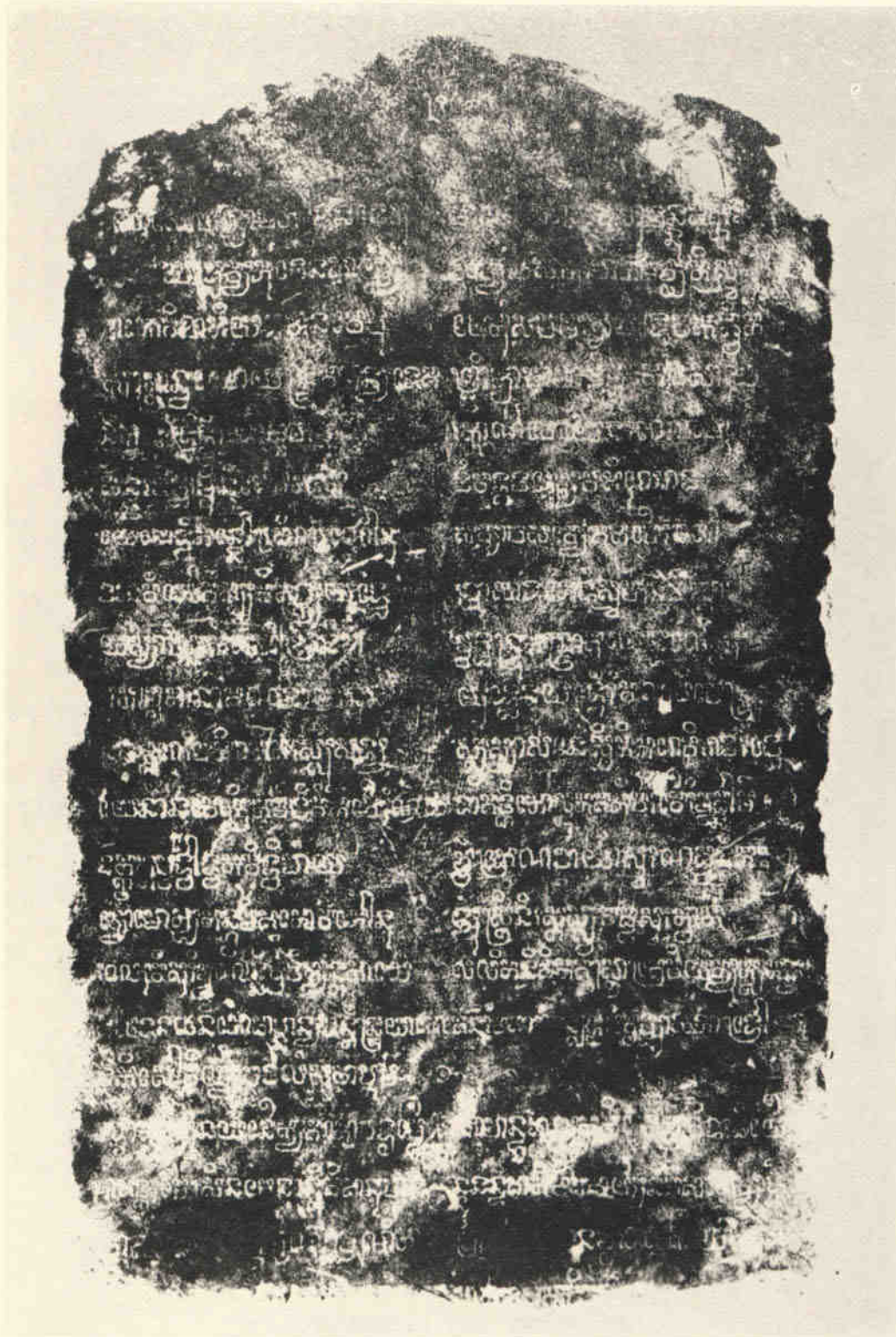
(๑)

สตาม อตภุเขกสีตาตปตฺตรุม

- บทที่ ๘ (๑๕) ภูภุถุทภวานุวยภวา ภูวิ ภูปตฺนุทร-
 ลกษฺมีรุ วภูว ภูวนาภิมตา กวานี
- (๑๖) สฺริสุรุขฺยปิตฺรณุภวา จตุรณุ นเรนฺทฺรา-
 ทิตฺยาภิทฺ (ต)มฺ อสุถฺชฺ ษคทินุทุมุม
- ๘ (๑๗) สฺริสุรุขฺยลกษฺมีรุ วิชฺขารุกเทว-
 - - - - สฺริ วิชฺขารุกนามนุ

หลักที่ ๑๒๐

ด้านที่ ๒

ด้านที่ ๒

- บทที่ ๑๐ (บรรทัดที่ ๑) โย เสา ปราณุ ชามภูเสน เขตต์
 อาชา วินา สวัญชุนุ นุ สกุตตะ
 (๒) ปุณรุ ชชนุ สวัญชุนุ การุขย์
 สวฺยาปสวฺยาหิตมฺ อิจฺฉติ สุม //
- ๑๑ (๓) ชาโต วิชาติยภวานุ ภเวญ
 เขตต์ สมรณะ กว จิทฺ เอว กศฺ จิตฺ
 (๔) กษตฺตฺรานุโย ยทฺ ฐรวมฺ อนนฺยเทศณ
 ชิตฺวา ราชาชิมฺ เตชสา ยะ
- ๑๒ (๕) นิกฺฤตฺตฺวิทฺวิทฺวิโรโทตฺตฺมางคฺ
 รกฺตารณเว เยน รณ นิมฺกนฺม
 (๖) สินฺทฺรทฺธิชามวฺนิธา รตฺตฺย
 ชิวทฺกษสฺสเว สโร ราช //
- ๑๓ (๗) เขโน ทฺวิภินฺเนา รุชฺิรารุณฺนา นุ
 สวฺยาปสวฺเย สดฺไวริวีเรา
 (๘) ขปาวุ อิกฺภา วิกฺษย วิสงฺกย ชฺทฺเต
 ปฺราสาทเกทฺ สุม จรฺนติ วิมฺนา (๘)
- ๑๔ (๙) ยสฺซาริมฺ เอกํ ศฺรศฺมฺรณํตม
 อูรฺชฺวานุ ทฺรุตฺนุ ทฺรากลฺ วลมนุทฺเลภฺยะ
 (บรรทัดที่ ๑๐) มฤตฺตามฤตฺตานํ คณฺนายนุ นุมิ
 ชฺทฺเต นชฺทฺ ไวรวิลาชฺิเปณฺทฺระ //
- บทที่ ๑๕ (๑๑) นีตฺสฺ สโร रिปฺติราศิสรฺตฺสฺ สทฺยสฺ
 สวฺสฺยาสนฺ สฺติติโกโร วิรราช รงฺเก
 (๑๒) เขนानเวกฺษิตฺวิชีวิตฺไวริณฺนา เจท
 อาสงฺกิตฺ สฺมฺตคฺติโร วรไวริมฺูรฺชฺนาม //
- ๑๖ (๑๓) อุตฺกฤตฺตฺมฺรฺทฺโรทฺธตฺวิทฺวิษํ ชจ-
 จกฺเรณฺ ชายาสฺมฺรณฺศฺ จ นีตะ
 (๑๔) วโยโมตฺปตฺนุ ภูมิกิตฺ วเกา นุ
 ทฺยสฺตฺรฺณิรฺตฺสฺ สวฺรฐฺสมฺรตฺวาตฺ //
- ๑๗ (๑๕) รณฺภฺวิ สฺริปฺณานุ นีรฺวฺวชิตฺยนฺตกาเล
 ถลิตฺนีสิตฺสฺตฺรากลฺเร วิชฺชยฺ อุตฺปตฺนุ ยะ

- (๑๖) ชวลทณลนโก ฐามนายนทนต์ในทุรชาโต
 สนิรุ อิว สุภวานุ สทธรรมมวฤษฎุยา สหาทุเรฯ //
- (๑๗) อิติ เสาวีรยชปฏลั สมุปตม (๑)๑
- ๑๘ (๑๘) ปทมมาสนาวชนยในกษคโต ปี่ ทฤษฎุไฏ-
 โโก หนุ ทฤษณนุยกถิตโต นยวิทาธิไชวมุ
 (๑๙) อาศงกช ยสุ ตรินชนนุ ตริวิธานุमानนุ
 นุนนุ ทธาติ วิธฐารยช อนิคั ส-วชต (๒)
- ๑๙ (๒๐) ปุราคาภมาะ ปุราคคुरुณา ปุรณี่ตาะ
 ปุรปุริตา เชน หฤทธิ สุวกัชม
 (๒๑) - - - กโร น สหส สุสาสุตรม
 มารตตุนทที่วา วิ - - -

(๑) คำว่า “มา” จารึกไม่ใคร่ชัดเจน และคล้ายกับคำว่า “ธา” มากกว่า อย่างไรก็ตาม คำแปลนั้นแน่นอน

(๒) คำว่า “ส” และ “วชต” นั้นแน่นอน คำที่อยู่ตรงกลางมีขีด ๒ ขีดของสระโอ สำหรับตัวอักษรที่อาจเป็น ข จ ป ม ว หรือ ษ ก็ได้ แต่ตัวอักษรเหล่านี้ก็ไม่อาจให้ความหมายอย่างแน่นอนได้

หลักที่ ๑๒๐

ด้านที่ ๓

ด้านที่ ๓

- บทที่ ๒๐ (บรรทัดที่ ๑) ภรตเตศวโร ภูท ทิวี ภูตสงเม
 (๒) ภูมยุทโกโว โย ชมภูตภรตดา
 (บรรทัดที่ ๓) เตน ชุรุวี ชุรุชติโต น ปุรุววาต
 (๔) ตโต ธิกั ยั ภาชเต สุม ภูตชะ //
- ๒๑ (๕) คุหาภฤเห ชฺวานุชฌเณ ธิยา โย
 (๖) รศุมิปฺรตานิ วิตฺตาน ติษฺฐนุ
 (๗) อาทิตฺยนามไนว สมานมาโน
 (๘) (ภา) นุรุ คุหาชฺวานุชฺชิตา น ตสฺย //
- ๒๒ (๙) ปุ(ร) วุว ภากีโร วุธิริ อตะ ปฺรกรฺมึ
 (๑๐) ภากีโรสุ ตทฺชฤทฺทายมานะ
 (๑๑) (หฤ) ทตฺยคาตมาวุธิกฺชีเยว โยเค
 (๑๒) (ช) สฺเชารุวฺวาท วุหนิวิโรชฺชวภูตา //
- ๒๓ (๑๓) โย ปโย อษฏมฺรตฺติริ วิทิต ษฏมฺรตฺเตส
 (๑๔) ตฺลุโย นุ เชนาษฏทฺเณ นินฺวตฺเตา
 (๑๕) วตฺตเตเร อนุจจาริตมฺตรมาตฺรา-
 (๑๖) เทา ทิวฺยลีสฺสา สกลาม อวาป
- ๒๔ (๑๗) เสานากนากสฺ สฺสุต เอษ ภาษเย
 (๑๘) สฺวทฺหารถฺวิตฺสรวุวภฺชงฺกสฺงมม
 (๑๙) -ตฺป(เ) รรชตฺย อตฺมกณ) --
 (๒๐) -ตฺย อตฺร ตาวตฺย อ) -) - .-
- ๒๕ (๒๑) .....ชฺยาปภาชิ-----

- ๒๖ (บรรทัดที่ ๑) นานาวิเชษุ เทเวษุ
 (๒) นานาวิธุนานิ ชะ
 (๓) นานากุณวินีตานิ
 (๔) นานากุณิคุรุ ทเทท //
- ๒๗ (๕) (สี) มุขสุ สุตสุ จ สุปิตสุ สุกุโรรุ นเรนทรา-
 (๖) ทิตยสช โย ชม อูทิต วรรณารุกกว-
 (๗) วิงศตยตีตวยสา สมตัญจิปตุ ตท
 (บรรทัดที่ ๘) รูปิ หิรณุชชนกั ส หิรณขนามา //
- ๒๘ (๙) สุวรรณลึงเกสลเย ส ขาโต
 (๑๐) นวิ วยะ ปจจทศตมุตติ ชะ
 (๑๑) ตฤตติชษษจารุณวภาษยสาร-
 (๑๒) ปาเร กมท ชชณคโณทูปเน
- ๒๙ (๑๓) กฤตตสนเทศษ โยทศ-
 (๑๔) วยสา จาษุฎาทศตมุเต วยสิ
 (๑๕) ทาเนเกนทุเร คณิโต
 (๑๖) (วิ) จารไกรุ ชโย วิจา-เอารุชชะ
- ๓๐ (๑๗) ..... วัวทุช .....

หลักที่ ๑๒๐

ด้านที่ ๔

คำแปล

บทที่ ๑ (คำสรรเสริญพระอิศวร)

๒. มีพระราชาทรงพระนามว่าหิรัณยวรมัน พระองค์มีพระศรีเป็นผู้ทำให้รุ่งเรือง มีหิรัณยครรภ์เป็นผู้สร้าง เพื่อประดับไขทองของหิรัณยครรภ์(๑)-----

๓. ทรงตั้งถิ่นฐานลงอย่างมั่นคงที่ภิมถันทรคราม บรรพบุรุษของพระองค์ (สืบลงมาจาก) อาทิตย์และลักษมี ..... บัวของสกลวงศ์ของพระองค์สถิตอยู่ที่นั่น ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการกระทำของสองท่านนั้น(๒)

๔. จากพระนางหิรัณยลักษมี พระราชา (หิรัณยวรมัน) ได้ก่อกำเนิดพระเจ้าศรีชัยวรมเทพ(๓)ตั้งดวงจันทร์อันกระจ่างอยู่ในท้องฟ้า.....

๕. จากท่านผืน (หิรัณยลักษมี) พระราชาองค์นี้ (หิรัณยวรมัน) ผู้ขำชะโลก ได้ก่อกำเนิดพระราชผู้ประเสริฐในบรรดาพระราชทั้งหลายคือศรีธรรมนทรวรมัน(๔) และศรีบุพราช(๕) ..... โอรสองค์พี่และองค์น้องของพระเจ้าศรีชัยวรมัน (ตามลำดับ)

๖. พระเจ้าภิมถันทรอาทิตย์ นัคดาผู้มหัสจรรย์และนำเคารพแห่งพระเจ้าหิรัณยวรมันได้ก่อกำเนิดพระราชผู้ประเสริฐ คือ ศรีสุวรมัน(๖) จากธิดาของธิดาแห่งหิรัณยลักษมี(๗)

๗. ภายใต้อารักขาของพระราชองค์สุดท้ายนี้ ความมั่งคั่งได้เพิ่มขึ้นอย่างเหลือหลาย เริ่มต้นด้วยเครื่องบรรณาการเป็นจำนวนมาก เช่น ช้างและอื่นๆ แต่สิ่งที่ไม่มีที่เปรียบได้ก็คือเสวตฉัตรคันเดียว และนำเกรงขามของพระองค์(๘)เป็นเสวตฉัตรอันประเสริฐ ไม่โยกคลอนและปกป้องผู้ที่ตั้งตนอยู่ในความดีให้พ้นจากความชุกลำบาก

๘. ภุมถันทรลักษมีถือกำเนิดมาในราชสกุลวงศ์ นางได้รับความนับถือจากบุคคลทั้งหลายว่าเป็นอวตาร (ภวานี) เป็นผู้ประกอบด้วยคุณลักษณะแห่งพระบิดา คือ พระเจ้าศรีสุวรมัน(วรมัน) นางได้ให้กำเนิดแก่นเรนทรอาทิตย์ผู้กล้าแกร่ง และเปรียบเสมือนดวงจันทร์สำหรับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่

๙. ศรีสุวรมันมี ..... วิชยารกเทพ ..... นามว่าศรีวิชยารก .....

๑๐. สามารถในการรบพุ่งที่จะเอาชนะชำนะแก่ศัตรูได้ด้วยกร (ขวา) อันทรงพลังโดยมีต้องอาศัยกรซ้าย ต่อจากนั้นจึงเอาชนะชำนะแก่ศัตรูด้วยกรซ้ายอีก ก็พยายามเอาชนะชำนะทั้งทางด้านขวาและซ้าย(๙)

(๑) แปลตามตัวว่า ภาชนะทองรองรับไขแห่งพระพรหม
(๒) เป็นการแปลที่คาดคะเนเอาจากจารึกซึ่งไม่มีบริบูรณ์
(๓) พระเจ้าชัยวรมันที่ ๖
(๔) พระเจ้าธรรมนทรวรมันที่ ๑
(๕) พระอุพราชซึ่งสิ้นพระชนม์ไปก่อน
(๖) จากจารึกปราสาทบ้านธาตุ นางมีนามว่า นเรนทรลักษมี
(๗) พระเจ้าสุวรมันที่ ๒

๑๑. ผู้ที่ถือกำเนิดในราชสกุลวงศ์ย่อมสามารถปราบปรามผู้ที่ถือกำเนิดในสกุลอื่นได้ ดังนั้นพระองค์จึงได้เสด็จขึ้นเสวยราชย์ภายหลังที่ทรงปราบปรามประเทศอื่น ๆ ได้ด้วยกำลังอำนาจแห่งพระองค์

๑๒. ศิริษะข้างศัตรูซึ่งพระองค์ได้ทรงตัด และโยนลงไปในทะเลเลือดแห่งการรบพุ่งก็เปรียบเสมือนศิริษะข้างที่มีชีวิตอยู่ กำลังสนุกสนานในทะเลสาปอันข้อมด้วยสีแดง

๑๓. เมื่อได้เห็นพระองค์ในการรบพุ่งอันดุเดือดทั้งทางด้านขวาและด้านซ้าย^(๑๐) ทรงผ่า (ศัตรูแต่ละคน) ออกเป็น ๒ ท่อน ข้างศึกตัวผู้ ๒ เชือก (ซึ่งแต่ละเชือกก็มีค่าเท่ากับ) ศัตรู ๑๐๐ คน ต่างก็ส่งเสียงร้องและมีร่างกายเต็มไปด้วยเลือด และเนื่องจากเกรงว่าพระองค์จะทรงทำลายศาสนสถาน อุปสรรคต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น (เพื่อมิให้พระองค์ทรงกระทำเช่นนั้น)

๑๔. ข้าราชการเด็ว ที่กำลังหนีลูกศร ไปอย่างรวดเร็วทางด้านหน้ากองทัพของพระองค์ เป็นสิ่งเด็วที่จอมทัพศัตรูอาจใช้นับคะแนนได้ระหว่างผู้ที่มีชีวิตอยู่และผู้ตายไปแล้ว

๑๕. ในการรบพุ่ง ธนูที่พระราชอาของกษัตริย์ทรงแผลงออกไปเพื่อประหารศัตรู โดยมีต้องทรงถึงเสียก่อนนั้น ก็จะไปยังศิริษะของบรรดาพลทหารศัตรู และดูจะย้อนกลับมาอีกในทันที แต่ถ้าธนูนี้ทิ้งระยะ ก็หมายความว่าเพื่อรอดูว่าศิริษะของจอมทัพศัตรูเหล่านั้นจะหลุดออกจากบ่าแล้วหรือยัง

๑๖. ศิริษะของศัตรูที่ไอ้อวดและถกตัดด้วยจักรของพระองค์ มักจะนึกถึงภรรยาของตน และพุ่งขึ้นไปสู่ท้องฟ้า แต่มีขี้กาก็กลับตกลงมายังพื้นดิน กล้ายกกันว่าถูกบรรดานางอัปสรจับได้ กลับลงมา เนื่องจากยังคงระลึกถึงภรรยาของตนอยู่

๑๗. ในสนามรบซึ่งปลายแหลมของพระขรรค์ของพระองค์กำลังกวัดแกว่งอยู่ แต่มิได้มีชัยชนะหรือประหารศัตรูได้ พระองค์ก็ทรงโจนขึ้นไปในอากาศคล้ายกับดวงไฟอันกำลังลุกโชติช่วง และสังหารพระราชอาแห่งกองทัพข้างศัตรูเสียด้วยกำลังอำนาจ กล้ายกกันว่าสายฟ้าอันประเสริฐได้ตกลงยังบนภูเขาพร้อมกับสายฝนอันนำสพระธรรมมาให้

(บรรทัดที่ ๑๗ ในด้านที่ ๒) ณ ที่นี้ก็จะจบบทที่กล่าวถึงการกระทำอันกล้าหาญ

๑๘. “แม้ว่าข้าพเจ้าอาจเปรียบตนเองได้กับอาสาณันบัว (พระพรหม) และกับตาบัว (พระนารายณ์) แต่ก็ขอข้าพเจ้าเท่านั้นที่ประชาชนกล่าวว่าอาจมองเห็นได้ แม้เมื่อเขาพยายามที่จะรู้จักอีกสองอย่างนั้น” ด้วยความคิดเช่นนั้นพระราชอาผู้ทรงทัดจันทร์ (เช่นเดียวกับพระอิศวร) จึงทรงมีพระเนตรที่ ๓ ในปัจจุบัน อันเป็นการอนุমানที่ ๓ . . . . .

(๘) พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ทรงรวบรวมประเทศกัมพูชาที่แบ่งออกเป็น ๒ ภาค เข้าด้วยกัน

(๙) หมายความว่าสำเร็จอย่างบริบูรณ์

(๑๐) ด้วยพระกรแต่ละข้าง พระองค์ได้ประหารศัตรูของพระองค์

๑๘. บรรดาคัมภีร์โบราณที่แต่งโดยอาจารย์ในสมัยโบราณจะได้รับการต่อเติมให้สำเร็จจาก พระองค์ ในหทัยของพระองค์..... พระราชโองการของพระองค์ย่อมประกอบ ด้วยอำนาจและก่อให้เกิดความดี..... พระอาทิตย์.....

๑๙. โลก^(๑๑) ได้แบ่ง (พระราชา?) องค์น้อยอย่างไม่รู้จักจบ พระองค์สำคัญกว่าฐุรชฎิ (อย่างไรก็ดี) เหตุการณ์เช่นนี้ก็ไม่เคยมีมาก่อน กับพระองค์ผู้ซึ่งในปากฟ้าก็คือพระอิศวร ผู้เป็น เจ้าแห่งกุตทั้งหลาย และเมื่อสมภพบนดิน ก็คือผู้เป็นเจ้าของกุตของพระขอม

๒๐. เมื่ออยู่ภายในถ้ำที่มีดสลัว ท่านก็ใช้สมาธิของท่านเปล่งรัศมีอันเจิดฉายออกมา (ดวงอาทิตย์) ที่ส่องแสงยอมได้รับการยกย่องเท่ากับ (ดวงดาว) ที่มีนามว่าอาทิตย์ แต่ดวง อาทิตย์นี้ (ก็ไม่เท่ากับอาทิตย์ผู้) ในเมื่อเปรียบเทียบกับชัยชนะที่ท่านผู้นี้มีต่อความมืดมน ภายใต้อ้า^(๑๒)

๒๑. แต่เดิมมหาสมุทรย่อมลึกมาก ต่อจากนั้นความลึกนี้จึงได้เข้ามาอยู่ในจิตใจของท่าน คล้ายกับว่าเกิดจากความกลัวของความผูกพันอันนี้กับมหาสมุทร อันหยั่งไม่ได้ในจิตใจของท่านที่ เปลวไฟได้พุ่งขึ้น ดังเปลวไฟเออระวะ

๒๒. ก้ออัญมูรติ (พระอิศวร) เอง หรือเท่ากับอัญมูรติ ภายหลังจากที่ได้รับคำสั่งสอน (จากอาจารย์ผู้) เท่านั้น โดยการปฏิบัติการอดกลั้นถึง ๘ วัน รวมทั้งการกลั้นปัสสาวะ ๗๑๗ บุคคลจึงจะถึงซึ่งความสนุกสนานในสวรรค์ชั้นฟ้าทั้งหมดได้

๒๓. มีชื่อเสียงอยู่ท่ามกลางพวกเสนาบดี^(๑๓) ด้วยภาษาที่ชัดเจน ท่านก็ได้กระตุ้นเตือน ให้ผู้ที่มาประชุมทั้งหมดรู้จักถึงความหมายของคำ..... ความสำคัญย่อมมีอยู่มาก.....

๒๔. .... ประมุขแห่งอาจารย์ทั้งหลาย.....

.....

๒๕. ท่านอาจารย์ผู้เป็นผู้ที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณความดีหลายอย่าง และได้ถวาย สิ่งของอันน่าชื่นชมพร้อมกับตำแหน่งต่าง ๆ แต่เทพดาทั้งหลาย

๒๖. ศิษย์และบุตรของนเรนทราทิตย์ผู้เป็นบิดาที่ดีและอาจารย์ที่ดี เขาได้ถือกำเนิดมาดัง ดวงอาทิตย์จากมหาสมุทร..... เมื่อเขามีอายุพื้น ๒๐ ปี เขาก็ได้ให้ช่างสร้างประติมากรรม รูปอันเป็นรูปแห่งบิดาของเขา หล่อขึ้นด้วยทอง เขาผู้นั้นนามว่า หิรัณยะ

(๑๑) อาจแก่ "กุต" เป็น "กุตติ" คือ "โชคลาภ" ซึ่งทำให้ความหมายดีขึ้น
(๑๒) ถ้อยคำที่ไม่ชัดเจนนี้หมายความว่าอาทิตย์ (คือพระเจ้าสุริยวงษ์ที่ ๒ หรือ นเรนทราทิตย์) ผู้สามารถให้แสงสว่างภายใน ถ้ำอันมืดมนนั้น ยิ่งใหญ่กว่าดวงอาทิตย์
(๑๓) สกุนนักรัโฆยการณซึ่งปตัญชลักกล่าวอ้างถึง

๒๘. ได้มีอายุครบ ๑๕ ปี ในที่อยู่ของสุวรรณดิงเคสะ เขาได้ผ่านความสำคัญของอรรคถลามหาสมุทรห้องที่ ๓ และที่ ๖^(๑๔) โดยเรือที่ประกอบด้วยการบูชาัญญต่างๆ

๒๙. ได้สำเร็จการศึกษาเมื่ออายุได้ ๑๖ ปี เมื่ออายุ ๑๘ ปี ผู้สั่งสอนก็ถือว่าเขาเป็นผู้ (ที่ไม่สั้นไหว?) ต่อหน้าข้างเมามัน

๓๐. (ชำรุด)

(๑๔) “ภาษสาร” อาจเป็นชื่อของตำราไวยากรณ์ ศาสตราจารย์ เซเคส์ ไม่แน่ใจว่า “ตฤตยัมถารณพ” นั้นหมายความว่าอะไร

หมายเหตุของผู้แปล ไม่น่าเข้าใจว่าเพราะเหตุใดศาสตราจารย์ เซเคส์ จึงไม่สามารถทราบได้ว่า หริณยะผู้สร้างจารึกปราสาทพนมรุ้งเกี่ยวข้องกับพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ อย่างไร จารึกบทที่ ๘ กล่าวว่านางอุปติษฐลักษมีเป็นพระราชธิดาแห่งพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ นางเป็นมารดาของนเรนทราทิตย์ จารึกบทที่ ๒๗ กล่าวว่า หริณยะผู้สร้างจารึกเป็นบุตรของนเรนทราทิตย์ ฉะนั้น หริณยะก็เป็นปนัดดา (ทางย่าของตน) แต่พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ นั้นเอง

หลักที่ ๑๒๑-๑๒๒

จารึก ๒ หลักบนเสาที่หินขอน อ. บักธงชัย จ. นครราชสีมา

จารึกนี้มีปรากฏอยู่ในหนังสือจารึกแห่งประเทศไทยกัมพูชา (Inscriptions du Cambodge) เล่มที่ ๖ ของศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ หน้า ๗๓-๗๕ และมีเนื้อความดังต่อไปนี้

สถานที่ซึ่งเรียกว่าหินขอน ในอำเภอบักธงชัย และตั้งอยู่ราว ๔๐ กิโลเมตรทางทิศใต้ของเมืองนครราชสีมา คงเป็นสถานที่ตั้งของวัด ๑ หรือ ๒ วัด มีเสาดั้งคู่กันเป็นใบเสมา เสาต้นหนึ่งซึ่งปัจจุบันนี้สูญหายไปเสียแล้ว มีภาพสลักเป็นรูปเจดีย์อีก ๒ ต้น มีจารึกซึ่งนาย Aymonier และ L. de Lajonquière ได้กล่าวไว้

จารึกบนเสา ๒ ต้นนี้จารึกด้วยอักษรตัวโต ๆ มีลักษณะเป็นตัวอักษรโบราณ คล้ายกับตัวอักษรที่ใช้จารึก ณ บ่ออังกาและปราสาทนากบวส (Nāk Buos) ใน พ.ศ. ๑๒๑๗ และ ๑๒๔๓ ลักษณะสำคัญก็คือสระอาจารึกยาวมาก ลงมาได้บรรทัดและม้วนย้อนไปทางด้านขวา ลักษณะเช่นนี้ก็พบอยู่บนเสานินภาษามอญที่จังหวัดลพบุรีเช่นเดียวกัน ในจารึกที่หินขอนนี้ยังแสดงถึงอิทธิพลของมอญด้วย เป็นต้นว่ามีคำว่า “กุกยาก” ซึ่งแปลว่า พระผู้เป็นเจ้า และกำหนดว่า “นาง”

คำขอมบางคำเช่น “กิ” “โปน” “โชนุ” “เบรุ” ฯลฯ น่าจะทำให้คิดว่าจารึก ณ หินขอนนี้อยู่ในสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครในประเทศกัมพูชา ก็อย่างช้าที่สุดในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ แต่การค้นพบคำว่า “กมฺรตง” และ “กมฺรตง” ที่ปรากฏอยู่ด้วย ก็แสดงให้เห็นว่าคงอยู่ในระยะหลังกว่านั้น แต่แม้ว่าจารึกเหล่านี้จะมีอายุเก่ากว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ เราก็ควรคิดว่าพระนาม “อินทรวรมัน” และ “โสทรวรมัน” ซึ่งกล่าวอย่างไม่ค่อยแจ่มกระจ่างนั้นไม่ได้หมายถึงพระราชกุมารแห่งเมืองพระนครในพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ และ ๑๖-๑๗ ทั้งนี้ก็เพราะภาษาและตัวอักษรสมัยเก่าอาจคงอยู่เป็นเวลานานพอใช้ หรืออาจมีการพยายามเลียนแบบตัวอักษรและภาษาโบราณในสถานที่บางแห่ง ซึ่งยังคงมีตัวอย่างเหลือให้เห็นอยู่บ้างเล็กน้อย

จารึกหลักแรก (หลักที่ ๑๒๑)

จารึกหลักนี้สลักอยู่บนเสาสี่เหลี่ยมทั้งสี่ด้าน เสาสูง ๑ เมตรเหนือเดือย และกว้าง ๔๐ และ ๓๐ เซนติเมตร

ด้านแรกด้านใหญ่ (ก) มีจารึกภาษาสันสกฤต ๑๒ บรรทัด แบ่งออกเป็น ๓ บท คือ สรค์ชรา ๑ บท สารทูลวิกริชาติ ๑ บท และโสลก ๑ บท ข้อความภาษาสันสกฤตนี้สลักต่อไปบนด้านเล็ก (ข) อีก ๘ บรรทัด แบ่งออกเป็น ๒ บท คือ อุปชาติ ๑ บท วงศ์ธธา ๑ บท และมีจารึกภาษาขอมต่ออีก ๑๑ บรรทัด ด้านใหญ่ด้านที่ ๒ (ค) มีจารึกภาษาขอม ๑๕ บรรทัด แต่ด้านเล็ก

ด้านที่ ๒ (ง) มี ๑๘ บรรทัด ใช้ตัวอักษรที่แปลกออกไป ๗ บรรทัดแรกเป็นภาษาสันสกฤต แต่ก็ชำรุดไปมาก ดูเหมือนจะแต่งเป็นสรรคฺตรา ซึ่งใช้จังหวะไม่ค่อยถูก มีจารึกต่ออีก ๑๑ บรรทัดแต่งเป็นร้อยแก้วหรือมาตราฉันทที่^{๕๕๒} ไม่ถูกต้อง ซึ่งเรื่องราวภาษาสันสกฤตนั้นเต็มไปด้วยคำขอม

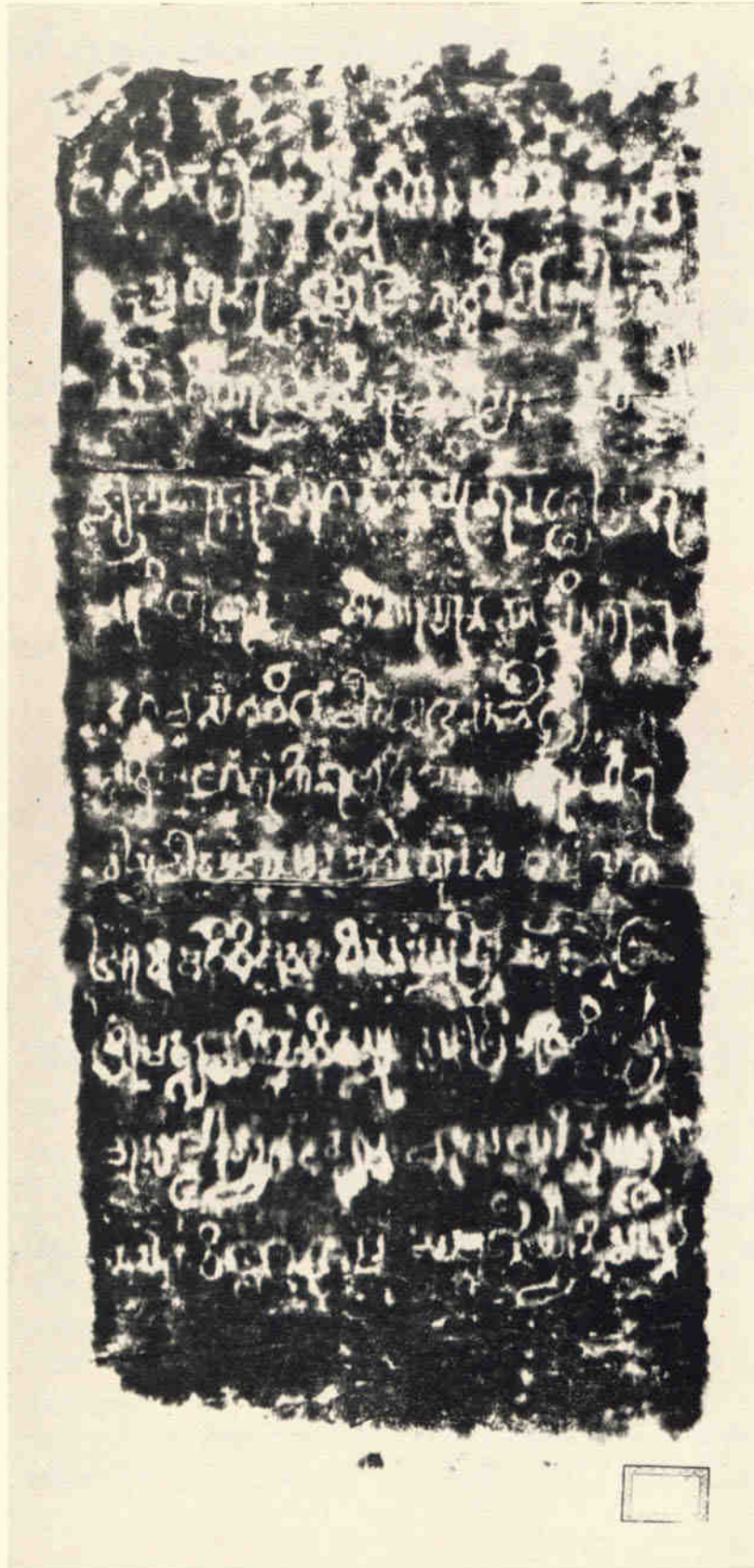
จารึกภาษาสันสกฤตในด้าน ก และ ข นั้น เป็นของนักพรตซึ่งมีตำแหน่งเป็นราชภิกษุ ท่านได้สร้างโบสถ์มาศิวา^{๕๕๓} ๔ แผ่น ซึ่งคงรวมเสาหินที่มีจารึกและภาพสลักเหล่านั้นไว้ด้วย และยังได้สร้างวิหารซึ่งท่านได้บริจากระบุชื่อเป็นอันมาก (บทที่ ๑-๒) เราจะเห็นต่อไปว่า ท่านราชภิกษุผู้นี้^{๕๕๔} คือเจ้าชายซึ่งได้ออกทรงผนวช จารึกบทอื่น ๆ (บทที่ ๓-๕) คงมีแต่เพียงการสาปแช่ง

ข้อความภาษาขอมนั้นชำรุดไปมาก ท่านราชภิกษุผู้นี้^{๕๕๕} สมญาว่าอุปาธยาชะ และสถานที่ตั้งศาสนสถานของท่านซึ่งคงเป็นหินขอนนั่นเอง ก็มีนามว่า เสราปุระ หรือ สุโรปุระ ซึ่งในอีกจารึกหนึ่ง เรียกว่า สุโรปุระอะ จารึกด้าน ข จบลงด้วยการเริ่มต้นบัญญัติสิ่งที่บริจากระบุชื่อ ซึ่งมีต่อไปบนด้าน ก

จารึกด้าน ง แจ้งให้เราทราบว่าเป็นเจ้าชาย (หรือพระเจ้า) นฤเพนทราธิป-ตีวรมัน โอรสของผู้สูงศักดิ์องค์หนึ่ง ซึ่งมีพระนามคล้ายคลึงกัน ทั้งสององค์คงเป็นเจ้านายในราชวงศ์พื้นเมือง ต่อจากนั้นจารึกก็กล่าวถึงกำหนดเขตของพื้นที่ซึ่งอาจมีชื่อว่า สุตฺกสุวาย และการบริจากระบุชื่อ^{๕๕๖} ก็คงจะจารึกอยู่ในบทก่อนหน้านั้น

หลักที่ ๑๒๑

ด้าน ก.

จารึก

ด้าน ก.

บทที่ ๑ (บรรทัดที่ ๑) อาสี่ตุ สุรัราชภิกษุ ประวรรณศรีรา-ส^(๑)

(๒) ทาขุขุฎปาตามุโกชะ กุรวูวัต สี่มาะ ปุรว

(๓) มนีสึลา^(๒) วรุท โสภาะ จตสุระ วิสุรช

(๔) ทุ ภูษิตางกานุ สุกตตณุขตานุ เกษตรทา

(๕) สาทิขุกตานุ วิหารานุ สางฆิกานำ

(๖) ทส จ สกถิเน จิวเร เทว สใจตุโยะ //

บทที่ ๒

(๗) สรวูวานำ ชกตำม หิตาย ทิวเส กุรวูวัต ทานำ สทา

(๘) วสุตุริ จิวรทานม อนุณม อสนำ ปำนำ สตามวุถกม

(บรรทัดที่ ๕) อาราม วิวิธาวโรปิตตรูปุไปะ ผไลรุ หนุน กั^(๓)

(๑๐) สรั่มตุงงฆนิเขวิตสุ สุตรระ สุรัราชภิกษุ ยยุ -

บทที่ ๓

(๑๑) จาตุรุชชาติโย^(๔) ทตุต เม จาลยนติ ทูราตุมก-(๑๕)

(๑๒) นรกวิงฺสน^(๕) เต เสนำ สนฺดาไนรุ ขุยานุติ สปฺตภิ-(๕)

(๑) แทนที่จะอ่านว่า “สิรา” ก็อาจอ่านว่า “สิโร” ได้ ตัวอักษรที่ตามมาไม่คล้องจอง สำหรับคำสุดท้ายของบรรทัดนี้ ก็มีตัวอักษรที่คล้ายกับ “ตุ” หรือ “ท” และมีตัวอักษรอื่นตามมาซึ่งคงเป็น “ส”

(๒) ระหว่างคำว่า “นิ” (สำหรับ “ณิ”) และ “สิ” ในจารึกมีตัวอักษร “ต” ซึ่งอาจถูกขูดออก อย่างไรก็ดี ก็จำเป็นต้องตัดออกเนื่องจากมาตราฉันทะบังคับ

(๓) ตัวอักษรก่อนตัวสุดท้ายในบรรทัดนี้ มองเห็นไม่ชัดเจน และคล้ายกับว่ามีตัว “ร” ประกอบ

(๔) ตัวอักษรที่อ่านไม่ออกคล้ายกับ “ล” หรือ “เร”

(๕) ในจารึกคล้ายกับมีคำว่า “นรกั” แต่อนุสวารอาจเป็นรูปที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญก็ได้ เช่นเดียวกับที่มีปรากฏอยู่หลายแห่งบนแผ่นหินหลักนี้

ด้าน ข.

- บทที่ ๔ (๑) -- ตูริโกนา นรกา สุโฆระ
 (๒) - ฌยจตุโกนกฤตา สุภาณะ
 (๓) - ปณจศสปลตทศภูโกนาะ^(๖)
 (๔) ปาปัยฐวาสาย ปเร ปเร สุยะ

- บทที่ ๕ (๕) ◡ - ◡ สายนุตรสมนตสงคตาะ
 (๖) ◡ - ◡ -- ◡ ◡ มางสมะธกะ
 (๗) ◡ - ◡ - ะ ชิวติหิงสกาธมา
 (๘) สวิสสุริยฐา นรกาะ ปเร กว จิต

(๙) เนะ กิ ฐ ปุณย อุปาธยาย สุริราชภิกษุ (๑๐) เตล สุถาปก อาย เสธา พุรา มนุ สนม
 (๑๑) นิ - ตตุ พุร กุยาท สุรวุฑุเศศวร อินทุรวรมม จ (๑๒) กุกราวรุตติ // นุ วุระ กัมรตาง
 อณสุริ (๑๓) โสรยวรมม ต กุรุงง - อาย มฤ โทง (๑๔) วุระ กัมรตาง อณ สุริจกกรวติ ตี อ
 (๑๕) ย ตังง เสดง กัมรตาง อณ สุริวิกุร (๑๖) มรุต^(๗)ติ อาย สุโร พุรา // เนะ กิ อโน (๒)
 (๑๗) ---- ริ พุรวุข ตี มนุ โอ (๒) (๑๘) ต วุระ ทังเนปปรู เสง เทน เตก ต (๑๙) -- พุ
 รงคะ เตก อาสุธรน

(๖) คำว่า "จศ" คงเป็นการจารึกผิดสำหรับ "ขษ" แทนที่ "ทศ-" ก็ควรอ่านว่า "ทศา-"

(๗) ตัวอักษร ๓ ตัวแรกของบรรทัดที่ ๑๖ ชำนาญสังขย

หลักที่ ๑๒๑

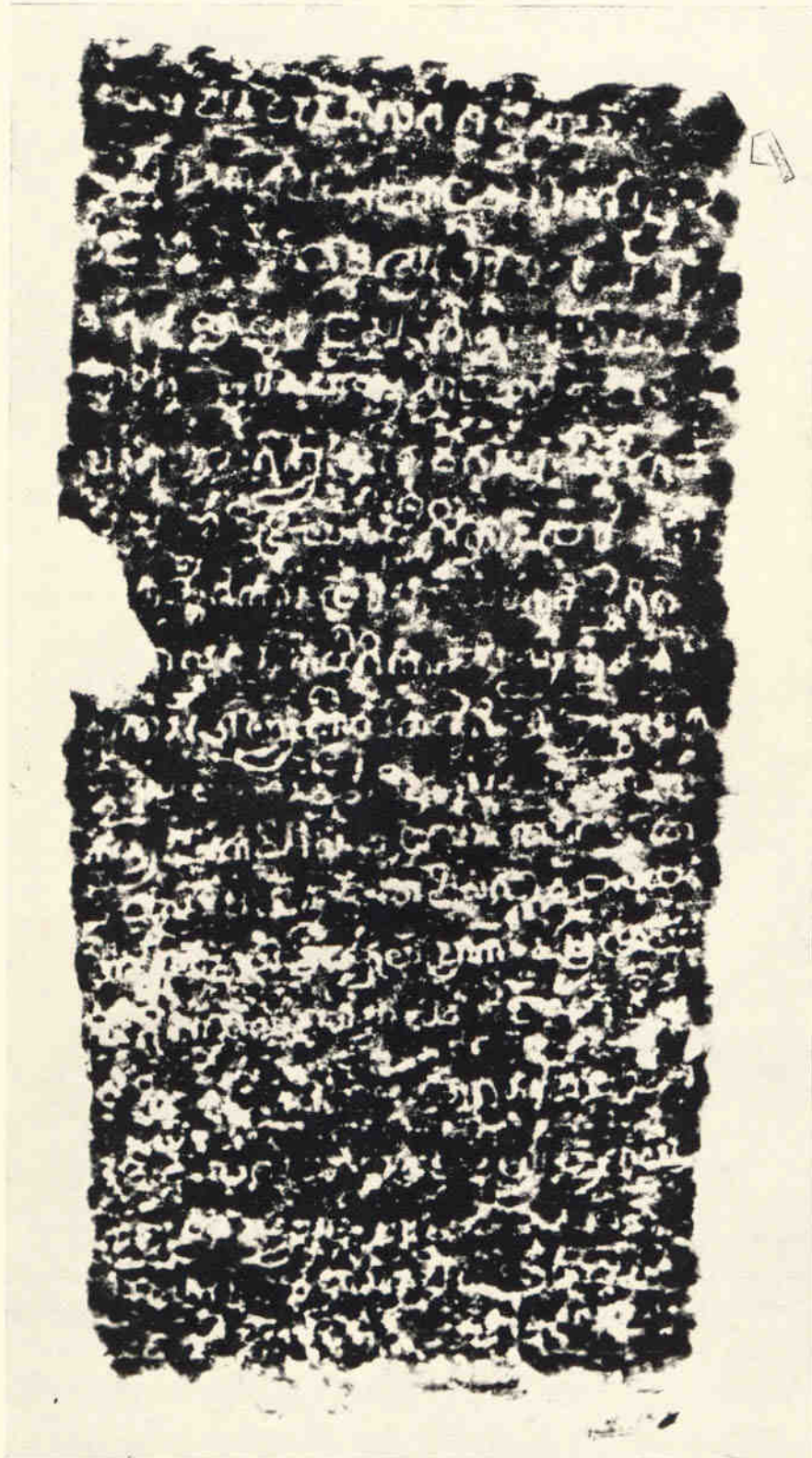
ด้าน ข.

หลักที่ ๑๒๑

ด้าน ก.

ด้าน ก.

(๑) - ยะ^(๘) ๑ ปรุทุทมาน^(๙) กตศสงข โทร--^(๑๐) ถ (๒) งเคา ๑ จรา รูป ๐ -
 กงศ- อารุณ ๑ ตโปง ๐ ท (๓) รัง โมย สดา เต ๒๐^(๑๑) เสฐ เพฐ สนเรย เทา ต (๔) ทิ
 ดนลล ลุโวะ ชสส อรัต ติ เซง วิหาร^(๑๒) (๕) - ๑๐๐ ตุมรุ ตป ทเน สุนาง ยาร --- (๖)
 ลานียุ เนะ ทิ กุย วระ โวธิน กนไต ทิ โทนุ (๗) ปัย โวธิปริย กนไต ทิ โทนุ เพฐ ๐ กะ - (๘)
 - กนไต ทิ โทนุ เพฐ ๐ หฤทชรกษ กนไต ทิ โทนุ (๙) -- สัตคน กนไต ทิ โทนุ ปัยช กุทต
 กนไต (๑๐) ทิ โทนุ โมยช กุไชย กนไต ทิ โมยช ทวาร ก (๑๑) นไต ทิ - โมยช ๐
 มนุชรุม ๐ วิฑูชาคุปต ๐ ช ---- (๑๒) กนุเซง ๐ โวธิสัต ๐ กทร - ปะ โวธิคุปต ๐ โว
 (๑๓) ธิปาด ๐ มาง ตุม - โวธิสมโภต ๐ พลย - (๑๔) จนุโหย มาส จนุโหย ปุราก ๐ ตัมรุต โมย
 (๑๕) เนะ ทิ อโนย (อุป) ทุชยาย กัมรเตง อณ ศรีรา (๑๖) ชกิกษุต วระ.....
 (บรรทัดที่ ๑๗-๑๘ ขำรุต)

(๘) ตัวอักษรตัวแรกของบรรทัดนี้คล้ายกับ “ษ” เหตุนี้จึงอาจต้องแก้ “อสุทรนษช” เป็น “อสุทรนศษ”

(๙) อาจเป็น “วรุฑมาน”

(๑๐) แก้เป็น “โทธณ” หรือ “โทธณก”

(๑๑) การอ่านเลขจำนวนนี้ไม่แน่นอน

(๑๒) ตลอดบรรทัดนี้ไม่ไ่ไรชัด

ด้าน ง.

บทที่ ๖

(๑)

สุนุศุ สุรีนฤปนทรราชิปติ (๒) ๘ ๘ วรมม (ณ) สุ สุรีนฤปนทร

(๓) ธิปติวรมมา

ขศ จ สุรีรา (๔) ชกิกษุระ ภูวิ ภริตยศ (๕) ๘ ๘ หา ๘ ๘ ยาสุ

เต ปุร (๖) ๘ ๘ ๘ ๘ - รุโว ธิสกั (๗) ๘ ๘ ตเข ลวธวนุตุน

เทโว (๘) ร ทิกั

สุริมทุหาสาทิบุคคล (๙) วหุวิวิธชนั ภมิ ๘ ๘ นั (๑๐)

กษิตินุทราต

สุตฤ สุวาขุ (๑๑) วาขวข นา- ปศุจิม- (๑๒) - จรติเร-ภู (๑๓)

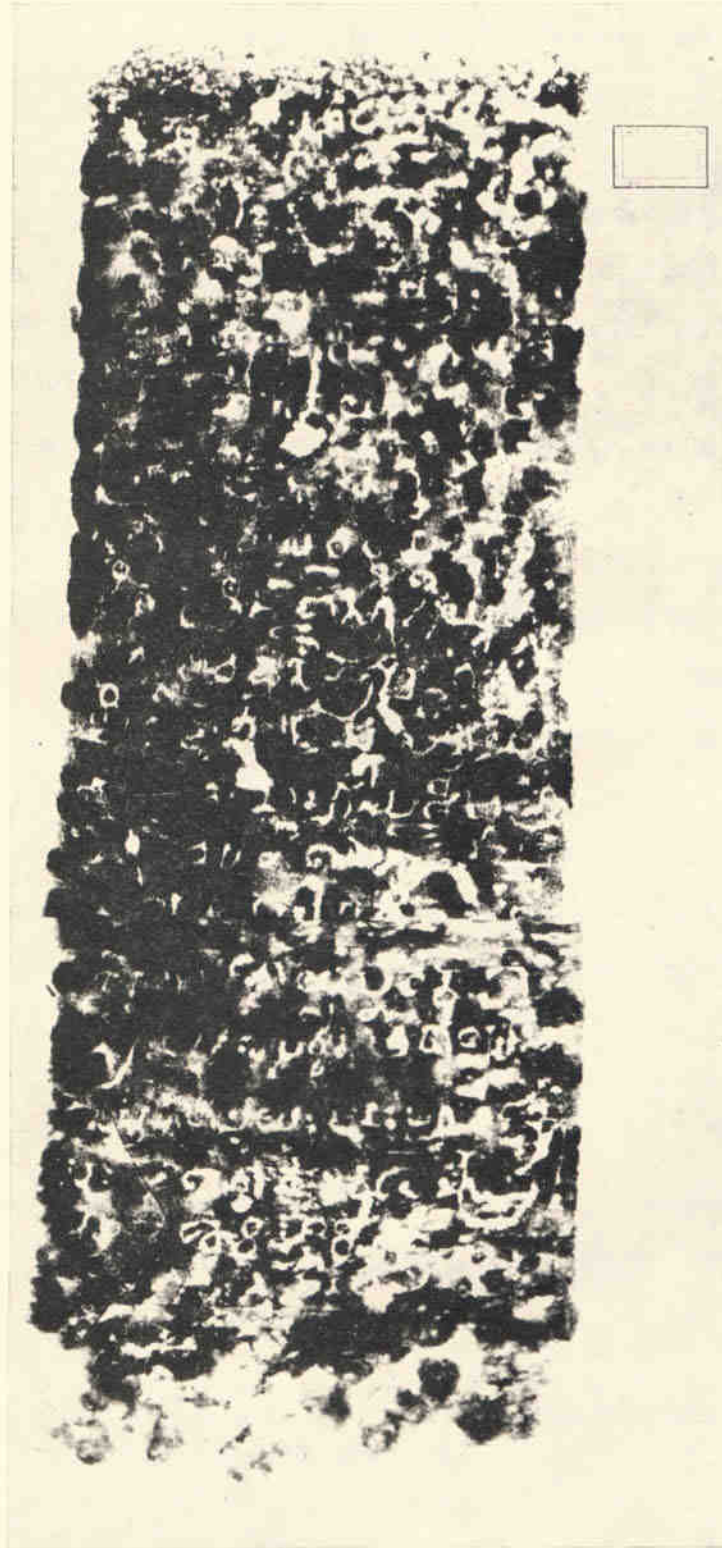
(๑๓) ศเน ตุเสธา ปติตะ ท (๑๔) กษิตินโต ขสุ ตวนุ อุปาชยาชะ //

ปุรุวเว ตุ ตรวางุ ปรส (๑๖) ๘ ๘ ในฤตเข ชะ ปุณะ ฌปุร-เอา (๑๗) สะ

เอเต ชวานะ วิวัชชะ เสธา (๑๘) วุรา เทเว วิสนติ วิชเฉชะ //

หลักที่ ๑๒๑

ด้าน ง.

คำแปล

(ด้าน ก) บทที่ ๑ มีท่านศรัทธาภิกษุซึ่งบาทบงกชได้รับการเคารพบูชาจาก... แห่งศีรษะของ
บุรุษผู้มีชื่อเสียง ท่านได้สร้างเสมาศิลา ๔ หลัก ซึ่งมีลักษณะอย่างค้ำยั้งและงดงาม ได้ถวายวัด ๑๐ วัด
แก่คณะสงฆ์ ประกอบไปด้วยองค์แห่งพระสุกต ทูงนา ทาส ๗๑ และจีวร ๒ ผืน พร้อมกับกฐิน
และเจดีย์

บทที่ ๒ เพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์-ทั้งหลาย ท่านศรัทธาภิกษุผู้ซึ่งได้รับการเคารพ
จากคณะสงฆ์ ได้บริจาคทานแต่ละวันจุดจตุตถกัลปพฤกษ์ในสวรรค์ ทานนั้นประกอบด้วยเครื่อง
นุ่งห่ม จีวร อาหาร เครื่องขบเคี้ยว เครื่องดื่ม หมาก และสวน (สิ่งประดับด้วย) ผลไม้และ
ดอกไม้ต่าง ๆ จากบรรดาต้นไม้ที่ปลูกไว้ในนั้น

บทที่ ๓ ขอให้บุคคลใจทรามที่มาล่วงเกินสิ่งซึ่งข้าพเจ้าได้บริจาคแก่บรรดาสิ่งซึ่งส่งลงไป
สู่นรก โดยไม่ยกเว้น ๗ ชั่วโมง

(ด้าน ข) บทที่ ๔ ขอให้นรก... รูปสามเหลี่ยมซึ่งนำสฟิงกัว... นรก... รูปสี่เหลี่ยมอันบีบรัด
นรกห้าเหลี่ยม หกเหลี่ยม เจ็ดเหลี่ยม แปดเหลี่ยม และนรกทุกขุม จงเป็นที่อยู่ของบุคคลใจชั่ว

บทที่ ๕ ..... ชุมนุมกันและล้อมรอบไปด้วยเครื่องมือ (สำหรับทรมาน)..... (ผู้ที่
เสพ) เนื้อและเครื่องดื่มอันหมักดอง..... คนเลวทรามที่ทำอันตราขายแก่สิ่งที่มีชีวิต..... นรก^(๑)
ย่อมเป็นที่อยู่ของบุคคลเหล่านี้

(บรรทัดที่ ๕-๑๖) นี้คือการบำเพ็ญกุศลของท่านอุปายายะ ศรัทธาภิกษุผู้สร้าง (วัด)
ณ เสรา พรา อุทิศถวายเป็นจำนวนเท่ากันแก่พระภิกษุศรีวิฑูทเชศวร อินทวรมะ จักรวรรดิ และ
พระกัมรตางอัญศรี โสรวรรมะ ผู้ครองที่มฤเช่นเดียวกับพระกัมรตางอัญศรีจักรวรรดิ ณ ตำรา
แสดงกัมรตางอัญวิกรมรุทระ ณ เสรา พรา

(บรรทัดที่ ๑๖-๒๐) นี้คือของอุทิศ..... เป็นของสังเวชถวายแด่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า
เริ่มด้วยเชิงเทียนเหล็ก.... รังคะเหล็ก แท่น

(ด้าน ก บรรทัดที่ ๑-๕) วรรธมานะ^(๒) ขวด สังข์... หล่อด้วยทองแดง จรา^(๓)
สำหรับใส่กำยาน... กฐา สวนปลูกต้นไม้ ๒๐ ต้น นา ๒ สัน^๔ เรข* ตั้งแต่... ถนนจนกระทั่งถึง...
เชิงวิหาร ๑๐๐... โถ ๑๐ กู่.....

(๑) คำว่า "วิสสุริฐา" ต้องเป็นคำที่เขียนมาจาก "วิสสุร" ซึ่งแปลว่า "สันตะเทือน" แต่ศาสตราจารย์ เซเดส์ ก็ไม่อาจ
เห็นได้ว่า คำนี้มีความหมายว่าอะไรในข้อความที่กล่าวมาข้างต้น
(๒) ชื่อภาชนะชนิดหนึ่ง
(๓) ในที่อื่นใช้ว่า "จรา" หมายถึงภาชนะเผาเครื่องหอม
(๔) น่าจะแปลว่า "อะเลอ" (ณ.)

(บรรทัดที่ ๖-๑๓) นี้คือทาส^(๔) แห่งพระผู้เป็นเจ้า (ต่อจากนั้นเป็นรายนามของทาสและภรรยา กันไต กิ และจำนวนบุตร โจน)

(บรรทัดที่ ๑๔) จันโหย^(๕) ทอง จันโหยเงิน ช้าง ๑ เชือก

(บรรทัดที่ ๑๕-๑๘) นี้คือของถวายจากท่านกำมรดางอัญ ศรีราชภิกษุแด่พระผู้เป็นเจ้า (ต่อขึ้นไปจารุด)

(ด้าน ง) บทที่ ๖ ศรีนฤเปนทราชาปิตรวมัน โอรสแห่งศรีนฤเปนทราชาปิติ--รวมัน คือ ท่านศรีราชภิกษุผู้มีชื่อเสียงบนแผ่นดิน..... (ท่านได้บริจาค) ที่ดิน.... พร้อมด้วยทาสผู้มีประโยชน์ ๑๓๑ ตลอดจนทรัพย์สมบัติที่มีเป็นจำนวนมากและต่าง ๆ กัน..... จากพระราชา

(บรรทัดที่ ๑๐-๑๘ เป็นกำหนดเขตของพื้นที่แห่งศตูกสวาย ซึ่งข้อความภาษาสันสกฤตนั้นไม่อาจแปลได้)

จารึกหลักที่ ๒ (หลักที่ ๑๒๒)

เสาซึ่งมีจารึกหลักนี้ ใช้ตัวอักษรแบบเดียวกับที่จารึกอยู่บน ๓ ด้านแรกของเสาหินหลักแรก แต่มีขนาดเล็กกว่า คือสูงเพียง ๘๐ เซนติเมตรเหนือเดือย และกว้าง ๓๒ x ๒๑ เซนติเมตร จารึกมีอยู่เพียงบน ๓ ด้าน คือด้านใหญ่ด้านหนึ่งและด้านเล็ก ๒ ด้าน จารึกบนด้านใหญ่ (ด้าน ก.) เป็นภาษาสันสกฤต แต่ทั้ง ๑๓ บรรทัดก็ชำรุดหมดจนไม่อาจอ่านทราบความได้ ด้าน ข. มีจารึกภาษาขอม ๑๘ บรรทัด กล่าวถึงของที่ถวายแก่วัด คือ ทาส ที่ดิน หมาก และสิ่งที่ใช้ในกิจพิธี ด้าน ก. เริ่มต้นด้วยภาษาขอม ๑๒ บรรทัด และบางแห่งก็อ่านไม่ได้ จารึกนี้ก็เพื่อประกาศการบริจาคสิ่งของของอุปราชยะแห่งราชวิหาร ณ สโร พรา (Sro Vraah) บุคคลผู้นี้อาจเป็นบุคคลเดียวกับท่านราชภิกษุ ซึ่งมีตำแหน่งเป็น อุปราชยะเช่นเดียวกันในจารึกหลักแรก

สามบรรทัดสุดท้ายแสดงความปรารถนาให้บุคคลทั้งหลายได้ไปถึงพุทธภูมิ

(๔) เราจะเห็นว่าใช้ตัวสะกด “กัญ” สำหรับ “กณ” ซึ่งคงเกิดมาจากการออกเสียงตามท้องถิ่น

(๕) “จันโหย” เป็นคำสมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร (Angkor) ของคำว่า “จันหวาย” ซึ่งเป็นชื่อภาษาขอมที่ปรากฏอยู่ในจารึกหลายหลัก คำนี้ตรงกับภาษาเขมรปัจจุบันว่า “จันโหย” ซึ่งแปลว่า “นั่ง” นายโอเชียง (Au Chhieng) ได้แนะนำศาสตราจารย์เซเดส์ว่า ณ ที่นี้คงหมายถึงภาษาเขมรชื่อเครื่องหอมชนิดหนึ่ง

จารึก

ด้าน ก.

(บรรทัดที่ ๑ ชำรุด) (๒) ..... ส ธรรมวาทะ-กนทม ... (๓) -นุตรลุโลก-
อิ - ปุระณะ..... (๔) -อาการวฤตพรวร..... (๕) .....มาภิษิต ..... (๖) .....
สิทธิ--- (๗-๘ ชำรุด) (๑๐) ---ขรามิโกสุ... (๑๑) ...ตยกสงขวาทุขป... (๑๒)
ปานาทิธิะ ภูษสุ ธรรมว... (๑๓) ขกฤวานุ ปญจตรขสุโตภ -

ด้าน ข.

(๑) -- ย กนุไต โมย ... (๒) -ร // กุโนจ กนุไต โโก ... (๓) - คีตคน เนะ
 กนุไต โมย ... (๔) -- อาวิ ทง ก็ไปย เม ก ... (๕) - ตน ฐรมุมภกฤติ นุ เม ย ... (๖) -
 สุกตปาล ๐ วิฑุยา - (๗) - ทาส ๐ ญานกี (รตุติ ๐ วิ (๘) ทุยา ก็รตุติ ๐ ทังเว - (๙) -- อาง
 ตถ โทง อา [ย สุโร (๑๐) วุร] ะ ตมรุ ตป ทุเนม ๐ - (๑๑) ปารุ นุ สุลาลง เต (ม) (๑๒)
 -- ตต โวิท วิฑุหุมรุธิร (๑๓) กลศ จรา ฐป ๐ - (๑๔) โปนุ สัรูกฤ ญง โม (๑๕) - กฤ
 กงสตาล ปีย สมฤ (ตุ) (๑๖) สงข ปีย อุเทนุ เนะ (๑๗) อมปลฤ ปรีโกถ (ว) ร (๘)
 (๑๘) กัมรเตง อณ ๐ -

ด้าน ก.

(๑) เนะ คี - อุปาทุชยาช (๒) ราชวิหาร โชนุ (๓) ต วุระ // มหุ กั -- (๔) วุระ
กัมรเตง อณ (๕) ปี่ ทนุ ตปุ ห --- (๖) นุ จาหุ วุระ กัมร (เตง อ) (๗) ณ กุละ ปุร - นุ
ลิ่ง ส่า - (๘) ---- งง // กิ ต - (๙) -- ปุราป^(๑)อาย สุโร (๑๐) วุระ วิปากปณุช (๑๑)
(อุ) ปาทุชยาช ราชวิหา (ร) (๑๒) -- ร เลห นุ อุปกา (ร) (๑๓) เกษตุระ // สรวุเว
สตุตวาสะ ส - (๑๔) - วุฑธา ภวนตุ - (๑๕) สรวุชณ ตาชณาน //

---

(๑) คำนำสงฆ์

คำแปล

(ด้าน ก. จารึกภาษาสันสกฤตจารึก บรรทัดที่ ๑๐ เป็นปัญหาระหว่าง อารามิก ก็อ
คนทำสวน หรือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในอาราม บรรทัดที่ ๑๑ กล่าวถึงเครื่องดนตรี บรรทัดที่ ๑๓ กล่าวถึง
“สโตกะ” คือ “คำอุทานที่เปล่งออกมาเป็นทำนองเสียงเพลง”)

(ด้าน ข. บรรทัดที่ ๑-๗) (รายชื่อทาสและภรรยา)

(๗-๑๑) สวน ๒ ชนิด ..... สโร พรา^(๑) โกล ๑๐ คู่ ... และต้นหมาก - ถึง ... ต้น

(๑๒-๑๖) ... โวทิ พรหมรุธิระ^(๒) ขวด จราใส่เครื่องหอม .....^(๓) ฆ้องสัมฤทธิ์

๓ ใบ สิ้งข์ ๓ ใบ

(๑๗-๑๘) ทั้งหมดนี้ถวายแด่พระกมรเตงอัญญ

(ด้าน ก. บรรทัดที่ ๑-๒) ต่อไปนี้เป็นสิ่งซึ่งท่านอุปถัมภ์แห่งราชวิหารถวายไว้

แล้ววัด

(๓-๘) .....^(๔)

(๘-๑๓) สิ่งซึ่ง ... ณ สโร พรา ผลแห่งบุญกุศลของท่านอุปถัมภ์แห่งราชวิหาร ...

--- โลหะ เครื่องประกอบ พูณา

(๑๓-๑๕) ขอให้สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ... จงเป็นพระพุทธรองค์ ... (และบรรลุถึง)

พุทธรูมิ

(๑) ต่อเติมตามบรรทัดที่ ๘-๑๐ ของด้าน ก.

(๒) คำนี้ซึ่งอยู่ระหว่าง “โวทิ” และ “กตศ” ช่อมหมายถึงภาชนะสำหรับประกอบกิจพิธี

(๓) บรรทัดที่ ๑๔ “โปนุ” แปลว่า สี่ “สุรุกก” แปลว่า “น้ำ”

(๔) ศาสตราจารย์ เซเคต์ ไม่สามารถอ่านข้อความตอนนี้ได้ ในข้อความตอนนั้นมีคำว่า “พระกมร เตงอัญญ” อยู่ ๒ ครั้ง

หลักที่ ๑๒๓

จารึกที่บ้านพุทรา จังหวัดนครราชสีมา

จารึกนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือจารึกแห่งประเทศกัมพูชา (Inscriptions du Cambodge) เล่มที่ ๖ ของศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ หน้า ๕๕ และมีเนื้อความดังต่อไปนี้

ณ วัดตะวันตกในหมู่บ้านพุทรา ราว ๑๐ กิโลเมตร ทางทิศเหนือของเมืองนครราชสีมา มีแผ่นหินหรือใบเสมาซึ่งข้างบนนั้นมีจารึกภาษาสันสกฤตสั้น ๆ จารึกนี้ดูจะเป็นการฝึกหัดของนักจารึกยิ่งกว่าเป็นข้อความอนุสรณ์อย่างแท้จริง ตัวอักษรที่ใช้ดูจะอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖

ด้านบน มีจารึกดังต่อไปนี้

โธ สิทธิรุ อสตุ

ด้านล่าง ได้ตัวอักษรว่า “ ก ” และ “ เต ” มีจารึกอยู่ ๑ บรรทัดเป็นครึ่งโคลง ดังนี้

รุทรโลก มหิยเต   การเยทุ อนุช-เอทยะ

“ รุทรโลก ” นั้นเป็นพระนามของพระเจ้าหรรษวรมันที่ ๑ เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วพระองค์ทรงเป็นโอรสของพระเจ้ายโสวรมัน และครองราชย์อยู่ระหว่าง พ.ศ. ๑๔๕๕ - ๑๔๖๕

หลักที่ ๑๒๔

จารึกจากจังหวัดสุรินทร์

จารึกนี้มีปรากฏอยู่ในหนังสือจารึกแห่งประเทศไทย (Inscriptions du Cambodge) เล่มที่ ๖ ของศาสตราจารย์ ชอร์ช เซเคส์ หน้า ๑๕๓ และมีเนื้อความดังต่อไปนี้

กระดาษคัดลอกจารึกแผ่นนี้ที่จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทยได้ส่งมาจากกรุงเทพฯ โดยที่ไม่ได้บอกให้ทราบอย่างชัดเจนเกี่ยวกับสถานที่ กั้นพบและกั้นพบอย่างไร ณ จังหวัดสุรินทร์ ได้เลขค้นพบจารึกของพระเจ้ามเหศวรมันด้วย กระดาษคัดลอกแผ่นนี้ก็ไม่สู้ดีและบนนี้มีจารึกอยู่ ๒ หน้า หรือจารึก ๒ ท่อนของแผ่นจารึกซึ่งใช้ตัวอักษรในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ เป็นจารึกที่สลักไม่สู้เรียบร้อยและมีตัว “ร” ซึ่งใช้ขีด ๒ ขีด

บนจารึกท่อนหนึ่งอาจสังเกตเห็นเฉพาะคำดังต่อไปนี้คือ “สมฤทธิ” (ความสำเร็จ) “โสวก” (ลาด) และ “กลศ” (หมอน้ำ)

จารึกอีกท่อนหนึ่งเป็นภาษาขอม ๑๐ บรรทัดซึ่งยังไม่สำเร็จ (ขกเว้นโคลกภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาขอม) จารึกท่อนนี้เป็นส่วนหนึ่งของพระราชโองการเกี่ยวกับการสร้างศาสนสถาน บรรทัดที่ ๕ กล่าวถึง “กัสดงุ ราชกุล (มหามนตรี)” ทำให้เราอาจกล่าวได้ว่าจารึกหลักนี้คงสลักขึ้นในรัชกาลของพระเจ้าราเชนทรวรมัน หรือต้นรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕

จารึก

- (๑) .....ต วุระ.....
- (๒) .....โรหุ วุระ ศาสน มน วุระ กลุป (นา).....
- (๓) .....วู เถว โดย โรหุ วุระ ศาสน เนอ อ.....
- (๔) .....นกุ ต มานุ ภกตย โฆงุ จาปฺ! เนะ นากุ ต...
- (๕) .....ณคร ปี กัสดงุ ราชกุล ปงคิ ลุป (วง).....
- (๖) .....นุ ชินฺวานุ วาปฺ! อรุชฺณ วาปฺ!.....
- (๗) ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ลุมเปยฺรุ ลุงฆเยศุ จ ศา (สนม)
- (๘) ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) เตา จนฺทุรทิวาเกเรา
- (๙) .....รี.....
- (๑๐) .....วุระ.....

หลักที่ ๑๒๕

จารึกบนหลักประตู่ที่ปราสาททัพเสียม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี

จารึกนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือจารึกแห่งประเทศไทย (Inscriptions du Cambodge) เล่ม
ที่ ๖ ของศาสตราจารย์ ชอร์ช เซเดส์ หน้า ๒๓๔ - ๒๓๕ และมีเนื้อความดังต่อไปนี้

ปราสาททัพเสียมเป็นกลุ่มปราสาทอิฐ ๓ หลัง ตั้งอยู่ในประเทศไทย ไม่กี่กิโลเมตรทาง
ทิศเหนือของปราสาทศักดิ์ก๊กกรม บนหลักประตู่ของปราสาทหลังกลางมีจารึกใช้ตัวอักษรกลมใหญ่
ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๗

จารึกบนหลักประตู่ด้านใต้ ภายหลังบอกได้ว่านำสั้น ๆ แล้ว ก็เป็นจารึกภาษาสันสกฤต ๒๖
บรรทัดประพันธ์เป็นอุปชาติ ๑๓ บท จารึกนี้เหมือนกับจารึกภาษาสันสกฤตที่ปราสาทสังแกโง
(Sankè Kon) แต่การใช้ตัวสะกดมักจะผิดพลาดมากกว่า ภายหลังจารึกบทที่ ๒ ก็มีบทเพิ่มเติมอีก ๒
บทสรรเสริญพระศิวะและพระอุมาดังต่อไปนี้

- (บรรทัดที่ ๖) ชิตฺ หเรณฺเว นิชามรตฺวาต
ปฺรทฺรฺสยฺนุ มฤตฺยฺยชิตฺติ สฺวเทเห
(บรรทัดที่ ๗) ชะ กาลกฺฤตฺนุ ตทฺนฺนสฺกฺติม
ปีตฺวา สุรานฺ ปายชตีทฺุสโสมมฺ //
- (บรรทัดที่ ๘) สุมราริเทวฺยา วิชิตฺ สุมรสฺย
วิกฤษฺญฺจาปสฺย สโรสุ สหฺงฺเก
(บรรทัดที่ ๙) กสมฺมิกฺฤเต ชยา สฺวกฺฤเต รุเขว
สุมราก็เชยฺ กฺฤเต สุมราริมฺ //

“ชัชชานะจมีแด่พระหระ ผู้ซึ่งได้ทรงตำแดงให้กาลกฤฎได้เห็นแล้วว่าพระองค์ทรงเป็น
ผู้ชนะต่อความตาย ทั้งนี้ก็เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นอมตะนั่นเอง พระองค์ได้ทรงดื่ม (บาพิษ)
อย่างเต็มที่แล้ว จึงโปรดให้เหล่าสุระได้ดื่มน้ำโสมอันศักดิ์สิทธิ์”

“ชัชชานะจมีแด่พระเทวี (มเหสี) แห่งศัตรูของพระสมร (กามเทพ) เมื่อองค์
พระสมรที่พระองค์ทรงสร้างขึ้น ได้โค้งก้นชนู และได้ถูกเผาผลาญไปเป็นเตาถ่านพร้อมกับลูกธนู
ของพระองค์ ด้วยพระพิโรธพระนางก็ได้โปรดให้ศัตรูของพระสมร (พระศิวะ) มีพระนามเช่นนั้นเพื่อ
เป็นที่ระลึกถึงพระสมร”

จารึกภาษาขอม ๒๒ บรรทัด ซึ่งสลักอยู่บนหลักประตู่ด้านเหนือให้รายนามผู้รับใช้ (บรรทัดที่ ๑-๑๕) รวมทั้งทรัพย์สินสมบัติของปราสาท (บรรทัดที่ ๑๕-๑๗) และกล่าวถึงพื้นดิน ๒ แห่ง คือ “จวาร โม” และ “ปิง ขุลา” ซึ่งมีหลักศิลากำหนดเขตอยู่ทั้ง ๔ ทิศ (บรรทัดที่ ๑๗-๒๒)

จารึก

(บรรทัดที่ ๑) ----- (๒) กัเวรา นุ กวนุ เจา โสง ไต ภาทร (๒)-----
ไต กนุเทศ นุ กวนุ เจา ไต - ปี่-- (๓) ----- ไต กัปิตุ นุ กวนุ เจา ไต ถอยก -- (๔) ----
--- (นุ กวนุ) เจา ไต กัเวรา โสตุ นุ กวนุ เจา -- (๕) ----- นุ กวนุ เจา ไต เศรษฐิน นุ
กวนุ เจา - (๖) ไต ชิว นุ กวนุ เจา ไต วุราม นุ กวนุ เจา ไต - นุ กวนุ เจา -- (๗) (นุ กวนุ)
เจา ไต กนุสถาน นุ กวนุ เจา ไต กนุส - นุ (กวนุ เจา) -- (๘) ----- นุ กวนุ เจา ไต กณฺชาน
นุ กวนุ เจา ไต กั ---- (๙) ---- ไต กนุโส นุ กวนุ เจา ไต กนุโส โสตุ นุ กวนุ เจา ไต - (๑๐) -
กวนุ เจา ไต มานุ ภาคย นุ กวนุ เจา ไต กณฺช โสตุ นุ กวนุ (๑๑) เจา (ไต) -- นุ กวนุ เจา ไต
กณฺชเสตุ นุ กวนุ เจา โฆ กัปี่ (๑๒) (ตุ) โฆ กุ -- โฆ วรุณ โฆ กัไว โฆ สฺถาน โฆ กัโจนุ (๑๓)
(โฆ) - เปน โฆ จงกาส โฆ สฺราคปฺณย โฆ กณฺชก โฆ สฺถี่ (๑๔) ร โฆ ปโรง โฆ ภาคฺติย โฆ วีร โฆ
กัปิตุ โสตุ โฆ หุตุท (๑๕) ย โฆ กั-ไร โฆ อารม ๐ เทวทร (วฺย)^(๑) จนฺจฺยาน ๑ วุทึ ปทิกะ
ภาช (๑๖) น ๔ ปฺรก ๔ กุริยา^(๒) อารจฺจน สฺถี่ ชนฺชยง ๓ วฺระ ฉาย ๑๐ วฺระ (๑๗) โโก ๑๐๐
- ๔๐ - ๑๐ - ๘ กุริปี ๒๐-๕ สฺถี่ ไต ๒๐-๑๐ โฆ ๑๐-๘ ๐ ภูมิ สฺรฺก (๑๘) จวาร โม โม นย วฺระ
กมฺรเตง อดฺย สิวลึงค โตย ปุรวุว เทา วปฺ ต โค (๑๙) ๑ อากฺเนย เทา วปฺ ต โคตุ ทกฺษิณ เทา
วปฺ ต โคตุ นิดฺติย เทา (๒๐) วปฺ ต โคตุ ปศฺจิม เทา วปฺ ต โคตุ วายวฺย เทา วปฺ ต โคตุ อุตฺต
(๒๑) ร เทา วปฺ ต โคตุ อีสาน เทา วปฺ ต โคตุ ๐ ภูมิ ปิง ขุลา ใน จวา (๒๒) ร โม โม ชุมฺ ทิศ
ต ๘ วปฺ ต โคตุ ...

(๑) พยางค์ว่า “วฺย” ไม่ได้สลัก
(๒) อักษร “ชา” เดิมอยู่เหนือบรรทัด

คำแปล

(บรรทัดที่ ๑-๑๕) (รายนามของ “โหม” และ “ไต่” กับบุตร)

(บรรทัดที่ ๑๕-๑๗) สมบัติที่ถวายไว้. แหวน ๑ วง วุที กระโถน แจกเงิน ๔ ใบ^(๓)
อาหารสำหรับประกอบพิธี ทั้งหมด ๓ ชั้นชยง คันฉ่อง ๑ แผ่น^(๔) โศกศักดิ์สิทธิ์ ๑๕๘ ตั้ว กระบือ
๒๕ ตั้ว รวมทั้งหมดเป็นไต่ ๓๐ โหม ๑๘

(บรรทัดที่ ๑๗-๒๒) ดินแดนแห่งจวารโม ถวายแด่พระกมรเตงอัญสิวลึงค์ ตั้งแต่
ทิศตะวันออกไปถึงหลักเขต ทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปถึงหลักเขต ทิศใต้ไปถึงหลักเขต ทิศตะวันตก-
เฉียงใต้ไปถึงหลักเขต ทิศตะวันตกไปถึงหลักเขต ทิศตะวันตกเฉียงเหนือไปถึงหลักเขต ทิศเหนือ
ไปถึงหลักเขต ทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปถึงหลักเขต ดินแดนปึงขลาแห่งจวารโมทั้ง ๘ ทิศติดต่อกับ
หลักเขต

(๓) จารึกว่า “แจกเงิน ๔ เงิน ๔”

(๔) ตรงกับคำว่า “พระฉาย” ในภาษาไทย

หลักที่ ๑๒๖

คำจารึกภาษาขอมที่นครวัด พ.ศ. ๒๑๐๖

๑. จารึกที่ระเบียงด้านตะวันออกปีกเหนือ

คำจารึก - “พระ บาท มหาวิษณุโลก เถว พุฑู ทาน สุจร เนา เชน พุช ณะ เถลง ราช
พระบาท สุดจ พระ ราชโองการ ประมุขราชธาธาธา รามาธิปติ ประมุขจกรพรตติธาธา เปร พระ มหิธร
นา ราชสิลปิ ปุณะ ฤลก เชน นิยาช อนุ-ตตร กุ้ลุง อยธุสท มมินกษตร พุทธพาร ปุรุณณมิ
กทรปทท

คำแปลคำจารึก

๑. พระบาทสมเด็จพระมหาวิษณุโลก ยังไม่ได้ทรงสร้างแผ่นภาพทั้งสองนี้สำเร็จ เมื่อ
พระบาทสมเด็จพระราชโองการบรมราชาธิราช รามาธิปติ บรมจักรวรรดิราช ขึ้นเสวยราชสมบัติ
ก็ได้มีพระราชดำรัสสั่งให้พระมหิธรและช่างในราชสำนัก ให้สลักบนแผ่นภาพนี้เป็นเรื่อง (ตรงกับ)
.....ในปีรัฐศก มะเมีย วันพุธ พระจันทร์เต็มดวงเสวยฤกษ์ภัทรบท

๒. จารึกที่ระเบียงด้านเหนือ ปีกตะวันออก

คำจารึก - “วูระ บาท มหาวิษณุโลก เถว พุฑู ทาน สมุจร เนา คุพทาง พุช ณะ เถลง ราช
วูระ บาท สัดจ วูระ ราชโองการ ประมุขราชธาธาธา ต ประมุขปวิตร โอย ฤลก นิยาช โอสถ สัดจ นา ณะ ต
เอกจตุวารอยธุปญจสท กุรณกษตร ปุรุณณมิ ผลคุณ อาทิตยพาร สัดจ อนุ รบนบง ฤนาก ไค พุช
มูม ฤ เวรง

คำแปลคำจารึก

๒. พระบาทสมเด็จพระมหาวิษณุโลก ยังไม่ได้ทรงสร้างแผ่นภาพทั้งสองนี้สำเร็จ เมื่อ
พระบาทสมเด็จพระราชโองการ บรมราชาธิราช บรมบพิตร ขึ้นเสวยราชสมบัติ พระองค์ก็ได้
โปรดให้สลักเป็นเรื่องขึ้น ได้พยายามสลักภาพให้สำเร็จในศก ๑-๔-๘-๕ ปีกุน พระจันทร์
เต็มดวง เสวยฤกษ์ผลคุณวันอาทิตย์ ระเบียงทั้งสองและลูกกรงก็สำเร็จลงอย่างมั่นคง (?) ดูดั่ง
ในอดีต

คัดจากนิชยสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๑ พฤษภาคม ๒๕๐๗ วันกัต ๒๕ ตุลาคม ๒๕๐๘

ปรีดา ศรีชลาลัย

อธิบาย

จารึกหลักที่ ๑๒๖

จารึกภาษาขอมที่นครวัด พุทธศักราช ๒๑๐๖ ซึ่งได้นำมาพิมพ์ไว้เป็นหลักที่ ๑๒๖ นี้ ตามประวัติว่า ศาสตราจารย์ ชอร์ช เซเดต์ ได้ทำคำอ่านจารึกและแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส พร้อมทั้งได้อธิบายภาพสลักนูนต่ำประกอบไว้ด้วย หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปลจากภาษาฝรั่งเศส เป็นภาษาไทย ตีพิมพ์ไว้ในนิตยสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๓ ซึ่ง นายปรีดา ศรีชลาลัย ได้นำเสนอที่ประชุมคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๕ ระเบียบวาระที่ ๓.๓ เรื่องจารึกขอม มหาศักราช ๑๕๘๕ ซึ่งที่ประชุมคณะกรรมการได้อนุมัติให้ดำเนินการตามที่นายปรีดา ศรีชลาลัย เสนอ เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕ ว่า เห็นสมควรนำมาพิมพ์ไว้ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ เพื่อนักศึกษาและผู้สนใจจะได้ศึกษาถ้อยคำที่จารึกนั้นให้เป็นประโยชน์ทางภาษาศาสตร์ ที่ประชุม คณะกรรมการ ฯ ลงมติให้นำมาพิมพ์ไว้ได้

ประโยชน์ที่ได้จาก จารึก (นครวัด พ.ศ. ๒๑๐๖) หลักที่ ๑๒๖ นี้ คือ ภาษาที่จารึกนั้น เป็นภาษาขอมตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ซึ่งครั้งนั้นเชื้อสายกษัตริย์ขอมไปตั้งตัวอยู่ในเมืองละแวก ถ้อยคำในจารึกยังเป็นภาษาขอม ที่ใช้แตกต่างจากภาษาเขมร เช่น *เปฺร* *เฏว* เป็นต้น

เปฺร แปลว่า *ใช้* *เฏว* แปลว่า *ทำ* คำทั้ง ๒ คำนี้ มีใช้ในจารึก สติ๊กก้อกทม พุทธศตวรรษ ที่ ๑๖ นับว่าขอมได้ใช้สองคำนี้นานกว่าหกร้อยปี ก่อนจะมาใช้จารึกที่นครวัด พ.ศ. ๒๑๐๖ (ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (แห่งกรุงศรีอยุธยา))

เขมรพูดและเขียนคำทั้ง ๒ นี้ไม่เหมือนขอม คำ *เปฺร* เขมรพูดว่า *เปฺร* เขียนเป็น *เปฺริ* คำ *เฏว* เขมรพูดว่า *เฏว* เขียนเป็น *เฏวี่* เป็นต้น

จารึกนครวัด หลักที่ ๑๒๖ นี้ มีประโยชน์สำคัญที่ช่วยให้นักศึกษาวิชาโบราณคดีรุ่นหลัง จะได้ไม่เข้าใจว่า เขมร เป็น ขอม เช่นนักโบราณคดีท่านเข้าใจกันมาก่อน และยังมีอีกมาก ที่เป็นคำ ขอม โบราณ อันเป็นมรดกทางภาษาที่เขมรได้รับมาใช้อยู่ในปัจจุบัน

หลักที่ ๑๒๗

จาริกวัตถุ

พ.ศ. ๑๖๗๕

อ่านและอธิบายโดย

เจ้า ทองคำวรรณ

๑. ๑๐๕๘ เตง ตวน โถ นุ พระ มูลสูตร ต ปุตร สุรก ภัทรศวาราสบท
๒. พรณนา กรมมานุตร วิษย เศรษฐปุร ขุคบท ชวน ภูมิ ปึง นครภาค
๓. โอย ต กมฺรเตง ชกต สิงคปุร ตี เหา สิงคปุราศร์-
๔. -ม จันต ตี รงโก ถุลวง มุวาย พำรยุง โค มาส
๕. มุวาย ทุยาน มุวาย ชยง มุวาย พระ วสน เหา
๖. มุวาย มิ มุวาย ศต ขันฎุ ต เถว จัน่า โนะ เว
๗. ..ศรุ เตง วมต

เมต

หลักที่ ๑๒๗

๑๒๗ สอนคนงานให้รู้จัก
 ความดีและความชั่ว
 ให้คนงานมีความซื่อสัตย์
 และมีความซื่อตรง
 ให้คนงานมีความซื่อสัตย์
 และมีความซื่อตรง
 ให้คนงานมีความซื่อสัตย์
 และมีความซื่อตรง
 ให้คนงานมีความซื่อสัตย์
 และมีความซื่อตรง
 ให้คนงานมีความซื่อสัตย์
 และมีความซื่อตรง

หลักที่ ๑๒๗

คำอ่านศิลาจารึกวัดภู

เขียนด้วยอักษรและภาษาขอม ม.ศ. (๑) ๑๐๕ (พ.ศ. ๑๗๒๖)

คำจารึก

- (๑) ๑ ๑๐๕ วร กมฺรเตงตฺวน รนฺลานู วระ มุลสุตฺร ต บุดฺร สฺรูก ภัทฺเรศฺวราสุปท
- (๒) ววเวทรมฺมานตฺรวิษยเศฺรขฺฐปฺร ชุคปค ชวน ภูมิ บิง ฉกรภาค
- (๓) โอบุ ต กมฺรเตง ชกต ดิงคปฺร ตี เนา ดิงคปฺราศฺร์
- (๔) ไจนา ต คี รงโก ถฺลวง มฺวาช ษรฺยฺยง โค มาส
- (๕) มฺวาช ทฺุชาน มฺวาช ชฺยง มฺวาช วระ วสฺธ โย
- (๖) มฺวาช มิ มฺวาช กต ชฺณฺตี ต ถฺว จันฺนำ เนา ไ-
- (๗) อ (ปฺรุ) เตง เจต

คำแปล

๑ ๑๐๕ พระกมรเตงตวนรินดาและพระมูลสูตรผู้เป็นบุตร เมืองภทฺเรศุวราตฺปะพะ-
 วุเวทฺรมมานุตร, ตำบล เศรษฐปุรุคฺปะคะ, มอบหมู่บ้านบึงฉุกรภาค
 ให้แก่กมรเตงชกตติงคปุระ ซึ่งอยู่ลึงคปุราศรม-
 ใจนา, กือ รุโกตุลวงหนึ่ง, ษรยฺชงโกมาศ-
 หนึ่ง, ทขานหนึ่ง, ชยงหนึ่ง, วุระวสฺชโย-
 หนึ่ง, มิหนึ่ง, ซึ่งเป็นข้าเฝ้าประจำอยู่
 ณ (ปฺรุ) เตงเจต ๑

หมายเหตุ (๑) ม.ศ. ๑๐๕ (พ.ศ. ๗๒๖) ในศิลาจารึกหลักนี้ เป็นศักราชที่สูงเกินไปไม่เหมาะสม
 กับตัวอักษรที่ปรากฏในจารึก เข้าใจว่าท่านผู้เขียนคงจะละจำนวนเลข ๑๐๐๐ แล้วเขียนไว้แต่ ๑๐๕
 เท่านั้น

(๒) ชื่อ ตำบล และชื่อรายสิ่งที่พระราชทาน ข้าพเจ้าขอแปลทับศัพท์ไปก่อน เพราะ
 ยังไม่ทราบคำแปล

น้ำ ทองคำวรรณ

๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๙

หลักที่ ๑๒๘

จารึกพระสาकยวงศ์

ได้จากพระสถูปที่ปี่ปราชัวะ ประเทศเนปาล เมืองปี่รทบุระ แขวงเมืองบัสสติ

นายปรีดา ศรีชลาลัย : นำเสนอ

จารึก

๑. อัย สติลนิชเน พุทธส
๒. ภกวเต สกิ (ยานี?)
๓. สุกติ ภตินิ สกคินิกน
๔. สปุต ทลน

คำแปล

๑. นี ที่ฝั่งพระสารีริกธาตุ ของพระผู้มีพระ
๒. ภาคพุทธเจ้า ของสาकย
๓. ผู้เป็นพระภาคามีเกียรติอันงามพร้อมทั้งพระภคินี
๔. พร้อมทั้งพระโอรส แลพระชชยา

อธิบายจารึกพระสาकยวงศ์

จารึกนี้ ได้จารึกไว้บนผอบศิลา เป็นอักษร ๒ บรรทัด ซึ่งบรรจุไว้ ณ พระสถูปที่ ปี่ปราชัวะเมืองปี่รทบุระ แขวงเมืองบัสสติ ประเทศเนปาล มีสเตอร์ วิลเลียม แคลซีตัน เปปเป ขุดพบ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๐ (รัตนโกสินทร ศักราช ๑๑๖) ขณะนั้นพระชินวรวงศ์ (คือ พระวงศเชอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ (ราชสกุล ชุมสาย ซึ่งผนวชเป็นภิกษุ) จารึกแสวงบุญไปถึง สังกเวชัยสถานทั้ง ๔ ในประเทศอินเดีย และได้ไป ณ ที่แห่งนี้ ได้กััดจารึกที่ผอบศิลา ถวาย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ขณะดำรงพระอิสริยยศ เป็น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น) เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๔๐ และกราบทูลว่า “ควรจะ ขวนขวายเอาส่วนแบ่งนั้นไปรักษาให้สมกับที่เป็นเมืองสำหรับรักษาพุทธศาสนา”

เรื่อง พระบรมสารีริกธาตุนี้ มีสเตอร์ ยอร์ช เกรฟ วิด ราชทูตแลงสตุล เฮเนอราล อังกฤษประจำราชสำนักกรุงสยาม ได้มีหนังสือกราบทูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ (ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวง) เสนาบดีว่าการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๗ แสดงความประสงค์จะทูลเกล้าฯ ถวายพระบรมสารีริกธาตุนั้น แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นเอกอัครพุทธศาสนูปถัมภ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ขอให้ราชเลขานุการ (กรมพระสมมตอมรพันธ์) นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส วัดบวรนิเวศ ทรงพิจารณา

ปรากฏต่อมาว่า ทรงนำเรื่องนี้เข้าปรึกษาในที่ประชุมเสนาบดี ที่พระราชวังบางปะอิน เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๗ ที่ประชุมตกลงให้ เจ้าพระยาอมราช (ขณะนั้นเป็น พระยาสุโขมนต์วินิต) หลวงพินิจอักษร ออกไปรับ พระบรมสารีริกธาตุ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๗ ตามที่เราได้ทราบกันอยู่แล้ว ซึ่งพระบรมสารีริกธาตุนั้น ได้เชิญไปประดิษฐานที่พระเจดีย์บรมบรรพต วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

จารึกนี้ นักปราชญ์ทางอักษรโบราณ ว่า เป็น แบบ อักษร พราหมิ ก่อนราชวงศ์เมาริยะ กษัตริย์วงศ์ จันทรคุปต์ ของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งใช้กันอยู่ประมาณ ๒๒๖๕ ปีล่วงมาแล้ว

นักปราชญ์ทางภาษาโบราณหลายท่านได้แปล จารึกหลักนี้ กันหลายปาฐะหลายสำนวน เช่น โปรเฟสเซอร์ บีห์เลอร์ อ่านว่า

๑. อัย สลิตะ นิธะเน พุทธะสะ ณะคะวะโต สะกียะนั สุกติ ก

๒. ตินิ สะกะกนิกะนิ สะปะตะ ทะละนิ

แล้วแปลว่า “ที่บรรจุพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เป็นของสาถกยราชสุกติกับพระภคตา พร้อมทั้ง พระภคินี พระโอรสและพระชายา สร้างขึ้นอุทิศถวาย”

แต่โปรเฟสเซอร์ ริส เดวิส ว่า คำจารึกนี้ ตรงกับภาษาบาลีว่า

“อิหิ สะริระปะธานิ พุทธสสุ ภควโต สากิยานิ สุกติภา

ติกานิ สะกะกนิกะนิ สะปะตะ ทะรานิ” แล้วแปลว่า

“อัฐิซึ่งฝังเก็บไว้นี้ เป็นอัฐิของสมเด็จพระผู้มีพระภาคสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นส่วนของผู้มีเกียรติคุณ อันเป็นภคตาและภคินี กับทั้งบุตรและสะใภ้แห่งวงศ์สาถกยราช”

นักปราชญ์ใหญ่ทางพระพุทธศาสนาในครั้งนั้นได้แปลอย่างสามีสัมพันธ์ไว้หลังหรือนิยมวิเสสนะไว้ข้างหน้าว่า

“นี้ที่ฝังพระสารีริกธาตุ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าของสาถกยะผู้เป็นพระภคตา มีเกียรติอันงาม พร้อมทั้งพระโอรส พระชายา”

จารึกหลักที่ ๑๒๘

จารึกพระสาकยวงศ์

จารึกนี้ เป็นอักษรพราหมี ภาษามคธ จารึกไว้บนฝาหีบศิลา มีสเตอร์วิลเดียม แกลซตัน เปปเป ชุดได้ทำในพระสถูป ตำบลปรีพราหู่ระ แขวงเมืองบึงสดี ดินแดนประเทศเนปาล ท่านอายุสมา ป.ช. พระชินวรวงศ์ภิกขุ จำลองส่งมา

๐๘๐ ๕๗๗๕๐๐ ๐๐๕
๕๗๗๕๐๐ ๕๗๗๕๐๐
๕๗๗๕๐๐ ๕๗๗๕๐๐
๕๗๗๕๐๐

ท่าน อายัสมมา ป.ช. ชินวรวงศ์ภิกขุ แปลว่า “นี่ที่ฝังพระสารีริกธาตุ แห่งพระผู้มี
พระภาคเจ้าของสากยะพี่น้องชายผู้มีเกียรติงาม พร้อมทั้งพี่น้องหญิงทั้งบุตรและ
ชายา”

ฉันทิชัย กระแสสินธุ์

ควรอ่านรายละเอียด ในจดหมายเหตุ
เรื่อง พระสารีริกธาตุ เมืองกบิลพัสดุ์ ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

หลักที่ ๑๒๙

แผ่นทองอาถรรพณ์

พบที่ปราสาทหินพิมาย นครราชสีมา

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๗

นายมานิต วัลลิโกดม อดีตกัณฑ์การักษพิเศษ

พบขณะขุดแต่งปราสาทหินพิมายเพื่อบูรณะ

รูปถ่ายจำลองเท่าของจริง

นายปรีดา ศรีชลาลัย : นำเสนอ

อธิบาย

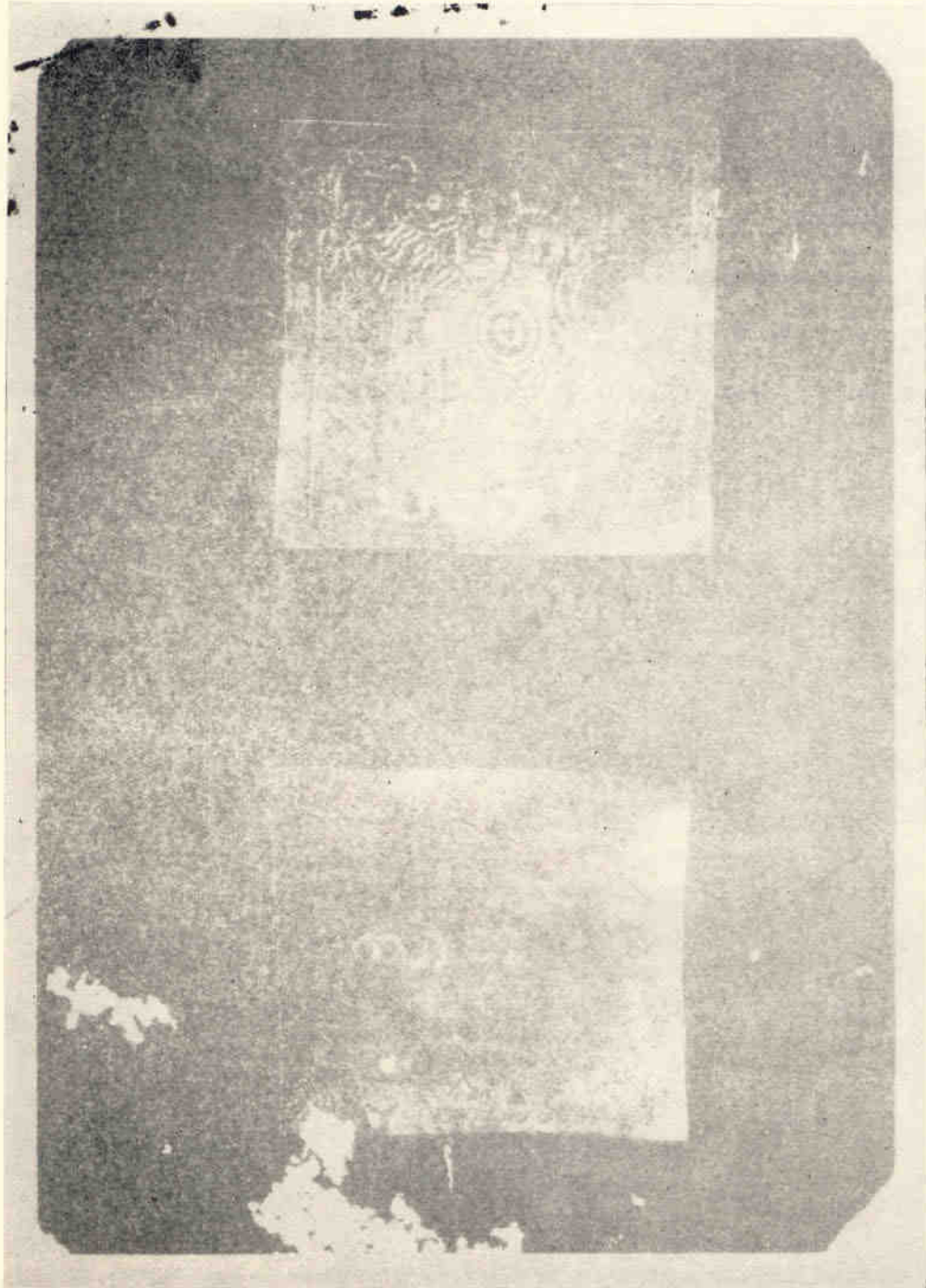
แผ่นทองอาถรรพณ์นี้ บรรจุอยู่ในหม้อสัมฤทธิ์ ๖ ใบ ซึ่งแต่ละใบบรรจุแผ่นทองแผ่นเงินไว้ภายใน แล้วฝังอยู่เบื้องล่างตรงข้างฐานหน้ามุขของปราสาทหินองค์ใหญ่ ในหม้อสัมฤทธิ์นั้น นอกจากมีแผ่นเงินแผ่นทองซึ่งสุกอร่านไปตามธรรมชาติ เหลือแผ่นที่ฝังอยู่ไม่กี่แผ่นแล้ว มีซากเมล็ดข้าวเปลือกติดอยู่กับหม้อสัมฤทธิ์แต่ละหม้ออีกด้วย สันนิษฐานว่าเป็นหม้อบรรจุอาถรรพณ์ฝังไว้ตามลัทธิพราหมณ์ศิวิละเวท ด้านหนึ่งของแผ่นทองมีรอยคุนเป็นรูปเลขยันต์ ลายดอกจันทน์ ลายสังข์ ลายเศียรนาค อีกด้านหนึ่งมีอักษรขอม จารึกไว้บนแผ่นทองอาถรรพณ์นั้น อ่านได้ความว่า

ลากะ ชยะ ฤทธิ

ขณะนรรักษาวินพิพิทกัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

หลักที่ ๑๒๙

แผ่นทองอาถรรพ์

หลักที่ ๑๓๐

จารึกฐานพระพุทธรูป สมัยอุทอง

เมื่อก่อน พ.ศ. ๒๔๕๑ มีคนร้ายลอบลักขุดกรูลึกสุดที่ได้ฐานพระมหาธาตุเจดีย์ (ยอด-
พุ่มข้าวบิณฑ์) วัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย พระราชประสิทธิคุณ
(ทิม ขสุสทินโน) วัดราชธานี ครั้นดำรงสมณศักดิ์เป็นพระโบราณวัดถาจารย์ที่ราบขาว จึงได้รับ
ไปสกัดกัน แต่หาทันการไม่ คนร้ายขุดได้สิ่งของที่มีบรรจุไว้จำนวนมากพาหลบหนีไป พระราช-
ประสิทธิคุณตรวจพบสิ่งที่หลงเหลืออยู่เล็กน้อย จึงรวบรวมมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน
ชั่วคราว วัดราชธานี ปัจจุบันได้จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง ในจำนวน
วัตถุเหล่านี้ มีพระพุทธรูปปางมารวิชัย หล่อด้วยสำริด สมัยอุทอง ประมาณขนาดหน้าตักกว้าง
๓๕ ซม. สูง ๕๐ ซม. องค์หนึ่ง ที่ฐานมีคำจารึกเป็นอักษรและภาษาไทย ว่า

ตินิกัพระเจ้าแม่เอ็นไวในบรรพารามนิ

คำจารึก

คำอ่านปัจจุบัน

คำอ่านจารึกฐานพระพุทธรูป

๑. ตนนิกัพระเจ้าแม่เอนไไว้ในบูรพารามนี้   ตนน^๕กั่อพระเจ้าแม่เอนไไว้ในบูรพา-
รามน^๕

(นายประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ)

หลักที่ ๑๓๐

หลักที่ ๑๓๐

ดัชนี

สารบัญคั่นเรื่อง

นายฉิม บัณฑิตทางกูร

เป็นผู้ทำ

ก

กมรเตง - ชกตลึงกปุระ - พระ	๒๖๒	กลางกรงราชธานี - พระญา	๒๓
- ชกต ศรีวิเรศวร - พระ	๑๔๕, ๑๔๘	กษัตริ์นทราทิตย์ - พระเจ้า	๒๓๗
- ตวนรันลา - พระ	๒๖๒	กหังปยา - เลข	๒๒๐
กมรเตงอัญญ์ - ศรีชวรมะ - พระ	๑๔๑, ๑๕๑	กัปปีการพยาบาร - คำว่า	๔๓
- ศรีวิเรนทราธิบตีวรมะ - พระ	๑๔๕, ๑๔๘	กัลปนาอุทิต - พระ	๓๘
กยากศรีวฤทเศศวร อินทวรมะ - พระ	๒๔๗	กากะเซีย - คำว่า	๖๒
กรมหลวงราชาญวดี	๓๓	กัศเตงราชกุล - คำว่า	๒๕๔
กลอย - คำว่า	๖๔	กำมรตางอัญญ์ศรี ไสยวรมะ - พระ	๒๔๗
		โกลเกลา - คำว่า (โคนผม)	๑๔

ข

ขนาดและลักษณะพระบรมธาตุ	๔๒, ๕๕	ขอม - ภาษา ดูหลักที่	๑๒๕ ๒๕๖
ขนาน - คำว่า (หานาน)	๑๑๖	,,	๑๒๖ ๒๕๘
ขพงหลวง - เขา	๗๕	,,	๑๒๗ ๒๖๑
ข่วง - คำว่า	๑๑๓	ขันเชิง	๑๒๘
ของที่ใช้ในพิธีบูชาเทพเจ้า	๒๑๐	ขุนบ้าน ขุนเมือง, ขุนแสน,	
ขอม - ภาษา ดูหลักที่	๑๐๕ ๑๔๑	ขุนหมื่น - คำว่า	๑๑๓
,,	๑๑๐ ๑๔๓	ขุนพัน, ขุนหมื่น, ขุนแสน - คำว่า	๒๐
,,	๑๑๑ ๑๔๕	เข้าตอกดอกไม้ ได้ เทียน รูป จันทน์	
,,	๑๑๒ ๑๔๘	น้ำหอม	๗๓, ๑๓๕
,,	๑๑๓ ๑๕๑	โชนหนังตะกอน	๗๔
,,	๑๒๑-๒ ๒๕๐		

ก

กม้อ - คำว่า	๓	คำอธิฐาน - ของโบราณ	๕๖
คำแขน - คำว่า	๕๘	กู่เวียง - คำว่า (กู่เวียง)	๕๒
ก้านมัสการพระรัตนไตร	๑๒	โคนนทิ - (ที่เป็นหิน)	๒๒๕

ข

หม้อง, กลอง, แตร, สังข์, เขากวาช	๑๒๘		
----------------------------------	-----	--	--

จ

จอมทอง - วัด	๑๑๓	เจ้าหมื่น - ขวากลอยใจ	๒๐
จิ้งหิ้น - คำว่า	๕๒	- คำฉาง	๘๒
จันทบุรี - คำว่า	๒๓	- เจตชยงแสน	๑๘
จันโหย - คำว่า	๒๔๘	- ข่ายมณฑล	๒๐
จัมปา - คำว่า	๒๐๕	- ญาดาบเรื่อน	๑๘
จนาสะปุระ	๒๑๕, ๒๒๑	- ล้อเทพศรีจุฬา	๕๑
จามเปศวร - พระ	๒๑๒	- วาปาน	๘๗
จิตรเสน - เจ้าชาย	๒๒๕	- สามนา (โหราธิบดี)	๕๒
จุงเกอด - คำว่า (จงเกิด)	๒	- สามลานจุลามาณี	๑๑๘
เจ้าไทย - คำว่า	๑๔, ๕๔	- โสมจา	๑๘
เจ้าแผ่นดิน - คำว่า	๒๐	- หนังสือ	๑๘
เจ้าแสนอโสภ	๑๘	แจงสังคายนา	๗๓

ช

ชงคม - นิกาย	๑๕๕	ชยาขาว - เพสนนดร - คำว่า	
ชยงแสน - เมือง (เมืองเซียงแสน)	๑๘	(ชื่อขาวเพสนนดร)	๓๐
ชยราชบุรี - เมือง	๒๐๕	ช้วนชู้คิน - คำว่า	๑๑๔
ชยวรมะ - เทวะ	๑๕๗	เซตูปถอาราม - คำว่า	๑๓
ชยาทีตยปุระ - กูเขา	๑๕๖	เซียงทอง - เมือง	๕๔
ชยศรี - เมือง	๒๐๑		

ช

ชาว - คำว่า ๑๕

ญ

ญา ณฑเทพ - มหาสามี ๑๒๑   ญา ณฑวงศ์ - บัณฑิต ๔๓, ๕๕
 ญา ณฑโพธิ - มหาเถร ๘๓   ญิบแสนปี - คำว่า (สองแสนปี) ๑๔

ค

ดอกไม้ ใต้ เทียน รูป จันท์   คุริยะมืองค์ ๕ ๔๘, ๕๕
     น้ำมันหอม ๗๓. ๑๓๕   คุกรา - คำว่า ๑๗
 ดอนคู่ย - เมือง (อยู่ริมฝั่งแม่น้ำ) ๕๔   เดินจง - คำว่า (เดือนเจียง) ๑๘
 คำกล - คำว่า ๓

ต

ตระวันชาย - คำว่า ๑๒   ต้นไม้ - ที่โบราณท่านปลูกไว้
 ตราหลายคำ - คำว่า (คล้ายทองคำ) ๘๗   ฌสถานวัด ๕๕
 ต้นตานลอน - คำว่า ๑๔   ตำลึง - คำว่า (ตำลึง) ๑๓

ถ

เถว, เชวอ - คำว่า ๒๕๕   โถะนักษัตร - คำว่า (เถาะนักษัตร) ๔๒

ท

ท่งชัย - คำว่า (ท่งชัย) ๔๔   ทิด - เทพ ๑๕
 ทกรรรมพรต - มหาเถระ ๖๒   - สย (สร้อย) ๑๕
 ทองเจตคุล - น้ำหนักทอง ๑๓   - โสม ๑๕
 ทักษิณาราม - วัด ๔๔   ทิน - คำว่า (เทอญ) ๑๐๘
 ทาวปะญา - คำว่า ๒๔   ทิพยพิชญาณ - คำว่า ๒
 ทิด - คำว่า (ในคำว่าทิดสี่ใหม่) ๘๘   ทิพมนต์ - สมเด็จพระเจ้า, พระ ๗๐, ๗๓

เทพ - ออกหมื่น	๑๕๔	เทพเมธา - เถระ	๑๒๕
เทพจัน - วัด จ. พระนครศรีอยุธยา	๓๓		

ฎ

ธรรมเถียร	๖๖	ธรรมราชาธิราช - พระ	๔๒, ๔๓
ธรรมทัตตี - มหาเถระ	๒	ธรรมวิสาละ - เถระ	๑๐๐
ธรรมรังสี - พระ	๗๕	ธรรมเสนา - มหาเถระ	๑๐๘
ธรรมราชบุณ - พระ (วัด)	๔๔	ธอรมาน - คำว่า	๓

น

นครไทย - เมือง	๔๓, ๕๔	นเรนทราทิตย์ - พระเจ้า	๒๓๕
นรินทร์ - หมื่น	๑๓	นฤเบนทรธิปัตติวัฒน์ - พระเจ้า	๒๔๒
นรินทมาดา - มหาราชเทวี - คำว่า	๑๗	นันทกุมาร - ราชบัณฑิต	๒๓
นเรนทราทิตย์ - พระครู	๒๓๐	นาคปุระ - เมือง	๔๗, ๕๕
„ - ราชบุตร	๒๓๗	นาสองร้อยข้าว - คำว่า	๕๘

บ

บริกณสนธิ - คำว่า	๒	บ้านหนอง - วัด	๑๒๑
บัณฑิต - ญาณวงศ์	๔๓, ๕๕	บาลี - ภาษา คูหลักที่ ๘๕	๖
- ศรีวงศ์	๔๓, ๕๕	- „ ที่ ๘๖	๑๒
- สังขสร	๔๓, ๕๕	- „ ที่ ๘๗	๑๗
บ้าน - โลกพระ ม. ชัยนาท	๗๓	- „ ที่ ๘๐	๒๕
- ตะหลุก „	๗๓	- „ ที่ ๘๓	๔๒
- พยุหเด่น „	๗๒	- „ ที่ ๘๘	๗๘
- พังม่วง „	๗๓	- „ ที่ ๑๐๒	๑๐๒
- มโนรมย์ „	๗๒	- „ ที่ ๑๐๗	๑๓๔
- สรรพชา „	๗๓	บูรพาราม - วัด	๔๔
- อ้อย „	๗๓	บุรีบรร - คำว่า (บริบูรณ์)	๑๓
บ้านดอน - วัด	๑๒๑	เบ้ - คำว่า (เบย)	๑๕

ป

ปัสัย - คำว่า (ปัสัย)	๓๓	จดหมายเหตุ - ปี พ.ศ. ๒๑๐๖	๒๕๘
ปฏิทิน		,, - ปี พ.ศ. ๒๑๑๒	๒๗
จดหมายเหตุ - ปี พ.ศ. ๑๑๘๒	๒๒๗	,, - ปี พ.ศ. ๒๑๘๑	๑๕๔
,, - ปี พ.ศ. ๑๗๓๖	๑๔๑	,, - ปี พ.ศ. ๒๒๒๗	๑๕๗
,, - ปี พ.ศ. ๑๘๘๒	๑๓๕	,, - ปี พ.ศ. ๒๒๓๒	๖๖
,, - ปี พ.ศ. ๑๙๑๑	๕๔	,, - ปี พ.ศ. ๒๒๖๐	๗๑
,, - ปี พ.ศ. ๑๙๒๒	๑๐๑	,, - ปี พ.ศ. ๒๒๖๒	๗๑
,, - ปี พ.ศ. ๑๙๒๗	๕๘, ๑๒๕	,, - ปี พ.ศ. ๒๒๗๗	๓๓
,, - ปี พ.ศ. ๑๙๔๒	๔๒, ๔๗, ๕๕	,, - ปี พ.ศ. ๒๒๘๐	๓๔
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๒๓	๑๓๘	,, - ปี พ.ศ. ๒๓๐๑	๓๕
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๒๕	๖๖	ประกาศ - เมือง	๒๐๑
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๒๘	๖๖	ประดิษฐ์ทันตา - คำว่า	๒
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๓๑	๑๕, ๘๗	ปลุกไสเเสศวร - พระ	๒๑๒
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๓๘	๑๐๖	ปอโรโลก - คำว่า (ปโรโลก)	๒
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๔๐	๕๑	ปาก - แก้ว	๑๕, ๒๐
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๔๖	๑๒๑	- ขนาน	๑๕, ๒๐
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๔๘	๑๒	- เปงโญ	๑๕, ๒๐
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๔๙	๑๒	- สากอน	๑๕, ๒๐
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๕๖	๘๔	ปากน้ำคองสำเภา - คำว่า	๗๒
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๕๗	๗๕	ป้าววยก - คำว่า (ป้าวเวียก)	๑๑๓
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๗๑	๑๔	ป่าใหม่ - วัด	๕๑
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๗๘	๒๓	ปู่พระญา - คำว่า (ปู่พระยา)	๓
,, - ปี พ.ศ. ๒๐๘๕	๑๑๒	แปร, แปรอ - คำว่า	๒๕๕

ผ

ผกาศ - คำว่า (ประกาศ)	๑๒๗	เผื่อ - คำว่า (เผื่อ)	๓
-----------------------	-----	-----------------------	---

พ

พญา - คำว่า (พระยา)	๒	พรมมุนีราช - เสมียน	๗๒
พรมไฮย - เจ้า	๑๒๕	พระแก้ว	๑๑๓

พระชาติ	๕๘	พัน-ตองแต้ม	๑๘
พระบดจัน	๑๒๓	- ถ้ำเมืองศรีพัด	๑๒๒
พระบรมธาตุ - ขนาดและสถูปฐาน	๔๒, ๕๕	- นามวัน	๑๕
- ที่ จ. ชัยนาท	๗๐	- นาหลังเทพ	๘๗
พระพุทธรูป-พร้อมด้วยลักษณะ	๑๐๔	- ฟ่อน้อยหนังสือ	๑๕
พระมหาสังฆราชเจ้า - คำว่า	๕๘	- ศรีมงคล	๕๒
พระยาเจ้าหมื่น - คำว่า	๒๓	- สมพุทธลำพัน	๕๐
พระยาร่วง - วัด	๑๒๒	- หนังสือต่างเมือง	๑๕
พระราชาครู - คำว่า	๑๐๖	- หนังสือเมือง	๑๐๘
พระราชโองการ - คำว่า	๑๐๖	- หนังสือศรี	๒๐
พระศรีมหาโพธิ์ - ตำบล	๑๒	- หนังสือสัท	๑๐๘
พระศรีรัตนธาตุ (พระบรมธาตุ)		- หนังสือสุวรรณ	๕๒
กระทำปาฏิหาริย์	๑๒๗	พาทย์ถ้วนสำหรับกับแดรสังข์	๔๓
พระสิงห์	๑๑๓	พาทย์พินแดรสังข์	๑๐๐
พระหัตถ์สวด	๑๒	พิธิ - บูชาพระเป็นเจ้า	๒๐๓, ๒๑๐
พอกแม่ออก - คำว่า	๔๕	พิราโดย - คำว่า	๑๒๖
พัน - เขาริแน่น	๑๐๘	พุทธรักษา - คำว่า	๑๓
- เขิงคี่แก้ว	๘๗	พุทธร - พระ	๗๐
- เขิงคี่หลวง	๘๘	พุทธร - มหาเถร	๔๔, ๑๒๖
- คำ	๘๗	แพรก - เมือง	๗๓
- เขิงคี่รัตน	๒๐	โพธสาครราช - พระ	๒๓
- ญาภิตติ	๑๘	โพธ - คำว่า (เพราะ)	๑๔

ก

ภกทัต - พระเจ้า	๒๑๕	ภักเรศวร - พระ	๒๑๒
ภฤกฤ - พระเจ้า	๑๕๕	การกวะ - พระราชาของจาม	๒๑๓
ภวรม - เทวะ	๑๕๖	ภูปตีนทรลักษณ์	๒๓๗
ภวรมัน - พระเจ้า	๒๒๖		

ม

มงคลวรมัน - พระ	๒๑๕	มหาสวามี - เจ้าศรีเกิด	๕๒
มธุรส - มหาเถระ	๕๑	- ศรีสังฆราช	๒
มนตรี - คำว่า	๓	- ศรีสาคร	๑๓
มรฎบ - คำว่า	๓๕	- สวรรค์หะเจ้า	๕๑
มหาเจดีย์หลวง - วัด	๑๑๖	- อนุราช	๑๒
มหาชาติ	๖๒,๗๔	มหาสามี - เจ้าญาณเทพ	๑๒๑
มหาธรรมราชา - คำว่า	๕๘,๖๑	- สารสิทธิ์มงคล	๒๓
- สมเด็จพระ (เสด็จออก ทรงผนวช)	๑๒๕	มหาสุวรรณ - คำว่า	๒
มหาธรรมราชาธิราช - สมเด็จพระ	๔๕	มหาอุปาสก - คำว่า	๑๓
มหาธาตุเจ้าจอมทอง - พระ	๑๑๒ - ๑๑๓	มหิธรปุระ - เมือง	๑๕๗
มหาเพชฌ	๓๓	มเหศวรมัน - พระเจ้า	๒๒๕
มหาพรหมเทวี - พระ	๘๗	มัยขมครามกะ - คำว่า	๒๐๕
มหาวิษณุโลก - พระ	๒๕๘	มากัง - คำว่า (มากัน)	๒
มหาสวามี - เจ้าน้อย	๕๒	มาแทน - คำว่า	๖๓
- เจ้าป่าหลวง	๕๒	แม่คิง - คำว่า	๘๗

ย

ยงเขา - คำว่า (ยุงข้าว)	๑๓	ยโสวรมัน - พระเจ้า	๒๕๓
ยสเถียร	๖๖	ยา - คำว่า (คุณ, ท่าน)	๕๓
ยโสธร - คำว่า	๔	ยธมมา เหตุปุกวา - จารึกราว พ.ศ. ๑๘๐๐	๘
ยโสธรปุระ - เมือง	๑๕๗	เขต - คำว่า	๒๔

ร

ระพูน - เมือง (ลำพูน)	๑๒๗	ราเชนทรวรมัน - พระเจ้า	๒๕๔
รชวาลี - คำว่า (ร้อยยี่สิบปี)	๕๓	ราม - คำว่า	๔๒,๑๕๔
ราชโมลี - พระ	๑๑๕	รามราช - เมือง	๑๔
ราชบัณฑิต - นันทกุมาร	๒๓	รุ่งปี - คำว่า	๔๓
- ศรีธรรมไตรโลก	๕๖	รุทรวโลก - คำว่า	๕๕๓
ราชาธิบดี ศรีสินทร ฯ พระ	๑๒๘		

ด

ลกฺขปุระ - เมือง (ม. แสน)	๔๓	ลามดาบน้อย - เจ้า	๑๐๓
ล่อ - เมือง	๕๓ - ๕๔	ลามชดาบน้อย - เจ้า	๑๐๘
ละโวทัยปุระ - เมือง	๒๐๕	ลุงพรญา - คำว่า	๒๔
ลังการาม - วัด	๔๔		

ว

วัชปุระ - เมือง	๔๓, ๕๔	วิมาข - เมือง	๒๐๕
วันรัตน์ - มหาเถร	๔๔	เว็ยกบ้านเว็ยกเมือง - คำว่า	๒๔
วาคีสวรี - ชายาพระพรหม	๑๕๖		

ศ

ศรีจันทร์ - คนรักษาวัด	๕๕	ศรีชัยรวมเทพ - พระเจ้า	๒๓๓
ศรีจนาสยะ - อาณาจักร	๒๒๑	ศรีชุม - มหาเถรเทพเจ้า	๘๓
ศรีจามเปศวร - เทวรูป	๒๐๒	ศรีตรีภูวนรเมศวร - เทวรูป	๒๐๑
ศรีจุฬาลักษณ์ - พระราชเทวี	๔๒	ศรีท้าว - เมือง	๘๓
ศรีจุฬาวาส - วัด	๔๔	ศรีทิพย์ - ชุน	๗๒
ศรีชยกรติบุรี - เมือง	๒๐๕	ศรีเทพาหุราช - พระยา	๑๒๖
ศรีชยเกษมบุรี - เมือง	๒๐๕	ศรีธรรมนิทรวรมัน - พระเจ้า	๑๕๗, ๒๓๓
ศรีชยบุรี - เมือง	๒๐๕	ศรีธรรมไตรโลก - ราชบัณฑิต	๕๖
ศรีชยราชกิริ	๒๐๕	ศรีธรรมราชมาตา - คำว่า	๕๖
ศรีชยราชจุฬามณี - พระ	๒๑๒	ศรีนรปติสิงหรวรมัน - พระ	๒๑๕
ศรีชยวรมัน - พระเจ้า	๑๕๗, ๒๐๑, ๒๑๕	ศรีมหาโพธิ - พระ (ตำบล)	๑๒
ศรีชยวรมะศวร - เทวรูป	๒๐๑	ศรีมหินทราทิตย์ - พระเจ้า	๑๕๗
ศรีชยวัชรบุรี - เมือง	๒๐๕	ศรีมหันทรวรมัน - พระเจ้า	๒๒๖
ศรีชยวัชรวัต - คำว่า	๒๐๕	ศรียโสธรเมศวร - เทวรูป	๒๐๑
ศรีชยวีรบุรี - เมือง	๒๐๕	ศรีโยธา - นาย	๑๒
ศรีชยสคตมุกบุรี - เมือง	๒๐๕	ศรีรัตนไตรบพิตร - คำว่า	๒
ศรีชยสิงหกรรม - คำว่า	๒๐๕	ศรีรัตนมหาธาตุ - คำว่า	๔
ศรีชยสิงหนบุรี - เมือง	๒๐๕	ศรีราชโอรส - พระ	๕๕

ศรีวงศ์ - บัณฑิต	๔๓, ๕๕	ศรีสุรยลักษมี	๒๓๗
ศรีวิชาที่บุรี - เมือง	๒๐๕	ศรีสุรยวรมัน - พระเจ้า	๑๕๗, ๒๓๗
ศรีวิชชารเทพ	๒๓๗	ศรีไสยธรรงศ์สงคราม - พระยา	๑๒, ๑๓
ศรีวิกรมาร	๒๑๕	ศรีตวรมัน - พระเจ้า	๑๕๖
ศรีเศรษฐวรมัน - พระเจ้า	๑๕๖	สังกร - พระ	๒๑๕
ศรีสุนทรปราชกรม - พระ	๒๑๕	สัมพุทบัญญัติ	๒๐๕
ศรีสุนทรวรมัน - พระ	๒๑๕	ศีลสาคร - พระมหาสวามี	๑๓

๓

สงสการ - คำว่า	๔๔	ต้นสกฤต - ภาษา ดูหลักที่ ๑๒๑-๑๒๒	๒๔๓
สมเด็จ - คำว่า	๓	„ „ ๑๒๓	๒๕๓
สมเด็จพระพิตร - คำว่า	๒๓, ๑๐๖	„ „ ๑๒๔	๒๕๔
สมเด็จพระรูป	๗๓	„ „ ๑๒๕	๒๕๕
สมเรนทรคราม - คำว่า	๒๕	สามล้านไชยสิทธิราช - พระยา	๑๑๓
สมเนียน - คำว่า (เสมียน)	๗๒	สิทธิการ - คำว่า	๓๐
สรภังคะ - พระเถระ	๔๔, ๕๖	สี่วิสุทธवास - วัด (วัดที่พ่ออยู่หัว เสด็จออกทรงผนวช)	๔๔
สรมุด - คำว่า (สมมุต)	๒๓	สี่หลโยศุคบัญญัติ - มหาเถรเจ้า	๑๐๘
สร้อย - เมือง	๕๕	สี่หมื่นพะเยา - เจ้า	๑๐๗
สดง - คำว่า	๑๒๘	สุโขทัย - สมัย [พระราชอาณาเขต]	๔๗, ๕๔
สวร - เถระ	๖๑	สุกตวิมาย - พระ	๒๑๒
สวรสี่หเจ้า - มหาสวามี	๕๑	สุกตศรีวิรศักดิ์ - พระ	๒๑๒
สวรรูป - คำว่า	๓	สมังคตราขรุจี่ ศรีพิเชียรปรีชญา - มหาเถร	๑๓๘
สังการี - คำว่า	๒๔	สุวรรณบุระ - เมือง	๒๐๕
สังขสร - เลขวัด	๔๓, ๕๕	สุวรรณดิ้งเคสะ	๒๔๐
สังฆราช - คำว่า	๒	สุรยวรมัน ที่ ๒ - พระเจ้า	๒๒๕
สังฆราชาเจ้า - คำว่า	๘๓	เสด็จแม่อยู่หัว - คำว่า	๔๔
สัตยประดิษฐ์า - คำว่า	๒	แสน - เจ้าวัด เจ้าศิลา	๕๒
ต้นสกฤต - ภาษา ดูหลักที่ ๑๑๖	๑๗๘	แสนสุรินทรราชไกรเสนาบดี - พระยา	๒๓
„ „ ๑๑๗	๒๑๘	แสนหลวงพิไชยไกรเอกเสนาบดี - พระยา	๑๑๓
„ „ ๑๑๘	๒๒๓		
„ „ ๑๑๕	๒๒๕		
„ „ ๑๒๐	๒๓๑		

ห

หนองกวาง - วัด	๘๒-๘๓	หัวปาก - คำว่า	๑๒
หนองนันท - มหาสามีเจ้า	๘๓	หิรัญชะ - นาย	๒๓๐
หมากสับก - คำว่า	๒๔	หิรัญชลักษณ์	๒๓๓
หมิ่น - ต่างใจ	๑๓	หิรัญชวรมัน - พระเจ้า	๒๓๗
- ต้นแก้ว	๑๑๕	เหง้า, เง่า - คำว่า (หัวหน้า)	๑๘
- นรินทร์	๑๓	เหง้าเจ้าไทย	๑๒๖
- น้อยตกาน	๑๑๔	เหมนบุระ - เมือง (เชียงทอง)	๔๓
พระ - พระ	๒๑๕	เหี้ยก - คำว่า (ดิบูก)	๑๓๔
พระแสนเบ้ - คำว่า (หกแสนเบ้)	๑๘	ไผ่ดินใส่ดอกไม้	๑๒๘
พระยวรมัน - พระเจ้า	๑๕๖, ๒๕๓	ไผ่ - คำว่า (ทูล)	๑๘
ห้วนอร - คำว่า (ทิศใต้)	๑๔		

อ

องศาสวัสดิ์ - วัด	๑๓	อโศการาม - วัด จ. สุโขทัย	๔๒
อนุราช - มหาสามี	๑๒	อักษรสังขยา - เรื่อง	๒๒๐
อนุราช - มหาเถร	๑๒๖	อังสะเทพ - พระ	๒๒๔
อรัญวาสี - คำว่า	๒	อัญฐารส - พระ จ. ชัยนาท	๓๓
อรุนวดี - ชายาพระวสีษฐ	๑๕๖	อัยภูมูติ	๒๓๕
ออกหมิ่น - เทน	๑๕๔	อารามปาญะ - วัด	๑๐๖
อ้อย - เมือง	๘๒	อีสานวรมัน - พระเจ้า	๒๒๖
อโศก - พระ	๕๕	อุปราชยาชะ - คำว่า	๒๔๒, ๒๔๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี
สีเอกราชวิถี ถนนสามเสน กรุงเทพมหานคร
นายเฉลียว จันทรรักษ์พิมพ์ ผู้พิมพ์, ผู้โฆษณา
พ.ศ. ๒๕๑๓

